

LEVÉLTÁRI LELTÁRAK

24

ÚTMUTATÓ AZ ESZTERGOMI PRIMASI LEVÉLTÁRHOZ ARCHIVUM ECCLESIASTICUM

Szerkesztette:
Bónis GYÖRGY

Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya
Levéltárak Országos Központja Budapest, 1964

Kézirat

Kiadja a Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya
Felelős kiadó: Szedő Antal

Készült a Múzeumok Rotaüzemében
37 és 1/2 ív terjedelemben, 400 példányban

Felelős vezető: dr. Dajbukát Gergely

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés

1. Archivum Ecclesiasticum Vetus 1000-1766
2. Batthyány József prímás iratai /Archivum Novum/ 1776-1799
  - A. Protocollum primum 1776-1785
  - B. Protocollum secundum 1785-1790
  - C. Protocollum tertium 1790-1799
  - D. Acta regulationis parochiarum 1783-1799
3. Károly Ambrus főherceg prímás iratai 1808-1809
4. Rudnay Sándor prímás iratai 1819-1831
5. Kopácsy József prímás iratai 1839-1847
6. Hám János kinevezett prímás iratai 1848-1849
7. Scitovszky János prímás iratai 1867-1891
8. Simor János prímás iratai 1867-1891
  - A. Nyilvános levéltár
  - B. Titkos levéltár
9. Vaszary Kolos prímás iratai 1891-1912
  - A. Nyilvános levéltár
  - B. Magánlevéltár
10. Csernoch János prímás iratai 1913-1927
  - A. Nyilvános levéltár
  - B. Magánlevéltár
11. Serédi Jusztinián prímás iratai 1927-1945
  - A. Kategóriákba sorolt iratok 1927-1938
  - B. Iktatószámok szerint felállított iratok 1939-1945
  - C. Magánlevéltár 1927-1945
12. Acta ordinationum et confirmationum 1778-1918
13. Visitaciones canonicae 1559-1861
14. Acta consistorialia 1525-1942
  - A. Archivum vetus 1525-1862
  - B. Archivum novum 1862 /1859/-1942
15. Templomszámadások 1845-1945
16. Anyakönyvi másodpéldányok 1895-1945
17. Az esztergomi helynökség levéltára 1750 k.- 1777-1849

A. Pars I. 1777-1811

B. Pars II A. 1812-1827

C. Pars II B. 1828-1838

D. Pars III. 1838-1849

E. Acta parochialia 1750 k.-1849

18. A nagyszombati helynökség könyvei 1715 k.- 1849

19. Acta Commissionis Ecclesiasticae /1623-/ 1782- 1846

20. Az egyházmegyei fő-tanfelügyelőség iratai 1891- 1948

Függelék:

I. Az esztergomi főegyházmegye területi beosztása 1914-ben

II. Mutató

BEVEZETÉS

I.

Az esztergomi primási levéltár rendszere

Az esztergomi érsekség egyidős a magyar államalapítással. Főpapja az Árpádkortól kezdve mind egyházkormányzati, mind politikai tekintetben döntő szerepet játszott.

Az előbbi vonatkozásban funkciója hármasság tagozódású:

1. Az esztergomi egyházmegye /utóbb: főegyházmegye/ ordinarius, tehát a többi magyarországi püspökségek főpásztoraival egyenlő joghatóság birtokosa.
2. Az esztergomi egyháztartomány érseke, s ebben a minőségében metropolitai joghatóság gyakorlója. /Hatósága alá tartozó - suffraganeus - püspökök a Mohács előtti évszázadokban az egri, győri, nyitrai, pécsi, váci és veszprémi püspök. Mária Terézia korában az új egyházmegyék szervezése következtében még a beszercebányai, rosznyói, székesfehérvári, szepesi és szombathelyi latin szertartású, a görög keletiek egy részének uniója következtében a fogarasi, körösi, munkácsi és nagyváradi görög szertartású püspökök. 1914-ben a beszercebányai, győri, nyitrai, pécsi, székesfehérvári, szombathelyi latin szertartású, valamint az eperjesi, hajdudorogi és munkácsi görög szertartású püspök./
3. Az 1394-ben kapott pápai kiváltság értelmében egész Magyarország primása és született szentszéki legátus /a XVIII. századtól kezdve hercegprimás/, a magyar katolikus egyház feje. Államjogi és politikai tekintetben viszont az ország zászlósura, korszakonként változó állami funkciók ellátója volt, akinek befolyása hazánk politikai életében sokoldalúan érvényesült.

E kettős funkció érthetővé teszi, hogy az esztergomi érsekek, majd primások iratai a magyar történetírásnak minden ága számára nélkülözhetetlen forrásanyagot nyújtanak.

Az iratokat már az 1526 előtti egyházi igazgatás is féltve őrizte, számos egyedülálló dokumentum /pl. az Aranybulla első, hiteles átirata 1318-ból/ az érsekség őrzetében maradt fenn. A levéltár régi rendszerére vonatkozó kutatások még nem történtek meg. Tény azonban, hogy a török elől Nagyszombatba menekülő érsekség meg tudta menteni levéltárának jelentős részét, s ezt gyarapodásával együtt több alkalommal rendezte. Így tudomásunk van a Forgách Ferenc /1608/, Kollonich Lipót /1699/, Esterházy Imre /1726/ és Barkóczy Ferenc primások idejében /1765/ végrehajtott rendezésről, sőt ezeknek segédkönyvei is fennmaradtak. /Archivum Saeculare, Acta protocollaria CC, DD, EE, FF alatt, az utolsó Archivum Ecclesiasticum Vetus, No 2181/1-3. sz. alatt./

A rendezés nem egyszer eltérő elvek szerint történt, és egyaránt vonatkozott az egyházkormányzati és gazdasági természetű iratokra. Szétválasztásuk csak Batthyány József primás /1776-1799/ idejében történt meg; az ő kormányzata korszakot jelöl a primási levéltár történetében. Ezért alább behatóan kell foglalkoznunk vele.

Az 1780-as években külön felállított egyházi és világi levéltáron belül idővel további rendezések és változtatások történtek. Az egyházi levéltárban pl. az iratanyagot elvileg primások szerint csoportosították, de gyakorlati használhatóság szempontjából kialakítottak gyűjteményeket is. A világi /a gazdasági ügykezelésből keletkezett/ levéltárban megalkották pl. a gyökeres jogokra vonatkozó oklevelek, iratok gyűjteményét /Acta radicalia/. Más fontos jogbiztosító és birtokkezelési iratokat kötet formájuk alapján soroltak együvé /Acta protocollaria/. Az idők folyamán a primási levéltárba olvadt a külön iratkezelést folytató, az 1820-as évekig a primáciától helyileg elkülönülő esztergomi vikariátus levéltára, sőt segédpüspököktől, vikáriusoktól, kisebb egyházi méltóságoktól

maradt személyi iratok is. Alig keresné valaki pl. a prímási levéltárban a Magyarországi Katolikus Tanítók Segélyalapjának /1885-1927/ vagy a Budapesti Salvator Intézetnek /1922-1945/ itt őrzött könyveit.

Ez a rendkívül vegyes anyag különös nehézséget okozott a jelen útmutató összeállításánál. Nem lett volna sem helyes, sem megoldható a hagyományos rend megbontása, viszont a korszerű fondszemlélettel gyökeresen ellentétes ismertetés a munkát már megjelenésekor elavulttá tette volna. Eszerint kompromisszumos megoldást kellett választani.

Az esztergomi prímási levéltár összetett levéltár. Alapvető tagolásként megtartottuk a kánonjognak megfelelő kettős felosztást: Archivum Ecclesiasticum - Archivum Saeculare. Az első az egyházigazgatás során létrejött összes iratokat tartalmazza, melyeknél a fond képző az érsek /prímás/, annak segédpüspökei, vikáriusai, illetve amelyekben a gyűjtemény jellegű felállítás folytán /szentszéki iratok, vizitációk/ a fond képzők szerinti szétválasztás már nem lehetséges. A második a prímási birtokok gazdasági, pénzügyi, erdészeti stb. kezelése során létrejött összes iratokat tartalmazza, ide értve az említett jogbiztosító okmányokat, urbáriumokat, érseki nemesi széki jegyzőkönyveket, a jószágkormányzóság, jószágigazgatóság, fő-erdőhivatal, építési hivatal és számvevőség iratait. Ehhez a két fő- "levéltárhoz" csatlakoznak harmadik fond csoportként az idegen fondok: az esztergomi szemináriumnak nem régen bekerült iratanyaga, az Ipoly-gyűjtemény, a különféle személyi hagyatékok, katolikus intézetek és egyesületek iratai.

Az útmutató első kötete az Archivum Ecclesiasticumot foglalja magában.

1. Archivum Ecclesiasticum Vetus	1000-1766
2. Batthyány József prímás iratai	
A. Protocollum primum	1776-1785
B. Protocollum secundum	1785-1790
C. Protocollum tertium	1790-1799
D. Regulatio parochiarum	1783-1799
3. Károly Ambrus prímás iratai	1808-1809
4. Rudnay Sándor prímás iratai	1819-1831
5. Kopácsy József prímás iratai	1839-1847
6. Hám János kinevezett prímás iratai	1848-1849
7. Scitovszky János prímás iratai	1849-1866
8. Simor János prímás iratai	1867-1891
A. Nyilvános levéltár	
B. Titkos levéltár	
9. Vaszary Kolos prímás iratai	1891-1912
A. Nyilvános levéltár	
B. Magánlevéltár	
10. Csernoch János prímás iratai	1913-1927
A. Nyilvános levéltár	
B. Magánlevéltár	
11. Serédi Jusztinián prímás iratai	1927-1945

A. Kategóriákba sorolt iratok	1927-1938
B. Iktatószámok szerint felállított iratok	1939-1945
C. Magánlevéltár	1927-1945
12. Acta ordinationum et confirmationum	1778-1918
13. Visitaciones canonicae	1559-1861
14. Acta consistorialia	1525-1942
A. Archivum vetus	1525-1862
B. Archivum novum	1859-1942
15. Templomszámadások	1845-1945
16. Anyakönyvi másodpéldányok	1895-1945
17. Az esztergomi helynökség levéltára	/1750 k.-/ 1777-1849
A. Pars I.	1777-1811
B. Pars II.A.	1812-1827
C. Pars II.B.	1828-1838
D. Pars III.	1838-1849
E. Acta parochialia	1750 k. -1849
18. A nagyszombati helynökség könyvei	1715 k. -1849
19. Acta Commissionis Ecclesiasticae	/1623-/1782-1846
20. Az egyházmegyei fő-tanfelügyelőség iratai	1891-1948

Az útmutató további kötetei az Archivum Saeculare és az idegen fondok leírását fogják nyújtani.

Az Archivum Ecclesiasticum terjedelme 5772 raktári egység, 472,80 polcfm, ehhez járul kb. 180 polcfm. rendezetlen anyag.

II.

Az egyházi levéltár felállítása Batthyány József idejében.

Az addig egységesen kezelt levéltárat Batthyány József primás választotta ketté. Az egyház birtokaira és gazdasági ügyvitelére vonatkozó okleveleket és iratokat Archivum Saeculare néven Jelencsics, majd Dvornikovics levéltárosok munkájával külön rendeztette; ugyanakkor intézkedett az egyházkormányzati iratok rendezéséről is. A munkát 1779-ben udvari káplánjára, Stegner Istvánra bízta, s ennek nemsokára történt távozása után Fuchs Ferencnek, a későbbi egri érseknek adta át.

Fuchs komoly előkészülettel látott a munkához. Egyik jelentésében írja, hogy - mint Andrassy Károly báró fiainak nevelője - rendezte az Andrassy család betléri levéltárát, majd tanulmányozta a magyar udvari kancellária és a helytartótanács levéltári rendszerét. Ezeknek az ismereteknek birtokában végezte el a primási egyházi levéltár rendezését 1781-1785-ben. 1786. dec. 30-án zárta le a rendezéshez és a levéltár további kezeléséhez készített útmutatóját Directorium et speculum pro manipulantibus Archivum Ecclesiasticum ... címen. A primás életében a Fuchs megteremtette rendszert folytatták tovább. A későbbi iratokhoz további segédletek készültek, Jordányszky Elek levéltáros pedig az addigi lajstromkönyvek alapján a század végén összesítő elenchust is készített. /A rendezésre vonatkozó iratok: Batthyány primás iratai Prot. I. Intr. No. 818. Prot. III. Intr. No. 17, 18, 20./

A primás utasítása értelmében Fuchs a helytartótanács irattári rendszerét vette alapul. Ennek "departamentum"-ait nyolc "kategóriá"-val helyettesítette, ezeken belül a helytartótanácsi iratok kisebb tárgyi csoportjait jelentő "fontos" megfelelői a "numeri", s az ottani "positiones" párhuzamai a "numeri subalterni". A kategóriák megállapítása után Fuchs az egyházi levéltár iratait két részre osztotta. A Barkóczy primás haláláig /1765/ bezárólag terjedő iratok az Archivum Vetus, a Batthyány érseksége alatt /1776-tól/ keletkezett iratok az Archivum Novum nevet kapták. A kategóriákat a "régii" levéltárban a lehetőség szerint, az "új"-ban pedig többé-kevésbé következetesen alkalmazva, Fuchs ezek alapján rakta pontosabb rendbe az iratokat, és készítette el a lajstromkönyveket.

A Directorium szerint a kategóriák és a bennük foglalt tárgykörök a következőképpen alakultak ki:

I. Acta publico-ecclesiastica

Ide tartoznak azok az iratok, amelyeket egyházi vagy politikai hatóságok küldtek meg az esztergomi érseknek különféle tárgyakban, mert ezek egyházi ügyeket, helyeket vagy személyeket, suffraganeus vagy más püspököket, világi és szerzetes papokat, esetleg pusztán világi ügyeket is illettek, vagy pedig csak véleményezés végett kerültek a primáshoz. Ide sorozták be az I-III. kategória tárgyaira vonatkozó helytartótanácsi leiratokat és az általános érdekű alapítóleveleket is. A kategória jele az egykorú indexben P. E.

II. Acta fundationalia /fundationes ecclesiasticae, fundationes saeculares/

Egyházi alapítványokon /fundationes ecclesiasticae/ azokat az alapítványokat értették, melyek a templomok javadalmazására, misékre, ájttatosságokra, a javadalmaknak vagy szerzetesnek eltartására, végül tanuló vagy megrokkant papok ellátására szolgáltak. Az ezekre vonatkozó iratok jele az indexben F. E.

Világi alapítványokon /fundationes saeculares/ azokat értették, amelyek egyházi kezelésben, de világi /felnőtt, vagy zsengekorú/ személyek javadalmazására és ellátására szolgáltak, amilyenek a konviktusok, kórházak, szegényházak, árvaházak, és más egyedül, vagy közösen élő szegények részére tett alapítványok. Ide tartoznak a tanulmányokra vagy az iskolákra vonatkozó iratok is. Jelük az indexben: F.S., ahol pedig külön oktatásügyi kategóriát állítottak fel, ott: De studiis et scholis.

III. Acta religionario-ecclesiastica et religionaria

Vallásügyi iratoknak /acta religionario-ecclesiastica/ azokat tekintették, amelyeknek tárgyai a hit, az újabb tanítások, a szentségek, a szertartások, felmentések /nem katolikusoknak is,/ formahibás házasságok, helytelenül feladott keresztség voltak. Ide sorolták az apostaták ügyeit is. Az iratok jele az indexben R. E.

Az előbbi alcsoporttól élesen el nem választott, de elvileg másfajta vallásügyi iratok /acta religionaria/ tárgya a nem katolikusok: protestánsok, görög keletiek, izraeliták vallásoktatása, vallásgyakorlata, lelkészek kiszállásai a nem artikuláris helyekre, továbbá a lelkészek és iskolamesterek ügyei, esetleges kihágásai is. Az ezekre vonatkozó iratok jele az indexben R.

IV. Acta qua ad primatem

Olyan személyek levelei, akik a prímást bizonyos ügyekben megkérdezték, vagy kérdéssel fordultak hozzá, a nekik adott válaszokkal; de csak olyanokéi, akik az esztergomi főegyházmegye keretein kívül estek, vagy /püspököknél/ nem voltak az esztergomi érsek suffraganeusai, vagy /ha a főegyházmegye kötelékébe tartóztak is/ a felvetett ügy nem érintette a főegyházmegyét. Ilyen levelezés folyt pl. a kalocsai érsekkel, a boszniai /djakovári/, csanádi, nagyváradi /latin szertartású/, az erdélyi, vagy valamelyik külföldi püspökkel, illetve ezek káptalanjaival, plébánosaival, egyházmegyénkben élő szerzetesekkel, vagy világiakkal, továbbá a kiváltságos szerzetesekkel, apátokkal és prépostokkal, szerzetes tartományfőnökökkel; továbbá vármegyékkel, városokkal, községekkel, vagy magánszemélyekkel, akiknek ügyei semmilyen vonatkozásban nem érintették a főegyházmegyét, inkább csak közvetítés végett jutottak a prímáshoz. Végül ide sorolták a felsőfokú egyházi bíróság /forum superrevisorium/ elé fellebbezett pereket és a velük kapcsolatos beadványokat, panaszokat, jelentéseket is. A kategória jele az indexben: Prim.

V. Acta suffraganeorum

Azt a levelezést sorolták ide, melyet a prímás a kormányiszékek lefolyása nélkül folytatott a suffraganeus megyéspüspökökkel, ezek helynökeivel, szentszékeivel vagy káptalanjaival, illetve azokkal a panaszosokkal, akik a fentiekhez tartozó ügyekben valamilyen kegyet vagy igazságot kértek. A kategória jele az indexben: Suffr.

VI. Acta intraneorum

Az esztergomi főegyházmegye területén belül lévő személyek, helyek és tárgyak iratait sorolták ide, melyekre a kormányiszékeknek nem volt befolyásuk; az ügyintézés kezdettől végig az egyházmegyén belül folyt le. Ide tartoznak a helynökökkel /a nagyszombatival és az esztergomival/, a káptalanokkal, esperesekkel, plébánosokkal, szerzetesekkel, közületekkel vagy magánosokkal váltott levelek, melyek tárgyilag az érsek kormányzatát illető dolgokkal, foglalkoznak. Itt kaptak helyét az egyházlátogatások /visitationes canonicae/ iratai is. Azokat az iratokat azonban, amelyek a főegyházmegyén belül felmerült alapítványi vagy vallásgyakorlati kérdésekre vonatkoztak, az Acta fundationalia ill. Acta religionaria kategóriákba sorolták be. A kategória jele az indexben: Intr.

VII. Acta extraneorum seu miscellanea

Más egyházmegyében vagy külföldön keletkezett iratok, melyekre az esztergomi érsek ebben a minőségében nem tett befolyást, vagy amelyek nem érintették a főegyházmegyét, illetve olyan iratok, melyeket tudomásulvétel végett közöltek a prímással, vagy éppen ő hozott magával abból az időből, amikor még más egyházmegye élén állt. Így ebben a kategóriában találhatóak. Barkóvzy Ferencnek, mint egri püspöknek ügyviteli jegyzőkönyvei és egyéb iratai, Batthyány József bíboros érseknek szombathelyi préposti, erdélyi püspöki vagy kalocsai érseki minőségében keletkezett iratai. Ezek

között számos olyan is van, amely Migazzi bíborostól származik, de az ennek /váci püspökségén alapuló/ suffraganeusi minőségén kívül eső ügyekben. Fuchs Directoriuma megjegyzi, hogy Batthyány széles körű gyűjtő-tevékenységére való tekintettel az egyébként az Archivum Vetus időkorébe eső Acta extraneae is az Archivum Novumba osztották be, erre tehát a kutatásnál figyelemmel kell lenni. A kategória jele az indexben: Extr.

VIII. Acta Commissionis Ecclesiasticae

II. József 1782. szeptember 10.-i rendelete alapján a helytartótanács kebelében egyházi bizottság alakult, mely a prímás elnöke alatt működött. A bizottság ügykezelésében keletkezett, és Batthyány kezébe jutott iratok számára külön kategóriát állítottak fel; megjegyzendő azonban, hogy ezek nem ordinariusi minősége folytán és nem a prímási irodán keresztül kerültek a levéltárba. A bizottság működésének különös tárgyai voltak az alapítványok, a klérus jövedelmének nyilvántartása, a szerzetesrendek felosztása, plébániák alapítása és regulációja, a püspökségek rendezése, a tanuló és munkaképtelenné vált papok ellátása, az egyetemes szemináriumok fenntartásai a régi egyházi fegyelemnek a jozefinus beavatkozás hatására történt visszaállítása, továbbá ugyanennek következtében tett intézkedések az istentiszteletnek, a templomoknak, körmeneteknek, ereklyéknek, búcsúknak stb. szabályozására. A kategória természetesen csak az Archivum Novumban volt található, később azonban itt megszüntették, és ma Batthyány kormányzatát meghaladó időt átfogó külön gyűjtemény. /L. alább 19 fond/ Az elenchus és index ezeket az iratokat is feltünteti, jelük: C.E.

III

A jelen útmutató elkészültének története, és alapelvei

A levéltár nyilvános használatának intézményes alapjait a magyar levéltárügyet központosító 1950:29. tvr. 17-20. §-ai vetették meg. A jogszabály megalkotta a nemzeti érdekű magánlevéltár fogalmát, s ezzel kapcsolatban többek között azt is kimondta, hogy az ilyen levéltárat fenntartója köteles épségben és használható állapotban fenntartani, továbbá annak őrzéséről, szakszerű rendezéséről, kezeléséről és megővéséről saját költségem gondoskodni. Köteles továbbá a levéltárat /illetve annak egyes iratait/ kutatás céljából a központ által megjelölt személyek rendelkezésére bocsátani. Kimondta továbbá a tvr., hogy a fenntartó - amennyiben a kutatás tárgyául szolgáló iratok nyilvánosságra hozatala jogos érdekeit sérti - a kutatás engedélyezését megtagadhatja; ilyen vita esetén a végső döntést a LOK és a MTA előzetes meghallgatása után a VKM hozza meg. A jogszabály értelmében a nemzeti érdekű magánlevéltárak felügyeletét a LOK látja el, s ez a szerv irányítja működésüket is.

Röviddel a tvr. megjelenése után a VKM több egyházi tulajdonban lévő levéltárat - köztük a primási levéltárat is - nemzeti érdekű magánlevéltárnak nyilvánított.

A tvr. végrehajtása tárgyában megjelent 1610-26/1950 /VIII. 8./ KVM sz. rendelet 12. §-a többek között elrendelte a történeti érdekű iratgyűjtemények /levéltár, irattár/ bejelentését, a 15. § pedig kimondta, hogy - függetlenül a bejelentési kötelezettségtől - az egyes nemzeti érdekű magánlevéltárak és történeti értékű iratok számbavétele iránt a VKM központi kiküldötték útján is gondoskodik. E kiküldötték a 12. § értelmében bejelentendő adatok beszerzése iránt a helyszínen személyesen is intézkedhetnek; ennek során az iratanyagot megtekinthetik, számba vehetik, a tulajdonostól adatok szolgáltatását követelhetik.

Az új magyar marxista történettudománynak a történeti múlt teljességének feltárására irányuló, elsősorban a korszerű egyetemi tankönyvek megalkotását célzó igényei azonban csakhamar sürgetően követelték annak a gazdapolitikai-, társadalom-, gazdaság és művelődéstörténeti anyagnak feltárását is, amelyet a kutatás elől korábban részben elzárt, részben kevésbé /illetve csak sajátos egyháztörténeti szempontból/ figyelemre méltatott egyházi levéltárak őriztek. Amennyire világos volt, hogy a tvr. és végrehajtási utasítása által előírt egyszerű adatszolgáltatási kötelezettség ezeknek az igényeknek kielégítésére még koránt-sem alkalmas, annyira világossá lett az is, hogy az egyházi levéltárakban végzendő kutató és feltáró munkához e rendeletek jogalapot nyújtanak.

Ennek jegyében, egy nagyobb, akció első lépéseként, a LOK a MTA folyamatos és jelentős, anyagi támogatásával, már 1951 elején megkezdte a primási levéltár iratanyagának szakszerű számbavételét és feltárását is. 1951-1954 folyamán Zákonyi Mihály és Niklay Péter ny. levéltárnokok a főegyházmegyei hatósággal egyetértésben, időnként az általa rendelkezésre bocsátott munkaerők segítségével is igénybe véve a primási levéltárat az állami levéltárakra vonatkozó alapleltározási előírásoknak megfelelően felleltározták. Ezen kívül - a történeti kutatás támasztotta fokozott követelményeknek megfelelően - részletes tematikai feltárás is készült az anyag történetileg legfontosabb részleteiből; a primások fondjaiban talált jelentősebb és jellegzetesebb adatokat a leltározók kijegyezték. Minthogy ez a feltárás nem az egyes fondok tartalmának jobb jellemzése érdekében, hanem eleve bizonyos - pontosan azonban nem mindenben körvonalazott - témák kutatása végett történt szükségképpen egyenetlen: a levéltárnak csak bizonyos fondjaira, ezekre is csak bizonyos szempontból terjed ki. Az egyenetlenséghez hozzájárult az is, hogy a két leltározó munkája között is mutatkozott színvonalbeli különbség.

Bár az így 1954-re elkészült nagy terjedelmű leltár és a hozzá csatlakozó adatgyűjtés a következő években kéziratban maradt, jó alapot adott a primási levéltárban folyó sokrétű kutatáshoz. Az állami - és egyes egyházi levéltárak leltáraihoz hasonló közzétételre azonban ennek az anyagnak az esetében

nem kerülhetett sor. Gátolta ezt egyrészt a szöveg hatalmas terjedelme, másrészt a feldolgozás és feltárás említett egyenetlenségei, melyeknek kiküszöbölése közzététel esetén feltétlenül szükségesnek mutatkozott.

1957-ben kísérlet történt a munkálat kiadására, a kezdeti lépéseknek azonban nem lett folytatásuk. Az átdolgozás és egységesítés hatalmas és hosszadalmasnak ígérkező munkájához a levéltári apparátus akkor nem tudott dolgozót felszabadítani. 1958 folyamán azonban a LOK kezdeményezésére - és bizonyos munkafázisokban egy fizikai munkaerőnek a LOK költségén való foglalkoztatásával - az egyházi levéltári személyzet megkezdte a levéltár raktári jegyzékének elkészítését; ez a munka a primási gazdasági levéltár bizonyos, még további rendezést igénylő fondjainak jegyzékelésétől eltekintve be is fejeződött.

Az ilyen módon terjedelmét tekintve tovább növekedett leltár további sorsát illetőleg különféle tervek születtek. Így felmerült egy olyan kiadvány terve, mely az anyagot fondonként, az eredeti alapleltár bevezető szövegeivel s a jegyzékkel kiegészítve közölte volna, az egyes raktári egységeknél tüntetve fel az állag jellegének meghatározását nagyban elősegítő, jelentős mennyiségű adat-ki, jegyzés, eredményét, E terv megvalósítását azonban az anyag így még jobban megnövekedő terjedelme s az adatszolgáltatásnak csak valamennyire is egységessé tételéhez szükséges munka még igen nagy méretei tették illuzórikussá. Hosszas és beható megbeszélések után 1960 tavaszán végre világossá lett, hogy a munka csak egyetlen, ember megfelelő időre történő függetlenítésével oldható meg, olyan emberével, akinek most már mindem szerkesztési feladatot sajátmagának kell megoldania, Világossá lett egyúttal az is, hogy a raktári jegyzék és egyúttal a tematikai adatgyűjtés közzététele a maga teljességében nem oldható meg, a munkálatnak egyszerűbb és sommásabb formában kell elkészülnie. A jelenlegi szerkesztő kijelölésével s a vele folytatott megbeszélések eredményeképpen alakult ki az anyag közzétételének jelenlegi "Útmutató" formája.

Meg kell jegyezni, hogy a főegyházmegyei hatóság a munkát egész tartama alatt mindvégig előzékenyen támogatta, helyesen ismervé fel saját érdekét is a levéltár rendezetté tételében. A primási levéltáros, Kiss Lajos, valamint munkatársa, Prokopp Gyula dr., az Útmutató készítése során elkerülhetetlen rendesés, jegyzékelés, számozás feladataiban vettek részt abban a mértékben, amelyet egyéb feladataik ellátása megengedett. 1961 folyamán a MM Levéltári Osztályának megbízásából Hegedűs László jelentős mennyiségű limbus-anyagot rendezett, Török Zsuzsanna pedig a régebbi primási iratok mutatócéduláit jegyezte ki. Soós Imre és Wellmann Imre kritikai megjegyzéseikkel támogatták a szerkesztőt. A munkához komoly segítséget jelentett az Állami Egyházügyi Hivatal illetékes képviselőinek megértő jóindulata is.

Az Útmutató 1-20. sorszámmal látja el az egyes fondokat, melyek lehetnek egy-egy primás kormányzatának iratai, vagy több primás idejét átfogó gyűjtemények. Amennyiben a fond több állagcsoportra oszlik, ezek A B C betűvel vannak megkülönböztetve. Ezen belül az egyes állagokat, ill. sorozatokat arab számok jelölik.

A fond címe és évköre után az útmutató általános leírást nyújt annak tartalmáról, jelentőségéről, irattári rendszeréről és segédleteiről. Az állagcsoportok és az egyes állagok leírásánál már csak azok az adatok szerepelnek, amelyek másokkal nem közösek. A fond terjedelme az általános leírás végén, az állagban található raktári egységek raktári száma ezek leírásánál szerepel. Itt érdemel említést, hogy az Útmutatóval párhuzamosan a feldolgozott anyagról áttekintő raktári jegyzék készült, mely a levéltári Osztálynál van elhelyezve. Ennek és esetleg a régi /Zákonyi-Niklay-féle/ leltárnak segítségével a kutató még munkája megkezdése előtt bővebben is tájékozódhatik a keresett anyagról.

Nem szerepel az Útmutatóban az esztergomi primási levéltárban őrzött, un. Mohács előtti Gyűjtemény. Ennek kialakításában ugyanis a levéltár nem követte az Országos Levéltár példáját, nem vonta le a végső következtetést. Az 1526 előtti időből származó okleveleket /csak eredetieket/ kiemelték hagyományos őrzési helyükről, mégpedig mind az Archivum Ecclesiasticum, mind az Archivum Saeculare dobozaiból, ill. csomóiból, és e két levéltár külön tartásával, borítékolva,

időrendben helyezték el. Az Országos Levéltárban restaurált középkori oklevelek hajtogatás nélkül, méretüknek megfelelően vannak elhelyezve. A Gyűjteménynek tehát, amennyiben annak nevezhető, nincs önálló léte, darabjainak nincsenek /a Dl.- számokhoz hasonló/ jelzetei. Az okleveleket a régi jelzettel /Lad., Fasc., No./ kell kérni, és az irodalomban hagyományos módon ugyanígy idézni. Kutatásukat megkönnyíti az a regeszta-gyűjtemény, mely Zákonyi Mihály munkájával az egész anyagról készült, és az Országos levéltárban található. Ezért az 1526 előtti eredeti oklevelekre a jelen kiadvány mutatója sem hivatkozik.

A mutató maga eltér a levéltári kiadványok szokásos mutatóitól. Meggondolást igényelt ui., hogy az éveken át tetemes költséggel és erőbefektetéssel végzett munka eredményei ne menjenek veszendőbe. Ahelyett, hogy a régebben tervezett módon a köztörténeti és egyéb szempontból jelentősnek talált darabokat az állagok és sorozatok keretében említettük volna, betűrendes mutatóba dolgoztuk fel azokat. A mutatóból minden történettudományi ág kutatója bőséges tájékoztatást meríthet, de ügyelnie kell arra, hogy ez nem teljed, és a jelentősnek talált anyag kiválogatása meglehetősen szubjektív volt. Hogy az így kiemelt /és megfelelően lerövidített/ címek mellett a levéltári jelzet milyen részletességig megy, az az anyag rendezettségének és a kijegyzés pontosságának függvénye. Meg kell jegyezni, hogy a mutatóba felvett /a rövid tárgy-megjelölést követő/ évszámok a kijegyzett iratra vonatkoznak, így pl. valamilyen intézmény létesítésének a mutatóban említett éve nem jelenti azt, hogy ez ugyanakkor meg is valósult.

ARCHIVUM ECCLESIASTICUM VETUS

1000-1766

A Fuchs-féle rendezés, alkalmából a Batthyány József bíboros hercegprímás kormányzatát megelőző időből származó összes egyházi jellegű, iratokat az Archivum Ecclesiasticum Vetus cím alatt foglalták össze és helyezték el. Minthogy a Batthyány idejében keletkezett iratokat a Bevezetésben említett tárgyi csoportok szerint állították fel, Fuchs elgondolása az volt, hogy ezek a "kategóriák" az Archivum Vetus anyagában is külön egységeket jelentsenek; ezt azonban a korai anyag csekélységére és tárgyi változatosságára való tekintettel nem lehetett keresztül vinni. Így két megoldás kínálkozott: a primások kormányzati évei szerint, vagy - a korábbi középkori okleveleken erőszakot téve - tárgy szerint rendezni az anyagot. Fuchs azonban olyan közvetítő megoldást választott, mely sem egyik, sem másik rendezési elvnek nem felel meg, és a kutatást mindmáig megnehezíti; az Archivum Vetus egyik részét primások szerint, másik részét tárgyi csoportokban állította fel.

A primások szerint tagolt részben Kollonich Lipót haláláig /1707. jan. 20./ kategorizálás nélkül helyezkedik el az iratanyag; a Fuchs-féle Directorium szerint valamennyit egyházkormányzati jellegűnek tekintették /Acta publico-ecclesiastica/. A kezdő évet a hamis Szilveszter-bulla másolata adja meg, melyet a múlt századból származó doboz felirata tévesen helyez Domonkos esztergomi érsek /1037/ idejébe. Az első eredeti oklevél III. Orbán pápának az esztergomi ispotályosok javára kiadott bullája /1187, kiadva Mon. Eccl. Strig. I. 132-134./. Ez után nagyobb részt eredeti, kisebb részben átírt oklevelek kerültek az Archivum Vetus dobozaiba, a Mohács előttiak azonban ma már külön gyűjteményben vannak elhelyezve. Kollonich Lipót coadiutorának, majd utódának: Keresztély Ágost szász-zeitz hercegnek, valamint az őt követő Esterházy Imre, Csáky Miklós és Barkóczy Ferenc primásoknak iratai már három kategóriára oszlanak, a Fuchs-félé Directorium I. IV. és VI. csoportjának megfelelően: Acta publico ecclesiastica, Acta qua ad primatem, Acta intraneorum. Mindazonáltal ezek is a primások kormányzatának időrendjében helyezkednek el. Az egyes főpapok kormányzata szerint elhelyezett iratok végigfutó folyószámokat /s ezeken belül szükség szerint alszámokat/ kaptak, No. 1.-1546.-ig.

A tárgyi csoportokat feltehetően a könnyebb kezelés végett választották külön; ezeken belül újra kezdődik az időrend, de csak a XIV. vagy a XV. századtól. Ilyen csoportok az alapítványok iratai /Acta fundationalia/, a katolikus és protestáns vallásgyakorlatra vonatkozó iratok /Acta religionario-ecclesiastica et religionaria/, az esztergomi tartomány megyéspüspökeivel folytatott iratváltás termékei /Acta suffraganeorum/ és az egyházlátogatások iratai /Acta visitationalia/. Az utóbbiakhoz Keresztély Ágost coadiutorságától kezdve az iktató /helyesebben másolati/ könyvek és a primáshoz felterjesztett szentszéki iratok is járulnak /Acta protocollaria, Acta processualia/, de a rendszer újabb törésével itt ismét a primások kormányzati évei szerint összefoglalva. Ennek a résznek folyószámai No. 1547.-2185., időhatára pedig /Bányai László káptalani vikáriusnak Barkóczy halála után végrehajtott vizitációja révén/ 1766-ig tolódik ki. Meg kell jegyezni, hogy Fuchs a nem esztergom-tartományi egyházmegyékből, vagy külföldről eredő iratokat /Acta extraneorum/ a Batthyány előtti időből is az Archivum Novumba osztotta be, azokat tehát ott kell keresni.

Az Archivum Vetus segédkönyvei a Batthyány primás idejében végrehajtott rendezés alkalmából, az Archivum Novum segédkönyveivel együtt készültek, és jelenleg is egységes sorozatban vannak felállítva. Ezért leírásukat is alább a Batthyány levéltár bevezetésében adjuk. Terjedelem: 169 csomó /kötet/. 15,60 fm.

1/1. Az esztergomi érsek /prímások/ iratai Kollonich Lipótig bezárólag

1000-1707

1-14. raktári szám, 1-364. iratszám.

Az esztergomi érsek /Kanizsai Jánostól kezdve primások/ igen szórványosan fennmaradt iratait a Fuchs-féle rendezés Széchényi György kormányzásáig bezárólag, kategóriákra való bontás nélkül egy csoportba foglalta, s ugyanígy egyetlen csoportban, helyezte el a Kollonich Lipót primás alatt keletkezett iratokat. Meg kell azonban jegyezni, hogy az alapítványokra, a vallásgyakorlatra és a protestantizmussal folytatott küzdelmekre, a suffraganeus püspökökkel való levelezésre és a kánoni látogatásokra vonatkozó iratokat már erre a korai időre nézve is kiemelték a primások többi iratai közül, és az alábbi, tárgyi állagokban helyezték el. Az itt megmaradt anyag tehát elsősorban azokat a tárgyköröket öleli fel, amelyeket Keresztély Ágost herceg coadiutorságának kezdetétől /1700/ fogva az Acta publico-ecclesiastica, Acta qua ad primatem és Acta intranea kategóriákba osztották be.

Az 1526 előtti okleveleket az utóbbi években eredeti dobozaikból kiemelték, és a Mohács előtti Gyűjteménybe sorolták be. Az így megmaradt iratanyag is rendkívül változatos. Az egyes primások személyére és működésére /egyetemes zsinati részvétel, követség, politikai funkciók, végrendelet, hagyaték/ vonatkozó iratokon kívül számos irat érinti az egész magyarországi katolikus egyház állapotát, a főpapság jogait és kötelességeit, az alsópapság helyzetét. Itt vannak a nemzeti, tartományi és egyházmegyei zsinatok iratai. Bár a vallásügyi küzdelmek másik kategóriába tartoznak, az ellenreformáció egyházszerkezeti és iskolaügyi törekvéseire sok anyag található itt is. A primások levelezéséből, a hozzájuk befutott jelentésekből az erdélyi katolicizmusról, a görögkeleti és örmény unióról, sőt a moszkvai katolikus, misszióról is képet alkothat a kutató. Kollonich irataiban a török kiűzése utáni új berendezkedés bőséges anyaga foglal helyet, sőt az ő révén a csehországi egyházi ügyekre vonatkozó kisebb iratgyűjtemény is bekerült a primási iratok közé.

1/2. Keresztély Ágost primás, szász-zeitzi herceg iratai

1700-1725

15.-26. és részben 27. raktári szám, 365.-691 iratszám.

Keresztély Ágost szász-zeitzi herceg 1700-1707 közt coadiutorként, 1707-1725 közt primásként kormányozta az egy-háztartományt, illetve a magyar katolikus egyházat. Minthogy a külön kategóriákba sorolt, /alapítványi stb./ iratokat ebben az évkörben is különválasztották, csak egyházkormányzati, a primás személyét illető és az egyházmegye igazgatására vonatkozó iratai fekszenek ebben az állagban. Ezeket - az előző állagtól eltérően - itt már besorolták a Fuchs-féle három kategóriába: Acta publico-ecclesiastica, Acta qua ad primatem és Acta intraneorum.

Az iratanyag igen változatos tárgyakat ölel fel. Egyházi személyeknek a Rákóczi-szabadságharcban való részvételére illetve abban kiállott viszontagságaira, a szatmári béke után a joghatóság és egyházi vagyon kérdésében vívott éles küzdelmeire, az országgyűléseken való részvételére, a hadisegélyhez való hozzájárulására vonatkozó iratok mellett a primás hercegi rangra emelésére és az ország fő könyvbíráójává történt kinevezésére is találunk itt iratokat. A tárgyi csoportosítás fogyatékosága folytán itt is előfordulnak a protestánsokra, a görögkeletiek uniójára, valamint egyes alapítványokra vonatkozó iratok, de képet alkothatunk az ország különféle vidékeit sújtó elemi csapásokról is.

Meg kell jegyezni, hogy Keresztély Ágost kormányzatának az itt elhelyezett anyagon kívül legbőségesebb dokumentumait az /alább tárgyalandó/ Acta visitationalia, protocollaria et processualia c. állagban találja meg a kutató.

1/3. Esterházy Imre primás iratai

1725-1745

27./részben -42. raktári szám, 692-1106. iratszám.

Esterházy Imre primás kormányzatának irataiból ugyanazokat választották külön, mint Keresztély Ágostéiból; a megmaradt anyagot is ugyanabba a három kategóriába sorolták be.

Az iratanyag egy része itt is országos jelentőségű /királykoronázás, országgyűlés/. A III. Károly alatt vívott török háborúk, a klérus megadóztatása az erődítések érdekében, a győzelemért tartott körmenetek és egyéb ájtatosságok, a katonatoborzás és a nemesi felkelés, az időnként pusztító pestisjárvány mind országos érdekű ügyek ebben az állagban. Tárgyai még a magyar nemzeti zsinat, a könyvbírálat elvben és konkrét esetekben, a görögkeleti unió, a templomépítések, az azilun jog, de kiterjeszkedik Erdélyre, sőt egy régebbi /1688/ jelentés révén a Havasalföldre is.

1/4. Csáky Miklós primás iratai

1751-1757

43.-50. raktári szám, 1107.-1325. iratszám.

Csáky Miklós primás kormányzatának irataiból ugyanazokat választották külön, mint Keresztély Ágost és Esterházy Imre irataiból; a megmaradt anyagot is ugyanabba a három kategóriába sorolták be.

Az iratanyagban egyrészt országos érdekű ügyek /a hétéves háború, könyvbírálat/, másrészt a magyar egyházat érintő ügyek. /ünnepek szabályozása, papnevelés, egyes szerzetesrendek/ iratai találhatóak. Az uniós törekvések haladását tükrözik a görög katolikus vonatkozású iratok. Statisztikai érdekűek azok az összeírások, amelyeket 1755-ben a királyi javadalmat élvező magyar főpapokról, valamint az esztergomi főegyházmegye papságáról állítottak össze.

1/5. Barkóczy Ferenc primás iratai

1761-1765

51.-62. raktári szám, 1326-1546. iratszám.

Barkóczy Ferenc primás irataiból ugyanazokat válogatták ki, és a megmaradtakat ugyanazokba a kategóriákba osztották, mint az előző primásoknál.

Az iratanyag tárgyai: a hétéves háború befejezésével, főhercegek születésével, József római királlyá koronázásával kapcsolatos ájtatosságok, a primás királykoronázási jogának dokumentumai és "protector studiorum"-má kinevezése, az elemi csapásokról szóló jelentések. Az egyházi menedékjog és a könyvbírálat tárgykörén kívül itt némileg erősebben lép fel az oktatásügy, különösen a nagyszombati jogi karra vonatkozó, szervezéséig visszanyúló iratok.

Barkóczy primás kormányzatának történetéhez különösen figyelembe kell venni az /alább említendő/ Acta visitationalia, protocollaria et processualia állag iratanyagát.

1/6. Acta fundationalia ecclesiastica et saecularia

1412-1763

63.-76. raktári szám, 1547.-1757. iratszám.

Az egyházi és világi rendeltetésű alapítványok iratait a Fuchs-féle rendezés a primások egyházkormányzati, személyüket és egyházmegyéjük belügyeit érintő iratoktól elkülönítve önálló kategóriában állította fel /l. bővebben a Bevezetésben/. Ezen belül ugyan a primások kormányzati idejének rendjében fekszenek az iratok, de egy-egy alapítvánnyal vagy intézménnyel kapcsolatban az előiratokat is csatolták, tehát szoros időrendről egyáltalán nincs szó. Az 1526 előtti okleveleket a Mohács előtti Gyűjteménybe helyezték át.

Az iratanyag a felölelt évkör legfontosabb egyházi alapítású intézményeinek alapítóleveleit öleli fel, eredetiben vagy másolatban, mint a bolognai Collegium Hungaricum, a nagyszombati egyetem, a bécsi Pázmáneum, a pesti invalidusház, az egyetememes szeminárium, a budai papi kollégium és mások /alapítványok szegény bécsi és nagyszombati diákok, nemes ifjak kollégiuma, szlovák nyelvű prédikáció stb. céljára/. Az alapítványokkal kapcsolatban számos irat érinti azokat a hazai és külföldi ingatlanokat, amelyeknek jövedelme az intézményeket táplálta /így a hazaiak közül a bozói és az óbudai prépostság, a menedékkövi karthauzi kolostor stb./. Jelentésekből, panaszokból a szemináriumok életéről, viszontagságairól is számos adatot lehet meríteni. Ugyancsak jelentős anyag az a négy jegyzőkönyv és leltár, amelyet 1761-ben vettek fel, amikor Barkóczy primás, a jezsuitáktól saját kezelésébe vette át a bécsi Pázmáneumot, valamint a Széchényi György-féle budai szemináriumot és kollégiumot.

1/7. Acta religionario-ecclesiastica et religionaria

1403-1765

77.-84. raktári szám, 1758.-2096. iratszám.

A katolikus és protestáns vallásgyakorlatra vonatkozó iratokat a Fuchs-féle rendezés a primások általános irataitól elkülönítette, és önálló kategóriában állította fel. Ezekben belül a primások kormányzati éveinek rendjében vannak rendezve, de a csatolások révén itt sem lehet szó szigorú időrendről. A kategória végén a görögkeletiek ügyeinek külön kis tárgyi csoportot létesítettek.

Az iratanyag az ellenreformáció térhódítására és a protestánsok, görögkeletiek, zsidók, anabaptisták ügyeire kiemelkedő jelentőségű forrásokat tartalmaz. Ellentétes felfogású és érdekű javaslatok és megjegyzések a protestáns vallásgyakorlatot szabályozó törvényekkel és királyi elhatározásokkal kapcsolatban /a bécsi békétől a Carolina Resolutioig/, a prédikátorok üldözésének és elítélésének iratai, az erdélyi katolicizmus és ortodoxia helyzete, a Lengyelországhoz került szepesi városok vallásgyakorlata, a protestáns iskolaügy, a görögkeleti szerbség kiváltságai, a vallásügy a határörvidéken, evangélikus zsinati jegyzőkönyvek különösebb rend nélkül követik egymást az anyagban. Az iratokban a bíborosi testülettől kezdve az udvari konferencián át a primásig és a katolikus rendekig a legkülönfélébb egyházi és világi hatóságok nyilatkoznak meg.

1/8. Acta suffraganeorum

1323-1771

85.-97. raktári szám, 2097.-2118. iratszám

Az esztergomi érseknek tartománya püspökeivel folytatott iratváltását, illetve a suffraganeus püspökök egyházmegyéivel kapcsolatos iratokat a Fuchs-féle rendezés a primások általános irataitól elkülönítve, önálló kategóriában állította fel. Tárgyaik rendkívül változatosak. Az állag az egyházmegyék latin nevének betűrendjében van elhelyezve, de előbb a latin /egri, győri, nyitrai, pécsi, váci, veszprémi/, majd a görög szertartású, /fogarasi és munkácsi/ püspökségeket érintő iratok következnek. Az egyházmegyéken belül nyersen időrendben fekszenek.

Az egri püspök nem volt az esztergomi érsek suffraganeusa. Besorolását csak az indokolta, hogy

Barkóczy Ferenc magával hozta egri püspöki kormányzatának bizonyos iratait. Így ebben a kategóriában található meg az egri egyházmegye görög katolikus papjainak jövedelm-összeírása /1741/, Barkóczy Ferenc egri püspök korában kibocsátott utasítása az egyházmegye papsága, valamint külön a görög katolikus ruszinok számára /1749/, Barkóczy egri püspöki kormányzatának - a beérkezett iratok és a kiadványok másolatait is általában tartalmazó - jegyzőkönyve /1745-1758/, végül a Kisdy-féle kassai szeminárium jezsuita rektorának, Kunits Ferencnek az intézet Egerbe való áthelyezése miatt tett panaszával kapcsolatos iratok másolata /1760-1761/

1/9. Acta visitationalia, protocollaria et processualia

1397-1766

98.-169. raktári szám. 2119.-2185. iratszám.

Az egyházlátogatások iratait a Fuchs-féle rendezés a primások általános irataitól elkülönítette, és önálló kategóriában kívánta felállítani. Ugyanígy járt el a - néha egyszerűen iratmásolatokat vagy egybefűzött iratokat tartalmazó -protokollumokkal, és a primási szentszékhez fellebbezett perek irataival. A szétválasztást azonban nem vitte következetesen keresztül. Így ebben az állagban, mely a tárgyi csoportosítás szerint vált külön, ismét a primások szerinti rendezés bizonyult erősebbnek; a legrégebbi iratoktól eltekintve egy-egy primás vizitációs, protokolláris és bírósági iratai együvé kerültek. A jelen rendezés nem kívánt ezeken az illogikus kategóriákon változtatni, de a kutatásnál ügyelni kell rá, hogy egy-egy primás kormányzatának iratai nemcsak neve alatt, hanem ezekben a tárgyi csoportokban is keresendők.

Az iratanyag eszerint igen sokféle tárgyat ölel fel. Az egyházlátogatások az esztergomi káptalan legrégebbi /1397/ vizitációjának másolatától /kiadta Kollányi Ferenc, Tört. Tár 1901/, illetve Mohács után Oláh Miklós érsektől kiindulva Bányay László káptalani vikáriusnak Barkóczy halála utáni látogatásáig /1766/ a primások, ill. vikáriusok gazdag vizitációs anyagát tartalmazzák; ezek a nagyszombati, pozsonyi, esztergomi, szepesi káptalan, a szemináriumok és a főegyházmegyei plébániák tekintetében nyújtanak bőséges hely-, település-, gazdaság és művészettörténeti anyagot. /Figyelemmel kell azonban, lenni a Visitaciones canonicae c. külön fondra is./ 1613-tól található itt a, főegyházmegyét, illetve egyes részeit felölelő táblázatos népösszeírások. Kötetalakjuk címén ide helyezték el Keresztély Ágost primásnak tárgyi csoportosítás címén egybekötött u.n. protocollumait, melyek a Rákóczi-szabadságharc, a politikai viszonyok és a korabeli Pest életének elsőrangú forrásai, mindegyik kötet élén külön elenchussal. /A hiányzó három kötet közül - Diaetalia -az egyiket Kovachich Márton György kezén, 1792-ben tűz pusztította el./ Nemzetközi jelentőségű a Keresztély Ágost I. József és a római szentszék között, 1708-ban betöltött közvetítői működéséről szóló "protocollum" a Párma és Piacenza hercegségek fölötti viszály tárgyában. Több csomót töltenek meg a primás és Nesselrode Vilmos Károly pécsi püspök között a székesfehérvári prépostság kiváltságai körül folyt heves vita iratai /1715-1722/. Itt vannak a Csáky Miklós és Barkóczy Ferenc főpapi működésének adatait rögzítő protocollumaik is. A primási szentszékre fellebbezett perek iratai Esterházy Imre primástól kezdve található meg. Jobb híján ide helyezték el a királyi és helytartótanácsi vallásügyi rendeletek és utasítások másolati könyveit a XVIII. századból, a primási egyházi levéltár Barkóczy-korabeli lajstromkönyvét és mutatókönyvét, a primási kiadványok formuláskönyvét 1762-1764/, valamint a bécsi Pázmáneum és a nagyszombati Szent Adalbert szeminárium alapítóleveleinek és okleveleinek az intézmények korai időszakát megvilágító másolati könyveit. Összevéve ez a kategória egyben a Miscellanea szerepét is betölti, és részletes tartalmát csak a levéltárban található raktári jegyzék segítségével lehet megismerni.

BATTHYÁNY JÓZSEF PRIMÍS IRATAI /ARCHIVUM NOVUM/

1776-1799

Batthyány József gróf /1727-1799/ kiemelkedő egyházi és közéleti pályát futott be. Alig 25 éves korában esztergomi kanonok, 1759-ben erdélyi püspök, 1760-ban kalocsai, 1776-ban esztergomi érsek, két évre rá bíboros lett. Mária Terézia egyik fő tanácsadója volt, II. Józseffel szemben ellenzéki álláspontot foglalt el, közvetített a császár és a pápa közt VI. Pius bécsi látogatásakor. Vezető szerepet vitt az 1790/91-i országgyűlésen, nagy anyagi áldozatokat hozott a francia forradalom elleni intervenció háború céljára, 1799-ben bérbe vette a Városligetet. Pártolta a tudományt és a művészetet, gazdag könyvtárt és értékes kéziratgyűjteményt hagyott hátra.

Ebben az időben jelentősen csökkent az esztergomi érsekség területe a rozsnói, szepesi és besztercebányai püspökség kihasításával. Ezzel szemben fejlődött az adminisztráció, 1777-ben a primás megszervezte az esztergomi vikariátust a már fennálló nagyszombati mellé. Az ügymenet szakszerűbbé válása a levéltár életében is érezte hatását.

A Batthyány kormányzata alatt végrehajtott Fuchs-féle rendezés az egyházi levéltárat - mint a Bevezetésben említettük - két részre osztotta, s a kormányzó primás idejében felgyűlt iratanyagnak az Archivum Novum nevet adta. Azok a kategóriák, amelyekbe Fuchs az Archivum Novumot rendezte, némi egyszerűsítéssel a Barkóczy primás haláláig terjedő iratanyagra /Archivum Vetus/ nézve is érvényesek voltak. A rendszer teljes logikája azonban, ebben az "új" egyházi levéltárban érvényesült. Az első rendezéskor az Archivum Novum iratait éppen úgy végigfutó számokkal jelölték meg, mint a "rég" egyházi levéltár egyes darabjait. A kategóriákat csak belső tagolásnak tekintették, ezért az index nem is jelölte meg azokat. /Az Acta publico-ecclesiastica pl. az 1-335, az Acta fundationum ecclesiasticarum a 336-420 számot kapta, és így tovább egészen 1588-ig./

A Batthyány-levéltár mégsem egységes. A sorszámozás addig az évig folyamatos, amelyben Fuchs Ferenc a rendezést befejezte. Ezt az 1776-tól 1785-ig terjedő anyagot nevezték el a lajstromkönyvről Protocollum primumnak. A következő félév tized iratait ugyanazokba a kategóriákba osztották be, mint a megelőzőket, de a sorszámozást minden kategóriában újra kezdték; ennek a sorozatnak Protocollum secundum a neve /1785/86-1790/. Ugyanez megismétlődött a primás kormányzatának utolsó évtizedében keletkezett iratoknál is. A Protocollum tertium /1790-1799/ tehát immár harmadszor ismétli meg a kategóriákat, és kezdi újra kategóriánként a sorszámozást. Ebből következik, hogy az Archivum Novum indexe a második, és harmadik sorozatnál a Protocollum számát és a kategóriát is megjelöli. A kutatóknak az őt érdeklő kérdést mindhárom Protocollumban nyomon kell követnie, figyelemmel arra is, hogy a tárgyaknak a kategóriákba való besorolását nem vitték logikusan keresztül.

A három Protocollumon kívül az Archivum Novumnak még több, más szempontokból külön tartott része volt. A primás elnöklete alatt szervezett helytartótanácsi egyházi bizottság irataiból, illetve ezek másolataiból keletkezett az Acta commissionis ecclesiasticae c. gyűjtemény /1782-1799/, melyet utóbb a bizottság későbbi működése során keletkezett iratokkal bővítettek. Így ez a gyűjtemény ma már külön fondnak tekinthető. Ugyancsak önálló fondok az esztergomi érseki helynökség iratai, valamint Batthyány vizitációinak nagybecsű jegyzőkönyvei, melyek a Visitationes canonicae c. gyűjteménybe kerültek át. A Batthyány-iratok között negyedik állagcsoportként csak az Acta regulationis parochiarum c. gyűjtemény maradt meg, mely az esztergomi főegyházmegye új plébániáinak szervezésével és ellátásával kapcsolatos iratokat tartalmazza, és időben nem lépi túl Batthyány kormányzatát /1783-1799/.

Meg kell jegyezni, hogy Batthyány József primás iratainak egy része /személyi iratok, pozsonyi

pénztárának számadásai, a családjára vonatkozó iratgyűjtemény, katonai iratok, és Giordani római ágens levelei 1776-1778 között/ a herceg Batthyány családnak az Országos Levéltárban Őrzött levéltárában található. /Leírását l. Zimányi Vera: A herceg Batthyány család levéltára. Repertórium. Budapest 1962, 66-67.1./ A családra vonatkozó iratgyűjteményt 1801-ben emelték ki a primási levéltárból, kategóriái azonban nem felelnek meg a Fuchs-féle kategóriáknak.

A Batthyány primás alatt végrehajtott rendezéshez egységes segédkönyvek készültek, melyek az Archivum Vetus anyagára is kiterjedtek. Eredeti összefüggésüknél és elhelyezésüknél fogva indokoltnak látszott, hogy az Archivum Vetus és Novum segédkönyveit a jelen útmutató is egységes sorozatként tárgyalja. Az említett anyaghoz Jordánszky Elek levéltáros a XVIII. század végén kétféle segédletet készített. A lajstromkönyv /elenchus/ az egyes iratok kategóriáinként és numerusonként történő leírását foglalja magában, a mutató /index/ az iratokban, érintett személyek, egyházi intézmények és helyek betűrendes tájékoztatója. /Az utóbbiaknak tisztázati és fogalmazványi példányai is fennmaradtak./ Harmadiknak sorakoznak fel a primási levéltár egykorú iktatókönyvei és az iratokat egész terjedelmükben átvevő másolati könyvei. Negyedik csoportként itt helyezte el a primási levéltár azokat az egyébként nehezen besorolható műveket, amelyek nem igazi segédletek, de az anyagban való tájékozódást és kutatást jelentősen elősegítik.

1. A lajstromkönyvek az Archivum Vetus anyagán előbb primásonként, majd kategóriáinként, az Archivum Novum anyagán kategóriáinként haladnak végig. A kategória, címe után megadják /bal szélén/ a numerust és tárgyának összefoglaló megjelölését, utána /piros ceruzával/ a numerus subalternust, az egyes iratok rövid tartalmát és keltét. A lajstromkönyv két hasábos, tehát az iratszámok és a tartalmi kivonatok nem folyamatosan követik egymást: a Baloldali hasábra a beérkezett, a jobboldaliba az expediált iratokat vezették be, de az utóbb történt bejegyzések ezt a rendet helyenként megbontották. Az elenchus kötetei feltüntetik még az iratoknak máshová /pl. a Batthyány kéziratgyűjteménybe/ való áthelyezését, vagy az eredeti számoknak újakkal való kiegészítését /NB. vagy "et A", "et B" stb. jelzéssel/. Az Archivum Vetus és a Batthyány Protocollum I. numerusai kategóriákra való tekintet nélkül végig futnak, a Protocollum II. és III. numerusai kategóriáinként újra kezdődnek.

2. A mutatókönyvek egyrészt a Batthyány kormányzata alatt végrehajtott rendezés teljes áttekintését teszik lehetővé, amennyiben az Archivum Vetus, Archivum Novum, sőt az 1800-1819 közötti két széküresedés iratait is betűrendben tüntetik fel. Másrészt a Batthyány-féle rendezés tárgyi csoportok szerint kialakított mutató /hol index, hol elenchus cím alatt/, melyek az iratanyagban található kérvényeket, kormányhatósági rendeleteket, a primási jogállást érintő dekrétumokat, a suffraganeusokkal ill. a papsággal általában folytatott levelezést, a főegyházmegye kormányzatának iratait és az ezen kívülálló ügyeit sorolják fel.

3. Az egykorú iktatókönyvek a beérkezett és expediált iratokat időrendben, tartalmuk rövid megjelölésével tüntetik fel. Rajtuk kívül itt helyezkednek el a Batthyány kormányzata alatt elkezdett nagyarányú oklevélmásoló munka termékei is. A beérkezett iratokról ui. olyan köteteket készítettek, amelyekbe ezeket szöveg szerint bemásolták; tehát az illető évek „egyetemes egyházi iktatókönyveivé” szélesítették. Külön kötetekbe másolták a Batthyány primási és bíborosi kinevezésével kapcsolatos iratokat; ez a munkálat a jelek szerint 1778-ig jutott el.

4. Végül itt kaptak helyet a gyakorlat segítségére szolgáló, egyébként logikusan el nem helyezhető, nélkülözhetetlen kéziratok. A Liber Regiust az összes magyarországi egyházi javadalmak adományozásáról a magyar kancellárián kezdték vezetni /az első bejegyzés Keresztély Ágost szász-zeitzi herceg kinevezése esztergomi érseki coadiutorrá/, a polgári korszakban a vallás- és közoktatásügyi minisztérium folytatta, majd a primási levéltárnak adta át. Mak Domokos térképe az esztergomi érseki helynökség főesperességeit, plébániáit és helyi lelkészségeit tünteti fel. Bärnkopf Ignác kanonok kéziratai az esztergomi érsekség történetének feldolgozására tett első komoly próbálkozások emlékei. A sort Fuchs Ferencnek a Bevezetésben említett Directoriuma és a Batthyány

alatti rendezés 1793-ból származó áttekintése zárja le.

Terjedelme 743 csomó /kötet, 45.90 fm.

2 A

PROTOCOLLUM PRIMUM 1776-1785

2A/1. Acta publico-ecclesiastica

/Az államot és egyházat közösen érintő ügyek iratai/

170-238. raktári szám, 1-335. iratszám.

A Batthyány primásnak megküldött, az egyház igazgatását érintő hatósági átiratok, rendeletek a Fuchs-féle rendezés első kategóriájába tartoznak /I. a Bevezetést/, a Commissio Ecclesiastica - I. alább 19/1. - anyagában a XI. kategóriát teszik. Az iratok nagyrészt a Mária Terézia és II. József egyházpolitikai reformjaival kapcsolatos királyi /helytartótanácsi / rendeletekből tevődnek össze. Főbb tárgyaik: számos szerzetesrend eltörlése, a placetum regium alkalmazásának megszigorítása, bizonyos vallási szokások szabályozása, a nem katolikusokat érintő korlátozások enyhítése, a rozsnói és besztercebányai püspökség felállítása, de ezeken túl a tudományegyetem Budára helyezése, a német nyelv hivatali használatának elrendelése, és más világi jellegű intézkedések is. Itt helyezték el a Batthyány primás személyére és pályafutására, valamint a pozsonyi érseki palotára vonatkozó iratokat is.

2A/2. Acta foundationum ecclesiasticarum

/Egyházi alapítványok iratai/

239-256, raktári szám, 336-420. iratszám.

Az egyházi jellegű alapítványok iratai a Fuchs-féle rendezés második kategóriájának első részét teszik /I. a Bevezetést és a Commissio Ecclesiastica X. kategóriáját/. Ez az esztergomi főkapitán kezelésében volt kegyes alapítványok, az esztergomi főegyházmegyei alapítványok, a bécsi Pázmáneum és a generális szemináriumok, a bozókí uradalom, valamint több plébániai és szerzetesi alapítvány iratait foglalja magában.

2A/3. Acta foundationum saecularium

/Világi alapítványok iratai/

257-270. raktári szám, 421-484. iratszám.

A világi személyek javára tett, de egyházi kezelésben állott alapítványok ügyei a Fuchs-féle rendezés második kategóriájának második részét teszik /I. a Bevezetést/. Ide tartoznak a pesti szegényház állapotáról és pénzkezeléséről szóló jelentések, a nagyszombati konviktus működésének és feloszlásának /1784-1785/ iratai, továbbá a bécsi egyetemen vagy másutt tanuló magyar hallgatók javára tett alapítványok ügyei.

2A/4. Acta de studiis et scholis

/Közoktatásügyi iratok/

271-273. raktári szám, 485-507. iratszám

A tanulmányi ügyek és az oktatási intézmények tárgyköre nem szerepel Fuchs Directóriumában, sem az egyházi bizottság iratai között. Tárgyának fontossága miatt választhatták külön. Itt kaptak helyet

a nagyszombati egyetem Budára, majd Pestre való áthelyezésének iratai, a közoktatásügyet általában szabályozó rendeletek, a "scholae nationales" szervezetére, tanulmányi rendjére és hitoktatására vonatkozó iratok.

2A/5. Acta religionario-ecclesiastica

/Vallásügyi iratok/

274-277. raktári szám, 508-530. iratszám.

A kategória a Fuchs-féle rendezés harmadik kategóriájának első része. A katolikus vallásgyakorlatra és főként a katolikus vallást elhagyók /apostáták/ kérdésére - általában és konkrét esetekben - vonatkozó iratok tartoznak e kategóriába.

2A/6. Acta religionaria

/A nem katolikusok vallásgyakorlatára vonatkozó iratok/

278-298. raktári szám. 531-719. iratszám.

Az "acatholici" /protestánsok, görögkeletiek, izraeliták, anabaptisták/ vallásgyakorlatára, hitoktatására és egyéb ügyeire vonatkozó iratok a Fuchs-féle rendezés harmadik kategóriájának második részét teszik. Részben általános érdekűek /mint a tolerancia-rendelettel kapcsolatos vélemények, felterjesztések stb. külön elenchussal az iratoknál, részben konkrét ügyeket illetnek.

2A/7. Acta qua ad primatem

/A primásra közvetlenül tartozó iratok/

299-301. raktári szám. 720-800. iratszám.

A primáshoz ebben a minőségében érkezett iratok a Fuchs-féle rendezés negyedik kategóriáját teszik. Az anyag igen változatos, az apátok és prépostok hűségesküjétől és a fölöttük gyakorolt joghatóságtól kezdve a katekizmus "illir" és román nyelvre való fordításán keresztül a nem suffraganeus egyházmegyékig a legkülönfélébb egyházi ügyek kerültek ebbe a kategóriába. Bár címe nem tünteti fel, itt helyezték el a primási szentszékekhez fellebbezett perekben benyújtott kérvényeket és primási utasításokat is, melyek egyébként az Acta processualia állagába illenének.

2A/8. Acta suffraganeorum

/A suffraganeus püspökökkel és egyházmegyebeliekkel folytatott levelezés/

303-307. raktári szám, 801-815. iratszám.

A kategória /Fuchsnál az ötödik/ az esztergomi érseknek a metropolitai joghatósága alá tartozó következő 15 püspökség ordináriusaival és más egyházhatóságaival történt iratváltását tartalmazza: a besztercebányai, egri, győri, nyitrai, pécsi, rozsnyói, székesfehérvári, szepesi, szombathelyi váci és veszprémi róm. kat., a fogarasi, körösi, munkácsi és nagyváradai gör. kat. püspökség.

2A/9. Acta intraneorum

/Egyházmegyei belügyek iratai/

308-356. raktári szám, 816-1367. iratszám.

A kategória /Fuchsnál a hatodik, 1. a Bevezetést/ az egyházmegyei kormányzat iratait foglalja magában, s ennél fogva igen változatos. Az Acta publico-ecclesiastica és a jelen kategória közti elválasztást nem vitték következetesen keresztül, így itt található a primásnak Giuseppe Garampi

pápai nunciussal, Baldassare Sardagna pápai camerlengóval, Bernardo Giordani és Paolo Pintopolni római ágensekkel, valamint egyes laikusokkal /pl. Sándor Antal báróval/ folytatott levelezése is. Jelentős darabjai az állagnak Batthyány primás "házi története" és a Szepességen tett útjának részletes leírása. Az egyházmegyében elrendelt ájtatosságok révén elemi csapásokra /földrengés stb./ is kapunk adatokat. Felvilágosít a kategória az esztergomi primási levéltár rendezéséről, a káptalani könyvtár magyar vonatkozású könyveiről, kézíratairól, további egyes papi személyek /Kaprinay, Katona, Pray stb./ tudományos munkásságáról. Természetesen az anyag legnagyobb része az esztergom-főegyházmegyei papság és a hívek belső életével kapcsolatos iratokat tartalmazza. A türelmi rendeletre vonatkozó iratok viszont az Acta religionaria kategóriába kerültek át.

2A/10. Acta visitationalia

/Az egyházlátogatások iratai/

357-404. raktári szám. 1303-1338. iratszám.

Az egyházlátogatásoknak a Fuchs-féle rendezéskor még nem tervezett külön kategóriája idővel hatalmas anyagot ölelt fel. Ezért a vizitációk jegyzőkönyvei az alább külön fondként felvett, időben századokat átfogó gyűjteménybe kerültek át. /l. 1. számon/. Itt csak egyes iratok maradtak, amelyek az egyházlátogatások előkészítésére, lefolyására, költségeire vonatkoznak, a vizitáció cikkeit tartalmazzák, avagy az egyházlátogatásokról felvett jegyző-könyvek másodpéldányai. Az átsorolást nem hajtották következetesen végre.

2A/11. Acta extraneorum et miscellanea

/Egyházmegyén kívüli eredetű és vegyes iratok/

405. raktári szám, 1351. iratszám /Eredetileg 1339-1468. No./.

Az egyházmegyén kívül keletkezett iratoknak Fuchs rendezésében hetedik helyen álló kategóriáját Jordánszky megjegyzése szerint 1797-ben megszüntették, s az itt elhelyezett iratokat máshová, főként a Batthyány-kéziratgyűjteménybe tették át. Itt csak egy csomó maradt, mely Batthyánnak kalocsai érsekségéből magával hozott iratait, részben történeti szempontú gyűjtésének eredményét tartalmazza. Legkorábbi darabja a trienti zsinatra szóló meghívó /1542/, jelentős részét a bíborosoknak és a portugál királynak Csáky Imre bíboroshoz intézett üdvözlő levelei teszik /1722/.

2A/12. Acta protocollaria

/Vegyes tartalmú kötetek/

406-447. raktári szám, 1471-1477, 1484. iratszám /Eredetileg 1469-1488. No./

A Fuchs-féle rendezésben még nem szereplő kategória akkor keletkezett, amikor a XVIII. század végén az egész Batthyány-levéltár segédkönyveit készítették. Ide kerültek olyan bekötött iratok vagy könyvek is, amelyeket másutt nem tudtak elhelyezni: az esztergomi egyházmegye papságának jövedelembevallási, a plébániai alapítványok alapítóleveleinek másolókönyve, szemináriumi számadások, a nagyszombati helynökség iratairól készült lajstromkönyv és mutató, végül a cenzúrára vonatkozó királyi rendeletek és határozatok gyűjteménye. A primási levéltár gyakorlatában azután az Archivum Ecclesiasticum Vetus és Novum valóban az anyaghoz tartozó /és fent leírt/ mutatóit, lajstromkönyveit, iktató- és másolókönyveit külön állították fel. A kategória jellegét most már a szemináriumi számadások adják meg. Ezért indokoltnak látszott, hogy a jelzet nélküli, de az itt lévő köteteket akár a Protocollum I. évkörénél korábbi vagy későbbi évekből kiegészítő számadásokat is itt helyezzük el. /Így pl. a No. 1747. 6. és 7. alszámai nem szerepelnek az egykorú elenchusban./

A jelen kategória eszerint az 1726-1804 évkört fogja át.

Iratanyaga a következő intézmények működésére és anyagi helyzetére tartalmaz becses adatokat a XVIII. század utolsó évtizedeiből: a bécsi Pázmáneum, a nagyszombati Szent István és Szűz Mária szemináriumok, a nagyszombati királyi-érseki konviktus, a trencsényi konviktus, a pozsonyi Szent Imre-szeminárium és az ugyancsak róla elnevezett aggpapok-háza. A nagyszombati vikariátus lajstromkönyve és mutatója olyan iratanyagra nézve ad értékes felvilágosítást, amely nem került a primási levéltárba. /L. még alább a 18. fondot./

2A/13. Acta processualia

/Szentszéki perek iratai/

448-450. raktári szám, 1489-1490. iratszám.

A Fuchs-féle Directorumban még nem szereplő kategóriát a XVIII. század végén állították fel, és az 1776-1782 között a primási szentszékhez fellebbezett perek iratait helyezték el benne. Hasonló iratok vannak azonban az 1777-1784 évekből az Acta qua ad primatem kategóriában is /fent No. 794-800/.

Acta commissionis ecclesiasticae

/Az egyházi bizottság iratai/

Eredetileg 1491-1588. iratszám./

Az 1782-ben felállított helytartótanácsi egyházi bizottság iratai ma már külön fondba tartoznak, l. alább 19. számon.

2 B

PROTOCOLLUM SECUNDUM

1785-1790

2B/1. Acta publico-ecclesiastica

/Az államot és egyházat közösen érintő ügyek iratai/

451-514. raktári szám, 1-326. iratszám.

A kategória a Protocollum primum hasonló kategóriájának folytatása. Az iratanyag nagybecsű adatokat szolgáltat II. József egyházpolitikai reformjának továbbfejlesztésére. A királyi /helytartótanácsi/ rendeletek számos, rendszerint táblázatos, jelentést kérnek be, s ezek alapján teszik meg radikális intézkedéseiket. A jelentések tárgyai pl.: a templomok, kápolnák és vallásos társulatok, az egyházi alapítványok az egyházak jövedelmei és kiadásai, templomszámadások, a világi és szerzetes papság létszáma. Az így beszerzett adatok alapján történt intézkedések: a világi és szerzetes lelkészek illetményeinek megállapítása, a volt szerzetesek nyugdíjazása és alkalmazása, az alapítványi tőkék befizetése a közalapba, az egyháziak végrendelkezésének szabályozása, stb. Számos rendelet érinti az egyházkormányzatot, az istentiszteleti rendet, az egyházi fenytéket, a házasságkötés módjait, a katolikus hitben nevelendő gyermekek pasztorálását, a búcsúhirdetést, a keresztelési díj /stóla/ és más papi különjövendelmek megszüntetését, a nemzetiségi nyelv tekintetbe vételét a hitszónoklatokban és a szertartáskönyvekben, a világi és szerzetes papok polgári és büntető pereinek világi bíróság elé utalását, a temetők és temetések rendjét stb. Nem katolikus vonatkozású a türelmi rendelet végrehajtására és a házassági pátens kihirdetésére vonatkozó utasítás. Az iratanyag több tekintetben /pl. árvaházak és szegényházak, a koldulás szabályozása, imák a hadsereg győzelméért, hadisegély felajánlások stb./ túlmutat az egyháztörténelem határain.

A kategórián végigfutó számozás az évrendet követi. Az egyes numerusokon belül változó mennyiségű alszámot találunk.

2B/2. Acta foundationum ecclesiasticarum

/Egyházi alapítványok iratai/

515-520. raktári szám, 1-56. iratszám.

A Fuchs-féle rendezés második kategóriája itt is két részre oszlik. Az első részben /Fundationes ecclesiasticae/ egyházi eredetű és rendeltetésű alapítványok iratai, a második részben /Fundationes saeculares/ világi egyének tanítására, ellátására, gondozására stb. szolgáló alapítványok iratai találhatóak. A számozás mindkét részben újra kezdődik. Az index F.E. és F.S. jelzéssel különbözteti meg őket.

Az egyházi alapítványok kategóriája a magyarországi szemináriumok, a pozsonyi generális szeminárium, a bécsi Pázmáneum anyagi és tanulmányi ügyeit, a misealapítványok, szerzetesi alapítványi tőkék, a bozói uradalom /az általános szeminárium számára készített/ számadása itt a páviai szemináriumba küldendő papnövendékek és a tábori lelkészek kiképzése tárgyában keletkezett iratokat foglalja magában.

A numerusok itt is az évrendet követik, de az azonos tárgyú iratokat ugyanahhoz a számhoz osztották be.

2B/3. Acta foundationum saecularium

/Világi alapítványok iratai/

521-546. raktári szám, 1-22. iratszám.

A világi alapítványok kategóriája a következő fontosabb ügyeket öleli fel: a primás gondozása alatt állott, megszüntetett konviktusok anyagi és egyéb ügyei, az áttértek számára tett alapítványok, a fogolykiváltásra tett alapítványok, bevallások bekérése a kórházak, szegényházak és árvaházak összes alapítványairól, a papság felmentése a világi alapítványok további gondozása alól, táblázatos kimutatás az alapítványi helyen lévő intézeti növendékekről, kimutatások kérése az egyházi kezelésben volt világi alapítványokról. Jelentős helyet foglalnak el a Habsburgok országaiban bevezetett katekizmus példányai, és az ennek felülvizsgálatára vonatkozó részletes táblázatos jelentések.

A numerusok rendje ugyanolyan, mint az előző kategóriában.

2B/4. Acta religionario-ecclesiastica

/Vallásügyi iratok/

547-548. raktári szám, 1-34. iratszám,

A Fuchs-féle rendezés harmadik kategóriája itt is két részre oszlik. Az első részben /Acta religionario-ecclesiastica/ a katolikus egyház tanításával, hitvallásával, a szentségekkel, ezek kiszolgáltatásával és az ennek során történt szabálytalanságokkal foglalkozó iratok, a második részben /Acta religionaria/ a protestánsok és görögkeletiek vallásgyakorlatára, papjaiknak és tanítóiknak működésére, valamint vallásügyi szabálysértéseire vonatkozó iratok kapnak helyet. A numerusok sorrendje hasonló az előző kategóriákéhoz.

A jelen kategória jelentős része éppen a következőnek tárgykörébe vágó iratokat tartalmaz: a türelmi rendelet kiegészítését, a protestánsok templom- és iskolaépítésének feltételeit, a templomok közös használatát, a görögkeletiek áttérésére vonatkozó szabályokat, a zsidó gyermekek

megkeresztelésének feltételeit stb. érintőket. Itt volt a nem katolikus lelkészek alárendeltségi viszonyairól és egyházfegyelmi szabályairól szóló helytartótanácsi előterjesztés is /1789/, de még annak idején a Batthyány-kéziratgyűjteménybe helyezték át.

2B/5. Acta religionaria

/A nem katolikusok vallásgyakorlatának irata/

549-550. raktári szám, 1-46. iratszám.

Túlnyomórészt konkrét ügyek iratai kerültek ide. Elvi jellegű a nem katolikus leányegyházak helyzetének szabályozása, vagy az evangélikusoknak imaház építésére szolgáló gyűjtés megengedése.

2B/6. Acta qua ad primatem

/A primásra közvetlenül tartozó iratok/

551. raktári szám, 1-10. iratszám.

A kategória a Protocollum primum hasonló kategóriájának folytatása. A primáshoz ebben a minőségében érkezett iratokat és a primási szentszékre fellebbezett perek iratait foglalja magában. Az előbbieket a pannonhalmi főapátságot, a kalocsai érsekséget, a zágrábi, boszniai, szerémi, zenggi, erdélyi és nagyvárad püspökséget érintik. Az utóbbiak a nagyszombati és esztergomi kerületi szentszéktől /auditorium/ fellebbezett, ill. a suffraganeusok szentszékeitől fellebbvitt perekre vonatkoznak.

2B/7. Acta intraneorum

/Egyházmegyei belügyek iratai/

552-570. raktári szám, 1-260. iratszám.

A kategória a Protocollum primum hasonló kategóriájának folytatása. Az anyag rendkívül változatos, akárcsak az előzőben. Itt található a primás levelezése Guiseppe Garampi pápai nunciussal /ennek magyarországi útjáról is/, Baldassare Sardagna bécsi ágenssel, Paolo és Bartolommeo Pintopeloni romai ágensekkel, a két vikáriussal, férfi és női szerzetesrendekkel és kolostorokkal Migazzi bíborossal stb. A primás 1745-i bécsi tartózkodásának "házi története", a primási kancellária, levéltár, könyvtár különféle ügyei. Egyházi méltóságok és javadalmak adományozása, ilyenekért és más állásokra való ajánlásokért benyújtott kérvények. Plébánosok beadványai és jelentései a helyi eseményekről, melyekből a magyar városok és falvak életére sok értékes adatot lehet meríteni. Természetesen a legnagyobb rész az egyházmegye kormányzásának mindennapos eseményeivel foglalkozik. Minthogy II. József utolsó éveiről van szó, az itt elhelyezett levelezés /pl. Niczky Kristóf gróffal és más világiakkal/ a jozefinus rendszer válságának és bukásának részleteire sok felvilágosítást nyújt. A kategória sokágú volta már abból is kitűnik, hogy később Kopácsy primás idejében ebből került ki az új rend szerint 61 arab számmal jelölt kategória.

2B/8. Acta suffraganeorum

/A suffraganeus püspökökkel és egyházmegyebeliekkel folytatott levelezés/

571-572. raktári szám, 1-15. iratszám.

A kategória a Protocollum primum hasonló kategóriájának folytatása, de sorrendben itt az Acta intraneorum után helyezkedik el. A latin, majd a görög szertartású püspökségek külön-külön, latin nevük sorrendjében kaptak helyet, rendre: az egri, székesfehérvári, győri, besztercebányai, nyitrai, pécsi, rosznyói, szombathelyi, szepesi, váci, veszprémi rom. kat., a körösi, fogarasi, munkácsi és

2 C

PROTOCOLLUM TERTIUM

1790-1799

2C/1. Acta publico-ecclesiastica

/Az államot és egyházat közösen érintő ügyek iratai/

A kategória a Protocollum secundum hasonló kategóriájának folytatása. Az iratok II. József egyházpolitikai reformjainak felszámolását mutatják be. Hírt adnak a császár rendeleteinek visszavonásáról, betegségről és haláláról, bemutatják a hatóságok általános rendelkezéseit az eltörölt szerzetek ill. rendházak visszaállítására. A rendeletek meghagyják a plébániai jövedelmek és az újonnan létesített lelkészségek anyagi helyzetének összeírását, hogy a protestánsok mentesítését és bizonyos plébánosi mellékjövedelmek /koleda, keresztes stóla/ kárpótlását végrehajthassák. Szabályozzák a javadalmakra való pályázat módját, intézkednek a tanítók jövedelméről. Helyreállítják vagy visszafizetik az egyházi alapítványokat, szabályzatot készítenek kezelésükről. Rendezik a nagyobb egyházi méltóságok és javadalmak adományozását, megszabják a betöltésükhöz szükséges jelölés módját. Az iratok beszámolnak II. Lipót megkoronázásáról és haláláról, I. Ferenc megkoronázásáról a budai ferences /helyőrségi/ templomban, a szentkorona hazahozataláról, a magyar jakobinus mozgalomban résztvevő egyháziakról. A francia forradalom elleni intervenció háborúra megadóztatják és tábori lelkési minőségben igénybe veszik a papságot, ennek buzdítania kell a híveket a háború támogatására; intézkednek a száműzött francia papok és apácák befogadásáról, ellátásáról, Az iratok között szerepelnek az 1790/91-i országgyűlés iskolaügyi munkálatai és a tanítók kinevezésére vonatkozó utasítás. Az általános rendeleteken kívül bőségesen található konkrét esetekre vonatkozó iratok is.

A kategóriában három, gyűjteményszámba menő egység is található. A II. Lipót koronázására vonatkozó iratok száma alatt /No. 13./ a Batthyány-kéziratgyűjteménybe áttett iratok helyett a "Budensi de ecclesia coronationali 1790" című külön lajstrommal ellátott csomó van, mely a ferencesek budai várbeli templomára, a későbbi helyőrségi templomra vonatkozó művészettörténeti adatok révén jelentős. - A másik, ennél terjedelmesebb gyűjtemény a plébánia jövedelmek részletes kimutatását és az újonnan, létesített lelkészségek jövedelembevallását foglalja magában /No. 64 et B./. Az 1792-ben kiadott helytartótanácsi rendeletre, melynek a kártalanítási összeg megállapítása volt a célja, az esztergomi és a nagyszombati vikárius bemutatta az esperesi kerületenként csoportosított kimutatásokat és vallomásokat. A 9 folio kötet közül 8 kötet címe "Dilucidationes", egyé pedig "Fassiones". Hozzájuk járul tizedikként az esztergomi helynökség 8 esperesi kerületéből a tanítók jövedelméről készített összeírás. A "Dilucidationes" rovatai a következők: a plébániához tartozó lakott helyek felsorolása, az anyaegyháztól való távolsága, a lakosság száma és vallás szerinti megoszlása, a plébánia jövedelmének részletezését a plébánia tulajdonában levő nemesi ill. úrbéri /városokban polgári/ birtokból, párbérből, stólaból, koledából, tizenhatodból és különféleképpől származók. /A kimutatások becses adatokat tartalmaznak az illető községek népességi, vagyoni, gazdasági, úrbéri és egyéb viszonyaira; a stólakimutatók népmozgalmi adatokat is közöl, amennyiben feltünteti a születések, házasságkötések és temetések számát./ A "Fassiones" rovatai csak annyiban térnek el az előbbiektől, hogy a jövedelmi források között felsorolják a kamatot, az alapítványt és a negyedet /vagy nyolcadot/ is, viszont csak a katolikusok részéről járó összeget tüntetik fel. A tanítók jövedelem-összeírásának tandíj rovatából rendszerint kitűnik a tanulók száma is. - A harmadik gyűjtemény /No. 121/ tárgya a Drabonth Ignác nagyváradai gör. kat. püspök és Farkas György nagyváradai gör. kat. nagyprépost közötti viszály /kölesönös feljelentések, nyomozás a nagyprépost

kihágásai ügyében/, továbbá a Darabonth püspök, valamint Stratimirovics karlócai pátriárka és Avakumovics aradi gör. kel. püspök között felmerült nézeteltérés. A 4 csomóra duzzadt iratanyagban sok értékes adat található a görögkeleti románság uniójára, ill. az uniós törekvésekre vonatkozóan. Stratimirovics és Avakumovics panaszai egyenesen a nagyváradi püspök uniós törekvései ellen irányulnak /1796-1799/.

2C/2. Acta fundationalia ecclesiastica

/Egyházi alapítványok iratai/

649-662. raktári szám, 1-61. iratszám.

A kategória a Protocollum secundum hasonló kategóriájának folytatása. Lényegesebb tárgyai: a pozsonyi központi szeminárium megszüntetése, az egyházmegyei szemináriumok és a bécsi Pázmáneum visszaállítása, vagyonuk visszaadása és tanulmányi rendjük megállapítása, az érseki szeminárium újjászervezése, szemináriumi alapítványok, papi otthonok, a munkaképtelenné vált papok háza és alapja, a pávai /Ticino/ és a római Apollinaris-kollégium ügyei, különféle egyházi célú alapítványok és hagyományok.

2C/3. Acta fundationalia saecularia

/Világi alapítványok iratai/

663-675. raktári szám, 1-36. iratszám.

A kategória a Protocollum secundum hasonló kategóriájának folytatása. A benne foglalt iratok a következő célú alapítványokra vonatkoznak: primási iskolai ösztöndíjak, konviktusok, konvertiták, leendő papnövendékek, szegény diákok, árvaházak, szegényházak, hittankönyvek kiadása, nemes leányok nevelése, egyéb iskolai célok, betegek segélyezése, özvegyek és árvák nyugdíjintézete. Itt kapott helyet az egyetem Pestről Esztergomba való áthelyezésének terve is. Minthogy a primás kijelölési jogának körébe eső iskolai ösztöndíjakra vonatkozó kérelmek, ajánlások, javaslatok, megerősítése és köszönetnyilvánítások ebben a kategóriában találhatóak, anyaga elsősorban életrajzi adatok kutatásánál lehet jelentős.

2C/4. Acta religionaria

/A nem katolikus vallásgyakorlatra vonatkozó iratok/

676-678. raktári szám, 1-15. iratszám.

A kategória a Protocollum secundum hasonló kategóriájának folytatása; ebben az évkörben a katolikus vallásgyakorlatra vonatkozó Acta religionario-ecclesiastica elé került. Főbb tárgyai: az anabaptisták ügyei, a katolikus ünnepek megtartása nem katolikusok részéről, a protestáns és görögkeleti iskolaügy, a görögkeletiek konzisztóriumai és a püspökeikkel való levelezés, evangélikus kerületi gyűlések és zsinatok, evangélikus házasságvédő meghagyása, kölcsönös panaszok atrocitások tárgyában.

2C/5. Acta religionario-ecclesiastica

/Vallásügyi iratok/

679-686. raktári szám, 1-46. iratszám.

Az előző Protocollum hasonló kategóriájának folytatása itt az Acta religionaria mögé került. Főbb tárgyai: elvi jelentőségű és konkrét ügyekben történt rendelkezések a vallásváltoztatásról és a egyes házasságokról; az uniótól visszalépni szándékozó görög katolikusok és a konvertita görögkeleti papok ügyei; a protestáns vallásra áttérőkről, valamint az onnan a katolikus egyházba visszatérőkről készített

táblázatos jelentések; a katolikus hitre való áttérés módjának és az ehhez megkívánt életkornak szabályozása, valamint az áttérés egyes esetei; vegyes házasságból eredő gyermekek vallásának és nevelésének szabályozása; a reverzálisok ügye; protestáns házassági szabályok; a zsidók megkeresztelésének szabályai; táblázatos jelentések a vallásváltoztatásokról, a vegyes házasságokról és az azokból származó gyermekekről; a protestánsok vonakodása a plébánosoknak járó szolgáltatások teljesítésétől; temetők és harangok közös használata; protestánsok a közoktatásban; a vegyes iskolák ügye.

2C/6. Acta qua ad primatem

/A primásra közvetlenül tartozó iratok/

687. raktári szám, 1-11. iratszám

A kategória a Protocollum secundum hasonló kategóriájának folytatása. Tartalmilag igen változatos. A primásnak a kalocsai érsek és érsekség, a csanádi, nagyvárad, erdélyi püspök és püspökség, az erdélyi ferencesek, a zenggi és zágrábi püspökség, a horvát-szlavón-dalmátországi ferencesek és kapucinusok ügyeiben, illetve velük folytatott iratváltását tartalmazza.

2C/7. Acta suffraganealia

/A suffraganeus püspökökkel folytatott iratváltás/

688-691. raktári szám, 1-15. iratszám.

A kategória a Protocollum secundum hasonló kategóriájának folytatása, de itt visszakapja a Fuchs-féle rendezésben megállapított helyét. Az egri, székesfehérvári, győri, besztercebányai, nyitrai, pécsi, roznói, szombathelyi, szepesi, váci, veszprémi rom. kat., valamint a körösi, fogarasi, munkácsi és nagyvárad gör. kat. püspökség hatóságaival folytatott iratváltást tartalmazza.

2C/8. Acta processualia

/Szenszéki periratok/

692-705. raktári szám, 1-24. iratszám.

A primási szentszék működésével kapcsolatos iratok a Fuchs-féle rendezésben nem kaptak külön kategóriát. A Protocollum primum - mint láttuk - mégis külön állította fel őket, a Protocollum secundum pedig az Acta qua ad primatem kategóriába sorolta. Itt ismét visszakapták önálló helyüket. Az anyag a szentszékek visszaállítására, hatáskörére és eljárására vonatkozó általános rendelkezéseken, kívül a primáshoz fellebbezett vagy fellebbezés útján kívül eljuttatott szentszéki ügyek iratait tartalmazza. /v.ö. alább a 14. sz. fondot: Acta consistorialia./ E két csoporton belül tárgyi szempontok alapján, pertárgyak szerint vannak elhelyezve az iratok: a házasságkötés megakadályozása, jegyesség, a kötelék felbontása, ágytól és asztaltól való elválasztás, esküszegés, végrendelet, javadalom, a 'klerikusok bántalmazása, kettős házasság, makacsság az eljárásban, a szerzetesi fogadalom érvénytelenítése.

2C/9. Acta extranea

/Egyházmegyén kívüli eredetű iratok/

706-709. raktári szám, 1-22. iratszám.

A kategóriát a Fuchs-féle Directorium tartalmazta, de a Protocollum primumban később megszüntették, a secundumban pedig fel sem állították. Itt feléledt, tartalmilag főként a magyar ügyekkel foglalkozó római ágenstől származó közléseket öleli fel, amelyek a pápa személyére, Róma városára, az itáliai eseményekre, a német birodalomra, Franciaországra, a primás római tituláris

templomára /Szt. Bertalan/ vonatkoznak. Ezenkívül az apostoli nunciussal, az Ágostonos rend generális főnökével, egyes külföldi egyházi főméltóságokkal folytatott levelezés, üdvözlések, ajánlások vannak benne.

2C/10. Acta ecclesiastico-litteraria

/Egyházi vonatkozású tudományos, irodalmi és oktatásügyi iratok/

710-712. raktári szám, 1-40. iratszám.

A Fuchs-féle Directoriumban nem szereplő kategória a Protocollum primumnak Acta de studiis et scholis c. kategóriáját folytatja. Tárgyai: a pesti tudományegyetem áthelyezésének terve, fegyelmi szabályai, tanszékeinek betöltése, hitszónokának kinevezése; a pozsonyi akadémia működései az iskolai főigazgatók kinevezése; a népiskolák felállítása, berendezése, tanterve, működése, felügyelete; délszláv nyelvű evangéliumos könyvek kiadása a népiskolák számára; könyvbírálat-ügyek, a cenzorok kinevezése, feljelentések és elkobzások többek között szlovák nyelvű könyvekkel szemben; világiak ajánlása tudományos tisztségekre; egyes gimnáziumok és népiskolák konkrét ügyei.

A primási birtokokon lévő népiskolákra vonatkozó iratsomó /külön lajstrommal/ tulmutat a fond időbeli határain. /No. 27 et A., 1789-1807./

2C/11. Acta intranea

/Egyházmegyei belügyek iratai/

715-761. raktári szám, 1-87. iratszám.

A kategória a Protocollum secundum hasonló kategóriájának folytatása, de időben a Batthyány József és Károly Ambrus primások halálát követő két széküresedést is átfogja 1800-1808, 1809-1819/. Az eddigiekkel szemben az iratok itt már bizonyos logikusnak tekinthető rendszerben, az egyházkormányzat belső rendjének megfelelően helyezkednek el; ezek a csoportok alapjául szolgálhattak a Kopácsy primás idejében bevezetett, bővített kategóriarendszernek. Az iratsorozat sorrendben a következő tárgyakat ölelik fel: a primás, az általános helynökök, segédpüspökök, az esztergomi káptalan, a pozsonyi prépostság, a pozsonyi káptalan, a primási udvar, a primási egyházi levéltár, a primási kancellária és könyvtár, a helynökségi levéltárak, az egyházmegyei naptár és misenaptár, jelentések a személyi változásokról, esperesek és jelentéseik kerületük papjairól, egyházak és egyházi alkalmazottak birtokjogai, plébániai és fiókegyházi templomok építése, javítása, anyagi ellátása, templomi felszerelés, mindezeknek és temetőknek, kereszteknek, szobroknak megáldása, plébánialakok építése és javítása, templomszámadások, plébániai javadalmak és helyi káplánságok adományozása, folyamodványok ilyenekért, a plébánosok ellátása, a papoknak egymással és híveikkel felmerült ellentétei, kegyuraság, plébániai könyvek, anyakönyvek, bizonyítványok, papok végrendeletei, papi nevelők, a főegyházmegyébe való átlépés és az onnan való kilépés, a papi fenytőintézet, férfi és női szerzetesrendek, üdvözlő levelek, ajánlólevelek külföldre, főpapi jelvények használata, gyóntatási felhatalmazás, böjti felmentések, házassági akadályok alóli felmentések, könyörgések, körmenetek, segélykérvények, a városok lelki gondozása, templomok és plébániák összeírásai.

Minthogy a kategória anyagát Batthyány primás halála után is bővítették, egyes numerusok a fond időbeli határain túlmenő tárgyi csoportokká dagadtak. Így anélkül, hogy az elenchusba felvették volna, a No. 18-ba került az a leltár, amelyet Batthyány primás halála után a pesti palotájában őrzött könyv- és kéziratgyűjteményről felvett /1800/, valamint a primási levéltárosra és könyvtárosra vonatkozó későbbi iratanyag /1802-1817/, - ugyancsak lajstromozás nélkül, No. 27. NB. alatt ide osztották be azokat a jószágkormányzósági iratokat, amelyek a primási uradalmakban folyt templom- és iskolaépítésekre, tatarozásokra vonatkoznak, túlnyomórészt a két széküresedés idejéből /1800-

1819/. Az anyag 1-9. sorszámmal megjelölt kisebb csomókba van osztva /1. az általános iratoké, 2-9. az egyes uradalmak építési irataié/, ezen belül a tervrajzok, javaslatok, tatarozásokra és építkezésekre vonatkozó iratok a helységnevek betűrendjében helyezkednek el. - A fond későbbi gyarapodását jelentik No. 48 NB. alatt a szerzetesházaknak adott segélyekre vonatkozó, nem lajstromozott iratok is /1767-1808/. - No. 86. alatt továbbá ugyancsak a XIX. századba belenyúló iratanyag található: az érseki uradalmak templomszámadásai /1787-1808/ Rendjük hasonló az említett építési iratokéhoz, de 10. sorszámmal még a számadások összesítése is megtalálható itt.

Kézirati jellegűek két kanonoknak: Bärnkopf Ignácnak/No. 84/ és Kurbály Györgynek /No. 85/ ugyanitt elhelyezett egyháztörténeti, egyházzjogi és alkotmányjogi értekezései és előadmányai.

2 D

ACTA REGULATIONIS PAROCHiarUM

/Plébániák felállításának iratai/

1783-1799

762-826. raktári szám, 1-26. iratszám,

II. József egyházi reformjai a szerzetesrendek eltörlésével kapcsolatban a plébániák szaporítására is kiterjedtek. Az ezzel összefüggő általános jellegű rendelkezések és konkrét intézkedések országos szinten a Commissio Ecclesiastica Cat. VI. iratai között helyezkednek el. /L. alább 19/1 számon/. Az esztergomi főegyházmegyét illető iratok azonban Batthyány prímás levéltárának szerves részei. A Fuchs-féle Directóriumban ilyen kategória még nem szerepelt, s a plébániák rendezésének iratai nem is oszlanak meg a Protocollumok között. Az iratok tárgya: az esztergomi főegyházmegyei új plébániák felállítására vonatkozó általános jellegű intézkedések; világi és szerzetes javadalmak jövedelembevallási; plébániák, fiókegyházak és a hozzájuk tartozó helységek helyrajzi leírásai; a létesítendő új plébániák és helyi lelkészségek kimutatásai; az udvari építési főigazgatóság utasítása a templomok, iskolák stb. építésére; kimutatások a volt kolostorokról és személyzetükről, a lelkipásztorkodásban felhasználható szerzetesekről; kimutatások a Nógrád, Hont, Komárom, Esztergom, Nyitra, Pozsony, Bars és Győr vármegye, továbbá Buda, Pest, Pozsony, Nagyszombat, Selmecbánya, Bazin, Modor, Szentgyörgy, Szokolca, Esztergom és Komárom városterületén létesítendő és már létesített plébániákról, helyi lelkészségekről és káplánságokról, valamint ezek felszereléséről. Az iratokhoz kapcsolódnak az egész országra vonatkozó összesítő, valamint a felsorolt megyékre vonatkozó megyei plébánia-összeírások /Topographische Beschreibung címmel, 1786/, nyilván országos felvételből kiemelt kötetek; ezek a felsorolt vármegyéken kívül Pest-Pilis és Trencsén megyét, valamint a pannonhalmi és bakonybéli apátság plébániáit is magukban foglalják.

/Az Archivum Vetust és a Batthyány prímás levéltárát átfogó segédkönyvek a 827-912. raktári számon találhatóak. Terjedelmük 86 kötet, 6.20 fm./

3

KÁROLY AMBRUS FŐHERCEG PRÍMAS IRATAI

1808-1809

Károly Ambrus főherceget, a váci püspökség adminisztrátorát, a király 1808. januárjában nevezte ki esztergomi érsekké. Mivel még nem volt harminc éves korengedéllyel szentelték püspökké. 1809. szeptember 2.-án meghalt. Rövid kormányzatának legnevezetesebb eseménye Napóleon 1809-i hadjárata volt; iratai közt az egyház-kormányzatiak mellett igen sok adat található a hadi eseményekre

is.

Az iratok rendje a Batthyány-levéltár rendszerét követi. Kilenc kategóriája csak a sorrendben mutat némi eltérést. A kategóriákon belül az egyes tárgyaknak numerus principális, az egyes iratoknak numerus subalternus felel meg. A számozás kategóriánként újra kezdődik.

Károly Ambrus primás iratairól egy kötetben lajstrom és mutató készült, ennek alapján kutathatók.

A primás halála után bekövetkezett évtizedes sedisvacantia idején működött delegált primási szentszék iratait /1813-1814/ ugyancsak ide, az Acta processualia kategóriába sorolták be.

Terjedelme: 18 csomó /kötet, 1.45 fm.

3/1. Acta publico-ecclesiastica

/Az államot és az egyházat közösen érintő ügyek iratai/

913-915. raktári szám, 1-45. iratszám.

A kategória főbb tárgyai: egyházi méltóságok és javadalmak királyi adományozása, adományozásra, előléptetésre és egyéb kegyekre vonatkozó javaslatok; az egyháziak hozzájárulása a háború költségeihez és a nemesi felkeléshez; nagyszombati szemináriumok átengedése hadikórház és rokkantak háza céljára; templomok és plébániai épületek létesítése és ja vitása; lelkészek és tanítók fizetése, volt szerzetesek és apácák nyugdíja; ebbe a körbe tartozó személyi ügyek.

3/2. Acta foundationum ecclesiasticarum

/Egyházi alapítványok iratai/

916-917. raktári szám, 1-15. iratszám.

A kategóriában a szemináriumok és szerzetesházak tanulmányi rendjéről, tanáraitól és növendékeiről, konkrét ügyeiről beadott jelentések, a bécsi, nagyszombati, pozsonyi és pesti szeminárium fegyelme és tanulmányi rendjére vonatkozó iratok, továbbá a pozsonyi irgalmasok és a pozsonyi meg pesti apácák konkrét ügyeiben keletkezett iratok találhatóak.

3/3. Acta foundationum saecularium

/Világi alapítványok iratai/

918. raktári szám, 1-7. iratszám.

A kategóriában elsősorban a primás felügyelete alatt álló iskolai alapítványokra vonatkozó jelentések, javaslatok, utasítások találhatóak.

3/4. Acta intranea

/Egyházmegyei belügyek iratai/

919-922. raktári szám, 1-32. iratszám.

A kategória főbb tárgyai: a primás kinevezésével és székfoglalásával kapcsolatos események, üdvözlések; az esztergomi és a nagyszombati vikárius kinevezése, jelentései és iratainak kivonatai; az esztergomi káptalan, kanokok és főesperesek, a pozsonyi káptalan és kanonokok ügyei; a primási udvar ügyei; esperesek, plébánosok és káplánok kinevezése; egyházak és egyházi alkalmazottak birtokjogi vitái; a szerzetesrendek főnökeinek ügyei; folyamodványok, kérvények, felmentések; uradalmi tisztek jelentései, többek között a háborús eseményekről. Ide helyezték el Károly Ambrus váci püspökségi személyi és kormányzati iratait is.

3/5. Acta extranea

/Egyházmegyén kívüli eredetű iratok/

923. raktári szám, 1-4. iratszám,

A kategóriában VII. Pius pápától származó bullák, a bécsi pápai nuncius és Sala Domonkos római ágens levelei találhatóak.

3/6. Acta ecclesiastico-religionaria

/Vallásügyi iratok/

923. raktári szám, 1-4. iratszám. /Az Acta extranea csomójában./

A kategóriában a katolikus, vallás elhagyásának, a vegyes házasságból származó gyermekek nevelésének, a katolikusokkal házasságra lépő elvált reformátusoknak, a kikeresztelkedő zsidóknak konkrét ügyei találhatóak.

3/7. Acta qua ad primatem

/A primásra közvetlenül tartozó iratok/

923. raktári szám, 1-7. iratszám. /Az Acta extranea csomójában./

A primásnak ebben a minőségében folytatott iratváltása a kalocsai és az egri érsekkel, a zágrábi, djakovári és kassai püspökkel, a zenggi és a szatmári káptalannal, illetve ezekre vonatkozóan.

3/8. Acta suffraganealia

/A suffraganeus püspökökkel és egyházmegyebeliakkal folytatott levelezés/

923. raktári szám, 1-8. iratszám. /Az Acta extranea csomójában./

A kategória a következő suffraganeusok ügyeire vonatkozó iratokat tartalmazza: a győri, besztercebányai, nyitrai, veszprémi latin, a munkácsi és nagyváradi görög szertartású püspök ill. püspökség, a pécsi káptalan, a rozsnói egyházmegye plébánosai.

3/9. Acta processualia

/Szentszéki perek iratai/

924-929. raktári szám, 1-9. iratszám.

A kategóriában foglal helyet a fellebbezett perek felülvizsgálatára szóló kijelölés, a primási főszentszék jegyzőkönyve, valamint a primáshoz fellebbezett perek iratai a következő tárgyakban házassági köteléki perek, a szerzetesi fogadalom semmissége, ágytól és asztaltól való elválasztás, jegyesség, javadalomtól való megfosztás, végrendelet, kegyuraság. Utolsónak sorolták be az 1813-1814-ben, a széküresedés idején Kluch József nyitrai püspök vezetése alatt működött delegált primási főszentszék peres iratait.

/Az egyetlen kötet segédkönyv a 930. raktári számon található./

RUDNAY SÁNDOR PRÍMÁS IRATAI

1819-1831

Rudnay Sándor /1760-1831/ hosszabb esztergomi kanonokság után lett 1815-ben erdélyi püspök, 1818-ban esztergomi érsek. Kormányzatának nevezetes mozzanata az érsekség székhelyének és a főkáptalannak közel két évszázados távollét utáni visszatérése Esztergomba /1820/. 1822-ben megkezdte a székesegyház, a primási palota és a szeminárium építését; ugyanabban az évben a magyar korona alá tartozó összes püspökök /ill. megbízottaik/ részvételével nemzeti zsinatot tartott Pozsonyban, 1828-ban megkapta a bíborosi kalapot.

Rudnay iratait a primás halála után rendezte Kemp Mihály primási levéltáros. A rendszert a Batthyány-rendezéstől vette át; az anyagot kategóriákra, ezen belül főszámokra tagolta, az iratokat pedig alszámokkal különböztette meg. A kategóriák száma 11, legközelebb állnak Batthyány iratainak Protocollum tertiumához. Így pl. tartalmazzák a tudományos-irodalmi kategóriát is, viszont elejtik az Acta religionario-ecclesiastica csoportot. Címeik: Acta publico-ecclesiastica, religionaria, fundationalia-ecclesiastica, fundationalia-saecularia, litteraria ecclesiastica, intranea, visitationalia, processualia, suffraganealia, qua ad primatem, extranea.

Az anyag kutatását megkönnyíti a kategóriák rendjén haladó négy kötet lajstromkönyv /protocollum/, melyekbe Kemp az iratok bő kivonatát is bevezette; továbbá a négy kötethez készített egységes mutató /index generalis/, mely betűrendben a felek neve, ill. az iratok tárgya szerint haladva a numerus principálist /itt: fasciculus/ és a numerus subalternust is megadja. Az 1820-1831 közt évenként felfektetett és mutatózott iktatókönyv /protocollum exhibitorum/ és az 1820-1822 közti iratokról készült mutató /index archivi/ használatát a Kemp-féle segédkönyvek feleslegessé teszik.

Rudnay primás vezette be a titkos ügykezelést. A "titkos kancellária" iratait azonban utóbb beosztották a többi iratok közé. Tartalmukról mindössze az öt kötetre terjedő és mutatóval ellátott lajstromkönyv /Protocollum actorum cancellariae secretioris/ tájékoztató

Terjedelem: 248 csomó /kötet, 16.50 fm.

4/1. Acta publico-ecclesiastica

/Az államot és egyházat közösen érintő ügyek iratai/

931-984. raktári szám, 1-72. iratszám.

A kategória igen változatos anyagot foglal magában. Tárgyai: a primás személyes ügyei /kinevezés, beiktatás, üdvözlések/; a primásra hagyatéki illeték /praescissio/, erődítés, püspökségek rendezése stb. címén kivetett összegek; a pisetumjog felújításának kérése; a főkáptalannak Nagy-szombatból Esztergomba való áthelyezése; a Rómába való fellebbezés ügye, római illetékekre vonatkozó rendeletek, a gallikanizmus problémája; értesítések a pápák haláláról ill. megválasztásáról, az egyetemes jubileum kihirdetéséről; helytartótanácsai átiratok országos ünnepekről; a carbonarikat elítélő pápai bulla kihirdetése; imák a békéért a nápolyi hadjárat idején; alapítványi tőkék elhelyezése és betáblázása, elhunyt javadalmasok vagyonának kezelése; a vallásalapba beszolgáltatandó jövedelmek és a belőlük való részesedés; kegyes alapítványok miséinek csökkentése Budán és Pesten; vegyes házasságok, az ilyenekből származó gyermekek katolikus nevelése; királyi rendelet a nyilvános, vezeklésről és a plébánosoknak nyújtandó hatósági segítségről; káptalani vikáriusok és hivatalaik ügyei; a szentszékek, helynökségek és esperesi hivatalok portómentessége; táblázatos kimutatások a plébániákról, káplánságokról és papnövendékekről; rendeletek a nyugdíjasok életben létét igazoló és anyakönyvi bizonyítványokról; a foglyok és a plébániáktól távol lakók hitoktatása;

befizetések a közalapítványi és az erődítési pénztárba; a klérus szavazati joga a tisztújító széken; selymentenyésztés, himlőoltás, háromszögelési pontok megóvása, pestisjárvány; segédpüspökök felszentelése, kanonoki, apáti és préposti kinevezések, javaslatok ezekre; templomok vagyona és kegyurasága; templomok, plébániák, iskolák építése, javítása, felszerelése; plébániák átszervezése, kongrua, plébánosi kinevezések, cserék; negyedévi jelentések az új alapítványokról, egyes plébániák /pl. a budaiak/ anyagi helyzetéről; tanítók kárpótlási összegei; lelkeszkedő papság, volt szerzetesek és apácák nyugdíja, az utóbbiak halála, végrendelete; jelentések a helytartótanácsnak a Rómába folyamodókról, a vegyes házasságokról, az áttérésekről; házassági felmentések kérése Rómából, külföldiekkel kötött házasságok; katonai személyek fölötti egyházi joghatóság, házasságkötésük, a tábori lelkeszkedés; egyházmegyék felosztása és rendezése; szerzetesrendek ügyei; gyűjtések kegyes célokra /templomokra, kolostorokra, vakok és siketnémák intézeteire, örültek házára stb./; papi személyek elleni panaszok; szökevények körözése, rabok beadványai; jelentések a hittanvizsgákról, az iskolai Mária-kongregációkról, a hitoktatás egységesítésének ügye; nemzeti és erdélyi egyházmegyei zsinat; országgyűlés 1825-27-ben és 1830-ban; az 1831-i kolerajárvánnyal kapcsolatos rendelkezések. Ide kerültek az 1822-i nemzeti zsinat naplója, irományai és határozatai is /ad No 70/.

4/2. Acta religionaria

/A vallásgyakorlatra vonatkozó iratok/

985-990. raktári szám, 1-7. iratszám.

Az Acta religionario-ecclesiastica kategória elejtése folytán ez a kategória tartalmazza a katolikusok vallásgyakorlatát, valamint a protestánsok, görögkeletiek és izraeliták vallásgyakorlatát érintő iratokat egyaránt. Főbb tárgyai: a görög katolikusok és görögkeletiek ügyei /uniós törekvések, a Gergely-naptár behozatala, sérelmek/; apostaták, vegyes házasságból származó gyermekek konkrét ügyei; katolikus hitre áttérők vagy áttérni szándékozók ügyei; kikeresztelkedő zsidók és házassági ügyeik; nem katolikus keresztények házassága, sérelmeik, a katolikusok vallásügyi panaszai.

4/3. Acta fundationalia ecclesiastica

/Egyházi alapítványok iratai/

991-1012. raktári szám, 1-55. iratszám.

A kategória tárgyait három csoportba sorolhatjuk: Bel- és külföldi szemináriumok ügyei, mint a szemináriumok és szerzetesházak tanáiról, az előadott tárgyakról és a növendékek előmeneteléről szóló félévi jelentések, a szemináriumi alapoknak és az elaggott papok alapjának számadásai, az eljárások ügyei. A férfi és női szerzetesrendek személyi, fegyelmi és anyagi ügyei. Az egyházak, plébániák, misék, templomok, kápolnák, egyházi állások létesítésére tett alapítványok ügyei az alapítók neve szerint csoportosítva, vagy egy-egy vallási intézmény alapítványairól szóló összesítő ismertetés.

4/4. Acta fundationalia saecularia

/Világi alapítványok iratai/

1013-1025. raktári szám, 1-24. iratszám.

A kategória tárgyai: a primás kijelölési jogának körébe eső ösztöndíjasokra vonatkozó rendeletek, folyamodások, ajánlások és döntések, a kérelmezők nevének betűrendjében; a kassai nemesi konviktus alapítványai és növendékei; magánszemélyek alapítványai iskolák és tanulók számára; kórházak és szegényházak ügyei. Végül ebben a kategóriában kapott helyet a helytartótanács számvevősége által 1828-ban készített kimutatás a tanács kezelése és felügyelete alá tartozó alapokról

és alapítványokról. A kötet/3 példányban/ az illető alapok és alapítványok /így a vallásalap, tanulmányi alap, egyetemi alap, királyi nyomda alapja, konviktusi alap stb./ keletkezésére és állagváltására vonatkozó adatokat, valamint az 1792/93. és 1826/27. és bevételeit és kiadásait feltüntető mérlegeket tartalmazza.

4/5. Acta in re literaria

/Tudományos, irodalmi és oktatásügyi iratok/

1026-1032. raktári szám, 1-22. iratszám.

A kategória a Batthyány-féle Protocollum I. és III. hasonló jellegű kategóriájának folytatása, Tárgyai: a tudományegyetem ügyei; a tanárok fizetésrendezése, pályázatok egyetemi tanszékekre, jelentés az egyetemi ifjúság magatartásáról; a pesti teológiai kar igazgatójának ügyei; a királyi tanulmányi bizottság és ülnökei; a pozsonyi, kassai és győri tankerület /fő/igazgatójának ügyei; a pozsonyi akadémia aligazgatójának és az akadémia templomának ügyei; gimnáziumok, felső és alsó elemi iskolák létesítése, segélyezése, konkrét ügyei; vizsgarend és tanrend az esztergomi érseki líceumban és a tudományegyetemen; könyvek és újságok cenzúrája, cáfolata, betiltása; tudományos fokozatok juttatása teológusoknak; irodalmi művek felajánlása a primásnak, kérelmek ilyenek kiadása vagy megvásárolása iránt, a kérelmezők nevének betűrendjében; az esperesek kinevezése a nemzeti iskolák felügyelőivé.

4/6. Acta intranea

/Egyházmegyei belügyek iratai/

1033-1110. raktári szám, 1-56. iratszám,

A rendkívül változatos kategória a következő tárgyakat öleli fel; a primáshoz intézett üdvözlések; a segédpüspökök és működésük; az esztergomi székeskáptalan, a pozsonyi és nagyszombati társaskáptalan, valamint egyes kanonokok ügyei; apátok és prépostok ügyei; az érseki helynökök, jelentéseik kerületük papságáról, protocollumaik kivonatai, szentszékek; a primási udvar, levéltár és könyvtár, kinevezések és eskütételek itt; esperesek kinevezése, az esperesi kerületek rendezése; örökös szentségimádás, ünnepnapok körmenetek, zarándoklatok, ájtatosságok, ereklyék igazolása; templomok és plébánosok ügyei általában és különösen /városenként és községenként, az utóbbiak a községek latin nevének betűrendjében/; a nyugdíjas papok ügyei általában és különösen /a kérelmezők nevének betűrendjében/; folyamodványok, előterjesztések, kinevezések plébánosi javadalmakra /a plébániák betűrendjében/, egyházmegyei javadalmakért és hivatalokért való folyamodványok /a kérvényezők betűrendjében/; karkáplánok, hitszónokok lelkészkedésre való kirendelése; nevelők és házikáplánok; idegen egyházmegyei papok felvétele, egyházmegyeibelieknek más egyházmegyébe való elbocsátása; növendékpapoknak a papi rendek feladása; papnövendékek felvétele; plébániai anyakönyvek ügyei; felhatalmazások főpapi, jelvények használatára, misézésre, gyóntatásra, magánkápolnák tartására, fenntartott esetekben való feloldozásra; nagyböjti körlevelek; felmentések a böjt, a házassági kihirdetés /évenként a völegények nevének betűrendjében/, a harmad és negyedfokú vérrokonság és sógorság házassági akadályá alól; egyházmegyei névtárak, térképek; az esztergomi nyomda foglalkoztatása; a primásnak felajánlott ajándékok és eladó képek, egyházi zeneművek; segélyek közintézményeknek, városoknak, közületeknek, magánosoknak, /a kérvényezők nevének betűrendjében/; pártfogást vagy alkalmazást kérők folyamodványai /ugyanilyen rendben/; papi kihágások, büntetés alá vont papok ügyei; világiak közötti erkölcstelenség, a hívek panaszai egymásra; a primás magánlevelezése a királyi és nádori udvarral, miniszterekkel, országnagyokkal, udvari tanácsosokkal és ágensekkel /tárgy szerint tévesen besorolt iratok!/: főurak, főpapok és plébánosok gyászjelentései; papi és világi végrendeletek /az előbbieket betűrendben/; vegyes iratok, pl. a primásnak küldött meghívók, ajándékok, primási orvos, gyógyszerek és fürdők ajánlása, zarándoklatra adott ajánlólevél, szolgálati bizonyítványok, leltári

iratok visszakövetelése, takarékpénztár és kereskedelmi egyesület terve stb.

A numerusok iratainak nagy száma miatt egyes alszámok nem konkrét iratokat, hanem kisebb tárgyi csoportokat foglalnak magukban.

4/7. Acta visitationalia

/Egyházlátogatások iratai/

1111-1123. raktári szám, 1-67. iratszám.

Mint már a Batthyány-féle Protocollum primumban, Rudnay prímás levéltárában is kialakították az egyházlátogatásoknak - az eredeti elgondoláson túlmenő - kategóriáját. Maguk a vizitációs jegyzőkönyvek az alább külön fondként felvett gyűjteménybe /13. fond/ kerültek át; itt csupán a kánoni látogatást előkészítő iratok maradtak meg, városonként és községenként csoportosítva. Mégis ebben a kategóriában találhatók a nagyszombati érseki vikáriusnak egyes csallóközi kerületekben tartott vizitációjáról felvett jegyzőkönyvei is.

4/8. Acta processualia

/Szentszéki perek iratai/

1124-1129. raktári szám, 1-13. iratszám.

A Batthyány-féle Protocollum I. és III. mintájára itt is külön kategóriában foglalnak helyet a prímási szentszék elé került ügyek iratai. A peres felek részben egyházmegyebeliek, részben egyházmegyén kívüliek, akiknek ügyei fellebbezés útján kerültek fel a prímási szentszékre. Egy numerus a kiküldött bírák eljárásáról /tárgyalás kitézése, idézés, a per áttétele és visszaküldése/ szóló iratokat tartalmaz. Egyébként a következő pertárgyak fordulnak elő; világi és szerzetes javadalmasok megbüntetése, javadalomvesztése, szerzetesi fogadalom érvénytelenítése, klerikusok bántalmazása, esküszegés, botránnyos kerítés, házasság megzavarása, végrendelet, kettős házasság, jegyesség, házassági köteléki és bontóper.

4/9. Acta suffraganealia

/A suffraganeus püspökökkel és egyházmegyebeliekkel folytatott levelezés/

1130-1132. raktári szám, 1-11. iratszám.

A kategória az esztergomi érsek mint metropolita hatósága alá tartozó püspökök és egyházmegyék közül /rende/ a besztecebányai, székesfehérvári, szombathelyi, pécsi, váci, veszprémi, győri és nyitrai latin, a fogarasi, eperjesi, nagyváradi és munkácsi görög szertartású püspököt és püspökséget illető, ezek egyházi belügyeire vonatkozó iratváltást foglalja magában.

4/10. Acta qua ad primatem

/A primásra közvetlenül tartozó iratok/

1133-1136. raktári szám, 1-17. iratszám.

A Batthyány-féle Protocollumokhoz hasonlóan a kategória a primásnak ebben a minőségében folytatott iratváltását, levelezését foglalja magában. Közelebbről a kalocsai és egri főegyházmegyéből, a csanádi, nagyváradi latin szertartású, kassai, djakovári, zágrábi, zenggi, szatmári, erdélyi, rozsnyói és szepesi püspökségből, a szerzetesrendek elöljáróitól a primáshoz intézett jelentések; a vármegyék, sz. kir. városok és a szepesi városok hatóságaival folytatott levelezés; egyházmegyén kívüliek /főként katonák/ kérvényei házassági engedélyért, végül a primásnak különféle ügyekben a királyhoz tett felterjesztései találhatók benne.

4/11. Acta extranea

/Egyházmegyén kívüli eredetű iratok/

1137-1141. raktári szám, 1-9. iratszám.

A kategória tárgyai: a pápához intézett levelek /főként püspökök hűségesküi/; a primásnak az erdélyi egyházmegyéből magával hozott iratai; levelezés a bécsi pápai nunciussal, F.V. Genotte római ágenssel, az országon kívüli egyházfőkkel; balkáni és galíciai magyar missziók; uralkodók és bíborosok üdvözlő levelei.

/A 37 kötet segédkönyv az 1142-1178. raktári számon található/

5

KOPÁCSY JÓZSEF PRÍMÁS IRATAI

1838-1847

Kopácsy József /1775-1847/ veszprémi kanonokból 1822-ben székesfehérvári, 1827-beh veszprémi püspök lett. 1838-tól kezdve töltötte be az esztergomi érseki széket. Irodalom-és művészetpártolásával /mint pl. Kézai és a Budai Krónika kiadásának mecénása/, valamint az esztergomi bazilika építkezésével tette emlékezetessé nevét. Ő szerkesztette először magyarul az egyházmegyei körleveleket.

Az Archivum ecclesiasticum felállításában Kopácsy kormányzata jelentős változást hozott. A Fuchs-féle Directorium eddig követett rendszerét, a legfeljebb 12-re emelkedj kategóriákba sorolást, eddig ismeretlen kezdeményezésre, 1843-ban, sokkal részletesebb tárgyi csoportosítással váltották fel. Az iratanyagot A-H jelű, valamint 1-61. számmal ellátott tárgyi csoportokba osztották be, melyhez a kategórián kívüli /a székesfehérvári és a veszprémi püspökségből áthozott/ iratok csatlakoznak. Az eddigi rendszerrel szemben tehát most már 70 csoportot találunk. A változtatás főleg a nagy terjedelmű, sokféle tárgyat magukban foglaló kategóriákat, mint az Acta publico-ecclesiastica vagy az Acta intranea, tagolta szét, s ezáltal az anyagot sokkal áttekinthetőbbé tette. Az 1843-i iktatókönyv végén található bejegyzés szerint az új rendezést a primási titkár /secretarius ecclesiasticus/ hajtotta végre. A titkári állást az időben Podobny József töltötte be, a munka menetéről azonban nincs közelebbi tudomásunk. A rendszer csekély változtatásokkal közel egy évszázadon át, 1939-ig érvényben volt.

Az iratok a csomókban kategóriák ill. alcsoportok szerint vannak rendezve: ezeken belül az iktatószámoknak, ill. az iktatás napjának sorrendjében fekszenek. Az iratok felzetén rendszeren /de nem mindig/ megtaláljuk az iktatószámot, az irat érkezésének keltét, a tárgy kivonatát, alul az elintézés módját vagy az erre vonatkozó utasítást, végül a kategória megjelölését. A fogalmazvány rendszerint külön íven található.

A kutatást az új kategóriák bevezetése inkább megnehezíti, mint megkönnyíti. Az egy kötetből álló elenchnus a 31. kategóriával megszakad. Mivel azonban, az iktatókönyvbe csak 1843-tól vezették be rendszeresen a kategóriák jelzeteit, az elenchnus is csak ettől az évtől kezdve nyújt segítséget. Ezen kívül csak a 8 kötetnyi iktatókönyv /Protocollum exhibitorum et actorum primatialium/ áll rendelkezésre, mely az 1839-1847. években a primási irodába érkezett vagy onnan kiadott iratokat tünteti fel. Fontosabb iratokat bő tartalmi kivonatban, sőt esetenként egész terjedelmükben is bevezettek az iktatókönyvbe. Az első kötet végére be van ragasztva az 1838-1839 évekből származó, a régi rendszer szerinti Qua ad primatem iratokat felsoroló előzetes iktatókönyv. A kötetek végén betűrendes név- és tárgymutató /index/ található, mely az illető kötet lapszámára utal. Azt azonban, hogy a keresett irat melyik csomóban fekszik, 1843 előttre csak találgatás útján lehet megállapítani.

Terjedelem: 130 csomó /kötet/, 9.60 fm.

5/1. Cat. A. Summus pontifex, cardinales, nuncii apostolici, dicasteria apostolica.

1179. raktári szám.

A kategória a primásnak a pápával, a bíborosokkal, az apostoli nunciussal, a vatikáni hatóságokkal és kongregációkkal történt iratváltását tartalmazza. Részben a primáshoz intézett vagy tőle származó kiadványok, részben az egyház kormányzatával kapcsolatban keletkezett iratok vagy nyomtatványok vannak itt, amelyeket a primásnak tudomásul vétel vagy felhasználás céljából küldtek meg. Külön - iratsomó foglalja össze a placetum regium történetét és ennek dokumentumait, valamint a primási könyvtár festményeit és térképeit.

5/2. Cat. B. Rex apostolicus. Regnans familia. Ministri. Dicasteria. Alii monarchae et eorum ditiones.

1179. raktári szám /az előbbivel közös csomó/.

A kategória a primásnak egyházfői és alkotmányjogi állásából következően keletkezett, belpolitikai természetű iratokat tartalmazza; ezek József nádor betegségével és halálával, István főherceg nádori beiktatásával és különféle méltóságaival, az országos főhivatalok főtisztviselőinek változásával, valamint e kormányzati szervek működésével kapcsolatosak.

5/3. Cat. C. Primas regni una archiepiscopus Strigoniensis et eius aula.

1180-1181. raktári szám.

A kategória a primás kinevezésével, beiktatásával, életének más eseményeivel, a veszprémi egyházmegye kormányzatának megtartásával, továbbá a primási udvarban szolgálatot teljesítő papok /aulikusok/ kinevezésével kapcsolatos iratokat foglalja magában. Külön csomóban található a primáshoz intézett üdvözlő iratok.

5/4. Cat. D. Dioeceses et diocesani episcopi. Capitula, abbates, praepositi, caeterique sacerdotes, promotionum ecclesiasticorum et saecularium annunciationes.

1182-1187. raktári szám.

A kategória az összes magyarországi püspökségeknek mindazon ügyeit magában foglalja, melyek a primás metropolitai hatóságánál fogva az ő ellenőrzése alá tartoztak, illetve tudomás vagy véleményezés végett elébe kerültek. Az iratok vagy tisztán egyházi belügyekre vonatkoznak /püspökök és más főpapok elhalálása, királyi és pápai kinevezése, coadiutor kinevezése, káptalani helynökök választása, egyházfegyelmi ügyek stb./, vagy az egyházmegyék és káptalanok vagyoni és birtokügyeire /adásvétel, bérlet, kölcsön/, amelyekben a metropolita hozzájárulása volt szükséges. Ide tartoznak a külföldi egyházak magyar vonatkozású ügyei, egyházi és világi kinevezések közzései, az egész magyar egyházat egyetemesen érintő ügyek és a missziók. Az első két csomóban a latin név betűrendjében az érsekségek, latin szertartású püspökségek /1. csomó/, majd a görög szertartású püspökségek ügyeit találjuk /2. csomó/. A külföldi egyházmegyékkel kapcsolatban a moldvai csángókra /3. csomó/, a görög katolikus ügyek sorában a fogarasi püspökségben folyt román nemzeti mozgalmakra /4-6. csomó/ vonatkozó iratanyag kiemelkedő jelentőségű.

5/5. Cat. E. Informationes de clero iuniori, eiusque professoribus, e

seminariis dioecesanis, tum de clero regulari, praesentatae.

1188-1191. raktári szám.

Az egyházmegyei szemináriumok növendékeiről és tanáiról, valamint a lelkészkedő szerzetes papságról a primásnak évente benyújtott rovatos tudósításokat tartalmazza. Minthogy ezeket a helytartótanácsnak is be kellett mutatni, némely esetben csak a kísérőirat van meg.

5/6. Cat. F. Acta synodalia item doctrinam religionis et morum concernentia.

1191. raktári szám /az E. kategória utolsó csomójához kötve/.

A zsinati és a hitoktatásra vonatkozó ügyek kategóriájában csak a piaristák által kiadott középiskolai hittankönyv bírálatára és megjelentetésére vonatkozó iratok találhatók.

/Cat. G, Assessoratus archiepiscopalis et iuris praedialis collatio.

A primási hétszemélyes táblai ülnökségnek és az egyházi nemességnek az adományozására vonatkozó iratokat az Archivum saecularéba helyezték át./

5/7. Cat. H. Bibliothecam et archivum primatiale concernentia.

1191. raktári szám /az E. kategória utolsó csomójához kötve/.

A kategória nemcsak a primási könyvtár és levéltár folyó ügyeire vonatkozó iratokat tartalmazza, hanem azoknak a tudományos és irodalmi ügyeknek iratait is, amelyeket a primás maga intézett. A neki megvételre felajánlott könyvek és könyvtárak, a megküldött tiszteletpéldányok révén az iratanyag a reformkor irodalomtörténete számára jelentős.

5/8. Cat. I. Officia vicarialia. vicariorum institutio Eorum protocollares relationes. Individua vicarialia. Expensae cancellariae vicarialis.

1192-1206. raktári szám.

Az esztergomi és a nagyszombati érseki helynökség egyház-igazgatási és hatásköri ügyeire, a vikáriusok személyi ügyeire és a vikáriusi irodák ügykezelésére vonatkozó iratok. A kategória legnagyobb részét a két helynökség iktatókönyveinek /Protocollum exhibitorum/ időszakonként beküldött másolati példányai teszik ki: az esztergomi vikariátus iktatókönyvei /egyben alapítványi iktatókönyvek/ 1840-1845, a nagyszombati vikariátus ugyanilyen könyvei 1840-1847 évkörben.

5/9. Cat. 2. Consistoria.

120-1209. raktári szám.

A kategória első két csomója általános elvi határozatokat tartalmaz az egyházi bíróságok /szentszékek/ hatáskörére és működésére vonatkozóan, továbbá kinevezéseket szentszéki hivatalokra a következő csoportosításban: a/ Szentszéki ülnökök /assessoree consistoriales/, b/ házasságvédő /defensor matrimonii/, c/ szentszéki jegyzők /notarii/, d/ szentszéki esküdtek /iurati consistoriales/, e/ orvosok /medici/ f/ szegények ügyvédjei /advocati pauperum/, g/ szentszéki ügyészek /fisciales consistoriales/, h/ egyházmegyei ügyészek /fisciales dioecesani/ i/ a római Szentszék melletti ügyvivők /agentes aulici/. A harmadik csomóban a primási szentszékre fellebbezett perekben keletkezett iratok s az itt hozott ítéletek fogalmazványai találhatók a felperesek nevének betürendjében. /Magukat a periratokat visszaküldték az alsó fokú egyházi bíróságoknak./

5/10. Cat. 3. Suffraganei et eorum ceremoniarum.

1210. raktári szám.

A segédpüspökökre és ezek ceremoniáriusaira vonatkozó jelentéktelen iraton kívül a kategória Jordánszky Elek felszentelt püspök jegyzőkönyvét foglalja magában az 1832-1839 közt végzett főpapi cselekményeiről és az általa ordinált papokról. Ez az építészeti- és helytörténeti, valamint életrajzi szempontból jelentős anyag jellege szerint az Acta ordinationum et confirmationum C. gyűjteménybe /alább 12. fond/ illenék.

5/11. Cat. 4. Normalia publica et dioecesana.

1210. raktári szám /a Cat. 3.-hoz kapcsolva/.

A primás által kiadott, nagyobb részben egyházi vonatkozású rendeletek és körlevelek, kisebb részben a polgári kormányzat ügyköréből származó végrehajtási utasítások, rendeletek, amennyiben egyházi vonatkozásuk van. A kategória kiemelkedő része az 1844: III. tc. kapcsán az áttérésekről és a vegyes házasságokról kiadott utasítás.

5/12. Cat. 5. Susceptio ad clerum et ex hoc dimissio.

1210. raktári szám /a Cat. 3.-hoz kapcsolva/.

A kategória tárgyai: felvételi kérelmek a szemináriumba, ill. a felvételi vizsgára /concursum/; e vizsgák jegyzőkönyvei; papnövendékek elbocsátása a szemináriumokból; jelentések a papnövendékek előmeneteléről és egyéni tulajdonságairól; lelkészek kérelme az egyházmegye létszámba más egyházmegyéből való felvétel és más egyházmegyébe való elbocsátás iránt; világi papok elbocsátása szerzetesrendbe és viszont, vagy egyik szerzetesrendtől a másikba való átlépés.

5/13. Cat. 6. Seminaria.

1211-1216. raktári szám.

A kategória mindazon papnevelő intézeteknek az iratait magában foglalja, amelyek egészben vagy részben az esztergomi érsek joghatósága és ellenőrzése alá tartoztak. Teljesen a primás joghatóságának körébe estek a magyarországi, szemináriumok közül a pesti központi papnövelde, az esztergomi, pozsonyi és nagyszombati szeminárium, a külföldön működők közül a bécsi Pázmáneum. A primás intézkedési joga csak az általa kiküldött papnövendékekre ill. felszentelt papokra vonatkozott a bécsi Institutum sublimius ad S. Augustinum és a jezsuita vezetés alatt álló római Collegium Germanico-Hungaricum tekintetében. Az iratanyagban általában a következő tárgyak fordulnak elő: a szemináriumi rektorok időszaki jelentései a papnövendékek tanulmányi előmeneteléről és egyéni tulajdonságairól; a növendékek felvétele, elbocsátása, a különféle szemináriumokba való beosztása és egyéb, személyi viszonyai; az igazgatóságok, tanári karok és tanulmányi felügyelők választása, kinevezése, személyi változásai, illetményei; a szemináriumoknak a helytartótanácsához beküldött iskolaévenkénti számadásai; ösztöndíjak és alapítványi helyek adományozása; a szemináriumok birtokügyi, épületeik adásvétele, javítása.

A kategória iratait a következő alcsoportokba osztották be: A. Generalia. /Szemináriumi szabályzatok, a nagyszombati papi fegyintézet és nyugdíjintézet ügyei./ - B. Collegium Germanico-Hungaricum v. Apollinare Romanum. /A római jezsuita vezetés alatt álló kollégium ügyei./ - C. Viennese presbyterium sublimius institutum. /A bécsi szeminárium ügyei./ - D. Presbyterium Strigoniense. /Az esztergomi papnövelde ügyei./ - E. Pazmaneum. - F. Seminarium generale Pestianum. /A pesti központi papnövelde és könyvtárának ügyei./ - G. Seminaria Tyrnaviensia. /A nagyszombati Szűz Mária és Szt. István szemináriumok ügyei./ - H. Seminarium Posoniense ad S. Emericum. /A pozsonyi szeminárium ügyei./ - J. /L. alább./ - K. Alumni Graeci. /A görög katolikus papnövendékekre vonatkozó iratok./ - I. Doctoratus ad honorem aspirantes. /Teológiai és kánonjogi doktorátusok iratai./

Két uradalomnak gazdasági természetű iratai is ebben a kategóriában kaptak helyet, minthogy ezek a

szemináriumok fenntartására szolgáltak. Ezek /a J jelzetű alcsoportban/: I. Dominium Bozók. - II. Dominium Tokod.

5/14. Cat. 7. Sacrorum ordinum collatio aut ad hos dimissio.

1217. raktári szám.

A kategória tárgyai: Világi és szerzetes teológusoknak feladott tonzura, valamint kisebb és nagyobb egyházi rendek feladásáról szóló kérvények, jelentések, bizonyítványok. Papszentelések rendkívüli címeiken. Korengedélyeket tartalmazó pápai brevék. Felhatalmazás idegen püspökök számára, hogy az esztergomi egyházmegyéhez tartozó klerikusoknak a rendeket feladhassák, illetve az idegen püspökök és rendfőnökök kérései az ő klerikusaik felszentelése érdekében. A primás által elvégzett püspökszentelések,

5/15. Cat. 8. Jurisdictio pro foro interno ordinaria et a casibus reservatis.

1218. raktári szám /a 8-12. kategória egy csomóban van/.

Tárgyai: gyóntatási joghatóság megadása újmiséseknek, szerzeteseknek, ugyanennek meghosszabbítása, kiterjesztése idegen egyházmegyebeliekre, továbbá fenntartott esetekben /casus conscientiae, casus reservati/ a feloldozási jog megadása. Felhatalmazás a fogadalom alóli felmentésre vagy a fogadalom átváltoztatására. Engedély tiltott könyvek olvasására.

5/16. Cat. 9. Cooperatorum dispositio, eorumque proventum attinentia.

1218. raktári szám.

Tárgyai: káplánok /segédlelkészek/ kinevezése, beosztása, áthelyezése, javadalmazása, szerzetes segédlelkészek beosztása, új káplánságok felállítása, segédlelkészek magánügyei. Plébánosok és segédlelkészek panaszai egymás ellen. Plébánosok helyettesítése betegség vagy más akadály esetén.

5/17. Cat. 10. Privati educatores et capellani domestici.

1218. raktári szám.

Papi személyek kiküldése főrangú és más előkelő családokhoz házitanítói és házikápláni minőségben; erre vonatkozó kérések.

5/18. Cat. 11. Superiores et capellani castrenses.

1218. raktári szám.

Tábori lelkészek kinevezésére, áthelyezésére, nyilvántartására és javadalmazására, vonatkozó iratok. Jelentések működésükről.

5/19. Cat. 12. Parochiarum administratio.

1218. raktári szám.

Plébánosi javadalmak megüresedése esetén az azokba átmenetileg kiküldött helyettes lelkészek /administratorok/ kinevezésére, áthelyezésére, anyagi ügyeire vonatkozó iratok. Az administrator a hívek lelki gondozásán /regimen spirituale/ kívül az iskola ügyét és az egyházi vagyon kezelését is intézte.

5/20. Cat. 13. Parochialium beneficiorum

a/ collatio,

b/ permutatio,

c/ resignatio,

d/ de numero parochorum, capellanorum et iunioris cleri tabellares relationes,

e/ synodale examen.

1219-1220. raktári szám.

A kategória az egyházmegyebeli, vagy más egyházmegyében fekvő, de primási kegyuraság alatt álló, és kánonilag megüresedett plébániai javadalmak adományozásával kapcsolatos iratokat tartalmazza: pályázatok kiírását, a beérkezett kérvényeket, a primási vagy kegyúri adományozó oklevelet, az utóbbi esetben a kegyúr kijelölte plébános számára a primáshoz intézett beiktatási kérelmet, a plébániák átadási-átvételi okiratait. Ide sorolták a megüresedés módjára /elhalálozás, lemondás, csere/ vonatkozó esperesi jelentéseket és a plébánosi /prosynodalis/ vizsgákra vonatkozó iratokat. Az iratanyag értékes adatokat tartalmaz a szereplő személyek életére, az alsópapság társadalmi helyzetére, gazdasági viszonyaira, sok esetben a lakosság életviszonyaira és a papság irányában tanúsított magatartására.

5/21. Cat. 14. Vicearchidiaconi et vicearchidiacona tuum coordinatio.

1220. raktári szám. /Az előző kategóriához kapcsolva./

A kategória tárgyai: esperesek kinevezése, eskütétele, állásukról való lemondása kiadásai fedezésére segély kiutalása az esperesi alaphól; az esperesi kerületek beosztása il. felosztása; jelentések a kerületekben végzett vizsgálatokról.

5/22. Cat. 15. Capitula

a/ generalia,

b/ metropolitanum Strigoniense,

c/ collegiatum Posoniense,

d/ Tyrnaviense,

e/ honorarios canonios concernentia.

1221-1223. raktári szám.

A kategória részben az esztergomi főszékesegyházi, a pozsonyi és a nagyszombati társaskáptalani tagok személyi ügyeivel, részben a káptalanok működésével kapcsolatos iratokat tartalmazza. Tárgyai az előbbi vonatkozásban: kérvények kanonoki stallumokért, ilyenekre vonatkozó primási előterjesztések a királyhoz, a káptalani tagok fokozatos előléptetése káptalani méltóságokra, lemondás a stallumokról, jelentések egyes kanonokok magatartásáról, a káptalani birtokok és intézmények felügyeletére hivatott tagok megválasztása. Az utóbbi vonatkozásban tárgyai főként

gazdasági ügyek: a káptalanok birtokai, pénzügyei, alapítványai, úrbéri ügyei; számadások; ingatlanok és bányák bérbeadása.

5/23. Cat. 16. *Abbatiarum et praepositarum iura, beneficia, abbates item ac praepositi dataque eis facultas pontificalium.*

1223. raktári szám. /Az előző kategóriához kapcsolva./

Tárgyai: apátságokra, prépostságokra való pályázatok, ajánlások, kinevezések, főpapi jogosítványok adományozása apátoknak, prépostoknak; bizonyos apátságoknak elválasztása az ausztriai apátságoktól.

/Cat. 17. *Indultus elongationis a residentia.*

A szolgálati helyről nyolc napnál hosszabb távollétre vonatkozó engedélyek kategóriája üres./

5/24. Cat. 18. *Deficientes et eorum auxiliaris fundus.*

1224-1226. raktári szám.

Javaslatok az elaggott és munkaképtelenné vált papok intézetének felállítására, a nyugdíjas papok segélyezésére szolgáló alapba történő befizetésekre, valamint a papi javítóintézetbe utalt személyek eltartási költségeinek kiutalására. Itt vannak az agg papok házának és a nyugdíjalapnak a számadásai is.

5/25. Cat. 19. *Informationes de clero curato.*

1227. raktári szám. /Az előző kategóriához kapcsolva./

A vikáriusoknak és espereseknek a kerületükben élő tényleges és nyugalmazott papokról szóló, táblázatos jelentései, amelyekben életrajzi adataik mellett papi és erkölcsi magaviseletükről, nyelvtudásukról és egyéb képességeikről nyilatkoznak, de adatokat közölnek a plébániák anyagi viszonyairól, az istentisztelet rendjéről, a nép vallásosságáról, a vallási egyesületekről, és más egyházi szolgálatban álló személyekről /így a tanítókról/ is.

5/26. Cat. 20. *Litterae firmatae aliaque testimonia.*

1227. raktári szám. /A 19. kategóriához kapcsolva./

A főegyházmegyei papság számára kiadott erkölcsi, működési és vagyoni bizonyítványok, felszentelési bizonyítványok, más egyházmegyébe való elbocsátó levelek, az idegen egyházmegyében való misézéshez szükséges "celebret". Zömében külföldi utazásokkal kapcsolatos primási igazolványok a kérelmező személyekről /nem esnek egyházi fenyték alá, bárhol misézhetnek/, és jelentések a külföldi utazásokról.

5/27. Cat. 21. *Querelae adversus ecclesiasticos et horum contra saeculares.*

1228-1230. raktári szám.

Tárgyai: világiak /hatóságok, testületek és magánszemélyek / részéről egyháziak, valamint egyháziak által egyháziak ellen emelt panaszok, feljelentések, ezeknek kivizsgálása és a primás intézkedései. Csekély mértékben előfordulnak egyháziaknak világiak elleni panaszai is. A panaszok főként egyházfegyelmi és anyagi természetűek.

A kategória első csomója a pazarlás miatt szentszéki eljárás alá vont gróf Berényi Antal vágúj helyi prépost ügyének iratait tartalmazza, a 2-3. csomó iratai a bepanaszoltak nevének betűrendjében sorakoznak.

5/28. Cat. 22.

a/ Religiosi,

b/ moniales et cunctae aliae religiosae congregationes,

c/ de utrisque tabellares relationes,

d/ saecularisatio,

e/ visitatio apostolica.

1231-1235. raktári szám.

Tárgyai: a főegyházmegye területén lévő, vagy a primási hatóság alatt álló más egyházmegyei férfi és női szerzetesházak szervezete és belső ügyei. Közelebbről: jelentések a fogadalom letételéről, évi jelentések a rendi teológiai tanfolyamokról, a rendben történt személyi változásokról, a világi papság sorába való áthelyezés, évi számadások, rendi vagyonkezelés, apácák gyóntatóinak kirendelése, klauzura, letelepedés engedélyezése.

A kategóriában első helyen "Generalia" címmel a helytartótanács utasítására a szerzetesházak létszámáról tett jelentéseket találjuk /1839-1846/; ezután a szerzetesrendek /előbb a férfi, azután a női szerzetek / ügyeire vonatkozó iratok a rendek latin nevének betűrendjében helyezkednek el.

5/29. Cat. 23. Obitus ecclesiasticorum. Posthumarum substantiarum pertractatio.

1236-1237. raktári szám.

A kategória a főegyházmegyéhez tartozó világi papok és szerzetesek elhunytával és hagyatékaival kapcsolatos iratokat foglalja magában, közeletről jelentéseket a bekövetkezett halálesetről, a hagyatéki eljárás lefolytatásáról, a végrendelet léteiről vagy hiányáról. /Végrendelet nélkül elhunytak tiszta hagyatékából 5 % a szemináriumi alapra, 5 % a nyugdíjas papok intézete javára fordítódott, a többi 3 részre oszlott a rokonok, az egyház és a szociális intézmények között/.

A kategóriában első helyen "Generalia" címmel helytartótanácsi javaslatot találunk a végrendelet nélkül elhunyt egyházi személyek közjótékonyági célra jutó hagyatéki harmadának a közalapokhoz való eljuttatására; ezután az iratok az elhaltak nevének betűrendjében helyezkednek el.

5/30. Cat. 24. Recursus et commendationes pro beneficiis, dignitatibus et officiis ecclesiasticis aut vicariorum pro iisdem propositiones, commendarique petentes.

1238-1239. raktári szám.

Egyházi személyek kérvényei javadalmak, méltóságok és hivatalok, alesperességek és szeminárium tanári állások, tisztségek elnyeréséért, ezekkel kapcsolatos egyházi és világi ajánlások, vikáriusi előterjesztések, és ajánlás iránti kérelmek. Primási ajánlások polgári állásokra, kitüntetésekre. Ajánlások idegen egyházmegyei vagy külföldi papoknak.

A kategória anyaga a pályázók nevének betűrendjében fekszik.

5/31. Cat. 25.

a/ Sacramentorum administratio,

b/ cultus divinus matutinus et pomeridianus, preces, devotiones,

c/ directorium officii divini,

d/ confraternitates religiosas,

e/ vikatio festorum labore manuum,

f/ data venia in sic dictis diebus normalibus.

1240-1241. raktári szám.

A kategória tárgyai: a szentségek kiszolgáltatása, az istentisztelet különféle formái és gyakorlata, imák és ájtatosságok, az egyházmegyei naptár, a vallásos társulatok, a vásár- és ünnepnap munkatiltalom és az un. normanapi munkára, vagy színelőadásokra, multságokra adott engedélyek. /Az utóbbiak a korai kapitalista vállalatok vásár-és ünnepnap dolgoztatására tartalmaznak érdekes adatokat./

5/32. Cat. 26. Fundationes categoriae ecclesiasticae, saecularis, aedesuper praestitae relationes, etiam Széchenyiano-Kollonicsiana.

1242. raktári szám.

A kategória az egyházi, és az egyházi kezelésben lévő világi alapítványok primási jóváhagyással ellátott alapítóleveleit, valamint ezeknek állásáról és pénzkezeléséről szóló jelentéseket, számadásokat foglalja magában. A címmel ellentétben a Széchenyi-Kollonics alapítványra nincsenek iratok.

5/33. Cat. 27. Parochiarum dotem, fundum instructum, dismembrationem, proventum ecclesiarum item peculium concernentia. Patroni beneficiorum ecclesiasticorum. Specialia singulas parochias et ecclesias respicientia, inclusis parochiis aliarum dioecesium. Patronatus primatialis.

1243-1245. raktári szám.

A kategória általában a plébániák ingó és ingatlan vagyoni viszonyaira vonatkozó iratokat tartalmazza. Tárgyai: a földbirtok és bérbeadása, a plébániái pénztár kezelése, kölcsönök nyújtása, a plébánost illető természetbeni és készpénzjárandóságok, községekkel kötött szerződések e járandóságok tárgyában, adományok, segélyek, kápláni fizetések, az egyházi vagyonból való beszerzések, a kegyurak anyagi kötelezettségei.

A kategóriában első helyen "Generalia" címmel az általános jellegű iratok helyezkednek el: a párbér és stóla-jövedelmek fizetési módjára, a gabona- és bortized felújítására, valamint a püspöki egyházlátogatás szabályozására vonatkozóak. A továbbiakban az egyes plébániák iratai a latin név betűrendjében következnek.

5/34. Cat. 28. Rationes ecclesiarum et capellarum.

1246. raktári szám.

A kategória tárgya a templomok és kápolnák számadása. Élén "Generalia" címmel az egyes egyházak vagyonkezelésének szabályait találjuk. Ezután a templomvagyon, a kegyes alapítványok és az egyházi vezetés alatt álló szociális intézmények /kórházak, szegényházak, agg papok otthona stb./ aktív és passzív, vagyonát feltüntető kimutatásoknak kísérőiratai fekszenek a latin név betűrendjében; magukat a kimutatásokat a helytartó tanácshoz kellett továbbítani.

5/35. Cat. 29. Aedificatio et restitutio ecclesiarum parochiarum item et schlarium aedium.

1247-1249. raktári szám.

A kategória új templomok, plébánialakok és iskolák építésére, valamint a régiek kijavítására vonatkozó ügyeket foglal magában. Közelebről ilyenekre vonatkozó kérelmek, engedélyek, tervek, műszaki iratok, költségvetések, vállalkozói szerződések, számlák, elvégzett munkák elszámolása és kifizetése, segélyek, végül a helytartótanácsi felülvizsgálat iratai vannak benne.

A kategória elején "Generalia" címmel az új templomok építésénél betervezendő iratokra /helyszínrajz!/ vonatkozó helytartótanácsi rendelet, valamint az 1839-1846 között épített objektumokról készült kimutatások találhatóak. Ezután az egyes egyházak és fiókegyházak építési iratai a latin helynév betűrendjében következnek.

5/36. Cat. 30. Privata sacella, altaria privilegiata.

1249. raktári szám. /Az előző kategóriához kapcsolva./

A kategória zömében olyan kérvényekből áll, amelyekben arisztokraták, tehetős személyek, főpapok, kanonokok betegség, testi gyengeség, agg kor címén pápai engedélyt kérnek házi kápolnák alapítására, berendezésére és fenntartására. Ide tartoznak a rendházak és apátságok kiváltságos kápolnáira, valamint a kiváltságos oltárokról szóló iratok is, végül a fegyházakban és dologházakban berendezett istentiszteleti termekkel kapcsolatos ügyek.

5/37. Cat. 31. Visitationos ecclesiarum et congregationes districtuales.

1250. raktári szám.

A kategória első része az 1841-1846 között lefolytatott főesperesi egyházlátogatások eredményéről szóló jelentéseket tartalmazza. /A vizsgálat a következő kérdésekre terjedt ki: 1. az egyház helyzete általában - név, eredet, jövedelem és annak kezelése, felszerelés, kegyúr - ; 2. a lelkeskedő személyzet: plébános, helyettes plébános, segédlelkész; 3. fiókegyházak; 4. oratórium, kápolnák, szobrok, képek, kegyes alapítványok; 5. az istentisztelet és a plébánosi szolgálat rendje; 6. anyakönyvek és egyéb plébániai könyvek; 7. iskola; 8. a plébánia javadalma; 9. a plébánia népének nyelvi és vallási megoszlása, erkölcsi és házasságbeli magatartása, a valláshoz és az egyházhoz való viszonya; 10. a temető./ A második részben az esperesi kerületek papságának tavaszi és őszi gyűléseiről felvett jegyzőkönyvek találhatóak.

5/38. Cat. 32.

a/ Fundus religionis,

b/ cassa dioeciesana,

c/ sollicitatura capitularis.

1251. raktári szám.

A kategória a vallásalap 1842-1844 közötti számadásait, a "szabályozott püspökségi alap" 1840-1845 közötti számadásait, továbbá a főegyházmegyei pénztár és a káptalani alapítványi pénztár /sollicitatura/ 1841-1847 közötti számadásait foglalja magában. /Az utóbbi szervnek az 1819-i számadása, is itt található.

5/39. Cat. 33. *Conversi, aut a fide deficientes et eatenus praestitae tabellares relationes.*

1252-1253. raktári szám.

A kategória tárgya a vallásváltoztatás, mégpedig a katolikus hit felvétele és elhagyása egyaránt. Egyházi és világi személyek esetei fordulnak elő benne. A vallásváltoztatásokról az esperesek évente névszerinti kimutatásokat készítettek, s ezeket a primás összegezve a helytartótanácsához továbbította. Kopácsy primás kormányzatának idején kívül az 1828-1833 között történt vallásváltoztatásokról szóló kimutatás is itt van.

Az összesítő kimutatások után az egyes személyekre vonatkozó iratok ezek nevének betűrendjében helyezkednek el. Az anyag végén külön helyezték el az 1844: III. tc. 5-11. §-ának a görög nem egyesültekre való kiterjesztését tartalmazó királyi rendelettel kapcsolatos iratokat, valamint a görögkeletiek egyéb /házassági, naptár stb./ ügyeire vonatkozó véleményeket, törvénytervezeteket, országgyűlési iratváltásokat.

5/40. Cat. 34. *Facultas transitus ad ritum Graecum, aut ab hoc ad Latinum, aut ad s. unionem.*

1254. raktári szám.

A kategória tárgyai: a római és görög szertartásba, katolikus hívek kölcsönös ritusváltoztatása, a görögkeleti vallásúaknak a görög katolikus egyházba való áttérése, valamint e két utóbbinak egymáshoz való viszonya /1839-1845/. A kategóriában fekszik a magyarországi rutének uniójára és a görög katolikusoknak ritusváltoztatására vonatkozó két kéziratos értekezés is.

5/41. Cat. 35. *Mandatum et dispensatio de iciuniis et abstinentiia.*

1254. raktári szám. /Az előző kategóriához kapcsolva./

Tárgyai a szigorú böjt és a megtartoztatás alól a pápa, vagy pápai felhatalmazás alapján az ordinárius által egyeseknek betegség, szegénység, nehéz testi vagy szellemi munka, élelmezési viszonyok stb. címén, valamint testületeknek és szervezeteknek alkalmi okokból adott felmentések.

5/42. Cat. 36. *Dispensationes in bannis et gradibus.*

1254. raktári szám. /A 34. kategóriához kapcsolva./

A kategória a primás mint ordinárius hatáskörébe tartozó, a házasságkötéssel kapcsolatos felmentések iratait, elsősorban az illetékes egyházi hatóság által a primáshoz intézett kérvényeket tartalmazza. Közelebbről a kihirdetés alóli felmentések /in bannis/, adventben és nagyböjtben csendes esküvő tartására vonatkozó engedélyek, végül a 3-4. fokú vérrokonságból és sógorságból származó házassági akadály alóli - pápai felhatalmazás alapján megadott - felmentések találhatók itt.

5/43. Cat. 37. *Dispensationes Romanae, pro foro interno et externe, indeque emanatae indulgentiae,*

1255-1256. raktári szám.

A kategória az 1. és 2. fokú vérségi és sógorsági viszony esetére vonatkozó pápai vagy apostoli

nunciusi felmentésekre vonatkozó kérvényeket és határozatokat foglalja magában. A kérvényeket az illetékes egyházi hatóság terjesztette fel a primáshoz, aki vagy elutasította, vagy a római szentszékhez továbbította azokat.

Az iratok a kérelmezők nevének betűrendjében helyezkednek el.

5/44. Cat. 38. Tam dioecesanorum, quam et exterorum matrimonia.

1257. raktári szám.

A kategória azoknak a házasságkötéssel, kapcsolatos /inkább formai/ problémáknak iratait foglalja magában, melyeket a primás mint ordinárius elé terjesztettek. Ilyen kérdések: házasságkötés engedélyezése keresztlevél vagy elbocsátólevél nélkül; vadházasságban élők tanuk előtti esküje arról, hogy kánonilag szabadok; az un. "vagus"-ok /hajósok, idénymunkások/ házasságkötésének engedélyezése; házasságkötés "in articulo mortis" és hasonló. Ide tartoznak továbbá az idegen egyházmegyebeliek és külföldiek házassági ügyei, házassági és nőtlenségi bizonyítványok kiadása.

5/45. Cat. 39. Mixta matrimonia, eorum copulatio progenitaeque ex his proles et de iis tabellares relationes et reversales.

1258-1266. raktári szám.

A kategória első két csomója a vegyes házasságokra, a belőlük származott gyermekekre, a reverzálisokra vonatkozó iratokat és kimutatásokat tartalmazza. A rendes egyházkormányzati ügyvitel során keletkezett iratokon kívül a kategória nagyobb részét kitevő hét csomóban a vegyes házasságok ügyére vonatkozó gyűjtemény található: levelek, jelentések, beszédek, törvénytervezet, újságok, röpiratok. A vegyes házasságok kérdésében a Lajcsák Ferenc nagyváradi püspök 1839-i rendeletével megindult küzdelem Pest vármegye közgyűlésének az egyházi áldást megtagadó papok megbüntetésére vonatkozó 1340-i határozatain át egyrészt a római Szentszékig, másrészt az 1843-1844. évi országgyűlésig hullámozott. Ennek a gyűjteménynek irataihoz külön elenchesok is vannak, és az I-V. számmal ellátott csomók iratai számozottak.

/A csomók címei magyarul: I. A vegyes házasságok kérdésére vonatkozó anyag. II. A pápához intézendő folyamodást és az apostoli brevét illető iratok, nevezetesebb levelezés. A nagyváradi püspökre vonatkozó iratok. III. Előkészítő iratok, nyilatkozat, levelezés, folyamodványok a királyhoz, körlevelek. Útbaigazítások a szent hivatalokhoz ezekkel kapcsolatban intézett iratokhoz. Jelentések a körlevelek hatásáról és a passzív asszisztenciával kötött házasságok számáról. IV. A pest vármegye határozataival előidézett iratok; plébánosok elleni ügyészi vádiratok, s az ellenük tett panaszok. V. A vármegyék határozatai, körlevelei és felterjesztései, a vegyes házasságok ügyében. VI. Püspökök és más egyháziak jelentései a vármegyék határozatairól; az erdélyi püspök levelezése. VII. Vegyes házasság./

Az itt elhelyezett iratokhoz tartozik tárgyilag a 60. kategória /Miscellanea/ anyaga is.

5/46. Cat. 40. Matriculae, desumptique ex his extractus.

1267. raktári szám.

A kategória az egyházi anyakönyvekkel és anyakönyvezéssel kapcsolatos iratokat foglalja magában. Tárgyai: az anyakönyvek vezetésének módja, a másodpéldányokra és az anyakönyvekből készíthető kimutatásokra vonatkozó egyházi és állami utasítások, az esperesek jelentései az anyakönyvek felülvizsgálatáról, kérelmek a hibás vagy hiányos anyakönyvi bejegyzés kiigazítása ill. kiegészítése iránt, az anyakönyvezés megtörténte után szükségessé vált utólagos bejegyzések /törvényesítés, örökbefogadás stb./, külföldi használatra szánt anyakönyvi kivonatok hitelesítése.

A katonák anyakönyvvezetésének iratai az 51. kategóriában vannak.

5/47. Cat. 41. Scholae triviales, nationales, gymnasia, lycea, academiae, universitates, scholae catecheticae, professores, commissarii dioecesanei, iuventus scholastica, praestitae de hac relationes; informationes e doctrina religionis, theses item ex et de iure canonico.

1268-1280. raktári szám.

A kategória túlnyomó részét a tanuló ifjúságnak a hit és erkölcstanban tanúsított előmeneteléről félvényként tett jelentések teszik. Az anyag mind a főiskolák /egyetem, akadémiák/, mind a középiskolák ifjúságának előmenetelét és tananyagát leírja, de kitér az elemi iskolákra is, sőt idővel az ezekre vonatkozó jelentések mind bőségesebbek lesznek. Egyes esztendőkről az esztergomi főegyházmegye területén kívüli iskolákról szóló jelentéseket is találunk / így a veszprémi és zágrábi egyházmegyéből/.

Az 1. csomó iratai általános jellegűek, címük: Rem literariam concernentia in genere. A 2. csomó /cím nélkül/ ugyanilyen jellegű iratokat tartalmaz. A 3. csomóban a pesti és az egyes egyházmegyei szemináriumokra és gimnáziumokra, a 4-5. csomóban az elemi és középiskolákra vonatkozó jelentéseket találunk a primás egész kormányzatára vonatkozóan. A további csomók időrendben haladnak, és a fond felső határát is átlépi /1839-1848/.

5/48. Cat. 42. Ludirectores, institutum praeparandiae et pro hac adornati libri, aeditui, organoedi, cantores rurales.

1281. raktári szám.

A tanítóképzésre, a tanítók, kántortanítók és az egyházi segédszemélyzet alkalmazására és jövedelmeire vonatkozó iratok.

5/49. Cat. 43. Stipendia scholastica, fundationes categoriae litterariae. Alumniae in convictibus et earum collatio.

1282-1286. raktári szám.

A kategóriában olyan iskolai ösztöndíj-alapítványok és segélyek iratai foglalnak helyet, amelyekre nézve a primást az adományozás, kijelölés vagy ellenőrzés joga illette meg. Ide soroltak be egyes olyan alapítványokkal /mint a Sigray- vagy, a Török-alapítvánnyal/ kapcsolatos iratokat is, amelyek árvák vagy más rászorulóknak segélyezésére szolgáltak.

Az 1-3. csomóban az ösztöndíjak iránti kérvények a kérelmezők nevének betűrendjében található. A 4. csomó a kassai konviktussal kapcsolatos kérvényeket és egyéb iratokat az 5. csomó egyes alapítványokkal és ösztöndíjakkal kapcsolatos iratokat tartalmaz, beleértve a helytartótanács "táblázatos jegyzékeit" az ösztöndíjas ifjúságról.

5/50. Cat. 44. Libri scholastici, scr ipta periodica variorum operum et lucubrationum editio, et censura literorum.

1287-1288. raktári szám.

A kategória zömében az egyes művek engedélyezésére, ajánlására, támogatására, vagy éppen eltiltására vonatkozó iratokat, kérelmeket és az ezekre adott válaszokat tartalmazza.

Két csomóban, mindegyiken végig futó betűrendben helyezkednek el. Külön alcsoomókba vannak kötve az egyházi könyvcenzúrára, az ingyenes szétosztás végett megküldött tankönyvekre, valamint a katolikus sajtó /Religio és Nevelés, Mezei Naptár, Nemzeti Újság/ szubvenciójára és programjára vonatkozó iratok.

5/51. Cat. 45. Instituta

a/ puellarum educatoria,

b/ parvulorum tutamini destinata. -Schola musicalis.

1289. raktári szám.

A kategóriában túlnyomórészt a leánynevelő intézetekkel kapcsolatos iratok /folyamodványok alapítványi helyekért, ösztöndíjakért, ezeknek betöltésére vonatkozó jelentések stb./ foglalnak helyet. Kisebb részét a gyermekmenhelyekre, kisdudóvodákra és a zeneoktatásra /Pest-Budai Hangász Egyesület és zeneiskolája/ vonatkozó iratok teszik ki.

5/52. Cat. 46. Orphani, pupilli, orphanotrophia.

1290. raktári szám.

Tárgyai egyházi kezelésben lévő árvaházak alapítása, alapítványai, számadásai, felvételi kérelmek, jelentések, továbbá más hasonló intézmények segélykérései.

5/53. Cat. 47. Coecorum et surdemutorum institutum. Gyrgathum. Nosocomia et xenodochia. Domus correctoria et institutum gymnasticum.

1290. raktári szám. /a 46. kategóriához kapcsolva/.

Tárgyai: az egyházi kezelésben álló kórházi és szegényházi /aggok háza/ alapítványok /felvételi kérelmek, jelentések, számadások stb./ vakok és süketnémák intézetei, az örültek háza /a benne ápolt papok ügyeivel/, hasonló célú állami és magán intézetek segélykérései - köztük a pesti testgyakorlati intézeté - , végül a fenti intézetekben ápoltak és a rabok lelki gondozása.

5/54. Cat. 48. Zingari et eorum educatio.

1290. raktári szám /a 46. kategóriához kapcsolva/.

Néhány irat a cigányok iskoláztatására vonatkozóan.

5/55. Cat. 49. Schematismus tam dioecesanos, quam et universalem ecclesiam, prout et mappas dioecasanas concernentia.

1290. raktári szám /a 46. kategóriához kapcsolva/.

A kategória túlnyomórészt az időközönként nyomtatásban megjelenő egyházmegyei névtárra /schematismus/ vonatkozó iratokat tartalmazza, úgymint a névtár összeállításához szükséges adatoknak évenként és esperesi kerületenként történő bejelentése, a kinyomott névtárak szétküldése és ellenértékének elszámolása, köszönőlevelek. Ide tartoznak a más /többek között külföldi/ egyházmegyék és a szerzetesrendek névtárainak megküldésével összefüggő iratok, végül az állami statisztika részére készített népmozgalmi adatszolgáltatás iratai.

/Cat. 50. Votorum nuncupatio et reciprocatio.

A kategóriát még annakidején megszüntették és iratait a C. kategóriába sorolták be. Cime a Protocollum exhibitorum IV. kötetében foglalt kimutatásból ismeretes./

5/56. Cat. 51. Milites, super illorum copulatione, obitu et prolium baptisimate

testimonia.

1291. raktári szám.

Tárgyai a katonai személyek házasságkötésével, halálával, gyermekeik keresztelésével kapcsolatos, jórészt anyakönyvi vonatkozású ügyek.

5/57. Cat. 52. Judaei.

1291. raktári szám /az 51. kategóriához kapcsolva/

A kategória tárgyai: a zsidók megkeresztelése, a megkeresztelt zsidók korábban kötött házassága, s a zsidóvá lett katolikusoknak az egyházba való visszatérése. A jelen esetben egyetlen irat teszi ki a kategóriát.

5/58. Cat. 53. E fundis publicis pensione donati, et super eorum obitu testimonia, item aliorum saecularium obitum concernentia.

1291. raktári szám /az 51. kategóriához kapcsolva/.

A kategória elsősorban a közalapokból nyugdíjat élvezőkről szóló iratokat, azok haláláról szóló bizonyítványokat és plébánosi jelentéseket, egyéb gyászjelentéseket, valamint haláleset miatti segélykéréseket tartalmaz.

5/59. Cat. 54. Collectae subsidiorum publicae.

1292. raktári szám.

Az egyházi hatóság által rendezett nyilvános gyűjtésekre vonatkozó iratok, Túlnyomó részük az espereseknek a kerületükben történt gyűjtésekről évenként tett jelentéseiből és kimutatásaiból áll /*Conspectus piorum symbolarum*/. Gyűjtés részben állandó célokra történt /külföldi missziókra, péterfillérekre, oltáregyletre, a Szent László társulatra stb./, részben alkalmanként az elemi csapások sújtotta egyházi épületek helyreállítására és a lakosság megsegítésére folyt.

5/60. Cat. 55. Assignatio piorum subsidiorum, eleemosynae ac eatenus facti recursus.

1293. raktári szám.

Tárgyai: egyes egyházi és világi személyeknek, ritkábban intézményeknek adott rendszeres vagy alkalmi segélyek, zömmel a plébánosok /káplánok/ segélyalapjából évenként rendszeresen adott segélyek. A tanítók segélyezésének iratai részben itt, részben a 42. kategóriában található.

A csomó három csoportra oszlik: egyházi személyek, világi személyek és intézmények /közületek/ segélyezése. Mindháromban a segélyezett személy vagy intézmény nevének betűrendjében helyezkednek el az iratok.

5/61. Cat. 56. Aes mutuo sibi dari, aut aliud quid petentes.

1294. raktári szám.

A kategória kisebb része a fenti cím alatt azokat a kérvényeket tartalmazza, melyeket az egyházmegyei hatósághoz intéztek a templompénztárból folyósítandó kölcsön érdekében. Nagyobbik része világiaknak kitérítések vagy más kegyek érdekében ajánlást kérő irataiból és ezek mellékleteiből áll, külön címmel /*Recurrentes, potissimum pro eleemosinis, qui recursibus suis documenta quaequam adnexerunt et illa non receperunt*/. Mindkét alcsoport külön-külön, a kérelmezők nevének betűrendjében van rendezve.

5/62. Cat. 57. De vaccinatione. Res publicae sanitatis.

1295. raktári szám.

A himlőoltással és általában, a közegészségüggyel összefüggő iratok kategóriájában egyetlen irat található.

5/63. Cat. 58. Acta in comitatum congregationibus intrrventa

1295. raktári szám /az 57. kategóriához kapcsolva/

A kategória a megyei közgyűlésekkel és más megyei ügyekkel összefüggő jelentéseket és iratokat tartalmaz. A jelentések túlnyomó része Bars, Esztergom, Hont, Komárom, Nógrád, Pozsony, Tolna, Trencsén és Veszprém megyéknek az 1839-40. évi országgyűléssel kapcsolatos követválasztásaira, követutasításaira és követi beszámolóira vonatkozik.

5/64. Cat. 59. Acta diaetalia aut comitorum causa interventa.

1295. raktári szám /az 57. kategóriához kapcsolva/.

Az országgyűléseket megelőző tanácskozásokra, az országgyűlés megnyitásának szertartásaira, a püspököknek a diétán való részvételére, a káptalani követek és kisebb prelátusok szavazati jogára vonatkozó iratok, valamint egyes feliratok.

5/65. Cat. 60. Miscellanea.

1296. raktári szám.

A vegyes kategória legnagyobb részét az esperesek jelentései teszik ki az egyházak és alapítványok vagyoni helyzetéről, az áttérésekről és a vegyes házasságokról; kisebb részét a legkülönbébb tartalmú iratok.

5/66. Cat. 61. Unitarii.

1296. raktári szám /a 60. kategóriához kapcsolva/.

Néhány irat az unitárius és katolikus fél közt Erdélyen kívül kötendő vegyes házasságok ügyében /1847/.

5/67. Kategórián kívül.

1297-1299. raktári szám.

Egyházkormányzati és gazdasági iratok, amelyeket Kopácsy székesfehérvári, ill. veszprémi püspöki működése során gyűjtött össze, és magával hozott Esztergomba. Sem iktatva, sem rendezve nincsenek. Az iratok Székesfehérvárt illetően az 1822-1825, Veszprémet illetően az 1762-1842 évkörre terjednek ki.

/A 9 kötet segédkönyv 1300-1308. raktári számon található./

6

HÁM JÁNOS KINEVEZETT PRÍMÁS IRATAI

1848-1849

1309. raktári szám.

Hám János /1781-1857/ az egri jogakadémia igazgatója, majd egri kanonok és szemináriumi rektor 1828-1848 között a szatmári püspökséget töltötte be. V. Ferdinánd 1848-ban esztergomi érsekké nevezte ki, de a pápai megerősítésre már nem került sor. Hám primási "kormányzatának" rövid idejét a pesti szervita rendházban töltötte. Meggyőződéses császárhűsége és ebből folyó magatartása miatt a forradalmi kormány 1849-ben hazaárulónak nyilvánította. Jutalmát azonban az osztrák abszolutizmustól hiába várta, a szabadságharc bukása után vissza kellett térnie szatmári püspökségébe. Magatartásának indokait és mozzanatait az iratai élén másolatban található /nyomtatásban is megjelent/ emlékiratában fejtette ki: *Litterae memoriales Joannis Hám quondam episcopi Szathmariensis.* A címlapján olvasható iktatószám, Nr- 6485, Vaszary primás idejéből származik, de az irat provenienciáját nem magyarázza meg./

Az itt elhelyezett, 1848. május 3. és 1849. szeptember 15. közt keletkezett iratok nem esztergomi eredetűek. A kinevezett primáshoz érkezett hivatalos átiratok, ügyiratok, jelentések stb. foglaltatnak itt, melyeket Hám János később, Scitovszky primás kérésére küldött el az esztergomi primási levéltárba. Eredetileg 1-428. folyószámmal látták el őket, s e számokra utalva lajstromozták. Ismeretlen módon hiányok állottak elő az iratanyagban /34, 35, 36, 44, 50, 51, 52, 54, 139, 197, 336, 339, 340, 341, 345, 362, 396, 414, 415, 419, 420, 421/, s ezekre figyelemmel ceruzával újra számozták őket. Az 1-352. számozás /ceruzával/ most már folyamatos, de az új számokhoz segédlet nem készült. Ugyancsak nincs nyoma az anyagban valamilyen tárgyi csoportosításnak sem.

Hám János kinevezett primás iratai a forradalom és szabadságharc korának rendkívül értékes forrásai. Elsősorban politikai, és államjogi természetűek, a rendes egyházi közigazgatás háttérbe szorul bennük. Főbb tárgyaik: a/ A forradalom következtében szükségessé vált intézkedések a magyar, egyház szervezetében és kormányzatában: a görög katolikus püspökségek területi újjárendezése Erdély és a Részek visszacsatolása folytán; a lelkeszi illetmények rendezése a tized megszűnésével keletkezett új helyzetben; a bécsi Pázmáneum Magyarországra helyezése és a szemináriumok ellátása; az alsópapság meglazult fegyelmének helyreállítása; katolikus papok besorozása a nemzetőrségbe; Muraköz egyházi visszacsatolása Magyarországhoz; nemzeti zsinat előkészítése a függőben lévő egyházi problémák megoldására. b/ Főpapi székek betöltése és megüresedése: a primás, az egri érsek és több más püspök pápai megerősítésének akadályai az államjogi változások és a pápaság zavaros helyzete következtében /mellesleg a Rómából elűzött IX. Pius pápa érdekében történt gyűjtések és könyörgések is/; az emigráns Zichy Domokos veszprémi püspökkel kapcsolatos egyházi vita; Hám János lemondása a primási méltóságról a császári kormányzat bizalmatlansága következtében. - c/ Szerzetesrendek ügyei: a piaristák panasza rendi kormányzatuk ellen, az államosításra kiszemelt budai és pesti piarista gimnázium ügye; az irgalmasok önálló magyar provinciájának megalakítása. - d/ A magyar klérus a forradalomban és az abszolutizmus kezdetén; a magyar országgyűlés sikertelen innsbrucki küldöttsége, a püspöki kar császári audienciájának ügye 1848-ban és 1849-ben; Hám János hűségnyilatkozatai Ferenc Józsefnek a magyar klérus nevében, természetbeni és pénzbeli felajánlások Windischgrätznek a császári hadsereg javára; Hám ausztriai tartózkodása, magatartásának igazolása, lemondása, Bachhal és Geringerrel történt levélváltása. - e/ Egyéb ügyek: a "Népbarát" ügye, a Nemzeti Színház előadásai, Bars megye felhívása a Hurbán elleni harcra, Simonchich primási levéltáros elbocsátása politikai okokból, a Kopácsy-féle praescissio néhány kérdése, stb.

A kutatás egyetlen segédeszköze a később készített elenchus: *Acta excelsi condam Joannis Hám qu primatis de annis 1848-1849.* A kézzel rovatolt és irt lajstromkönyv az iratcsomóban fekszik; az iratok folyószámát, keltét, idegen iktatószámát és tárgyát tünteti fel. Mutató nincsen; az elenchus számai a régebbi /tintával felirt/ számokkal egyeznek meg. Az Országos Levéltár Filmtára az egész fondot mikrofilmre vette.

Az 1-352. /új/ számú iratokhoz két számozatlan csatlakozik, valamint az esztergomi főegyházmegye 1848-ból származó leírása /füzetalakban, Pesten/.

Terjedelme 1 csomó, 0.10 fm.

7

SCITOVSZKY JÁNOS PRIMÁS IRATAI

1849-1866

Scitovszky János /1785-1866/ rozsnyói kanonokból és szemináriumi igazgatóból 1827-ben rozsnyói, 1838-ban pécsi püspök lett. 1849-ben esztergomi érsekké, 1853-ban bíborossá nevezték ki. Az abszolútizmus idején neki jutott az a nehéz feladat, hogy a magyar kat. egyházat lehetőleg megóvja az elnyomás és politikai megtorlás következményeitől. Ebben az időben vezetett nemzeti zarándoklatot Máriacellbe. Kormányzatának jelentősebb eseményei a jezsuiták visszatelepítése Nagyszombatba /1853/, az összes magyar szerzetesrendeknek pápai felhatalmazás alapján végrehajtott vizitációja /1851-től/, az esztergomi bazilika felszentelése /1856/, esztergomi egyház tartományi és főegyházmegyei zsinat /1858, 1860/, a pálosok visszatelepítésére tett kísérlet /1865/. A prímás egyházi, szociális és tudományos célokra tett jelentős adományairól volt ismeretes. Az 1849 júniusától 1866 októberéig terjedő kormányzata idején keletkezett, a prímási irodába érkezett vagy onnan kiment iratok az egyháztörténeten túlmenően a szabadságharc, abszolútizmus, provizórium és kiegyezés történetének igen becses forrásanyagát is tartalmazzák.

Az iratok rendje a Kopácsy József irataiban 1843-ban bevezetett rendszert követi, tehát A-H jelű, valamint 1-60. számmal ellátott tárgyi csoportokban vannak felállítva. A különbségek lényegtelenek: a 61. /Unitarii/ kategória hiányzik, viszont a Kopácsynál megszüntetett 50. kategóriát itt betöltötték /a 49. kategória kettéosztásával/. Az egyes kategóriákat az időközben felmerült, rokon tárgyú ügyek besorolásával bővítették, s ennek megfelelően címüket is kiegészítették/ Itt is vannak kategórián kívüli iratok. Az egyes kategóriákon belül az iratok rendje nem azonos. Ahol a tárgy megengedte, kisebb alcsoportokat hoztak létre; személyi ügyeknél az anyagot a nevek betűrendjében állították fel, egyébként az időrendet követték. Az egyes iratok nem kaptak a kategórián belül számot, csak iktatószámaikat viselik. A tárgyak lényegbeli azonossága lehetővé tette, hogy az alábbi leírásnál a Kopácsy-féle kategóriákra utaljunk.

Segédletek szempontjából a Scitovszky-iratok helyzete rosszabb a Kopácsy-iratokénál. Míg ott legalább a csonka elenchussal rendelkezünk, itt mindössze a 20 kötetre terjedő iktatókönyv nyújt némi segítséget /Protocollum actorum anni 1849, Protocollum actorum dioecesanorum anno 1850-1866, Protocollum actorum vicarialium 1866-67/. Az iktatókönyv a kiadvány vagy beérkezett irat napi dátumát, iktatószámát, tartalmi kivonatát és a határozatot adja meg. Az elintézés rovatában közli azt a kategóriát, amelybe az iratot elhelyezték, egyes esetekben az elintézés módját is. Az iktatókönyv alapján keresett irat tehát a kategóriákban megtalálható, de tárgy szerinti kutatásnál a vonatkozó - nem is mindig logikusan elhatárolt - kategóriákat darabonként át kell nézni. Még kevesebbet mond az iroda naplókönyve /Diarium 1850-1865/, mely csak a keltet, iktatószámot és rövid tárgyat adja meg.

Terjedelem 330 csomó /kötet/, 29.20 fm.

7/1. Cat. A. Summus pontifex, Cardinales, Nuncii apostolici, Apostolica dicasteria.

1310-1312. raktári szám.

A kategória a prímásnak a, pápával, a bíborosokkal, az apostoli nunciussal, a vatikáni hatóságokkal és kongregációkkal történt iratváltását, levelezését tartalmazza. Jelentősek a szeplőtelen fogantatás dogmájának kihirdetésére, a pápa részére rendezett gyűjtésre /condolentia/, valamint Viale Prela bécsi

apostoli nunciusnak 1850-i magyarországi utazására vonatkozó iratok.

7/2. Cat. B. Rex apostolicus. Regnans familia. Ministri. Dicasteria. Alii monarchae et eorum ditiones.

1313-1314. raktári szám.

A kategória a prímásnak egyházfői és közjogi állásából következőleg keletkezett, belpolitikai természetű iratokat tartalmazza. Forrásanyag tehát az 1849-i abszolút kormányzatra, Geringer rendszerének bevezetésére, az októberi diploma előzményeire, az 1861-i országgyűlés előkészítésére, a zászlósurak 1865-i kinevezésére, az 1866-i hitlevél szerkesztésére vonatkozóan. Ferenc József személyével kapcsolatos iratok: hűségnyilatkozat 1849-ben, az ellene 1853-ban elkövetett merénylet, 1856-i és 1865-i magyarországi utjai, esküvője alkalmából. Ide sorolták be a magyar korona 1854-ben történt megtalálásának dokumentumait.

7/3. Cat. C. Primas regni Hungariae una archiepiscopus Strigoniensis et eius aula.

1315-1326. raktári szám.

A kategória a prímás életének eseményeivel kapcsolatos iratokat foglalja magában /szökése és igazolása 1849-ben, római utjai 1855-ben és 1858-ban, aranymiséje, királylátogatás 1865-ben, utolsó levélváltása Ferenc Józseffel 1866-ban stb./ Ez az anyag jelentős a politikai történelem tágabb horizontjában is, így Széchenyi István halálára, a februári pátens előkészítésére és hatására, a prímásnak 1862-ben Bécsben folytatott tárgyalásaira is szolgáltat adatokat. Scitovszky személyes intézkedése révén olyan témákra is kiterjed, mint a prímások sírjainak felkutatása, képek és szobrok megrendelése, az 1854-i államkölcsonrré vonatkozó tárgyalások, vagy a vármegyékkel 1861-ben folytatott levelezés az adóbehajtás ügyében. A terjedelmére lényegesen nagyobb rész /karácsonyi, újévi üdvözlések, szerencsekívánatok stb./ jelentőségében eltörlül az előbbi mellett. Itt található Scitovszky püspöki működéséről vezetett naplója is az 1827-1866. évből.

7/4. Cat. D. Dioecesanii episcopi et eorum dioeceses. Capitula. Abbates. Praepositi caeterique sacerdotes.

1327-1339. raktári szám.

A kategória az összes magyarországi püspökségeknek a metropolitai hatóság alapján a prímás elé terjesztett ügyeit öleli fel. /Bővebben 1. a Kopácsy-iratok megfelelő kategóriájánál./ Az 1-6. csomó a püspökségek latin nevének betűrendjében tartalmazza a velük való levelezést, egyenként: 1.cs. Eger, Gyulafehérvár, Székesfehérvár, Kassa, Csanád, -2.cs. Djakovár, Eperjes, Fogaras, Győr. - 3.cs. Lugos, Nagyvárad /latin és görög szert./. - 4.cs. Munkács, Besztercebánya, Nyitra. - 5.cs. Pécs, Rozsnyó, Szombathely, Zengg, Szepes, Szatmár. - 6.cs. Erdély, Vác, Veszprém, Zágráb. -7-12.cs. rendkívül vegyes, de a szabadságharc, abszolútizmus és provizórium történetére nézve nagy jelentőségű, külföldi vonatkozású anyagot is tartalmaz, részben tárgyi csoportosításban. Külön füzet a magyarországi főpapok 1850-i esztergomi konferenciájának jegyzőkönyve /nyomtatvány/ és az 1855-i konkordátum nyomtatott szövege, kiegészítő nyomtatványokkal és bekötött levelekkel.

7/5. Cat. E. Informationes de clero iuniori eiusque professoribus. Dioecesana seminaria. Theses theologicae harumque revisio.

1340-1345. raktári szám.

Minthogy az országban folyó papnevelésnek és teológiai oktatásnak legfőbb felügyelete a prímást illette meg, a világi és szerzetes szemináriumok évente felküldték hozzá a növendékekre és a tanári

karra vonatkozó jelentéseiket és a vizsgatételeket. Scitovszky e tételek felülvizsgálatára külön bizottságot /officium/ állított fel. Az információk egyes papok életrajzára, a vizsgatételek pedig a teológiai oktatásra nézve nyújtanak számos adatot.

7/6. Cat. F. Concilium provinciale 1858. Synodus diocesana 1860.

1346-1348. raktári szám.

Az 1858-i tartományi zsinat és az 1860-i egyházmegyei zsinat iratait tartalmazza; címe ezekre utal, s így eltér a Kopácsy rendszertől. A zsinatok határozatai nyomtatásban is megjelentek.

7/7. Cat. G. Jus praediale. Recursus pro nobilitate.

1349. raktári szám.

Az egyházi nemesség megszüntetésével, a királyi tábla primási ülnökségével és nemesség kérésével kapcsolatos iratok.

7/8. Cat. H. Patrobatu primatialis. Jus piseti. Pons Strigoniensis. Bibliotheca et archivum. Regulatio fluviorum Nyitra et Zsitva. Basilica Strigoniensis. Bibliotheca et dominalia.

1349-1353, raktári szám. /az első csomó a G. kat.-tal együtt/

A hasonló Kopácsy-féle kategóriát itt meglehetősen vegyes tárgyi csoporttá szélesítették ki. 1. csomójában a nagyszombati gimnázium alapítványi tőkéje, a pizetum megszüntetése, az esztergomi híd tulajdonjogának kérdése együtt szerepel a Nyitra és a Zsitva szabályozásának irataival. A 2-4. csomó az épülő és a felszentelt esztergomi Bazilika nagybecsű forrásanyaga /1852-1860/. Iratai részben a templom képzőművészeti kiképzésénél alkalmazott művészek működésével, alkotásaival, javadalmazásával, a belső berendezéssel és általában a munka befejezésével, részben a Bazilika felszentelésének előkészítésével és magával a felszentelési ünnepséggel foglalkoznak. Az 5. csomó részben könyvtári vonatkozású iratokat tartalmaz, részben a primás által személyesen intézett anyagi ügyekre vonatkozó iratokat /budai, pesti, pozsonyi, modori, esztergomi ingatlanok/ és földtehermentesítési ügyek iratait is.

7/9. Cat. 1. Officia vicarialia.

a/ Vicariorum institutio.

b/ Eorum protocollares relationes.

c/ Individua vicarialia.

d/ Expensae cancellariae vicarialis.

1354-1360. raktári szám.

Az esztergomi és a nagyszombati érseki helynökségek egyházigazgatási és hatásköri ügyeire, a vikáriusok személyére és a vikáriusi irodák ügykezelésére vonatkozó iratok. Az anyag túlnyomó részét a nagyszombati vikárius által a primásnak havonként beküldött iktatókönyv-másolatok teszik ki, melyeket a primás - a rájuk vezetett jegyzetek tanúsága szerint - el is olvasott. Itt fekszenek a primásnak az 1861. szept. 8-i bécsi konferencián való részvételére vonatkozó feljegyzések is.

7/10. Cat. 2. Consistoria.

1361-1362. raktári szám.

A szentszékek hatáskörére és működésére, valamint a szentszéki hivatalok betöltésére vonatkozó iratok /bővebben l. Kopácsy-iratainak hasonló kategóriájánál./ /A periratok alábbi a 14. fondban található./ Minthogy a káptalanoknak nem bírósági jellegű üléseit is consistoriumnak nevezték, az ezekről felvett jegyzőkönyveket is részben ide, részben a tárgy szerinti kategóriába osztották be. A prímás aláírásával ellátott consistoriumi jegyzőkönyvek különféle tárgyakkal foglalkoznak, így a nagyszombati szeminárium Esztergomba helyezésével /1865/, a Bazilika és a szeminárium építésével, az úrbéri kártalanítással, Ferenc József magyarországi látogatásával stb.

7/11. Cat. 3. Suffraganei et eorum caerimoniarii.

1363. raktári szám.

A segédpüspökök kinevezése és a működésük során keletkezett iratok.

7/12. Cat. 4. Normalia publica et dioecesana.

1363-1366. raktári szám.

A kategória a kormányhatóságok által a szószékről való kihirdetés céljából megküldött rendeleteket, valamint ugyanebből a célból a papsághoz eljuttatott egyházmegyei utasításokat foglalja magában. Itt vannak a prímás körleveleinek /circulares dioecesanae/ nyomtatott példányai is két kötetben.

7/13. Cat. 5. Susceptio ad clerum. Dimissio /dimissio ad religiosum ordinem/.

1367-1368. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy prímás iratainak megfelelő kategóriájánál.

7/14. Cat. 6. Seminaria.

a/ Romanum.

b/ Viennense sublimius institutum.

c/ Presbyterium Strigoniense.

d/ Convictus Caesareo-Viennensis.

e/ Pazmaneum.

f/ Pestiense.

g/ Tirnaviense.

h/ Posoniense. Superiores item et informatio de alumnis. Rationes

seminariorum et peculium eorum concernentia.

i/ Ad gradus litterarium aspirantes. Dominium Bozók.

1369-1379. raktári szám.

A kategória a papnevelő intézetekkel kapcsolatos iratokat tartalmazza /bővebben l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál/.

Az iratok a Kopácsy-féle rendszerhez hasonlóan itt is alcsoportokba vannak beosztva. Ezek: 1. cs. Generalia. /A szemináriumok csökkentése, anyagi szükségletei, tőkái, adakozás részükre, szabályzataik./ - 2. cs. Seminarium Strigoniense. /Az esztergomi papnöveldeire vonatkozó iratok./

- 3. cs. Seminarium Pestinum /A pesti központi papnöveldeire, a magyar és szlovák növendékek irodalmi törekvéseire vonatkozó iratok./ - 4. cs. Pazmaneum. Emericanum. /A bécsi Pázmáneum történetére, berendezésére, házirendjére, előjáróira, valamint a pozsonyi Lósy Imréről elnevezett - Emericanum működésére vonatkozó iratok./ 5. cs. Collegium Germanico-Hungaricum; Sublime Viennense. /A római és a bécsi intézetbe küldött Esztergom-egyházmegyei kispapokról ill. áldozópapokról szóló iratok./ - 6. cs. Convictus Tirnaviensis. /A nagyszombati konviktus visszaállítása 1864-ben és ennek előkészítése; a nagyszombati érseki gimnázium felállítása 1850-ben./ - 7. cs. Seminarium Tirnaviense Marianum. /A gimnazista kispapokat befogadó nagyszombati szemináriumra vonatkozó iratok./ - 8. cs. Processus Bozók. Domina seminarialia. /A felerészben a nagyszombati Mária-szemináriumot, felerészben a tanulmányi alapot illető bozóki prépostsági javakkal kapcsolatos jogviták, valamint egyéb szemináriumi birtokok iratai./ - 9-11. cs. A szemináriumok növendékeiről tett jelentések.

7/15. Cat. 7. Sacrorum ordinum collatio, dispensatio Roma eatenus petita aut ad hos dimissio /etiam religiosorum./

1380. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Az iratokat időrendben helyezték el.

7/16. Cat. 8. Jurisdictio pro foro interno ordinaria - a casibus reservatis.

1381. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Az iratokat nyersen időrendben helyezték el.

7/17. Cat. 9. Cooperatorum

a/ dispositio,

b/ proventus

1382-1384. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Az iratokat nyersen időrendben helyezték el.

7/18. Cat. 10. Privati educatores. Capellani domestici. Missionarii.

1385. raktári szám.

A házikáplánok és házitanítók kérésére és kijelölésére vonatkozó anyagon kívül a misszionáriusokat, érintő iratokat is tartalmazza.

7/19. Cat. 11. Superiores et capellani castrenses.

1386. raktári szám.

A kategória tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

7/20. Cat. 10. Parochiarum administratores et privati curati.

1386. raktári szám /az előző kategóriához kapcsolva/.

A kategória tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

7/21. Cat. 13. Parochialium beneficiorum

a/ collatio primatialis patronatus in aliis dioecesibus,

b/ permutatio,

c/ resignatio,

d/ de numero parochiarum, capellaniarum,

e/ synodale examinatorium, relatio de clero saeculari et regulari.

1387-1395. raktári szám.

A kategória tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. A zsinati vizsgák jegyzőkönyvei az 1850-1860. évekből az utolsó csomóban található. Ettől eltekintve az iratok időrendben helyezkednek el.

7/22. Cat. 14. Vicearchidiaconi et vicearchidiaconatum coordinatio. Congregationes districtuales.

1396. raktári szám.

A kategória tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Ezen kívül az esperesi kerületekben tavasszal és ősszel tartott gyűlések /corona/ iratai, s az ezekről szóló jelentések is itt található.

7/23. Cat. 15. Capitula /et canonici/

a/ Strigoniense,

b/ Posoniense,

c/ Tirnaviense. Succentores, praebendati, capitulares bibliothecarii.

1397-1398 raktári szám.

A kategória tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Az ott említetteken kívül a Bazilika kincstára és a káptalan könyvtárára vonatkozó iratok is vannak itt.

7/24. Cat. 16. Abbatiarum, praepositarum iura, beneficia, Abbates,

praepositi. Data eis facultas pontificalium.

1399-1400. raktári szám.

A kategória tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Az iratok időrendben helyezkednek el.

7/25. Cat. 17. Indultus elongationis a residentia.

1400. raktári szám /az előző kategória 2. csomójához kapcsolva/.

A kanonokoknak és plébánosoknak székhelyükről gyógykezelés fürdő sfb. címén való távozásra adott engedélyek.

7/26. Cat. 18. Deficientes. Eorum auxiliaris fundus. Correctionalistae, expensae in hos. Institutum Sancti Adalberti.

1401-1405. raktári szám.

Tárgyai: az elaggott és munkaképtelenné vált papok /corporaliter deficientes/ ellátása; az agg papok házának számadásai /1849-1856/ az elhelyezésükre szolgáló máriacsaládi /Bars-megye/ intézet, az Institutum S. Adalberti létesítése /1858/ és működése; a különösen érdemes nyugdíjasok segélyalapjának felhasználása; az erkölcsi kihágás miatt kolostorba küldött papok /correctionalistae/ ügyei, tartásdíjuk megtérítése; végül a pálosok Máriacsaládra való betelepítésének és az itt alapítandó "papi fegyintézetnek" terve.

Az iratok időrendben helyezkednek el. Külön csomóban vannak Majuk Jakab kanonoknak, a segélyalap kezelőjének iratai /1850-1859/.

7/27. Cat. 19. Informations de clero curato seu visitationes vicearchidiaconales.

1406-1409. raktári szám.

Az esperesek jelentései a kerületükben működő lelkészkedő papságról /bővebben l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál/.

7/28. Cat. 20. Litterae formatae aliaque testimonia. Praestitae per reduces relationes.

1409. raktári szám, /a 19. kategória utolsó csomójához kapcsolva/.

Tárgyát Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

7/29. Cat. 21. Querelae adversus ecclesiasticos aut horum vel aliorum respectu religionario morali contra saeculares.

1410-1417. raktári szám.

Tárgyai az egyháziak és /erkölcsi szempontból/ egyes világiak ellen tett panaszok /bővebben l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál/. Ezt az állagot különösen becessé teszik az 1848/49-i forradalomban és szabadságharcban részt vett, valamint az abszolutizmus és a provizórium idején az egyházkormányzat részéről kifogásolt politikai magatartású papokra vonatkozó iratok.

Az 1-7. csomóban az iratok az érintett egyháziak nevének betűrendjében vannak elhelyezve, de az 1. csomóban egy több papot érintő ügy iratai is fekszenek, valamint egy kimutatás a szabadságharcban /császári szempontból/ kitüntetést érdemlő és kompromittált papokról. A 7. csomó annak a

rendeletnek végrehajtását illető iratokkal zárul, mely szerint a plébániák könyveiből törölni kellett a forradalmi kormány rendeleteit /1825/. A 8. csomó /Iudicium delegatum/ annak a kiküldött bíróságnak eljárásából származó iratokat tartalmazza, melyet Scitovszky primás a forradalomban részt vett papok ügyének egyházi elbírálására küldött ki /1850-1853/. A csomó egyházmegyék és rendek szerinti táblázatos kimutatással zárul az 1850-ig büntetés alá esett "rebellis" papokról és szerzetesekről.

7/30. Cat. 22.

a/ Religiosi.

b/ Moniales.

c/ De utrisque tabellares relationes.

d/ Saecularisatio.

e/ Confessarii monialium.

1418-1438. raktári szám.

A kategória a Kopácsy iratok megfelelő kategóriájánál részletezett tárgyakon kívül a Scitovszky által végzett apostoli vizitáció iratait is tartalmazza. Minthogy a szerzetesrendek általában ki voltak véve az ordinárius joghatósága alól, a primás csak külön pápai felhatalmazás alapján végezhetett el a plébániák kánoni látogatásához hasonló vizsgálatokat. 1851. június 25-én pápai breve bizta meg Scitovszkyt a szerzetesrendek megvizsgálásával; megbízásának három esztendeje alatt a rendfőnökök is csak a primás jóváhagyásával gyakorolhatták joghatóságukat. A látogatást a primás részben személyesen, részben az illető terület megyéspüspöke útján végezte el. A látogatások iratai gyakran kiterjeszkednek az egyes kolostorok alapítására, a templom és a rendház leírására, egyházi felszerelésére, létszámára is. Az egyházi vonatkozású kérdéseken kívül a vizsgálat során kitértek arra is, kik szereztek "érdemeket" a forradalomban, s kik kompromittálták magukat, vagy szenvedtek büntetést az abszolút hatóságok részéről.

Az iratok az említett vizitáció általános iratai után szerzetesrendek szerint vannak csoportosítva, mégpedig előbb a férfi, azután a női szerzetes iratai: 1-2. cs. Piaristák. - 3-4. cs. Irgalmasok - 5. cs. Mariánus ferencesek. - 6. cs. Kapisztráni ferencesek. - 7. cs. Szalvatoriánusok. - 8. cs. Szeffaniták, ladislaiták, a horvátországi Szent Kereszt és a boszniai ferences provincia. 9. cs. Kapucinusok. - 10. cs. Minoriták. - 11. cs. Ciszterciák, domonkosok, karmeliták. - 12. cs. Jászói premonstreiek. - 13. cs. Csornai premonstreiek. - 14. cs. Bencések szerviták. - 15. cs. Jezsuiták, baziliták, pálosok /letelepítésük Páliföldszentkeresztben/, redemptoristák, lazariták, remeték, külföldi rendek. - 16. cs. Erzsébetapácák. - 17. cs. Notre Dame-apácák. - 18. cs. Angolkisasszonyok /Pesten és Balassagyarmaton. - 19. cs. Irgalmas-nővérek /letelepítésük Esztergomban, és Márianosztrán/. - 20. cs. Orsolyák, külföldi női rendek.

A kategóriában, különös jelentőségűek a piaristákra vonatkozó iratok. 1848-i alkotmányozó gyűlésük emlékei is itt vannak, mert ennek és a szabadságharcban való részvételüknek következtében az abszolútizmus személyre szóló részletes igazolási eljárásnak vetette alá a rendet. A rendházanként készített kimutatások is itt fekszenek.

7/31. Cat. 23. Obitus ecclesiasticorum et religiosorum. Posthumarum

substantiarum pertractatio.

1439-1444. raktári szám.

Tárgya megfelel a Kopácsy primás iratainak megfelelő kategóriájában leírt tárgynak. Az abszolutizmus idején a papi végrendeletek ügye már a világi bíróság elé tartozott, de részben a szokás, részben a köteles hagyatékok révén az ordinárius is foglalkozott vele. Ez a fő tárgya a 2. kategóriában őrzött konzisztoriális protocollumoknak is.

Az iratok az elhunytak nevének betűrendjében, helyezkednek el.

7/32. Cat. 24. Recursus et commendationes pro beneficiis, dignitatibus et officiis ecclesiasticis, Commendari petentes.

1445-1446. raktári szám.

Tárgyát I. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Az iratanyag nyersen időrendben helyezkedik el.

7/33. Cat. 25. Directorium officii divini. Cultus divinus matutinus et pomeridianus, preces. Libri precatorii. Devotiones. Indulgentiae iubilares. Festorum celebratio, in hac data venia aut violatio per saltus, productiones scenicas.

1447-1459. raktári szám.

Tárgyát I. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Általánosabb jelentőségűek a béke helyreállításáért 1849-ben mondott Te Deum és a kormányrendeleteknek a szószékről való kihirdetése; a Mária-kultuszra vonatkozó jelentések /művészettörténeti érdekű adatokkal/; szentté avatási ügyek /Boldog Margit, a kassai vértanú/; ereklyék tisztelete /István király jobbja, magyar szentek ereklyéi/; a máriacelli nemzeti zarándoklat iratai.

7/34. Cat. 26. Fundationes categoriae ecclesiasticae, saecularis, ac desuper praestitae relationes, etiam Szécsényiane -Kollonitsiana. Reductio sacrorum.

1460-1469. raktári szám.

Tárgyát I. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. A cím bővülése /reductio sacrorum/ azt jelenti, hogy az alapítvány értékének csökkenése vagy elégtelen volta miatt az elmondandó misék számát leszállították. Bár nem alapítvány, ide /a 3. csomóba, 1855-54/ sorolták annak a százezer forintnak a felosztására vonatkozó iratokat, melyet a haditörvényszék Károlyi István grófra büntetésként szabott, és jótékony célra fordítását rendelte el.

Az iratok időrendben helyezkednek el.

7/35. Cat. 27. Parochiarum dotem, eius supplementum, fundum instructum, dismembrationem transfiliationem, proventumque et ecclesiarum peculium, internam instructionem concernentia. Patroni beneficiorum ecclesiasticorum. Specialia singulas parochias et ecclesias respicientia, inclusis parochiis aliarum dioecesium. Patronatus primatialis. Coemetria.

1470-1485. raktári szám.

A kategória a plébániák ingó és ingatlan vagyoni viszonyaira vonatkozó iratokat tartalmazza /bővebben I. Kapácsy iratainak megfelelő kategóriájánál/, az urbériség megszüntetése révén azonban

új elemekkel bővült. Bár a főpapság 1848-ban kárpótlás igénye nélkül mondott le bizonyos egyházi jövedelméről, az alsópapságot más feudális haszonvételek módján kárpótolták. Az úrbériség eltörlésével megszűnt a papi tized egytizenhatoda, melyet régi jogszokás alapján a plébánosok kaptak meg /sedecima/; ennek váltságát a "járadéki okmánnyal" fizették ki. Megváltozott a kongrua is, melynek összegét még 1802-ben országos összeírás alapján állapították meg; a jövedelmekiegészítést részben a vallásalap jövedelméből, részben a nagyjavadalmasok befizetéséből táplált alapból utalták ki. A Bach-korszakban a kongrua kérdését újra rendezték, és az újonnan megállapított létminimum szerint folyósították a plébániáknak. Sok helyen élvezték a plébánosok bizonyos zsellértelek szolgáltatásait is; ezeknek elmaradásaért most kártalanításban részesültek. Az úrbériség megszüntetésével kapcsolatosak a "commassatio" iratai is, melyen itt nem tagosítást kell érteni, hanem az úrbérrendezés során történt birtokösszevonást. Végül a Bach-korszak bevezette az illeték-egyenértéket /aequivalens/ is; az öröklés alá nem eső /holtkézi, hitbizományi/ birtokokra 30 évre szólóan kivetették az örökösödési illetéket, s az egyenértéket tíz évenként állapították meg. Mindezeknek az ügyeknek iratait ebben a kategóriában helyezték el.

A kategória 1-7. csomója tárgyi csoportok, 8-16. csomója pedig plébániák szerint van rendezve. Egyenként: 1. csomó. Általános iratok; a commassatio iratai, - 2-3 csomó. A tizenhatod ügye, jövedelméről szóló táblázatos kimutatások, az elvesztett úrbéri haszonvételekért járó kárpótlás iratai. - 4-7. csomó. Birtokösszevonás /commassatio/ rendezése, illeték-egyenérték, a kegyuraságok rendezése, egy alapítvány ügye. 8-16. csomó. A plébániák iratai latin nevük betűrendjében, számos építés- és művészettörténeti adattal.

7/36. Cat. 28. Rationes ecclesiarum, capellarum, earumque extractus. Status activus et passivus cum reflexionibus.

1486-1491. raktári szám.

A templomszámadások kivonatai, kimutatások a templomok vagyoni helyzetéről, a számvevőség észrevételeivel.

7/37. Cat. 29. Aedificatio et restauratio ecclesiarum, parochialium et scholarium aedium, item campanarum.

1492-1510. raktári szám.

A templomok, plébánialakok és iskolák építésének és javításának iratai /bővebben l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál/ itt az építkezési bizottság és a tűzkárbiztosító pénztár irataival egészülnek ki. Az építkezési bizottságot /commissio aedilis/ Scitovszky primás 1852-ben szervezte meg. A primási iroda ennek a bizottságnak adta ki véleményezésre a plébániák által benyújtott építési kéréseket, terveket költségvetéseket; ez döntött az építkezés sürgőssége tekintetében is. Az egyházmegyei tűzkárbiztosító pénztárt /cassa mutuae assecurationis/ 1850-ben alapította a primás. Az egyes plébániák ide fizették be járulékaikat /így a temploméért 3 -10 forintot/, és innen kaptak segítyt az újjáépítésre tűzkár esetén. Később cassa subsidiaria néven említik a pénztárt.

Az 1-18. csomóban az egyes plébániákra vonatkozó iratok és tervek a plébániák nevének betűrendjében fekszenek. A 19. csomó az építkezési bizottság és a tűzkárbiztosító pénztár iratait tartalmazza.

7/38. Cat. 30. Privata sacella et altaria privilegiata.

1511. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

7/39. Cat. 31. Visitationes ecclesiarum et congregationes districtuales.

1512-1522. raktári szám.

A kategória két csoportra oszlik: az első a Scitovszky prímás bérmautjával kapcsolatos egyházlátogatások előkészítő iratait és a főesperesi egyházvizsgálatok iratait tartalmazza, a második az esperesi gyűlések jegyzőkönyveit. A prímás bérmautját megelőzőleg az érintett plébánosok beküldték a feltett kérdésekre válaszoló jegyzőkönyveiket; a prímás helyszíni vizsgálata /visitatio canonica/ ezt az anyagot módosította vagy egészítette ki. Az így készült végleges vizitációs jegyzőkönyvek már a visitationes Canonicae külön fondjában /alább 13. sz./ vannak elhelyezve, de az itt található előkészítő iratok is tartalmazhatnak helytörténeti és művészettörténeti érdekű adatokat. A főesperesi egyházvizsgálatok /visitationes archidiaconales/ az egyes plébániák helyzetét tükröző táblázatos kimutatásokat eredményeztek /kérdőpontjaikat l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál/. Az espereskerületi papi gyűlések /congregationes districtuales, coronae/ tavasszal és ősszel zajlottak le; jegyzőkönyveiket mindig felküldték az egyházmegyei hatóságnak. A jegyzőkönyvek az egyes kerületek ill. egyházközségek egyházi viszonyain kívül gyakran kitérnek azok gazdasági helyzetére, a lakosság társadalmi, népességi és erkölcsi viszonyaira, valamint az illető helyeken előfordult nevezetesebb eseményekre /tűzvész, árvíz, járvány, stb./.

A kategória 1-2. csomója az egyházlátogatásokat előkészítő iratokat a plébániák nevének betűrendjében tartalmazza. A 3-6. csomó vizitációs iratokat tartalmaz ua. rendben. A plébániák táblázatos leírását esperesi kerületenként adja a 7. csomó. A 8-11 csomóban a kerületi gyűlések jegyzőkönyvei évről-évre helyezkednek el.

7/40. Cat. 32.

a/ Fundus religionis,

b/ cassa dioecesis,

c/ sollicitatura capitularis.

1523. raktári szám.

A kategória a vallásalapnak a kormányzat által átküldött évi számadásait, a káptalan kezelésében volt egyházmegyei pénztár és alapítványi pénztár /sollicitatura/ iratait és számadásait foglalja magában. Itt található az egyházmegyei pénztárból történt segélykiutalások és az alapoknak adós papok jegyzékei is.

7/41. Cat. 33. Conversi deficientes /Gr. Catolici etiam/ eatenus propositae relationes tabellares. Sectae novae.

1524-1527. raktári szám.

A vallásváltoztatások iratait felölelő kategória /l. bővebben Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál/ 1-3. csomója évről-évre van elhelyezve. A 4. csomóban az áttérésekről szóló táblázatos kimutatások fekszenek esperesi kerületek szerint, de ide sorolták be a házasságon kívül született gyermekekről készült táblázatos kimutatásokat és a nazarénusokra vonatkozó iratokat is.

7/42. Cat. 34. Transitus a ritu Graeco ad Latinum et vice versa.

1528. raktári szám.

Tárgya a római és görög szertartású katolikusok ritusváltoztatása. /A görög katolikusoknak az ortodoxiára való visszatérését tartalmazó iratok az előző kategóriában vannak.

7/43. Cat. 35. *Dispensatio in ieiunio et abstinentia.*

1528. raktári szám. /az előző kategóriához csatolva/.

Tárgya a böjt és a megtartóztatás alóli felmentés. /Bővebben I. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriánál/.

7/44. Cat. 36. *Dispensatio in bannis, tempore sacrato. in cognatione et affinitate a parte ordinarii.*

1529-1539. raktári szám.

Tárgyát I. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

7/45. Cat. 37. *Dispensationes Romanae pro foro interno et externo, Indulgentiae.*

1540-1546. raktári szám.

Tárgya megegyezik a Kopácsy iratok megfelelő kategóriájának tárgyával, de annyival bővebb, hogy az 5. csomóban a pappá szenteléshez adott pápai korengedélyek /dispensationes in aetate/ és az egyes templomoknak engedélyezett búcsúk iratai is helyet kaptak.

A kategória iratai évrőndben vannak elhelyezve.

7/46. Cat. 38. *Matrimonia dioecesanorum et exterorum. Relatio de prolibus illegitimis.*

1547-1549. raktári szám.

Tárgya megegyezik Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájáéval, de ide sorolták be a házasságon kívül született gyermekekről tett esperesi jelentéseket is.

A kategória anyagát évrőndben helyezték el.

7/47. Cat. 39. *Mixta matrimonia, eorum copulatio, introductio mulieris, progenitae proles, de his tabellares relationes, Reversales.*

1550-1553. raktári szám.

A kategória tárgyai a vegyes házasságok megkötése, felmentés a vegyes házasság akadályai alól, az ilyen házasságokból származó gyermekek /táblázatos kimutatások ezekről/, továbbá a szülők avatása.

Az 1-3. csomóban az iratok évrőndben helyezkednek el, a 4. csomó az 1865. év táblás kimutatásait tartalmazza.

7/48. Cat. 40. *Matriculae, eorum correctio, extractus.*

1554-1556. raktári szám.

Tárgyát I. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

7/49. Cat. 41. *Scholae triviales, nationales, industriales. Gymnasia. Lycaea. Academiae. Universitas. Museum nationale. Erudita societas Hungarica. Gyűlde. Scholae catecheticae. Professores. Commissarii dioecesani. Iuventus scholastica. Praestitae de hac relationes e doctrina religionis. Theses item ex*

has et iure canonico.

1557-1572. raktári szám.

Tárgyát I- Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál, de annál annyival bővebb, hogy az egyes tudományos intézetekre és a katolikus tanítóegyesületekre vonatkozó iratokat is magában foglalja.

Az iratok a következő tárgyi csoportokban helyezkednek el: 1. cs. Általános tanügyi rendeletek /Normalia/, magániskolák és zsidó iskolák. - 2-3. cs. Elemi iskolák, népiskolák, falusi iskolák ügyei. - 4. cs. Főelemi iskolák ügyei /Scholae capitales, 1856-1866/. - 5-6. cs. Az iskolákról készült jelentések kísérőiratai /1856-1866/. - 7-8. cs. Az iskolákról készült táblázatos jelentések /1862-1865/, méhészet és faiskolák iratai. - 9-10. cs. Iskolaalapításra és iskolafenntartásra vonatkozó iratok, a fenntartókkal kötött szerződések /Localia, 1856-1866/. - 11. cs. Iskolaügyi iratok 1849-1853/, tanfelügyelők, pesti elemi iskolák, ipariskola és kereskedelmi iskola ugyanott, reáliskolák /1850-1866/, vasárnapi iskolák ügyei, - 12. cs. A hitoktatás ügye a gimnáziumokban /1854-1866/, Magyar Tudományos Akadémia, Nemzeti Múzeum, a budai politechnikum, a pozsonyi akadémia ügyei. -13. cs. A főegyházmegye területén fekvő gimnáziumok ügyei /iskolánként csoportosítva, 1849-1854/. - 14. cs. A nagyszombati érseki gimnázium, továbbá a főegyházmegye területén kívüli gimnáziumok ügyei intézetenként /Baja, Pécs, Podolin, 1849-1854/ - 15. cs. Gimnáziumok a főegyházmegyében és azon kívül, időrendben /1855-1866/. - 16. cs. A pesti egyetem ügyei.

7/50. Cat. 42. Ludirectores, praeparandiae, adornati pro hac libri. Aeditui. Organoedi. Cantores rurales.

1573-1585. raktári szám.

Tárgya megegyezik Kopácsy primás iratainak megfelelő kategóriájáéval/ de itt a tanítói nyugdíjalap felállításának és működésének irataival bővült.

Az iratok a következő tárgyi csoportokban helyezkednek el: 1-3. csomó. Pályázatok, kérvények tanítói állásokért, ezek betöltése. - 4-5. csomó. A tanítók javadalmazása, templom-gondnokok, sekrestyések, - 6-7. csomó. Személyi ügyek /panaszok, feljelentések/. 8-9. csomó. Tanítóképző intézetek ügyei. - 10. csomó. Képesítő vizsgák. - 11-12. csomó. Tanítógyűlések jegyzőkönyvei. - 13. csomó. A tanítói nyugdíjalap iratai /1856-1866/.

7/51. Cat. 43. Stipendia e t subsidia scholastica. Foundationes categoriae litterariae. Alumnea in convictibus et eorum collatio. /Fundatio Sigray, Török, Herberstein-Illésházy./

1586-1590. raktári szám.

A kategória tárgyát I. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az 1-3. csomóban az ösztöndíjakért benyújtott folyamodványok évről-évre követik egymást. A 4. csomó a Láng, Sántha, Gyulaffy, Szécsényi-Kollonics, és Herberstein-Illésházy alapítványból, az 5. csomó a Török és a Szent István-testvérületi alapítványból adott ösztöndíjak és segélyek iratait tartalmazza, alapítványok szerint csoportosítva.

7/52 Cat. 44. Libri scholastici. Societas bonorum librorum. Scripta periodica. Variorum operum et locubrationum ac compositorum muisicalium editio. Sanctae imagines, dedicatio librorum. Spcietas Sancti Stephani.

1591-1598. raktári szám.

A kategória a sajtóra vonatkozó iratanyagot öleli fel. /Bővebben I. Kopácsy iratainak megfelelő

kategóriájánál./

Az iratok a következő tárgyi csoportokban helyezkednek el: 1-2. csomó. Iskolakönyvek. - 3. csomó. Hírlapokra és folyóiratokra vonatkozó, iratok /Religio, Idők Tanúja, stb./. - 4-5. csomó. Papoknak különféle tárgyokról írott könyvei; a kéziratok bemutatása és az egyházmegyei hatóság megjegyzései / egyházi cenzúra/. Az iratok évről-évre fekszenek. - 6. csomó. Teológiai művek bemutatása és bírálata. - 7. csomó. A "jó és olcsó könyveket kiadó társulat" és beolvadása a Szent István Társulatba; Szent László Társulat; Szent Adalbert Társulat. - 8. csomó. Katekizmusok, egyháztörténeti művek, terjesztésre nem engedett művek.

7/53. Cat. 45. Instituta

a/ puellarum educatoria,

b/ parvulorum tutamini destinata,

c/ musicalia.

1599-1600. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Jelentős helyet foglalnak el a balassagyarmati angolkisasszonyokra és a magán nőnevelő intézetekre vonatkozó iratok.

A kategória anyaga évről-évre helyezkedik el.

7/54. Cat 46. Orphani. Pupilli. Orphanotrophium. Brephotrophium.

1601. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Az anyag a bécsi gyermekmenhelynek tartásra kiadott gondozottjaira vonatkozó iratokkal bővült.

7/55. Cat. 47. Coecorum, surdomutorum item gymnasticum institutum. Gyrgatum. Nosocomium. Xenodochium. Hospitale. Domus correctoria, laboratoria.

1601. raktári szám /a 46. kategóriához kapcsolva/.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

7/56. Cat. 48. Zingari et eorum educatio.

1601. raktári szám /a 46. kategóriához kapcsolva/.

A cigányokra vonatkozó kormányrendeletek, és érsekújvári iskolájuk ügyei.

7/57. Cat. 49. Schematismus dioecesanus, universalis ecclesiasticorum, regnicolaris.

1602-1603. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Az anyag zömét a kormányzat részére készült /a személyes helynévváltoztatásokat is feltüntetve/ statisztikai táblázatok teszik.

Az iratok évről-évre helyezkednek el.

7/58. Cat. 50. Mappae dioecesanae. Calendaria.

1604. raktári szám.

Az egyházmegyei térképekre és az egyházmegyei naptárakra vonatkozó iratok. /Kopácsy primás iratai között ezek az előző, 49. kategóriába tartoznak./

7/59. Cat. 51. Millites; copulatio, obitus de prolium militarium baptismo, obitu, copulatione testimoniales.

1605 raktári szám.

Tárgyát 1. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

7/60. Cat. 52, Judaei.

1605. raktári szám /az 51. kategóriához kapcsolva/.

Tárgyát 1. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Itt a zsinagógák építésére vonatkozó iratokkal bővült.

7/61. Cat. 53. Pensione donati e fundis publicis. Super eorundem obitu testimonia. Item aliorum saecularium obitum concernentia.

1605. raktári szám /az 51. kategóriához kapcsolva/.

Tárgyát 1. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

7/62. Cat. 54. Collectae subsidiorum publicae. Fundatio Leopoldina. S. Bonifacii. Missio Africana, Chinensis

1606-1608. raktári szám.

Tárgyát 1. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. A legkülönbözőbb bel- és külföldi célokra történt gyűjtések között szerepelnek itt a Haynau-féle nyugdíjalap, a Windischgrätz- és Jellasics-féle rokkantalap, és a Magyar Írók Segélyegylete javára folyt gyűjtés iratai is.

7/63. Cat. 55. Assignatio piorum subsidiorum. Eleemosynae, eatenus recursus.

1609-1614. raktári szám.

Tárgya: segélyek és alamizsna kérése, kiutalása.

Az iratok évről-évre helyezkednek el.

7/64. Cat. 56. Patrocinium aes mutue, aut aliud quid petentes. Commendatio.

1615. raktári szám.

Tárgyát 1. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

Sok felségfolyamodvány van itt politikai foglyok érdekében.

Az anyag időrendben van elhelyezve.

7/65. Cat. 57. Vaccinatio.

1616. raktári szám.

A himlőoltással és általában a közegészségüggyel összefüggő iratok.

7/66. Cat. 58. Acta comitatensia.

1617. raktári szám.

1860-61-ben zajlott megyei alkotmányos mozgalmakról /főleg Esztergomban, Komárom és Nyitra megye közgyűléséről/ a primásnak küldött magán jelentések.

7/67. Cat. 59. Acta diaetalia, electionem deputatorum respicientia.

1617. raktári szám /az 58. kategóriához kapcsolva/.

Az 1860-61-i országgyűlésre, elsősorban a követválasztásokra vonatkozó iratok.

7/68. Cat. 60. Miscellanea.

1618. raktári szám /az 58. kategóriához kapcsolva/.

Az annakidején máshová be nem osztható iratokat tartalmazza. Igen változatosak, éppen úgy jellemzik a szabadságharc utáni elnyomást és az 1860-61-ben megindult alkotmányos életet, mint a képzőművészet eseményeit vagy a kapitalizmus jelentkezését /pl. Középdunai Gőzhajózási Társaság, Magyar Földhitelintézet stb./.

/Az I füzet és 20 kötet segédkönyv az 1619-1639. raktári számon található./

8

SIMOR JÁNOS PRIMÁS IRATAI

1867-1891

Simor János /1813-1891/ a pesti terézvárosi plébánián kezdte pályáját; 1839-ben egyetemi hittanár és hitszónok, 1840-ben a Pázmáneum tanulmányi felügyelője, majd bajnai plébános, esztergomi teológiai tanár, a bécsi Augustineum tanulmányi kormányzója, az osztrák közoktatásügyi minisztérium osztálytanácsosa, székesfehérvári kanonok lett. 1857-ben győri püspökké, 1867-ben esztergomi érsekké nevezték ki. Megkoronázta I. Ferenc Józsefet, részt vett az 1869/70-i vatikáni zsinaton, 1873-ban megkapta a bíborosi kalapot. Templomok, kolostorok, nőnevelő intézetek építésére, művészeti célokra igen sokat áldozott; ő alapította a primási múzeumot és képtárat. Kormányzata egybeesik a magyar kapitalizmus gyors ütemű fejlődésével; az ő idejében keletkezett iratok igen jellemzőek arra a módra, ahogyan a katolikus egyház a virágzó kapitalizmus gazdasági, társadalmi, politikai és ideológiai behatásaira reagált /így az 1867 utáni katolikus autonómiamozgalommal stb./.

A Simor-iratok két nagy állagcsoportra oszlanak. A Kopácsy-féle kategóriák felhasználásával és - az újonnan felmerülő tárgyak szerinti - kibővítésével továbbra is a hagyományos rendbe sorozták azokat az iratokat, amelyek nem igényeltek különleges kezelést. A bizalmasnak tekintett iratokból létrehozták az un. titkos vagy magánlevéltárat /Archívum secretum seu privatum/, s ezt elkülönítve állították fel, A "bizalmas" jelleg mégsem jelentett éles elkülönítést; számos olyan irat fekszik a titkos levéltárban, amelynek megfelelőjét vagy elő- és utóiratát a rendes iratok közt lehet megtalálni. Így kutatásnál a két állagcsoportot együttesen kell figyelemmel kísérni.

8 A

NYILVÁNOS LEVÉLTÁR

A nyilvános levéltár iratait a Kopácsy alatt kialakított kategóriákba osztották. Ezeknek elmei a felmerülő új ügycsoportoknak megfelelően helyenként kibővültek. Az iratok levéltári számot nem kaptak, csak iktatószámukat viselik. Elhelyezésük a nagyobb kategóriákon belül kisebb tárgyi csoportokban történt, de még rendezésre szorulnak. Ahol személyi ügyekről van szó, az iratokat a kérelmezők, illetve az érintett személyek vezetéknevének betűrendjében állították fel.

A kutatásban az ügyirat keltét, iktatószámát, tárgyát, elintézését és kategóriáját feltüntető iktatókönyvek /25 kötet/ és az 1831-el kezdődő mutatók /11 kötet/ nyújtanak segítséget. Az iktatókönyvek /Protocollum aetorum dioecesanorum/ az 1866-67-ben vezetett Scitovszky prímás iratai közt felvett vikáriusi iktatókönyvhöz kapcsolódnak; a mutatók /index/ betűrendesek, és az iktatószámot adják meg.

Terjedelem: 327 csomó /kötet/, 38 fm.

8A/1. Cat. A. Summus pontifex. Cardinales. Nuncii apostolici. Dicasteria apostolica.

1640-1641. raktári szám.

A kategória a prímásnak a pápával, a bíborosokkal, az apostoli nunciussal, a vatikáni hatóságokkal és kongregációkkal történt iratváltását, levelezését tartalmazza. Két csomója közül az első általános egyháztörténeti és politikai történeti, egyedi iratokat, a második a folyamatosan felmerülő ügyek iratait /péterfillérekről szóló kimutatások és nyugták, felterjesztések egyházi címekre és kitüntetésekre, személyi ügyek/ tartalmazza. A választóvonal azonban nem éles, az iratok nincsenek sem időrendben, sem iktatószámok szerint rendezve.

Az általános érdekű iratok főbb tárgyai: IX. Pius pápa püspöki aranymiséjével és halálával kapcsolatos istentisztelet; XIII. Leó megválasztásával és aranymiséjével kapcsolatos ünnepek; pápai körlevelek kihirdetése és visszhangja; római zarándoklatok; kutatások a vatikáni levéltárban és a vatikáni magyar oklevéltár ügye; a pápai állam megszüntetése és következményei, diplomáciai beavatkozás a nemzetközi jellegű római intézmények további fenntartása érdekében, így pl. a Collegium Germanico-Hungaricum ügye.

8A/2. Cat. B. Rex apostolicus. Regnans familia. Ministri. Dicasteria. Alii monarchae et eorum ditiones.

1642. raktári szám.

A kategória a prímásnak egyházfői és közjogi állásából következően keletkezett, belpolitikai természetű iratokat tartalmazza. Különösen a korábbi években a kiegészítés következményeinek fontos forrásanyaga. Főbb tárgyai: Ferenc József lemondása a "lombard-velencei király" címéről; a felelős minisztérium megalakulása; a helytartótanács megszűnése, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium megalakulásának kérdései; a koronázás rendje; a prímás szerepe az uralkodó 25 és 40 éves jubileumaival és az uralkodóház családi eseményeinek megünneplésével kapcsolatban; a király és a királyi család tagjai részéről templomok és iskolák építésére vagy javítására tett adományok; a prímás levelezése József főherceggel; a szent korona és a jogar archeológiai megvizsgálása, az ilyen esetben követendő eljárás szabályozása; a kancelláriai levéltárból eltulajdonított oklevelek nyomozása; miniszteri, minisztériumi főtisztviselői, zászlósúri koronaöri kinevezésekről történt értesítések; egyházi személyek felterjesztése világi kitüntetésre; a világi rendeleteknek a szöszékről való kihirdetése; országos gyász alkalmából tett intézkedések.

8A/3. Cat. C. Primas regni, una achiepiscopus. Strigoniensis et eius aula.

1643-1650. raktári szám.

A kategória a primás személyére és a primási aulára vonatkozó iratokat foglalja magában. Jelentősebb részét külföldi és hazai üdvözlő iratok teszik, amelyeket személyi évfordulók és egyházi ünnepek alkalmából intéztek hozzá. A nagyszámú magánlevélben a hazai és külföldi politikai, egyházi és művészeti viszonyokról kapunk tájékoztatást. Az anyag csomókra, ezeken belül /nem következetesen/ alcsonókra oszlik, melyek nem követik az időrendet. Ezért a tárgy leírásához az egyes csomókat kell röviden ismertetni.

1. csomó. Üdvözlések 1867-1873. Az 1/9. alcsonóban a hercegprimási és bíborosi kinevezés alkalmából intézményektől és magánosoktól érkezett üdvözlő iratokat találunk, de itt kapott helyet a primásnak bíborossá ajánltatásáért a királyhoz intézett levele és a gyulafehérvári gör. kat. érsek önállósulási törekvéseivel szemben készített memoranduma is.

2. csomó. Üdvözlések 1867-1880.

3. csomó 1867-1882. A 3/1. alcsonó /Personalia/ egyházi személyek köszönőleveleit, a primás Szent István renddel történt kitüntetését, jótékony és oktatási célokra tett adományait, valamint politikai természetű, levelezését tartalmazza, de itt vannak az 1856/57-i győri püspökségi intercalaris számadások és a Scitovszky-hagyaték rendezésével kapcsolatos iratok is. - A 3/2. alcsonóban képtári és könyvtári vonatkozású iratok fekszenek, melyeknek területi jelentősége túlmutat az ország határain. - A 3/3. alcsonó /Privata et personalia 1876/ egyházi személyek tudományos törekvéseitől kezdve a pesti árvíz és a felvidéki pánszláv törekvésekig a legkülönbözőbb ügyekre terjed ki. - A 3/4. alcsonó főként a primás tetemes adományaira, segélyeire, alapítványaira vonatkozó iratokat foglalja magában. - A 3/5. alcsonó ugyancsak kulturális jellegű de tartalmazza pl. a Büntetőtörvénykönyvvel kapcsolatos egyházi észrevételeket is. - A 3/6. alcsonó ösztöndíjak adományozásával foglalkozik. - A 3/7. alcsonó /Personalia/ képzőművészeti, közgyűjteményi, kulturális ügyeken kívül az egyháznak a liberalizmus és a szabadkőművesség elleni ideológiai harcát, így a polgári házassági törvény tárgyalására vonatkozó álláspontját is tükrözteti. - A 3/8. alcsonóban hazai és külföldi kegyes adományok, segélyek protekciós ügyek, kérések iratai fekszenek. - A 3/9. alcsonóban egyéni kéréseken kívül kulturális építkezésekhez való hozzájárulások iratait találjuk. - A 3/10. alcsonó a primáshoz Rómából való visszatérése után érkezett üdvözléseket tartalmaz.

4. csomó. 1867-1888. /Cancellaria./ A 4/1. alcsonóban a primási iroda bevételei és kiadásai találhatóak, továbbá az iroda egyházi és világi alkalmazottainak kinevezései, felmentései, személyi ügyei, illetményeinek megállapítása és utalványozása. - A 4/2., 3., 4., alcsonó ismét üdvözlő leveleket tartalmaz/ - A 4/5. alcsonóban primási irodai számlák fekszenek. - A 4/6.-7. alcsonóban az ötéves pápai felhatalmazásokra /quinquennales facultates/ vonatkozó levelezés fekszik. - A 4/8. alcsonóban Simor bíborosi kinevezésével és a biretum felvételével kapcsolatos budai ünnepek iratait találjuk.

5. csomó 1867-1883. A szokásos évi üdvözléseken kívül az 5/2. alcsonó Simor püspökségének 25. éves évfordulóján, az 5/3. alcsonó bíborosi kinevezésekor, az 5/5-6. alcsonó 1872-i súlyos betegségének idején, az 5/8-10. alcsonó a két római útja alkalmából kapott üdvözléseket tartalmazza.

6. csomó 1882-1887. Acta jubilaei Simor et alia varia. A 6/1. alcsonót a primás 1886-i aranymiséjével kapcsolatos iratok /üdvözlések, királylátogatás, budapesti díszpolgárság stb./ töltik meg, a 6/2. alcsonó egyéb üdvözléseket tartalmaz. - A 6/3. alcsonó a primás beadványa a királyhoz a szabad végrendelkezési jog engedélyezéséért; ebben felsorolja érdemeit az egyházigazgatás és az egyházi vagyonkezelés területén. - A 6/4. alcsonó egyházi, kulturális, politikai és személyi ügyek vegyes anyagát tartalmazza.

7- csomó. 1887-1888. Egyházi és világi személyekkel folytatott levelezése A 7/1. alcsonó aia a pi se tium-kérdés vitájának iratai; a 7/2. alcsonóban üdvözlések, a 7/3. alcsonóban személyes levelek

kulturális kiutalások, adományok, műSrténeti érdekességű iratok található.

8. csomó, 1889-1891. A 8/1 alcsonóban, a Rudolf trónörökös halálával kapcsolatos iratokon kívül gazdasági, politikai, kulturális ügyek iratai fekszenek. – A 8/2 alcsonó többek között a piaetumvita további fejleményeit és a Simor primás kinevezésére vonatkozó pápai bullák másolatait tartalmazza. - A 8/3. alcsonóban egyházi felszerelésekért benyújtott számlák található. - A 8/4. alcsonó már Simor halálával és Vaszary Kolos primás kinevezésével kapcsolatos iratokat foglal magában.

8A/4. Cat. D. Dioeceses et dioecesani episcopi signanter:

A. Ecclesia extrahungarica. Missiones.

B. Ecclesia Hungarica:

1/ Acta totam ecclesiam concernentia,

2/ plures dioeceses,

3/ singulas dioeceses iuxta alphabetum signatas concernentia.

Capitula. Abbates. Praepositi caeterique sacerdotes. Promotionum ecclesiasticorum et saecularium annunciationes.

1651-1658. raktári szám.

A kategória tárgya megegyezik Kopácsy és Scitovszky iratainak megfelelő kategóriájával, de itt a kongrua és a katolikus önkormányzat ügyeivel bővül. Így a tárgy leírásához ismertetni kell az egyes csomókat.

1. csomó. A besztercebányai, kassai püspökség, a gyulafehérvári gör. kat. metropolia, az egri érsekség, a kalocsai érsekség, a székesfehérvári püspökség, az eperjesi, nagyvárad, lugosi és a munkácsi gör. kat. püspökség, a besztercebányai, nyitrai és győri róm. kat. püspökség, a hajdudorogi és a nagyvárad gör. kat. püspökség ügyei.

2. csomó. A szombathelyi, váci, szepesi, rozsnyói, szatmári, zenggi, modrusi, veszprémi, erdélyi, boszniai, pécsi, zágrábi püspökség ügyei; külföldi püspökségekre vonatkozó iratok; főpapi és papi felajánlások a tanulmányi alap javára; a kat. egyház képvisellete a közoktatásügyi törvényjavaslatok tárgyalásán.

3. csomó. Nagyrészt olyan államhatalmi intézkedések folytán keletkezett iratok, melyek az eddig túlnyomórészt egyházi ügyekre /házasság, elkeresztelés, iskola stb./ vonatkoznak. Itt foglalnak helyet a görög szertartású egyházakkal, mint a nemzetiségi mozgalmak hordozóival kapcsolatos harcok emlékei is. A 3/1 alcsonó tárgyai a korai házasságkötés megakadályozása, a plébánosi és segédlelkészi jövedelmek összeírása, a gyulafehérvári metropolia felállítása /1851-re visszamenően/.

- A 3/5. alcsonó tárgya a veszélyeztetett kat. alapok védelme, a protestáns gimnáziumi érettségi érvénye az egyetemi felvételnél stb. - A 3/3 alcsonó világi méltóságokra és hivatalokra való kinevezések közlését tartalmazza. - A 3/4. alcsonó az egyháznak a bécsi világkiállításon való részvételével foglalkozik /1873/. - A 3/5 alcsonó tárgya a püspöki karnak az 1866-i hadjáratra felajánlott hadisegélye. - A 3/6. alcsonóban egyháziaknak egyházi és világi méltóságokra való kinevezéseit foglalja magában. - A 3/7. alcsonó a középiskolákra vonatkozó törvényjavaslat tárgyában tartott püspöki értekezlet jegyzőkönyvét tartalmazza /1874/. - A 3/8. alcsonó tárgya a nem katolikus iskolákban folyó kat. hitoktatás. - A 3/9. alcsonó a boszniai püspökség felállításával, a boszniai ferences növendékek képzésével foglalkozik. - A 3/10. alcsonó a szentszéki bíraskodást

veszélyeztető állami intézkedésekre és az elkeresztelés ügyére vonatkozik. Az alcsomóban többek között a vegyes házasságokra vonatkozó püspökkari jelentés is található. - A 3/11. alcsomó s szüküresedés alatti jövedelmeknek és a végrendelet nélkül elhunyt főpapok hagyatéki harmadának felhasználására vonatkozó törvényjavaslattal, a papok és papnövendékek Katonai szolgálat alóli-felmentésével, a kegyúri jog gyakorlásával, a nagyobb egyházi javadalmak feletti felügyelettel, a megyei iskolatanácsokkal és az alsópapság anyagi helyzetének javításával foglalkozik. - A 3/12.1 alcsomó a Muraköz egyházi átcsatolásának iratait foglalja magában, a magyar-horvát viszonyra vonatkozó történeti adatokkal. - A 3/13. alcsomó tárgya a missziók ügye, többek között a moldvai magyarok missziója. - A 3/14. alcsomó tartalma a külföldi egyházak /főleg a boszniai/ ügyében folytatott iratváltás. - A 3/15. alcsomó /Varia/ rendkívül vegyes, de elsősorban a gör. kat. román és rutén lakosság, valamint az "illírek" nemzeti mozgalmainak egyházi vetületével foglalkozik. Tárgya még a középiskolai törvényjavaslattal kapcsolatos egyházi állásfoglalás és a budapesti püspökség felállításának terve. -

4. csomó. A 3. csomóhoz hasonló tárgykör. A 4/1. alcsomó tárgyai a kongruabizottság működése, hazai és külföldi egyházi intézmények segélyezése, házassági diszpenzációk, az egyházi gazdálkodás állami ellenőrzése, küzdelem a párbaj ellen, - A 4/2. alcsomó zömét ugyancsak kongruaügyek teszik ki. - A 4/3. alcsomó külföldi missziók segélyezésére a tanulmányi alapra történt befizetésekre, a kongruabizottság működésére, egyes egyházi méltóságok hagyatékára vonatkozik. - A 4/4. alcsomó az egyházi ingatlanok adásvételét és bérbeadását érintő bejelentéseket, az egyházi érdekek sérelmére vonatkozó panaszokat, alapítványi ügyeket foglal magában; érinti a görög katolikusok fölötti szentszéki joghatóság kérdését is.

5. csomó. Kongrua-ügyek 1885-1894. A csomóban a kongrua-rendezésre vonatkozó tárgyalásoknak, és a kongruabizottság működésének bőséges anyaga található, a plébániák jövedelmeinek összeírásával együtt. Időben túlterjed a fond keretein.

6-8. csomó. A katolikus autonómiára irányuló törekvések iratai 1867-1871. Eötvös József az erdélyi kat. státus példájára indította meg az autonómiára vonatkozó iratváltást Simorral 1867-ben. Itt fekszik az autonómiát előkészítő tíz ülés jegyzőkönyve /1867-69/, a szervező gyűlés választási szabályzata, ennek királyi megerősítése, a különböző kategóriák képviselőinek megválasztása, valamint a szervezéssel és a választással kapcsolatos nyomtatványok. - A 8. csomó végén idegen anyag a primásnak a vadházasságokra vonatkozó munkálata /1881/.

8A/5. Cat. E. Informationes de clero iuniori eiusque professoribus et aliarum dioecesium seminariis. Theses theologicae in iisdem propositae, thesiumque harum revisrium.

1659-1660. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy és Scitovszky iratainak megfelelő kategóriájánál. A papnevelő intézetek tanáraitól és növendékeiről készített táblázatos kimutatások, valamint az ott előadott hittani tételek egyházmegyénként ill. szerzetesrendenként csoportosítva helyezkednek el, de a rendszer sokhelyütt megzavarodott.

8A/6. Cat. F. Acta synodalia item doctrinam religionis et morum concernentia. /Concilium Vaticanum, /

1661. raktári szám.

A zsinati iratok hagyományos kategóriája jelen esetben túlnyomórészt az 1870-i vatikáni zsinattal összefüggő iratokat foglalja magában. A kategória kisebb tárgyi csoportokra oszlik: 1. alcsomójában a vatikáni zsinat előkészítésével kapcsolatos iratok, 2. alcsomójában a zsinat iratai /Simor gyűjteménye/, 3. alcsomójában a zsinat dogmatikai konstitúcióival /pápai

csalhatatlanság!/összefüggő megjegyzések és pásztorlevelek, 4. alcsonójában a pápai csalhatatlanságra vonatkozó hagyomány emlékei, 5. alcsonójában az engedelmségről szóló pásztorlevelek foglalnak helyet.

/A Cat. G., mely az egyházi nemességre és a nemességadományozásra vonatkozott, itt üres./

8A/7 Cat. H. Primatialia

a/ bibliothecam,

b/ archivum, domina, subditelam concernentia. Item Basilica Strigoniensis, pinacotheca.

1662-1663. raktári szám.

A hagyományos kategória itt két, egymástól eltérő tárgyi csoportra oszlik. Az elsőben az érsekség kultúrintézményeire /könyvtár, levéltár, főszékesegyházi kincstár és a Bazilika művészeti vonatkozásban, képtár és a Keresztény Múzeum/ vonatkozó iratok fekszenek, a másodikban pedig az érsekség gazdasági vonatkozású iratai foglalnak helyet.

Tárgyai: 1. alcsonó: a főegyházmegyei könyvtár igazgatása, elhelyezése, épülete, könyvtárosainak kinevezése, működése, könyvbeszerzése. - 2. alcsonó: a primási levéltárban őrzött iratoknak vagy másolataiknak kikérése hivatalos, magán, és tudományos célokra. - 3. alcsonó: a Bazilika épületére és a főszékesegyházi kincstárra vonatkozó ügyek. - 4. alcsonó: a primási képtár gyarapítása, a reá vonatkozó tárgyalások. - 5. alcsonó: a primási múzeum számára küldött műtárgyak. - 6. alcsonó: az érsekség gazdasági és egyéb épületei /a Bazilika nélkül/. - 7. alcsonó: a pisetum ügye. - 8. alcsonó: maradványföldek, szőlő- és bortizedváltság, kisebb királyi haszonvételek. - 9-10. alcsonó: uradalmi birtok- és pénzügyek, közelebből határrendezés, remanenciális földváltság, haszonbérbeadás, interkaláris jövedelem, praescissio ügye, pénzkölcsönök, gazdasági beruházások, erdőrendezés, ingatlanok adásvétele, érseki javak átadása és átvétele Scitovszky halála után, uradalmi tisztviselők nyugdíjintézete, nyugdíj- és kegydíjügyek. - 11. alcsonó: községek, egyházi és világi személyek segélykérvényei, különösen egyházi épületek és iskolák helyreállítására, tűzkársegélyek, álláskérések. - 12. alcsonó: a gazdatisztek személyi ügyei. - 13. alcsonó: az érsekség bányáinak bérbeadása, - 14. alcsonó: földtehermentesítési és szőlődézmaváltsági kötvények. - 15. alcsonó: a Scitovszky primás halála utáni széküresedés idejére eső interkaláris jövedelmek terhei és kezelése. - 16. alcsonó: kisebb jelentőségű vegyes ügyek. - 17. alcsonó: vasútépítés.

Külön kötet az esztergomi primási palota Bau-Journalja 1881-1882.

8A/8. Cat. 1. Officia vicarialia.

a/ Vicariorum institutio,

b/ eorum protcollares relationes,

c/ individua,

d/ expensae cancellariae vicarialis.

1664. raktári szám.

Tárgya megegyezik Scitovszky iratainak megfelelő kategóriájával.

8A/9. Cat. 2. Consistoria.

a/ Assessores consistoriales,

b/ defensor matrimonii,

c/ notarii,

d/ iurati consistoriales,

e/ medici,

f/ advocati pauperum,

g/ fiscales consistoriales,

h/ fiscales dioecesani,

i/ agentes aulici,

k/ acta auditoria et processualia.

1665. raktári szám.

Tárgya megegyezik Kopácsy és Scitovszky iratainak hasonló kategóriájával. Politikai jelentőséget ad az anyagnak azoknak az egyházi állásfoglalásoknak megőrzése, melyeket a magyar püspökök és szentszékek a VKM felhívására fejeztek ki a vegyes házasságban élők válópereinek megítéléséről, tekintettel a szentszékek és a protestáns egyházi törvényszékék ellentétes ítéleteire. Hasonló állásfoglalások hangzottak el az eljegyzési perre, az erdélyi református egyházi bíróságok bontóperes gyakorlatára, és a nem katolikus tanuknak a kat. egyházi bíróságokra való kihallgatására vonatkozóan. Itt található a házassági perek fellebbezési rendjére vonatkozó pápai utasítás is.

8A/10. Cat. 3. Suffraganei et eorum ceremoniarum.

1666. raktári szám.

A kategória túlnyomórészt Szabó József segédpüspök kinevezésének és felszentelésének iratait, továbbá a bérmlásokról szóló jelentéseket foglalja magában.

8A/11. Cat. 4. Normalia publica et dioecesana. Circulares.

1667-1668. raktári szám.

A kategória iratai két főcsoportba oszthatók, Az első csoportba tartoznak a hitelvi, egyházfegyelmi és egyházkormányzati vonatkozásnak, a másodikba azok a világi eredetű rendeletek és intézkedések, melyeknek végrehajtása az egyházi szervezetre hárult. Az első csoport forrásai a vatikáni hivatalok utasításai, a pápai körlevelek és beszédek, amelyeket a prímás előszavával ellátva továbbítottak az illetékes egyháziaknak vagy a hívőknek, továbbá a prímás saját kezdeményezéséből eredő rendeletek, tilalmak, ajánlások. A második csoportba tartozó körlevelek forrásai a miniszteri /nagy rész V.K.M./ rendeletek és átiratok, a következő tárgyakban: anyakönyvi ügyek /főként a katonák és a katonai személyek nyilvántartása/, az elemi népoktatás, a véderőtörvényben a papság és a tanszemélyzet részére biztosított kedvezmények, a népmozgalmi statisztika és a népszámlálás munkálataiban való részvétel, a nép gazdasági téren való felvilágosítása /méhészet, kertgazdaság, selyemtenyésztés

ajánlása, a filoxéra elleni küzdelem/ stb.

Az anyag évenként van csoportosítva és csomózva. Az 1878. és 1887. év iratai hiányoznak.

8A/12. Cat. 5. Susceptio ad clerum et dimissio. /Dimissio ad ordinem religiosum./

1669-1670. raktári szám.

A kategória tárgyát 1. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Az iratanyag évről-évről van csoportosítva.

8A/13. Cat. 6. Seminaria.

a/ Romanum.

b/ Viennense sublimius institutum.

c/ Presbyterium Strigoniense.

d/ Convictus Caesareo-Viennensis.

e/ Pazmaneum.

f/ Pestienseo.

g/ Tirnaviense.

h/ Posoniense. Superiores item et informatio de alumnis. Rationes seminariorum et peculium eorum concernentia.

i/ Ad gradus litterarium aspirantes. – Dominium Bozók.

1671-1677. raktári szám.

Tárgyát 1. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

A kategória iratai az előző primások alatt keletkezett iratokhoz hasonlóan a primás irányítása ill. felügyelete alatti papnevelő intézetek szerint vannak csoportosítva, de az elhelyezés korántsem következetes:

1. cs. Általános iratok. - 2. cs. A pozsonyi Szt. Imre szeminárium. - 3. cs. A nagyszombati és kassai konviktus. - 4. cs. A bécsi Pázmáneum - 5. cs. Az esztergomi Szt. István szeminárium 1867-1879. - 6. cs. Ua. 1880-1891. - 7. cs. A római Collegium Germanico-Hungaricum és a bécsi Institutum Sublime.

8A/14. Cat. 7. Sacrorum ordinum collatio aut ad hos dimissio etiam religiosorum/.

1678. raktári szám.

Tárgyát 1. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

8A/15. Cat. 8. Jurisdictio ordinaria, a casibus reservatis.

1679-1681. raktári szám.

Tárgyát 1. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az iratanyag évrendben van csoportosítva.

8A/16. Cat. 9. Cooperatorum

a/ diapositio,

b/ proventus. Catechetae et eorum domus et congregatio catechetarum.

1682-1684. raktári szám.

Tárgyát 1. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Az iratanyag egyrészt az alsópapság gazdasági és társadalmi helyzetére, másrészt a lakosság nemzetiségi viszonyaira vet fényt /a plébánosok megfelelő nyelvismerettel bíró segédlelkészt kérnek/. Számos adat jellemzi a főváros általános fejlődését a katolikus egyházi szervezet kibővülésének tükrében.

8A/17. Cat. 10. Privati educatores. Capellani domestici.

1684. raktári szám /az előző kategória utolsó csomójában/.

Tárgyát 1. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

8A/18. Cat. 11. Superiores et capellani castrenses.

1685. raktári szám.

Tárgyát 1. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Jelentős a tartalékos táborigyelmeztetés megszervezése, és a tartalékos lelkészek háborús szolgálatát szabályozó V.K.M. rendelet; továbbá a Ludovika Akadémia lelkészeinek kinevezése és kötelességeik meghatározása.

8A/19. Cat. 12. Parochiarum administratores et privati curati. S. Joannensium conventus anabaptistarum. Curatus beneficiatus ad S. Annam.

1686. raktári szám.

A helyettes lelkészek ügyeire vonatkozó hagyományos kategória itt kibővül az esztergomi Szent Anna templom curatusára és a Mária Terézia idejében katolizált anabaptisták községeinek /Ószombat, Morvaszentjános, Nagylévárd/ javadalmasaira és egyházi életére vonatkozó iratokkal.

8A/20. Cat. 13. Parochialium beneficiorum

a/ collatio /primatialis patronatus in aliis dioecesibus/,

b/ permutatio,

c/ resignatio,

d/ de numero parochorum, capellanorum et iunioris cleri tabellares

relationes,

e/ synodales examinatores,

f/ relatio de clero saeculari et regulari.

1687-1700. raktári szám.

Tárgyát 1. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. A plébániák betöltésének iratai itt is gazdag társadalom-és helytörténeti anyagot tartalmaznak.

A kategória első csomója /Generalia et plures parochias concernentia/ a plébániák betöltésére vonatkozó általános rendeleteket és intézkedéseket tartalmaz. Itt vannak egyházi személyeknek alternatív vagy általános kérvényei plébánosi javadalmakért, valamint a plébánosi képesítő /prosynodalis/ vizsgák iratai is. A 2-13. csomók a plébániák betöltésére és megüresedésére vonatkozó iratokat a helységnevek betűrendjében csoportosítva foglalják magukban. A 14. cs. a Némethy-féle Series parochorumhoz bekért életrajzi anyagot tartalmazza /1886/.

8A/21. Cat. 14. Vicearchidiaconi et vicearchidiaconatum coordinatio.

1701. raktári szám.

Tárgyát 1. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

8A/22. Cat. 15. Capitula

a/ Strigoniense,

b/ Tirnavense,

c/ Posoniense. Succentores. Praebendati. Capitulares bibliothecarii.

1702-1703. raktári szám.

Tárgyát 1. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Az egyes káptalanok iratai itt is részben szervezeti és egyházigazgatási, részben gazdasági ügyekre vonatkoznak. Ezek hol időrendben, hol tárgyi csoportokban helyezkednek el, és még rendezésre szorulnak.

A kategória 1. csomója az esztergomi káptalan ügyeire vonatkozó iratokat tartalmazza, a Bazilika művészi felszerelésétől kezdve a dorogi és tokodi szénbányák bérbeadásának ügyéig. /Csak az 1889-1891-i iratok vannak külön csomózva./ A 2. csomó a pozsonyi és a nagyszombati társaskáptalan iratait tartalmazza. /Alcsomók az időrendben elhelyezett iratok után a személyi ügyekről, a pozsonyi káptalani levéltár és könyvtár működéséről; a nagyszombati káptalan iratai személyi ügyek, gazdasági ügyek és kinevezések címén vannak csoportosítva./

8A/23. Cat. 16. Abbatiarum, praepositarum iura, beneficia. Abbates item ac praepositi, dataque eis facultas pontificalium.

1704. raktári szám.

Tárgyát 1. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

A kategória anyaga nagy részben a Simor primás idejében még fennállott és a primás joghatósága alá tartozott valóságos apátságok és prépostságok ügyeit foglalja magában, az egyháziakat és gazdaságiakat egyaránt, a következő rendben: 1. csomó. Hatvani, zirci, szentgotthárdi apátság. - 2. csomó. Lekéri apátság. - 3. csomó. Pozsonyi prépostság. 4. csomó. Szentjobbi apátság. 5. csomó.

Vaskai apátság. - 6. csomó. Vágújhelyi prépostság. - 7. csomó. Zalavári apátság. - 8-10. csomóban a címzetes apátok és prépostok kinevezésének iratai találhatóak; minthogy az 1870-80-as években több püspökségben beható helytörténeti kutatás folyt, és számos régi apátságnak vagy prépostságnak legalább címében való felújítására történtek lépések ez az iratanyag egyháztörténeti szempontból jelentős. A csanádi és nagyváradai püspökség ilyen törekvései a /jelenleg a Batthyányiratok segédkönyvei között őrzött/ Liber regius megfelelő kiegészítését eredményezték.

8A/24. Cat. 17. Indultus elongationis a residentia.

1705. raktári Szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

8A/25. Cat. 18. Deficientes, eorum auxiliaris fundus. Correctionalistae; expensae in hos. Benemeritorum fundus. Institutum Sancti Adalberti.

1706-1707. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az iratanyag két tárgyi csoportra oszlik. Az 1. csomóban az 1858-ban alapított máriacsaládi Institutum S. Adalberti tagjainak felvételével, magasabb nyugdíjra való előléptetésével, az intézmény ügykezelésével és gazdasági helyzetével kapcsolatos iratok, valamint a pápi nyugdíjalapra /Fundus auxiliaris emeritorum et deficientium sacerdotum/ és a segélypénztárra /Cassa subsidiorum/ vonatkozó iratok találhatóak. A 2. csomóban /6 alcsozóban/ a nagyszombati agg papok házának /Institutum deficientium et emeritorium sacerdotum/ építkezéseire, fenntartására, a beutaltak tartásdíjainak kezelésére, a vele kapcsolatos alapítványokra, valamint általában a pápi nyugdíj- és segélyügyekre és az alapok számadásaira vonatkozó iratok helyezkednek el.

8A/26. Cat. 19. Informationes de clero curato, seu visitatio vicearchidiaconorum.

1708. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Az esperesi táblázatos jelentések a következő kérdésekre adnak választ: a plébánosok, káplánok, tanítók, segédtanítók neve, nyelvismerete, és egyházi épületek, intézmények, felszerelések és gondozottságuk foka, az egyházi földbirtok művelésének módja és eredményessége, az istentisztelet és vallási szertartások rendje, a hitoktatás, az anyakönyvek vezetése, a cselédség magaviselete, a plébános és a káplán jellemzése. Szükség van-e az épületek és kerítések javítására, van-e kert és gyümölcsös és hogyan művelik, miben van hiánya a plébánosnak és az hogyan pótolható. Milyen mértékben tesz eléget a lakosság vallási kötelezettségeinek, mennyire teljesíti a szolgáltatásokat, melyek jó és rossz erkölcsi tulajdonságai, milyen vallásos egyesületek vannak és mekkora létszámmal; végül különleges megfigyelések a plébánosokról, a káplánokról, és az egyház személyzetéről, ezek azonban nagyrészt a tanszemélyzet jellemzéséből állanak. A jelentések alapján az érsekség írásbeli megjegyzéseket tesz és utasításokat ad. Politikai érdekű a primáshoz érkezett V.K.M. átirat, mely a felvidéki egyházmegyékben működő papok és tanítók pánszláv tevékenységét veti szemére, egyénekeig menő pontosságú adatokkal.

8A/27. Cat. 20. Litterae formatae, aliaque testimona. Praestiae per reduces relationes.

1709. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. A kategóriában Fraknoi Vilmosnak római és hazai levéltári kutatásairól tett jelentései kultúrtörténeti becsűek.

8A/28. Cat. 21. Querelae advensus ecclesiasticos et horum contra saeculares.

1710-1715. raktári szám.

Tárgyai /mint az előző primásoknál/ azok a primáshoz érkezett feljelentések, amelyek akár egyházi vagy, világi egyénektől, akár közületektől, egyházi vagy világi hatóságoktól /esperesség, ügyészség, minisztérium stb./ kiindulva a lelkeszkedő papság egyes tagjainak erkölcsi és vagyoni természetű vétségeit, sőt bűncselekményeit hozzák tudomására. A feljelentések és tárgyalások iratai megvilágítják az alsópapság életmódját, társadalmi helyzetét városon és falun, viszonyát a gondozására bízott lakossághoz ill. ennek egyes rétegeit, valamint a közoktatás ügyét. Az iratokban becses adatok fordulnak elő egyes tanítóknak az egyházi iskolák elleni fellépésére, egyes papoknak ellenzéki politikai magatartására, továbbá papoknak és tanítóknak a nemzetiségi mozgalmakban /pánszlávizmus!/ való részvételére vonatkozóan.

Az iratokat a bepanaszoltak vezetéknevének betűrendjében helyezték el.

8A/29. Cat. 22.

a/ Religiosi.

b/ Moniales.

c/ De utrisque tabellares relationes.

d/ Saecularisatio.

e/ Visitatio apostolica.

1716-1722. raktári szám.

A kategória /mint az előző primásoknál/ a szerzetesrendekre vonatkozó iratokat foglalja magában. Ezek nem a szerzetek nevének betűrendjében, hanem tárgyi csoportosításban helyezkednek el, de némelyik csomó vagy alcsomó csak 1888-ig, vagy csak 1889-1891 között tartalmazza az illető rend iratait. Az anyag rendezésre szorul.

Csoportosítása: 1. cs. Az 1. alcsomó a ferencrendiek, a 2. alcsomó a szalvatoriánusok, a 3. alcsomó a mariánusok, a 4. alcsomó a kapisztráni ferencesek iratait tartalmazza /eddig mind 1888 előtti/; az 5. alcsomó a Sacre Coeur apácarend, a 6. alcsomó az irgalmasok, a 7. alcsomó a jezsuiták, a 8. alcsomó több szerzetesrend iratait foglalja össze / ezek mind 1889 utániak/. - 2. cs. Az 1. alcsomó vegyes anyag, melyből kiemelkednek a külföldi /így a monarchia más országaiban működő/ szerzetesrendekre és a missziókra vonatkozó iratok. A továbbiak tárgyai: 2. Premontreiek, 3. Piaristák, 4. Jezuíták, 5. A komáromi Paulai Szt. Vince/ irgalmasnővérek. A banjalukai trapisták, 7. Szerviták, 8. Ciszterciták, 9. Domonkosok, 10. Pálosok, 11. Lazaristák, 12. Karmeliták /Valamennyi 1888 előtti./ 3. cs. Alcsomói: 1. Balassagyarmati angolkisasszonyok, 2-3. Budapesti angolkisasszonyok, 4. Pozsonyi orsolyák. 4. cs. Alcsomói: 1. A budai Erzsébet-apácák, 2. A pozsonyi Erzsébet-apácák, 3. Ugyanezek további iratai, 4. Notre Dame apácák 1888-ig, 5. Ua. 1889-től, 6. Különféle más bel- és külföldi szerzetesrendek és harmadrendek. - 5. cs. Irgalmasrendi /Paulai Szt. Vince apácák, 1. Esztergomban, 2. különféle helyeken, 3. Érsekújvárott, 4. Budapesten, 5. Balassagyarmaton és még több helyen. - 6. cs. Apácarendek, Alcsomók: 1. Vegyes iratok különféle rendekről, 2. Az Isteni Szeretet leányai, 3. A Sacré Coeu apácák, 4-6. A svájci keresztes irgalmas nénék, 7. A holicsi Boromei Szt. Károly apácarend. - 7. cs. Férfi szerzetesrendek, Alcsomói: 1. A boszniai ferencesek, 2. Különféle rendtartományokhoz tartozó ferencesek, 3-4. Kapucinusok, 5. Bencések, 6. Irgalmasrend /főleg a budai Császár-fürdőre vonatkozó iratok/.

8A/30. Cat. 23. Obitus ecclesiasticorum et religiosorum. Posthumarum substantiarum pertractatio.

1723-1728. raktári szám.

A kategória a főegyházmegyéhez tartozó világi papok és szerzetesek halálával kapcsolatos iratokat tartalmazza. Tehát itt fekszenek az esperes vagy káptalan részéről a prímáshoz küldött jelentések a halálesetről, a személyes tulajdonhoz tartozott hagyatéki tárgyak leltára és becslése, a végrendelet nélkül elhunyt kisebb javadalmások hagyatékának három részre osztásának iratai, 2 % levonása az egyházmegyei alapok számára, a végrendeletek hiteles bírósági másolatai, a végrehajtók jelentései, az egyházi rendeltetésű hagyományok átvételi nyugtái. Ide tartoznak még az esetleges poszthumusz jövedelmek kimutatásai és a periratok is.

Az iratok az elhunytak nevének betűrendjében, de nem szoros betűrendben vannak elhelyezve. Simor prímás halálának és végrendeletének iratai a számos részvétnyilvánítással több csomóban szétszórva fekszenek, de található anyag még a Rudnay, Kopácsy és Scitovszky hagyatéokra vonatkozóan is. A végén Generalia címen általános minisztériumi utasítások is vannak.

8A/31. Cat. 24. Recursus et commendationes pro beneficiis, dignitatibus et officiis ecclesiasticis. Commendari petentes.

1729. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

8A/32. Cat. 25. Sacra exercitia cleri, sacrae missiones populares. Directorium officii divini. Cultus divinus matutinus et vespertinus. Sacramentorum et sacramentalium administratio. Preces, libri precatorii. Devotiones. Festorum celebratio; in hac data venia aut violatio per saltus, productiones scenicas etc. Consociationes piae. Reliquiae, altarium consecratio, campanarum benedictio.

1730-1736. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az iratanyag 1-6. csomója tárgy szerinti csoportosításban, 7. csomója /1889-1891/ nagyjából időrendben fekszik. A tárgyi csoportok: 1. cs. Papi lelkigyakorlatok, keresztek, szobrok, népmissziók, római kongregációk határozatai vallási cselekmények tárgyában, szenttéavatási iratok, imák és misekönyvek engedélyezése, misék, körmenetek, egyházi szabványok és naptárak kiadása és szétküldése. - 2. cs. Vegyes istentiszteleti ügyek, misemondás módja, ájtatosságok, a kassai vértanúk boldoggá avatása /nyomtatvány/, ünnepélyes misék állami ünnepeken, keresztyáró napok, nagyböjti ájtatosságok, Buda visszafoglalásának évfordulóján tartott ünnepek, budapesti és bécsi istentiszteleti rend, misealapítványok, istentiszteleti nyelv, nyilvános szórakozások az un. normanapokon, bűnbocsánati engedélyek. - 3. cs. Harangszentelések, temetések és temetők ügyei, családi sírboltok, öngyilkosok eltemetésének engedélyezése, ereklyék megküldése, kápolnák és oltárok felszentelése, új és helyreállított kápolnák felszentelése, egyházkerületi papi lelkigyakorlatok, vegyes, ügyek. - 4. cs. Vallási egyesületek alapítása, jelentések működésükről, alapszabályaik, hittérítés, katolikus politikai körök és kaszinók. - 5. cs. Kat. legényegyletek, különféle egyesületek, missziós egyesületek, munkásegysületek, egyházi alapítású temetkezési egyesületek, állásfoglalás a halottégetés ügyében, egyházzenei egyesületek. - 6. cs. Bérnálási, keresztelési, házassági ügyek, olajszentelés, egyházi jubileumok, közreműködés a kivégzésnél. - 7. cs. Tárgyilag kiemelkedők a budapesti istentiszteletek magyar nyelvűre vonatkozó iratok.

8A/33. Cat. 26. *Fundationes categoriae ecclesiasticae, saecularis ac desuper praestitae relationes, etiam Széchényiano-Kolonics.*

1737-1745. raktári szám.

A kategória /mint az előző primásoknál is/ a vallási jellegű alapítványok iratait tartalmazza. Az alapítványi iratok magukban állnak, vagy kísérőirataikkal együtt. A főegyházmegyei hatóságoktól záradékolt alapító okleveleket az érseki helynökség negyedévenként felküldte a V.K.M.-be, ahol feljegyezték őket az alapítványi könyvekbe, majd visszaküldték. Gyakoriak az iratok között a plébánosok kérelmei a régi, értéküket veszített vagy egyházilag meg nem erősített alapítványokban foglalt kötelezettségek megszüntetése vagy leszállítása iránt.

A kategória 1-6. csomójában az alapítványi ügyek a plébániák nevének betűrendjében helyezkednek el, ezen belül külön az 1888-ig terjedő és az azutáni anyag. A 7. csomó a budapesti alapítványokat foglalja magában, sok helytörténeti vonatkozással; ide kerültek az A és B kezdőbetűs plébániák 1889-1891 közti iratai is. A 8. csomó /*Varia fundationalia*/ vallási és iskolai alapítványokra vonatkozó iratokat tartalmaz, köztük az elszegényedett érdemes férfiaknak adományozott Széchényi-Kollonich alapítványait is. Itt fekszik az esztergomi főkáptalan alapítványainak ismertetését tartalmazó füzet is. A 9. csomó alapító oklevelek rendezetlen tömege.

8A/34. Cat. 27. *Parochiarum dotem, fundum intructum, ad membrationem, proventum et ecclesiarum peculium ac supellectilem sacram concernentia. Congruae parochorum redintegratio; amissae sedecimae compensatio; aequivalentis decennialium proventuum fassio. Patroni beneficiorum ecclesiasticorum. Specialia singulas parochias et ecclesias respicientia, inclusis parochiis aliarum dioecesium. Patronatus primatialis.*

1746-1753. raktári szám.

A Kopácsy és Scitovszky irataiban is fennállott kategória itt további új elemekkel bővül; az egyházközségek mindennapi életével összefüggő, részben az egyházi javakra /peculium/, részben a szentelt tárgyakra /sacramentalia/ vonatkozó irataiból áll. Ide tartoznak tehát a plébánost megillető fizetés, természetbeni, munka- és pénzszolgáltatások, ingatlanok adásvétele, bérbeadása, felszerelése, az úrbérrendezés alkalmából az egyházi javadalomnak és a tani tónak juttatott földek, a kongrua megállapítása, a földtehermentesítési és szőlődézsmaavltsági kötvények ügyei, a malomvámszedési jog /sabbatale/ és megváltása, a plébánia jövedelmének elosztása előd és utód között, hitközségi költségek kivetése, párbér /lecticale/ ügyek, a plébániák tartozásai, hitelműveletek, jövedelmi kimutatások és számadások, leányegyházak és községek ki- és bekebelezése, a tanítók illetményei, a kegyurakat terhelő szolgáltatások megváltása, az egyházi és iskolai felszerelés beszerzése, a kat. oktatás és autonómia ügyei stb.

Az anyag nem úgy van csoportosítva, mint a fasciculusokra felírt betűk mutatják. Egy csomó egy bizonyos évkor iratait foglalja magában, de ezen belül rendezetlen. A Buda, Pest és Óbuda plébániáira vonatkozó anyag egy csomóban együtt van elhelyezve.

8A/35. Cat. 28. *Rationes ecclesiarum, capellarum, earumque extractus. Status activus et passivus cum reflexionibus.*

1754-1758. raktári szám.

A kategória tárgyát l. Scitovszky primás iratainak megfelelő kategóriájánál. A templomszámadásoknak csupán kísérő iratait tartalmazza, maguk a számadások és leltárak külön gyűjteményben /l. alább 16. tétel/ vannak elhelyezve.

Az iratokat, évek szerint s azokon belül iktatószámok rendjében helyezték el, de az utolsó csomó teljesen rendezetlen.

8A/36. Cat. 29. Aedificatio et restauratio ecclesiarum, parochialium et scholarium aedium. Commissio aedilis et mutuae assecurationis institutum.

1759-1768. raktári szám.

A kategória tárgyát l. Scitovszky iratainak megfelelő kategóriájánál. Itt egyrészt a kárbiztosítás irataival bővül, másrészt azokkal a jelentésekkel, amelyeket a vallásalap kegyurasága alá tartozó plébániák építkezéseiről a primás útján a V.K.M.-hez küldtek be. Az anyagot az egyes építkezési iratoknál található tervrajzok és szórványos műemlék-restaurálások emlékei teszik jelentőssé.

A kategória iratai a plébániák nevének betűrendjében vannak csoportosítva, de nem szoros betűrendben. Az utolsó, 10. csomó több egyházra vonatkozó vegyes iratokat, biztosítási ügyeket és a tárgyra vonatkozó miniszteri rendeleteket foglal magában.

8A/37. Cat. 30. Privata sacella. Altaria privilegiata.

1769. raktári szám,

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

8A/38. Cat. 31. Visitationes ecclesiarum et congregationes districtuales.

1770-1774. raktári szám.

A kategória az egyházmegyei alsópapság azon gyűléseivel kapcsolatban keletkezett iratokat és jegyzőkönyveket tartalmazza, amelyeket ősszel vagy tavasszal esetleg mindkét időpontban tartottak és "congregatio" vagy "corona vernalis /autmmalia" néven neveztek. Ezeken az esperesi kerületenként megtartott gyűléseken istentiszteletek és ájtatosságok keretén belül a kerületi esperes elnöklete alatt felolvasták és megtárgyalták a körleveleket és hivatalos iratokat, az egyházmegye és az illető kerület fontosabb egyházi vonatkozású eseményeit, az iskolai és tanítói ügyeket, a kerület népességének valláserkölcsi és szociális, végül a papság anyagi vonatkozású ügyeit. Néha általános egyházpolitikai tárgyak is szóba kerültek, pl. a sajtó kérdése katolikus vonatkozásban. Ahol szükséges volt, megállapították a megfelelő intézkedés módját. Az ezekről szabályszerűen kiállított jegyzőkönyveken kívül van néhány táblázatos esperesi jelentés az egyes plébániák állapotáról, amelyek azonosak a 19. kategóriában tárgyaltakkal.

Az anyag évenként van csomózva és ezeken belül esperesi kerületenként időrendben, az iktatószámok szerint rendezve.

8A/39. Cat. 32.

a/ Fundus religionis.

b/ Cassa dioecesana.

c/ Sollicitatura capitularis.

1775. raktári szám.

A kategória a/ alatt említett tárgya országos érdekű, az 1733-ban alapított vallásalap és a II. József alatt feloszlott szerzetesrendek vagyonából létesült tanulmányi alap ügyeiben keletkezett iratokat foglalja magában. A b/ alatt említett tárgy, az egyházmegyei pénztár iratai ennek az intézménynek

bevételeit és a nála kezelt alapokat, illetve az általa nyújtott kölcsönöket és kongruapótlás címén nyújtott segélyeket tárják fel. A c/ alatt említett káptalani alapítványi pénztár iratai nagyrészt jelentések a létesített alapokról, azok kezeléséről és revíziójáról. Az összes alapítványokról és letétekről egy 1874-i átadás-átvételi okmány nyújt tájékoztatást.

Az egyetlen csomó 1-7. alcsozója közösen, nyersen időrendben tartalmazza a három tárgyra vonatkozó iratokat 1882-ig. A 8-14. alcsozó már csak a vallás- és a tanulmányi alap iratait foglalja magában 1883-1891 közt.

8A/40. Cat. 33. *Conversi. Deficientes /a Graeco-catholica religione etiam/, eatenus praestitae relationes tabellares, Querelae contra ministros acatholicos. Sactae novaeo. - Cat. 34. *Transitus a ritu Graeco ad Latinum et vice versa.**

1776. raktári szám.

A vallásváltogatásnak és a ritusváltogatásnak Kopácsy idejében létesített két kategóriáját itt már egyesítették, csak a közös csomó feliratán szerepelnek külön, Így nemcsak a vallásváltogatásról /apostasia, katolizálás hívek és lelkészek részéről/ évenként tett esperesi jelentéseket találjuk itt, hanem latin szertartású híveknek görög szertartásra és viszont történt áttérését érintő iratokat is. A kategória emellett a katolikus és nem katolikus egyházak között a harangok és temetők közös használatából, vegyes házasság esetén adott diszpenzációkból, vagy ilyen házasságkötésekből és a gyermekek elkereszteléséből eredő viták iratait is magában foglalja. Gyakoriak a katolizált személyek kérvényei a konvertiták alapján nyújtandó segélyért.

Az iratanyag nyersen évről-évről van elhelyezve.

8A/41. Cat. 35. *Dispensatio in ieiunio et abstinentia.*

1777-1778. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

8A/42. Cat. 36. *Dispensatio in bannis, tempore sacro, in cognatione et affinitate e parte ordinarii.*

1779-1789. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az iratanyag évkörönként csomózva, ezeken belül az iktatószámok rendjében fekszik.

8A/43. Cat. 37. *Dispensationes Romanae pro foro interno et externo. Indulgentiae.*

1790-1799. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az iratanyag évkörönként csomózva, ezen belül az iktatószámok rendjében fekszik.

8A/44. Cat. 38. *Matrimonia dioecesanorum et exterorum, prolibus de illegitimis relationes tabellares.*

1800. raktári szám.

Tárgya megegyezik a Kopácsy iratok megfelelő kategóriájának tárgyával, de ide sorolták be a

házasságon kívül született gyermekekről szóló esperesi kimutatásokat is, melyek esetleg a vegyes házasságokról és az áttérésekről készült kimutatásokkal együtt fekszenek.

8A/45. Cat. 39. Mixta matrimonia, eorum copulatio, introductio mulieris; progenitae proles; de his tabellaris relatio. Reversales. Dispensatio in impedimento mixtae religionis.

1801-1807. raktári szám.

A kategória tárgyai a vegyes házasságok megkötése, felmentés a vegyes házasság akadályai alól, az ilyen házasságokból származó gyermekek /táblázatos kimutatások ezekről/, továbbá a szülők avatása. A vegyes házasságok konkrét ügyei évkörök szerint 4 csomóban vannak elhelyezve. Az 1. csomó végén azonban van egy iratgyűjtemény is, amely 1868 és 1891 között a vegyes házasságokra és az ezekből származó gyermekek vallására, keresztelésére és anyakönyvezésére vonatkozó egyházi és világi törvényeket, rendeleteket, utasításokat és tárgyalási iratokat tartalmazza, más szóval az "elkeresztelés" ügyében megvívott egyházpolitikai küzdelem iratanyagát.

8A/46. Cat 40. Matriculae, eorum correctio extractus.

1808-1812. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. A rutinszerű anyakönyvi iratokon kívül itt vannak az "elkeresztelésekre vonatkozó panaszok, továbbá az anyakönyvekből készíthető kimutatásokra /pl. az állításkötelesek kimutatására/ vonatkozó állami és egyházi rendeletek, a V.K.M. megkeresésére adott vélemények /pl. az idegen államokkal kötendő anyakönyvi egyezmények tervezetere/, resek jelentések az anyakönyvek felülvizsgálatáról, anyakönyvi kutatásokra vonatkozó kérelmek is.

8A/47. Cat. 41. Scholae triviales, nationales, industriales. Gymnasia. Lycea. Academiae. Universitates. Museum Nationale. Erudita Societas Hungarica. Gyűlde. Scholae catecheticae. Professores. Commissarii dioecesanii. Juventus scholastica. Praestitae de hac relationes e doctrina religionis, theses item ex hac et iure canonico.

1813-1838. raktári szám.

A kategória /mint az előző primások alatt/ az oktatásügyre vonatkozó iratokat foglalja magában, az elemi iskoláktól az egyetemig. Ezekhez csatlakozik néhány, a Magyar Tudományos Akadémiára és a Magyar Nemzeti Múzeumra vonatkozó irat /meghívások, kutatási engedély iránti kérelmek stb./. Az iskolaügyi iratok közül mennyiségre legtöbb a katolikus elemi iskolákra vonatkozó anyag, közelebbről az 1868: XXXVIII. tc. végrehajtása, az iskolaszékek szervezése, a tanterv megalkotása, az ún. közös iskola megteremtése ill. a felekezeti iskola fenntartása az egyes községekben, hitoktatás, építési ügyek, iskolapénztári számadások, iskolai alapítványok, iskolaszéki jegyzőkönyvek, panaszok, pályázati hirdetések stb. Kisebb mennyiségben szerepelnek a középiskolákat érintő iratok. Ezek részint a katolikus gimnáziumokra /főként a nagyszombatira/ részint a többi középiskolákban folyó hitoktatásra vonatkoznak /érseki biztosok jelentései erről/. Itt vannak az 1883: XXX. tc.-re, a középiskolai törvényre vonatkozó tárgyalások iratai, és néhány irat az ipariskolákra és a szakiskolákra vonatkozóan. Az egyetemi oktatást érintő iratok túlnyomórészt a bp. egyetem teológiai karára vonatkoznak /tanszéki pályázatok, félévi jelentések a hallgatókról/, de szórványosan a pozsonyi jogakadémiáról, vagy a bp. zeneakadémiáról is tudósítanak.

Az 1880-tól kezdődő iratok évfolyamonként vannak csoportosítva, s azon belül tárgyi alcsoportok szerint rendezve. A tárgyi csoportosítás azonban nem állandó, néhol elmaradnak a címek, néhol meg

változnak az előzőkhöz képest. Az 1880 előtti iratok csak évkörökben vannak elhelyezve, és a későbbiekhez hasonló, nem következetes tárgyi csoportosításban, de gyakran kerültek korábbi iratok későbbi csomóba vagy megfordítva. Csaknem állandóan visszatérő alcsoportok a következők: Jelentések az iskolákról, a hitoktatásról és a hitoktatókról, érseki biztosok, iskolatanácsok, iskolaszékek, iskolai felügyelők, panaszok iskolai ügyekben, iskolák, tanítóegyesületek, iskolák segélyezése, egyetemi és főiskolai ügyek.

8A/48. Cat. 42. Ludirectores. Praeparandiae. Adornati pro hac libri. Aeditui. Organaedi. Cantores rurales. Syndici.

1839-1861. raktári szám.

A kategória tárgyai: a tanítóképzés /tanítóképző intézetek, ezek tanterve, ösztöndíjak, tápintézet, engedéllyel tehető képesítő vizsgák, szünidei tanfolyamok stb./, a tanítók és kántortanítók alkalmazása /pályázat, választás, kinevezés/, anyagi ellátása /javadalom, mellékfoglalkozás, segélyezés nyugdíj/, a tanítók fegyelmi ügyei és egyéb panaszok, a tanítók katonai ügyei, tanítói gyűlések, tanítóegyesületek. Az ide tartozó iratok egy része /pályázatok, panaszok, tanítóegyesületi ügyek/ a 41. kategóriában fekszik. Az iratoknak kis része vonatkozik templomgondnokra, a templomi orgonistákra és karnagyokra, sekrestyésekre és harangozókra.

Az iratok tárgyük és nagyjából évkörök szerint alcsomókba vannak rendezve, de ez a csoportosítás nem állandó, sem nem következetes. Így kutatásnál a 23 csomót át kell nézni.

8A/49. Cat. 43. Stipendia et subsidia scholastica. Fundationes categoriae litterariae. Alumnea in convictibus et eorum collatio. /Fundatio Sigray, Török, Herberstein, Illésházy./ Dominitum Bozók.

1862-1868. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál, de a címben felsoroltak közül csak a Sigray- és Török-alapítványra vannak iratok. A címben nem említettek közül képviselve van a Széchenyi-Kollonich és az 1880-ban létesített Simor alapítvány /egyházmegyei iskolai alap/.

Az iratok kb. 1880-ig alapítványok szerint vannak csomózva, tehát egy-egy alcsoomó több esztendőre is kiterjed. Később az évek szerinti csoportosítás lép előtérbe, tehát egy-egy év iratai közt több alapítvány is szerepel. Az iskolaépítésre vagy tanítóknak adott segélyek révén az itt fekvő iratok érintkeznek a 41. és 42. kategória irataival.

8A/50. Cat. 44. Libri scholastici. Scripta periodica. Religio és nevelés. Variorum operum elucubrationes ac compositionum musicalium editio. Censura. Societas S. Stephani et S. Ladislai edendorum bonorum librorum. Catechismi.

1869-1872. raktári szám.

A kategória a sajtóra vonatkozó iratanyagot öleli fel /bővebben l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál/. Kiterjed még a primásnak felajánlott művekre, a primással kapcsolatban álló irodalmi egyesületekre /Szt. István, Szt. László, Szt. Adalbert, Esztergomi Irodalmi Egylet/, tudományos kutatásokra és kiadványokra /Monumenta Ecclesiae. Strigoniensis, Monumenta Hungariae Vaticana/, a katolikus egyetem ügyére. Nagyszámú irat foglalkozik a kat. folyóiratokkal és napilapokkal. A könyvbírálatot a vallási vonatkozásokon kívül főként a pánszlávizmus elleni védekezés jellemzi.

Az iratok az 1-3. csomóban tárgyi csoportosításban fekszenek, az alcsoomókon belül évek és iktatószámok szerint, A 4. csomóban viszont az 1835-1891. évkör iratai alcsoomókra való bontás

nélkül időrendben helyezkednek el.

8A/51. Cat. 45. Instituta

a/ puellarum educatoria,

b/ parvulorum tutamini destinata,

c./ musicalia.

1873-1874. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. A hagyományos tárgyakhoz járul még néhány szegényházi és ápolda alapítványra vonatkozó irat, melyeknek a 47. kategóriában volna a helyük. A "Musicalia" alcsozó mindössze néhány kántor segélykérelmét tartalmazza.

Az 1. csomó /1867-1881/ időrendben, a 2. csomó ugyancsak időrendben /1882-1891/ elhelyezett, és amellet a primás egész kormányzatát átfogó, tárgy szerint csoportosított iratokat tartalmaz.

8A/52. Cat. 46. Orphani. Pupilli. Orphanotrophium.

1875. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál. Itt található még a Simor primás idejében alapított árvaházak alapítólevelei.

Az iratok nyersen időrendben helyezkednek el.

8A/53. Cat. 47. Coecorum, surdomutorum, item gymnasticum institutum. Gyrgatum. Nosocomium. Xenodochium. Domus correctoria laboratoria Brephotrophia.

1876. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az iratok tárgy szerint csoportosított alcsozóknban, ezeken belül időrendben fekszenek.

8A/54. Cat. 48. Zingari et eorum educatio.

1876. raktári szám. /az előző kategóriához kapcsolva/.

A kategória csak a nagysároi cigánygyerekek iskoláztatásának iratait tartalmazza.

8A/55. Cat. 49. Schematismus dioecesanus, universalis ecclesiasticorum. Regnicolaris. Statistica.

1877-1879. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az iratok évkörök szerint vannak csoportosítva.

8A/56. Cat. 50. Mappa dioecesana. Calendaria.

1880. raktári szám.

Az új egyházmegyei térkép előkészítésére, kiadására és szétküldésére vonatkozó jelentések; néhány

irat az egyházmegyei névtár ügyében.

Az iratok tárgyi csoportosításban, azon belül időrendben helyezkednek el.

8A/57. Cat. 51. Milites. Super copulatione, obitu militarium personarum; item prolium militarium baptismo, obitu, copulatione testimoniales.

1881. raktári szám.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az iratok évrőndben vannak elhelyezve.

8A/58. Cat. 52. Judaei.

1881. raktári szám /az 51. kategóriához csatolva/.

Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

8A/59. Cat. 53. Pensione donati e fundis publicis; super eorum obitu testimonia, item aliorum saecularium obitum concernentia.

1881. raktári szám /az 51. kategóriához csatolva/. Tárgyát l. Kopácsy iratainak megfelelő kategóriájánál.

8A/60. Cat. 54. Collectae subsidiorum publicae.

1882-1886. raktári szám.

Az állandó és alkalmi gyűjtésekre vonatkozó iratok és az espereseknek ezekről összeállított kimutatásai, időrendben elhelyezve.

8A/61. Cat. 55. Assignatio piorum subsidiorum. Eleemosynae, eatenus recursus.

1887-1896. raktári szám.

A rendszeres vagy alkalmi segélyezésekre vonatkozó iratok /kérelmek, szétosztási táblázat stb./, főként a plébánosok ill. káplánok segélyalapjából juttatott segélyek iratai, időrendben elhelyezve.

8A/62. Cat. 56. Aes mutuo, commendationem in negotiis saecularibus, protectionem aut aliud quid petentes.

1897. raktári szám.

Kölcsönkérelmek és erkölcsi támogatás iránti kérések, évrőndben elhelyezve.

8A/63. Cat. 57. Vaccinatio. Res publicae sanitatis.

1897. raktári szám /az 56. kategóriához csatolva/.

A himlőoltással kapcsolatos iratok és exhumálási kérelmek

8A/64. Cat. 58. Acta comitatensia.

1897. raktári szám /az 56. kategóriához kapcsolva/.

A kategória a megyei ügyekre vonatkozó iratokat tartalmaz: a virilis jog gyakorlásának iratait, meghívókat, jelentéseket a megyegyűlésekről stb.

Az iratok időrendben helyezkednek el.

8A/65. Cat. 59. Acta diaetalia.

1897. raktári szám /az 56. kategóriához kapcsolva/.

A kategória országgyűlési ülésekre és ünnepekre szóló meghívókat, néhány törvényjavaslatot és szentesített törvény példányt, főként pedig az országgyűlési képviselőválasztásokra vonatkozó iratokat tartalmaz. Itt fekszik néhány felirat egyes törvényjavaslatokkal kapcsolatban, és sok üdvözlő irat abból az alkalomból, hogy a főrendiház 1884-ben elvetette a zsidó-keresztény házasságra vonatkozó törvényjavaslatot. Az anyag érdekesen világítja meg a választások befolyásolásának módszereit.

A kategória anyaga időrendben helyezkedik el.

8A/66. Cat. 60. Miscellanea.

1897. raktári szám /az 56. kategóriához kapcsolva/.

Az itt elhelyezett vegyes tartalmú iratoknak jelentős része iktatatlan. Egy részük "Chaos Császkaiana" felirattal nyilván Császka György egykori irodaigazgató, később szepesi püspök, majd kalocsai érsek íróasztalából került ide. Egyébként az iratok nagyjából időrendben fekszenek.

/Cat. 61. Unitarii

Üres/.

8A/67. Cat. 62. Autobiographiae cleri.

1898-1900. raktári szám.

A kategória az egyházmegyei papságtól 1867-1868-ban bekért önéletrajzokat tartalmazza. Ezek az iratok szolgálták alapul a papság személyi adatait tartalmazó, a személyeket kor szerint csoportosító kötetek Catalogus cleri ab a. 1867, Album cleri 1868. összeállításához; ezeket ugyanebben a kategóriában helyezték el.

/A 66 kötet segédkönyv 1901-1966. raktári számon található./

8 B

TITKOS LEVÉLTÁR

A titkos levéltár /Archivum secretum seu privatum/ azokat az iratokat tartalmazza, melyeket a primás 1867-1888 között a rendes irattári kezeléstől kivont, és külön helyezett el. Nagyrészt a római szentszékkel, a bécsi apostoli nunciussal és más egyházi hatóságokkal, továbbá a kabinetirodával, a kormánnyal és a polgári hatóságokkal folytatott levélváltás tartozik ide, de sok irat származik a primás magánlevelezéséből is, mely részben politikai, részben személyes jellegű. A rendkívül változatos tárgyakat az egyes csomókkal kapcsolatban említjük meg.

Az iratok évek szerint, ezen belül a "secr." jelzésű külön iktatószámok szerint vannak elhelyezve, a nyilvános levéltár csomóinál kisebb alakú, fraktur tékában. Az egyes iratokon a rendes iktatás során kapott szám és kelet mellett színes tintával /1883 után színes ceruzával/ látható az évszámmal tört "secr." iktatószám is. Ezután a tárgy rövid megjelölése és a primásnak a külön kezelésre, esetleg az elintézésre vonatkozó utasítása olvasható. A válaszok fogalmazványait az iratok hátlapjára vagy külön betétlapra írták.

Kutatás szempontjából a 2 kötetre terjedő külön iktatókönyv /Protocollum exhibitorum et actorum

primatialium secretiorum/ nyújt segítséget; a kelet, titkos levéltári szám, tárgy és elintézés rovataiban feltünteti azt a kategóriát is, amelybe az irat egyébként tartoznék. A titkos levéltár tárgy szerinti kutatásánál a nyilvános levéltárnál említett betűrendes mutatót lehet használni az 1881-1888. évkörré.

A titkos levéltárban mutatkozó hiányok nem jelentik az irat elvesztését. Előfordult ui. hogy titkos iratokat a nyilvános levéltár aktáihoz csatoltak, s így ott megtalálhatók.

A levéltár főbb tárgyait az évenként rendezett csomóknál említjük meg. Ezekhez csatlakozik az iktatatlan iratok csomója.

Terjedelem: 24 csomó /kötet/, 0.90 fm.

8B/1 Évek szerint rendezett iratok

1867

1976. raktári szám, 1-203. iratszám.

A csomó egyházi és világi testületek, valamint magánosok üdvözlő iratait tartalmazza. Simor primás kinevezése alkalmából. A primás válaszaiban, kifejti egyházi és politikai programját. Itt van a magyar püspöki kar memoranduma a királyhoz, melyben kéri, hogy az 1848:III. tc. módosításával a főpapok kinevezését vegyék ki a miniszteri ellenjegyzés követelménye alól; a kormány vallásügyi törvényjavaslata; a karlócai szerb görögkeleti kongresszusnak a görögkeleti egyházközségek szervezetére vonatkozó javaslata; a görög katolikus püspökök emlékirata a katolikus egyház egységéről; a fővárosi tankerületi főigazgató jelentése a hitoktatás hibáiról; kulturális ügyekre vonatkozó iratok /Szent István Társulat, a ferences zárda használata az egyetem részéről, Horváth Mihály önkritikára való felhívása, Fraknoi Vilmos római kutatása, Lippert János primási építész kinevezése stb./ és konkrét ügyek egyéb iratai is.

1868

1977. raktári szám, 1-92. iratszám.

A csomó az esztendő egyházi, és politikai mozgalmaira vonatkozó értékes anyagot foglal magában. Tárgyai: törvényjavaslat a bevett keresztény vallásfelekezetek viszonzosságáról, véleménykérés az uralkodó számára; a pápa felhívása a német és magyar püspökökhöz a szentszék érdekeiért való harcra; a primás negatív állásfoglalása a görög katolikus magyar püspökség felállítására ügyében; a pannonhalmi főapát véleménye a középiskolai hitoktatásról és a kormány magatartásáról a felekezeti oktatással szemben; a jezsuita provinciális kérése, hogy a primás védelmezze meg a rendet magyarországi ellenségeivel szemben; a katolikus autonómia-mozgalom megindulása, a vele kapcsolatos nyomtatványok, tervezetek és vélemények; Haynald Lajos római kiküldetése az osztrák konkordátum revíziója tárgyában; konkrét ügyek.

1869

1978. raktári szám, 1-107. iratszám.

A csomó legjelentősebb tárgyai az északi vármegyékben terjeszkedő pánszláv mozgalom, Andrássy Gyula miniszterelnök és a primás iratváltása a papság felelőssége tárgyában, Rajeszki orosz püspök bécsi agitációja, a beszercebányai püspökség betöltésével és a pesti terézvárosi prédikáció nyelvvel kapcsolatos viszályok magyarok és szlovákok között, egyes papok tevékenysége a nemzetiségi mozgalmakban; a képviselőválasztások alkalmával az egyház befolyásának latba vetése a kormánypárt érdekében, viszont egyes plébánosok baloldali tevékenysége, választási agitációs módszerek; a katolikus autonómiamozgalom további haladása, az általa kiváltott ellentétek; iskolai ügyek, mint az iskolatanácsokba küldendő egyházi képviselők kinevezése, a tanfelügyelők

kinevezése, a falusi népoktatás fogyatékosai, a pesti tanács határozata az iskolák dekatolizálásáról és a vele kapcsolatos egyházi lépések; vegyes házasságok ügyében hozott szentszéki ítéleteknek tiltakozó záradékkal való megküldése világi vagy más vallású egyházi hatóságoknak; magyar vezetők részvétele IX. Pius pápa aranymiséjének megünneplésében.

1870

1979. raktári szám, 1-41. iratszám.

A csomó ugyancsak jellemző az egyházi és politikai mozgalmakra. Főbb tárgyai a besztercebányai püspökség politikai, nemzetiségi és anyagi viszonyai; a katolikus autonómiamozgalom további lépései; a pápai csalhatatlanság dogmájának kihirdetésével kapcsolatos bonyodalmak és a placetum regium felújítása ennek következtében; a primás negatív véleménye az erdélyi görög katolikus román kongresszus ügyében; neves egyházi férfiak kinevezése vagy előléptetése /Horváth Mihály, Ipolyi-Stummer Arnold, Samassa József/; gazdasági természetű jelentések a primáshoz.

1871

1980. raktári szám, 1-60. iratszám.

A csomó főbb tárgyai: a pápai csalhatatlanság dogmájával kapcsolatos primási körlevél római visszhangja, s ugyanennek a dogmának kimondása következtében a királyi placetum felélesztése; a törvényhatósági törvény következtében az Esztergom megyei főispánságnak világi egyénnel való betöltése; Ipolyi Arnold javaslatba hozása a besztercebányai püspökségre; Olteanu lugosi gör. kat. püspök jelentése a gör. kat. román kongresszusról és a görögkeletiekkel vívott harcairól; Apponyi György terve katolikus párt szervezésére; katolikus kaszinók alapítása és konkrét ügyek.

1872

1981. raktári szám. 1-86. iratszám.

A csomó főbb tárgyai: további bonyodalmak a pápai, csalhatatlanság dogmája miatt; a primás súlyos betegségével kapcsolatos intézkedések és levelek; a gyulafehérvári gör. kat. román kongresszus és a román nemzetiségi mozgalom; a zágrábi országgyűlés és a horvát politikai viszonyok; Apponyi György katolikus pártalapítása és javaslatai a katolicizmus megerősítése érdekében; országgyűlési képviselőválasztások; a buda-esztergom-ujszőnyi vasútvonal kiépítése.

1873

1982. raktári szám- 1-60 iratszám.

A csomó főbb tárgyai: a nyitrai püspökség anyagi helyzetének miniszteri felülvizsgálata, miniszteri biztos kiküldésének terve, végül a primási ellenőrzés elfogadása; a boszniai katolicizmus helyzete, a djakovári ferences szeminárium magyarelles szelleme, a ferences növendékeknek az országban való neveltetése; véleményadás a kegyúri jog gyakorlásáról abban az esetben, ha a patronus izraelita; Samassa József kinevezése egri érsekké; Schlauch Lőrinc ajánlása a szatmári, Császka György a szepesi, Olteanu Jánosé a nagyváradi gör. kat. püspökségre; oltárképek megrendelése és elkészítése.

1874

1983. raktári szám, 1-67. irat szám.

A csomó főbb tárgyai: Simor primás bíborosi kinevezése, felvétele több római kongregáció tagjainak sorába, s az ezzel kapcsolatos iratváltás; Strossmayer djakovári püspöknek a kormányhoz való viszonya 1850-től kezdve; Mihályi Viktor lugosi, Pásztélyi munkácsi gör. kat., Dulánszky pécsi rom. kat. püspökké kinevezése; Fraknói Vilmos jelentése tudományos kutatásairól; a nagyváradi "irodalmi

kanonokság" betöltésének ügye; bizalmas jelentések.

1875

1984. raktári szám, 1-53. iratszám.

A csomó főbb tárgyai: a katolikus sajtó jellemzése, törekvései és anyagi helyzete; a népoktatás fejlesztése, különösen a felekezeti iskolák helyzete; nemzetiségi mozgalmak a nyitrai egyházmegyében; Knauz Nándornak kanonoki kinevezésével kapcsolatos méltatása; Lippert József prímási főépítész művészi tevékenységének jellemzése; egyházművészeti törekvések, műemlékek és könyvek vásárlása.

1876

1985. raktári szám, 1-29. iratszám.

A csomó főbb tárgyai a prímás részéről segélyezett árvízkárosultak névjegyzéke; Haynald Lajos érsek beszámolója Emsben történt találkozásáról a német császári párral, valamint a császár és Bismarck viszonyáról; a bécsi apostoli nuncius érdeklődése, tette a prímás valamint a királynál a római pápa és az olasz kormány viszonyának rendezésére; Füssy Tamás bencésről, a Szent István Társulat elnökéről jelentés; egyházművészeti adatok.

1877

1986. raktári szám, 1-34 iratszám.

A csomó főbb tárgyai: vita a miniszterrel a kassai püspökség betöltése tárgyában; Kovács Zsigmond veszprémi, Schuster Konstantin kassai, Dulánszky Nándor székesfehérvári püspökké való kinevezése ill. áthelyezése; Rimely Károly-nak, a trónörökös tanítójának további jutalmazása; a katolikus sajtóról és egyházművészeti törekvéseiről szóló levelek.

1878

1987. raktári szám, 1-45. iratszám.

A csomó főbb tárgyai: Szabó János jelölése a nagyváradai gör, kat. és. Buhla Károlyé címzetes püspökségre; kanonoki állások betöltésére javaslatok, az érintett személyek életrajzával; miniszteri javaslat avaskai apátság jövedelmeinek a tanulmányi alaphoz való csatolására; 52 régi apátság és prépostság címének felélesztése, és bevezetésük a királyi könyvbe; a budai Marcibányi-alap /a Császárfürdő/ egyházi gondnokainak lemondása és évtizedes működésükről beszámoló; katolikus lapok és kaszinók; IX, Pius halála; ígéret a pozsonyi egyetem felállítására; javaslatok a Kollonich-féle konvenció /1703/ megszüntetésére, vagyis a főpapok szabad végrendelkezési jogának visszaadására.

1879

1988. raktári szám, 1-51. iratszám.

A csomó főbb tárgyai: XIII. Leó pápa rendkívüli anyagi támogatást kér és kap a magyar egyháztól; Simor prímás és Haynald érsek levélváltása az 1868:LIII. tc. elleni cselekménynek /az elkeresztelésnek/ a kihágási büntetőtörvénykönyvbe való felvétele tárgyában; Szent Erzsébet hamvainak felfedezése Marburgban, törekvések hazaszállításukra; Rudolf trónörökös magyar tanulmányainak befejezése, és Rónay Jácintnak /nevelőjének/ püspökké való kinevezéséről vélemény; egy Erba-Odescalchitól származó védőirat, mely a szocializmus támadásával szemben akarja "megmenteni" az egyházat; az esztergomi háziszegények jegyzéke; katolikus kaszinó - és sajtóügyek.

1880

1989. raktári szám, 1-79. iratszám.

A csomó főbb tárgyai: a primás kinevezése a vallás- és tanulmányi alapok ellenőrzésére hivatott bizottság elnökévé, s a bizottság beadványában az alapok részletes története Ipolyi Arnoldtól; miniszteri intézkedés annak érdekében, hogy népmissziókat csak magyar papok és szerzetesek tartsanak; Esztergom városának érvelése a győri vasútvonalnak a városon át való vezetése érdekében; a váci püspökség anyagi helyzetének rendezése; Schmidt, Ybl és Lippert építészek jelentése az esztergomi Bazilika állapotáról az 1867-ben tartott vizsgálat alapján; Apponyi Albert, Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél képviselőválasztási ügyei; Pór Antal részletes életrajza pozsonyi kanonoki kinevezésével kapcsolatban; katolikus kaszinó- és sajtóügyek.

1881

1990. raktári szám, 1-23. iratszám.

A csomó főbb tárgyai: a pápai nuncius felhívja a primást, kövessen el mindent a polgári házassági törvény létrejöttének meggátlására; jelentés a zsidók emancipációjára vonatkozó törvény főrendiházi megszavazásáról, s a püspökök igenlő szavalatáról; kérések képviselőválasztások menetébe való beavatkozás érdekében.

1882

1991. raktári szám, 1-25. iratszám.

A csomó főbb tárgyai: vita a miniszterrel a szombathelyi püspökség betöltése tárgyában, melyet végül is Hidasy Kornél kap meg; javaslatok kanonoki kinevezésekre, az érintett személyek életrajzával; egyházművészeti adatok; a primás alapítványa a székesfehérvári árvaház javára.

1883

1992. raktári szám, 1-44. iratszám.

A csomó főbb tárgyai: az alapok és alapítványok ügyének törvényi rendezése tárgyában iratváltás, vélemények, a püspöki kar felterjesztése; a római kúria és a bécsi nuncius levelei keresztények és zsidók közötti házasság ügyében folyó országgyűlési tárgyalásokról; kultuszminiszteri átirat Mihályi Viktor lugosi gör. kat. püspök állam és egyházzellenesnek tartott magatartása ügyében; az esztergomi primási palota felépülésével kapcsolatos üdvözlések; beszámoló a pécsi székesegyház restaurálásáról.

1884

1993. raktári szám, 1-54. iratszám.

A csomó főbb tárgyai: a primás királyi kihallgatása a vegyes házasságról szóló törvény és a vele kapcsolatos politikai helyzet ügyében; Haynald bíboros kihallgatása, a királynál, melynek során a katolikus érdekek védelmére bizottság szervezését javasolta; az alsópapság radikális magatartása a képviselőválasztásokon; Ortway Tivadar egyházi földrajzának elkészülte és beszámolója az esztergomi műgyűjteményekről; Fra Angelico /?/ szárnyas oltár vásárlása; számos magánügy az egyházi méltóságokkal és arisztokratákkal folytatott levelezésben.

1885

1994. raktári szám, 1-42. iratszám.

A csomó főbb tárgyai: A primásnak a munkáskérdésről mondott beszédét a párizsi katolikus munkáskörök terjesztik; a nagyváradi püspökség nehéz anyagi helyzete; egyházművészeti adatok

/Munkácsy, Liezen-Mayer és mások képei/.

1886

1995. raktári szám, 1-52. iratszám.

A csomó főbb tárgyai: Ipolyi Arnold nagyváradai püspök beiktatása, gazdag, gyűjteményeinek elhelyezése, halála; Palásthy Pál esztergomi kanonok segédpüspökké szentelése; a nagyváradai püspökség gazdasági helyzetéről szóló beszámoló /mellékletekkel/ a primás 50 éves papi jubileuma alkalmából nagyszámú üdvözlés.

1887

1996. raktári szám, 1-36. iratszám.

A csomó főbb tárgyai: a Keresztény Múzeum átadása az esztergomi főszékesegyház kizárólagos tulajdonába; Bubics Zsigmond püspöki kinevezésének ellenzése radikális, Latinovics Gáboré filozemita híre miatt; beszámoló a pécsi régészeti leletekről; az esztergomi óvodák és leányiskolák helyzete; a kongruaügy tárgyalása.

1888

1997. raktári szám, 1-27. iratszám.

A csomó főbb tárgyai: Hornig Károly veszprémi püspöki kinevezése, a V.K.M. papi referensi állásának betöltésével kapcsolatos vita; kanonoki kinevezések életrajzokkal Csernoch Jánosé is/

/A két kötet segédkönyv 1998-1999. raktári számon található./

8B/2. Iktatatlan iratok

2000. raktári szám.

Simor primás titkos levéltárához kapcsolódnak azok az iktatószámmal el nem látott iratok, melyek személyes természetüknél fogva nem mentek át a primási irodán, illetve a későbbi rendezés során kerültek elő. Ezeket a primási levéltár az alábbi csoportosítás szerint foglalta jegyzékbe:

A. A primáshoz intézett levelek /teljes névalírással/.

B. A primáshoz intézett levelek /nem teljes névalírással/.

C. A primás válaszfogalmazványai a hozzá intézett levelekre.

D. Más személyekhez címzett levelek.

E. A primás személyével összefüggő iratok: püspökké szentelése /1857./, római polgársága /1862/, a vatikáni zsinaton vezetett naplója, ezzel kapcsolatos számlái /1869-1870/, újabb római útja /1874/, stb.

F. Simor Jánosnak az osztrák kultuszminisztériumban folytatott működésével kapcsolatos iratok /1851-1857/.

G. Számlák és nyugták /többek között a Bakócz-kápolna újjáépítésére vonatkozók 1860-1868/.

A kutatásnál a levéltárban készült jegyzéket lehet használni.

VASZARY KOLOS PRÍMÁS IRATAI

1891-1912

Vaszary Kolos /1912-1912/ bencés, 1885-től pannonhalmi főapát, 1891-ben lett esztergomi érsek és 1893-ban bíboros. Kormányzatának jelentős eseménye a budapesti érseki helynökség felállítása. Az ő idejére esik az egyházpolitikai harc és a liberális házassági anyakönyvi törvények elfogadása. Ezzel kapcsolatban, az egyház heves harcot vívott a régi állapot fenntartásáért. Kormányzata nevezetesen a szlovák nemzetiségi mozgalom erősödése és az ellene tett intézkedések révén is. Vaszary 1912-ben lemondott érsekségéről, és utolsó éveit Balatonfüreden visszavonultan töltötte.

9A

NYILVÁNOS LEVÉLTÁR

Az iratok rendszerén Simor prímás kormányzatához viszonyítva nem történt lényeges változtatás. A titkos levéltárat Vaszary idejében már nem találjuk meg, a nyilvános levéltár felállítása viszont a majdnem teljesen változatlan kategóriák szerint történt. /A Cat. D. 4 alcsoportra oszlik, a Cat. 57. és 59. helyet cserélt, a Cat. 62. ismét elmaradt./ A kategóriákon belül az iratokat általában évről-évre, ezen belül elvileg az iktatószámok sorrendjében helyezték el; a személyi ügyeket azonban gyakran - de nem mindig - az érdekeltnek nevének betűrendjében, a plébániákat érintő iratokat pedig ezek helynevének betűrendjében állították fel. A Vaszary iratok külső rendje és kezelhetősége előnyösen tér el az előzőktől abban, hogy számukra egységes méretű kartondobozok készültek, hátukon a kategória tárgyát jelző nyomtatott feliratokkal.

Segédletek szempontjából a Vaszary iratok egy szinten állnak Simor prímás nyilvános levéltárával. Az iktatókönyvek /Protocollum actorum dioecesanorum/ az irat napi keltét, iktatószámát, rövid tárgymegjelölését, elintézési módját és a vonatkozó kategória számát tüntetik fel. 1891-re még a Simor iktatókönyvet kell használni, 1892-1912 között a Vaszary-iratok 51 kötetet tevő iktatókönyveit; az iratot az ott megjelölt kategóriában lehet megtalálni. A betűrendes név és tárgymutató /Index actorum/ 1892-1912 között 21 kötetre terjed és az iktatószámra utal. Ennek segítségével a kutató az iktatókönyvből megállapíthatja az irat kategóriáját.

Terjedelem: 417 doboz /kötet/, 56 fm.

9A/1. Cat. A. Summus pontifex, cardinales, nuncii apostolici, dicasteria apostolica.

2011-2013. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző prímások iratainak megfelelő kategóriájával. A kategória anyagában a következő tárgycsoportokra lehet kutatni: XIII- Leó pápa 50 éves püspöki évfordulójának megünneplése, pápai jubileumának ünnepei, beszéde az egyházat veszélyeztető tudományos kritizmusról, halála és X. Pius megválasztása. X. Pius constitutioja megszünteti a pápaválasztásnál gyakorolt uralkodói vétőjogot. III. Béla király és felesége maradványainak a Mátyástemplomban való elhelyezése, Szent Erzsébet születése 700. évfordulójának megünneplése a "kassai vértanúk" boldoggá avatása. Vaszary Kolos prímás és Schlauch Lőrinc nagyváradi püspök bíborosi kinevezése. Agliárdi pápai nuncius esztergomi látogatása. István Vilmos szombathelyi és Széchenyi Miklós győri püspök pápai kinevezése. A vegyes házasságok ügyei a prímás felvilágosítása a bécsi nuncius számára a kormány polgári anyakönyv bevezetésére vonatkozó terveiről, a vegyes házasságok számának alakulása az érsekség területén, a "Provida" kezdetű pápai constitutio kiterjesztése

Magyarországra, s ezzel bizonyos feltételek mellett a nem katolikus lelkész előtt kötött vegyes házasságok egyházi elismerése. A katolikus autonómia tervezetének megküldése Rómába. Prohászka Ottokár iratainak ügye a római Congregatio S. Officii előtt.

Az iratok mindhárom dobozban évek szerint vannak csomózva ezeken belül iktató számok szerint rendezve.

9A/2. Cat. B. Rex apostolicus, regnans familia, Ministri. Dicasteria. Alii monarchae et eorum ditiones.

2014. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával. Főbb tárgycsoportjai: I. Ferenc József trónfoglalásának 50. éves jubileuma Erzsébet királyné halála, az ezzel kapcsolatos gyászünnepek, Rudolf trónörökös emlékművének felállítása. A budavári Szent Zsigmond kápolna kijelölése a Szent Jobb őrzési helyéül, egyházi felszerelésének megújítása, Szent Istvánról való elnevezése. II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazaszállítása és elhelyezés. Országos Katolikus Kongruatanács létesítése és működésének kezdete. Kultuszminiszteri megkeresések az iskolaügy fejlesztése és a tanulóifjúság erkölcsi nevelése érdekében. Katolikus papok és hívek kivándorlása Amerikába, a püspöki kar "amerikai bizottságának" működése. A papság közreműködése a gazdasági ismeretek terjesztésében. Egyházművészeti tanács felállításának terve.

Az iratok évek szerint s ezeken belül iktatószámok rendjében fekszenek.

9A/3. Cat. C. Primas regni, una archiepiscopus Strigoniensis et eius aula.

2015-2021. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával. Tartalma rendkívül változatos, nagyobb része olyan egyházi és világi politikai, társadalmi, kulturális és szociálpolitikai ügyek iratait tartalmazza, melyekben a primás személy szerint tett lépéseket, vagy amelyekben egyenesen hozzá fordultak; kisebb részét a primási udvar ill. iroda alkalmazottainak személyi ügyei, kinevezései, felmentései teszik.

Főbb tárgyai: pápai bullák és brevék Vaszary primás kinevezéséről és a neki juttatott különféle felhatalmazásokról, üdvözlő iratok a szokásos ünnepek és évfordulók továbbá a primás ellen elkövetett merénylet /1893/ sikertelensége, tíz és húsz éves primási jubileuma 50 éves papi jubileuma alkalmából, búcsúlevelek lemondásakor. Vaszary primás kinevezése a vallás- és tanulmányi alap társelnökévé, megválasztása a M. Tudományos Akadémia igazgató tanácsának tagjává, felkérése különféle védnökségekre és díszelnökségekre. Meghívások szoborleleplezésekre és egyéb ünnepekre, így az ezredéves ünnepélyekre, a pozsonyi primási palota falán az 1848-i törvényeket megőrkítő emléktábla leleplezésére, a századfordulóval kapcsolatos "hódolati ünnepekre" stb. A primás jelentése a Congregatio Concilii számára az esztergomi főegyházmegye igazgatási, földrajzi, statisztikai helyzetéről, valamint az egyházpolitikai törvények elfogadása utáni helyzetről és a kongrua ügyről. Állami és egyházi intézkedések a magyar nyelv tanításáról a nemzetiségi vidékek iskoláiban. Iratváltás a budapesti egyetem rektorával az egyetemi ifjúságnak vallási egyesületekben való tagságáról. A V.K.M. és a primás iratváltása a katolikus autonómia tervezetének ügyében. A püspöki kar évi kongruajáradékának megállapítása és a primás részéről való kiegészítése. Az esztergomi érsekség gazdasági felszerelésének állandó értékben, 800.000 forintban való megállapítása és kiegészítése végett a törzsvagyon megterhelése. Az érsekség és Forster János volt jószágigazgató /majd örökösei/ között folyó per és a Forster nyugdíjügyében hozott kúriai ítélet. A történeti áttekintés a primási iroda szervezetéről az Esztergom szabad kir. várossá alakulása /1896/ után tett intézkedések: a Bazilika restaurálása, a városi és a primási közkórház egyesítése, a templomok és kegyes alapítványok központi kezelésbe vétele, főegyházmegyei építészeti állás

szervezése. Az esztergomi vasút, az új vashíd, a főtéri Szentháromság szobor ügye. A primás alapítványai és adományai iskolai és más kulturális célokra. Beszámoló az afrikai hittérítők nehézségeiről és számos konkrét ügy.

Az iratok évek és iktatószámok szerint vannak rendezve.

9A/4. Cat. D.

/Közös cím nélkül./

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak hasonló kategóriájával, de rendszere azoktól eltérő. A terjedelmes anyag itt három önálló alcsoportra oszlik, melyeket egy-egy betűindexszel különböztetnek meg egymástól: Cat. Da "Conferentia chori episcoporum", Cat. Db "Autonomia regnicolaris ecclesiastica", a Cat. Dc pedig két részre oszlik aszerint, amint az egész magyar egyházat érintő ügyeket vagy az egyes egyházmegyékre vonatkozó, anyagot tartalmazza. Az iratokon a betűindexek csak ritkán szerepelnek.

9A/4a. Da. Conferentia chori episcoporum.

2022-2027. raktári szám.

Az alcsoport a Vaszary Kolos Primás elnöklete alatt rendszeresen tartott püspökkari konferenciák iratait és nyomtatványanyagát tartalmazza. Rendkívül jelentős anyag, mert ezeken a tanácskozásokon tárgyalták meg és foglalták össze azokat az állásfoglalásokat, melyeket a kor egyházpolitikai kérdéseiben a püspöki kar kialakított. Ugyanitt tárgyalták meg az egyház és állam viszonya szempontjából jelentős iskolai ügyeket, a politikai és szociális kérdéseket, a kongrua ügyét, az egyház demokratikus átszervezésére törekvő autonómia-javaslatokat, és az országos szabályozást igénylő egyházi ügyeket. A tanácskozások eredményeként keletkezett iratok a következő rendszert tüntetik fel: I. Iktatott előkészítő iratok, beadványok, jelentések és javaslatok. II. A tanácskozás lefolyásáról készített kézírásos jegyzőkönyv. III. ugyanez nyomtatvány alakjában. IV. A hozott határozatok következtében az érdekeltekhez intézett primási iratok vagy rendeletek fogalmazványai.

Az iratok évről-évre, ezen belül az egyes konferenciák szerint vannak elhelyezve a dobozokban.

9A/4b. Db. Autonomia regnicolaris ecclesiastica.

2028-2033. raktári szám.

Az alcsoport a katolikus autonómia ügyével kapcsolatos, részben iktatott, részben iktatatlan iratokat tartalmazza. Kiterjed az autonómiai képviselőválasztásokra, egyházi képviselők kiküldésére, különféle memorandumokra, de ugyanúgy a kongrua és a polgári házasság kérdéseire is.

Egyes iratok évek szerint vannak csomózva, mások azonban teljesen rendezetlenek. Egy kötet az 1900-i szervező gyűlés tagnévsora.

9A/4c. Dc. Dioeceses et dioecesani episcopi singulariter.

a/ Ecclesia extra Hungariam. Missiones. Jubileum.

b/ Ecclesia Hungarica:

1. Acta totam ecclesiam concernentia,

2. plures dioeceses,

3. singulares dioeceses iuxta alphabetum signatas concernentia.

Capitula, abbates. Peaepositi caeterique sacerdotes. Promotionum ecclesiasticarum et saecularium annuntiationes.

2034-2039. raktári szám.

Az alsoport két részre oszlik: az egész magyar katolikus egyházat és az egyes egyházmegyéket érintő iratokra.

/1. rész/

Az egész magyar kat. egyházat a maga összességében érintő iratokat foglalja magában. Az ügyek részben megegyeznek a Da és Db alsoportokban foglaltakkal. A nyersen időrendben tárolt két első dobozban a legfontosabb kérdések: az egyházpolitikai törvényekkel kapcsolatban történt állásfoglalások, vélemények, tiltakozások, levelezés; ezeknek a törvényeknek végrehajtás, különösen az anyakönyvezés tekintetében; a katolikus klérus jövedelmének összeírása a konruabizottság kezdeményezésére; papi kinevezések, álláskérések, jutalmazások, fegyelmi ügyek; a zárai Szent Simon szarkofág művészettörténeti leírásának nehézségei; a moldvai csángók és székelyek körében végzett misszió, eredménytelen tárgyalások annak érdekében, hogy a jasi papneveldeben magyar tanszéket szervezzenek; a millennium és a századforduló megünneplése; a Congregatio S. Officii megtiltja a magyar nyelv használatát a görög katolikus liturgiában, állami tiltakozás az ellen; az egyházi tulajdonban lévő erdők kezelésének módja. A harmadik dobozban az egyes csomók címeikkel vannak ellátva /Millennium, Jubileum, Missiones exterae, Dioeceses extra Hungariam/, de tartalmuk nem mindig felel meg a feliratnak. Általában magyar vonatkozású külföldi ügyekre vonatkoznak, mint az amerikai magyarok lelki gondozása, a moldvai csángók és székelyek pasztorálása, Fiume egyházi hovatartozása, Thököly Imre sírjának felfedezése stb.

/2. rész/

A primás metropolitai hatóságából eredő, s az érintett egyházmegyékre vonatkozó kinevezési, választási, egyházfegyelmi, vagyoni és gazdasági ügyek iratait foglalja magában, Latin nevük betűrendjében a következő püspökségekre vonatkozó anyag található itt: egeri érsekség, kassai püspökség, kalocsai érsekség, csanádi püspökség, eperjesi gör. kat. püspökség, fogarasi gör. kat. püspökség, hajdudorogi gör. kat. püspökség /ennek megalapítása 1912-ben és a megelőző iratváltás/, győri püspökség, lugosi gör. kat. püspökség, nagyváradai rom. kat. és gör. kat. püspökség, munkácsi gör. kat. püspökség, besztercebányai, nyitrai, pécsi, rozsnyói, szombathelyi, szepesi püspökség, szamosújvári gör. kat. püspökség, szatmári, erdélyi, váci és veszprémi püspökség, zágrábi érsekség.

9A/5. Cat. E. Informationes de clero iuniori, eiusque professoribus et aliarum dioecesium seminariis. Theses theologicae in iisdem propositae, thesiumque

harum revisiorum.

2040. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval.

9A/6. Cat. F. Acta synodalia item doctrinam religionis et morum concernentia.

2040. raktári szám /a Cat. E. dobozában/.

A zsinati ügyek kategóriája itt mindössze két iratból áll.

9A/7. Cat. G. Assessores archiepiscopales et iuris praedialis collatio.

2040. raktári szám /a Cat. E. dobozában/.

Az ismét felélesztett kategória nemesi oklevelek felkutatása és másolata ügyében keletkezett néhány iratból áll.

9A/8. Cat. H. Primatialia

a/ Bibliothecam,

b/ dominium, subditelam, item Basilicam Strigoniensem, Pinacothecam concernentia; Museum Archiepiscopale.

2041. raktári szám.

A hagyományos kategória itt nem tárgyanként van csoportosítva, mint az előző primásoknál, hanem évenként. Így több alcsozóban található iratok az esztergomi Bazilika restaurálására, javítására, szobrokkal való díszítésére, a levéltárban folytatott kutatásokra /Marczali Henrik lefényképezi az Aranybulla átiratát, Pázmány-levelek/, az érseki múzeum és képtár nyilvántartása/a kincstár egyelőre zárva marad/, a könyvtár fejlesztésére, és általában kulturális ügyekre vonatkozóan.

9A/9. Cat. 1. Officia vicarialia.

a/ Vicariorum institutio,

b/ eorum protocollares relationes,

c/ individua vicarialia,

d/ expensae cancellariae vicarialis.

2042. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások megfelelő kategóriájával. Az anyagban változást hozott, hogy 1892-ben az addigi két /esztergomi generális és nagyszombati/ vikariátus mellé a budapesti érseki helynökség is csatlakozott. Ezzel kapcsolatban a primás megállapította a három helynökség hatáskörét és illetékességét.

Az iratokat (évenkénti csomókba kötötték, de ezen belül nem rendezték iktatószámok szerint.

9A/10. Cat. 2. Consistoria.

a/ Assessores consistoriales,

b/ defensor matrimonii,

c/ notarii,

d/ iurati consistoriales,

e/ medici,

f/ advocati pauperum,

g/ fiscales consistoriales,

h/ fiscales dioecesani,

i/ agentes aulici,

k/ acta auditorialia et processualia.

2043. raktári szám.

A kategória /mint az előző primásoknál is/ a szentszékek szervezetére, személyzetének kinevezésére és felmentésére, a bíróságok ügyvitelére, valamint az egyházmegyei ügyészek kinevezésére és felmentésére vonatkozó iratokat tartalmazza. Ebben az időben már három szentszékot érint: az esztergomit, a nagyszombatit és a budapestit. Köztörténetileg jelentős a polgári házasság bevezetésével kapcsolatos intézkedések /az "új rend"/ révén.

/Cat. 3. Suffraganei et eorum ceremoniarum.

A kategóriának csak a száma van feltüntetve a Cat. 2. dobozán, de iratai nincsenek. A segédpüspökök működésére az Acta ordinationum et confirmationum c. fondban lehet adatokat találni./

9A/11. Cat. 4. Normalia publica et dioecesana. Circulares. Directorium, schematismus, eorumque expensae.

2044. raktári szám.

A kategória tárgya megegyezik az előző primások iratainak hasonló kategóriájával. Bár az egyházmegyei naptár és névtár szerkesztésével és kiadásával kapcsolatos ügyeket is ide sorolták, nem szüntették meg a hagyományos 49. kategóriát sem.

9A/12. Cat. 5. Susceptio ad clerum et dimissio. /Dimissio ad ordinem religiosum./

2045. raktári szám.

A hagyományos kategória az évenként szokásos konkurzusra vonatkozó iratokat tartalmazza: a konkurzus meghirdetése, a felvételi bizottság kijelölése, a beérkezett kérelmek és az ezzel kapcsolatos ajánlások, a jelentkezőkre vonatkozó kimutatások és a felvételi bizottság jelentése. Itt vannak még a konkurzuson kívül előterjesztett felvételi kérelmek. További tartalma: más egyházmegyébe vagy

valamelyik szerzetesrend kötelékébe tartozó papoknak és papnövéndékeknek az egyházmegyébe való felvétel iránti kérelmei, valamint az egyházmegye papjainak és papnövéndékeinek más egyházmegyébe vagy szerzetbe való elbocsátás iránti kérelmei. Jelentősek a kivándorlókkal és visszavándorlókkal, valamint a pánszláv mozgalmakkal kapcsolatos adatok.

9A/13. Cat. 6. Seminaria.

a/ Romanum.

b/ Viennense sublimius institutum.

c/ Presbyteritum Strigoniense. Convictus Caesareo-Viennensis.

e/ Pazmaneum.

f/ Budapestiense.

g/ Tirnaviense.

h/ Posoniense. Superiores item et informatio de alumnis. Rationes seminariorum et peculium eorum concernentia,

i/ ad gradus litterarium adspirantes. - Dominium Bozók.

2046-2054. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával, de a címben foglaltakon kívül az innsbrucki Collegium Canisianumra vonatkozó iratok is fekszenek itt.

A kategória iratai a primás irányítása, ill. felügyelete alatti papnevelő-intézetek szerint vannak csoportosítva, ezeken belül pedig évről-évre és nagyjából iktatószámok szerint rendezve. Egy doboz általános rendelkezéseket és iratokat tartalmaz /mint szociális tanfolyamok, újságolvasás eltiltása stb./.

9A/14. Cat. 7. Sacrorum ordinum collatio aut ad hos dimissio /etiam religiosorum/.

2055-2059. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával. Az anyagban szórványosan a nemzetiségek történetére vonatkozóan vannak adatok.

Az iratok évenként, ezen belül többé-kevésbé iktatószámok rendjében vannak csoportosítva.

9A/15. Cat. 8. Jurisdictio pro foro interno: ordinaria, a casibus reservatis.

2060. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

9A/16. Cat. 9. Cooperatorum

a/ dispositio,

b/ proventus. Catechetae, eorum domus et congregatio catechetarum ac erectio stationum capellanorum.

2061-2068. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak hasonló kategóriájával. Ebben az időszakban annyival bővebb, hogy Budapestről rendszeres /máshonnan esetenkénti/ jelentéseket foglal magában a hitoktatásról, és beszámol a hitoktatók egyesületeiről is, amilyen a budapesti Regnum Marianum egyesület. Egyes panaszokon, jelentéseken, kérdéseken keresztül számos felvilágosítást nyújt ez a kategória a nemzetiségi mozgalmakról /főleg a szlovák vidékeken/, az alsópapság társadalmi helyzetéről a néppárti szervezkedésről és más kérdésekről is/ pl. a tokodiak kérelmére önálló plébánia érdekében, andrásfalvi csángók stb./.

9A/17. Cat. 10. Privati educatores. Capellani domestici.

2069. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

9A/18. Cat. 11. Superiores et capellani castrenses.

2069. raktári szám /a Cat. 10. dobozában/.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

9A/19. Cat. 121. Parochiarum administratores et privati curati. S. Joannensium conventus anabaptistarum curatus, beneficiatus ad S. Annam.

2070-2071. raktári szám.

Tárgya megegyezik Simor primás iratainak megfelelő kategóriájával. Szórványosan a nemzetiségi mozgalmakra vonatkozó adatok találhatóak benne.

Az iratok évenként és ezen belül nagyjából iktatószámok szerint fekszenek.

9A/20. Cat. 13. Parochialium beneficierum

a/ erectio, dismembratio, suppressio,

b/ collatio /primatialis in aliis dioecesibus/,

c/ permutatio,

d/ resignatio,

e/ de numero parochorum, capellanorum et iunioris cleri tabellares

relationes

f/ synodale examen et examinatores,

g/ relatio de clero saeculari et regulari.

2072-2092. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak hasonló kategóriájával. A plébániák betöltésére stb. vonatkozó iratok ebben az évkörben több szempontból jelentősek. Egyrészt világot vetnek Budapest nagy arányú fejlődésére, mely a kat. /többek között a gör. kat./ egyházi szervezet kiépítésében is kifejezésre jut. Másrészt a kegyurak és plébánosok, valamint az egyház és az állam közti súrlódások egyes plébániák betöltésénél vagy a plébános elmozdításánál a kor nemzetiségi mozgalmaira és politikai eseményeire nézve jelentősek /pánszlávizmus, képviselőválasztások stb./.

91/21. Cat. 14. Vicearchidiaconi et vicearchidiaconatum coordinatio.

2093. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

9A/22. Cat. 15. Capitula /canonici/

a/ Strigoniense,

b/ Posoniense,

c/ Tirnaviense. Succentores, Praebendati, capitulares, bibliothecarii.

2094-2097. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával. Az anyag nagy része az esztergomi székeskáptalanra vonatkozik, beleértve a kincstár, könyvtár, levéltár és az énekharang ügyeit, a különféle ünnepségeken való részvétel kérdését. Aránylag jelentéktelen a két társaskáptalan: a nagyszombati és a pozsonyi iratanyag.

Az iratok káptalanonként, ezen belül évenként külön csomókban vannak elhelyezve.

9A/23. Cat. 16. Abbatiarum, praepositarum iura, beneficia. Abbatum item ac praepositorum propositiones, dataque eis facultas pontificalium.

2098. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával. Ebben az időben is kiterjed valóságos javadalmakra /így a szent jobb apátság vagyonezelésére/ és címzetes apátságokra, prépostságokra /így a mérei préposti cím felújítására/ egyaránt.

9A/24. Cat. 17. Indultus elongationis a residentia.

2099-2100. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

9A/25. Cat. 18. Deficientes, eorum fundus auxiliaris. Correctionalistae, expensae in hos. Benemeritorum fundus; Institutum S. Adalberti. Fundus

pensionis archi-dioecesanus novus. Dispensatio a breviarii recitatione.

2101-2106. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával. Itt az 1903-ban alapított főegyházmegyei papi nyugdíjintézetre és a breviárium mondása alóli felmentésre vonatkozó iratokkal bővült.

9A/26. Cat. 19. Informationes de clero curato, seu visitatio vicearchidiaconatum.

2107. raktári szám.

A kategória tárgyát és az esperes jelentések részletes tartalmát l. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál. Itt nincs meg minden évből és minden kerületből az esperesi jelentés; egyeseket a 14. kategóriába soroltak be. Több irat az 1910-ben megkezdett főesperesi vizsgálatra vonatkozik.

9A/27. Cat. 20. Litterae formatae aliaque testimonia, praestitae per reduces relationes. Gratulationes cleri et saecularium.

2108-2109. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával. Itt a primás részéről /főként papi jubileumok alkalmából/ küldött üdvözlő levelek fogalmazványait és a hozzá meg a generális vikáriushoz intézett egyes üdvözlő iratokat is elhelyezték.

9A/28. Cat. 21. Querelae adversus ecclesiasticos et horum contra saeculares.

2110-2121. raktári szám.

Á kategória tárgyát l. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál. Ebben az évkörben legjelentősebbek azok a hivatali vagy személyi eredetű panaszok, melyek a pánszláv mozgalmakkal, a nemzetiségi törekvésekkel, /ide értve a budapesti német és szlovák prédikáció kérdését is/, az egyházpolitikai törvények elleni egyházi visszahatással és az Országgyűlési választásokkal /1906/ függenek össze.

Az iratokat kétféle rend szerint helyezték el a dobozokban. 1899-ig bezárólag a bepanaszoltak /néha javadalmuk, vagy éppen a feljelentő/ nevének betűrendjében, a betűn belül évenként csoportosítva fekszenek. 1900-tól kezdve évenként csoportosították az iratokat, az évfolyamon belül a bepanaszoltak nevének betűrendjében. 1906-tól az egyes éveken belül iktatószámok szerint fekszenek az iratok.

9A/29. Cat. 22.

a/ Religiosi,

b/ Moniales et cunctae aliae religiosae congregationes,

c/ De utrisque tabellares relationes,

d/ Saecularisatio.

e/ Visitatio apostolica.

2122-2133. raktári szám.

A kategória /mint az előző primásoknál/ a szerzetesrendekre vonatkozó iratokat foglalja magában. Az anyag rendek, ill. kongregációk szerint van csoportosítva, előbb a férfi, majd a női szerzetek iratai következnek.

Csoportosítása: 1 doboz. Kapucinusok, bencések, jezsuiták, premontreiek, iskolatestvérek, szerviták. - 2 doboz. Piaristák, vegyes anyag /benne kimutatás a főgyházmegye területén működő szerzetesházakról, és külön a betegápoló szerzetesekről/. - 3. doboz. Ferencesek 1892-1911. - 4. doboz. Ferencesek 1911-1912, irgalmasok. - 5. doboz. Minoriták, baziliták, ciszterciták, karmeliták, pálosok, domonkosok, szaléziánusok. 6. doboz. Erzsébet apácák 1900-1912. - 7. doboz. Erzsébet apácák 1892-1900, Szent Szívapácák, Orsolyiták 1911-1912. 8. doboz. Orsolyiták 1892-1910. - 9. doboz. Szent Ferenc leányai, az Isteni Megváltó leányai, Notre Dame apácák, Sion-apácák. - 10. doboz. Lazaristák, keresztes nővérek, örök imádás-apácák, kalocsai iskolanővérek, az Isteni Megváltó leányai, az Isteni Szeretet leányai, karmelita apácák. - 11. doboz. Angolkisasszonyok, ferencendi missziós nővérek. - 12. doboz. Jó Pásztor-nővérek, un. grazi /S. Vincent de Paul/ irgalmasnővérek, un. szatmári irgalmas nővérek.

Az iratok /az előző primásoknál részletezett/ rendi ügyekre vonatkoznak. Azoknál a rendeknél, melyek Vaszary primás idejében keletkeztek vagy telepedtek le hazánkban így a domonkosok, szaléziánusok, lazaristák/, a letelepedéssel kapcsolatos iratokat is találunk. Más szerzetesrendeknek új alapításaival /budapesti Norbertium, bp. irgalmas kórház, a bp. új kegyesrendi gimnázium, a bp. cisztercita templom és gimnázium, a pesti Huba utcai karmelita konvent, az aradi új minorita templom és bérház stb./, vagy a komáromi Szt. András-templom, az esztergomi ferences templom tulajdonjoga és használata körüli vitával kapcsolatban jelentős helytörténeti anyag is halmozódott fel itt. A jezsuitákat érintő iratokban a rend elleni hangulatra, a boszniai ferencesek magyarországi neveltetése kapcsán pedig nemzetiségi ellentétekre találhatók adatok.

9A/30. Cat. 23. Obitus ecclesiasticorum et religiosorum. Posthumarum substantiarum pertractatio. Testamentum.

2134-2141. raktári szám.

Tárgyát l. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál,

Az iratok /köztük pl. Dankó István, Knauz Nándor, Major István, Pór Antal végrendelete/ az elhunytak nevének betűrendjében fekszenek.

9A/31. Cat. 24. Recursus et commendationes pro beneficiis, dignitatibus et officiis ecclesiasticis. Commendari petentes.

2142-2143. raktári szám.

Tárgyát l. az előző primások iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az iratok évről-évről fekszenek.

9A/32. Cat. 25. Sacra exercitia cleri, sacrae missiones populares. Cultus divinus matutinus et vespertinus. Sacramentorum et sacramentalium administratio. Preces, libri precatorii. Devotiones. Festorum celebratio; in hac data venia aut violatio per salutem, productiones scenicas etc. Consociationes piae. Reliquiae, altarium consecratio. Campanarum benedictio. Coemeterium. Stola. Reductio sacrarum missarum. Peregrinationes piae.

2144-2158. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak hasonló kategóriájával.

Az iratanyag tárgyi csoportosításban helyezkedik el: 1. doboz. A papok lelkigyakorlatai, a népmisziók. 2. doboz. Örökimádás, a szentségimádás beosztása. - 3. doboz. Istentisztelet, a prédikáció nyelvének kérdése. A szentségek kiszolgáltatása. - 4. doboz. Engedély a kétszeri misézésre, az alapítványi misék számának csökkentése. - 5. doboz. Papoknak adott felhatalmazások, rózsafüzérek és szobrok megáldása /több irat középkori kelyhek és más egyházi szerek átruházásáról/, katolikus nagygyűlések. -6. doboz. Ájtatosságok, szentségkitétel, imakönyvek, stóla. - 7. doboz. Testvérületek, rózsafüzér, Mária kongregációk, ünnepek megülvése, számuk csökkentése, jubileumok. - 8. doboz. Istentiszteletek /a prédikációk nyelvének kérdése/. 9. doboz. Ereklük /a Szent Jobb áthelyezése/, keresztút, temetők. - 10. doboz. Szent Szív- tisztelet, oltárok, temetés. -11. doboz. Vallási egyesületek, legényegylet, oltáregyesület, többek közt a Szent Adalbert szlovák vallási egyesület. - 12. doboz. Vegyes ügyek /magyar és szlovák prédikáció, templomépítések, a Bazilika elnevezése Budapesten, párizsi magyar lelkészség, jeruzsálemi zarándokház stb./. Körmenetek. - 13. doboz. Misealapítványok, magánkápolnák, zarándoklatok, a kassai vértanuk ügye. - 14. doboz. Keresztek, szobrok és zászlók megáldása. - 15. doboz. Templomok és kápolnák megáldása, kiváltságos oltárok, eucharisztikus kongresszus /többek közt a Mátyástemplom felszentelése 1896/.

9A/33. Cat. 26. *Foundationes categoriae ecclesiasticae ac desuper praestitae relationes, etiam Széchényi-Kolonics.*

2159-2180. raktári szám.

Tárgyát I. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az iratok a plébániák nevének betűrendjében fekszenek, az utolsó doboz végén Generalia címmel az egyházi alapítványokra vonatkozó vegyes iratokat találunk, legvégül pedig a nevek szerint rendezett alapítványi iratokat.

9A/34. Cat. 27. *Parochiarum dotem, fundum instructum, dismembrationem, proventum et ecclesiarum peculium ac supellectilem sacram concernentia. Congruae parochorum redintegratio: amissae sedecimae compensatio, aequivalentis decennialium proventuum fassio. Patroni beneficiorum. Specialia singulas parochias et ecclesias respicientia, inclusis parochiis aliarum dioecesium. Patronatus primatialis. Sequestrum clerio. Autonomia localis.*

2181-2211. raktári szám.

Tárgyát I. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az 1-22. dobozban az iratok a plébániák nevének betűrendjében fekszenek. A 23-24. dobozban az általános és a pár- bérügyek, 25-27. dobozban a kongruaügyek vannak elhelyezve. A kategóriát kiegészíti az 1896-ban készült plébániái jövedelem-összeírásnak nem dobozolt anyaga, mely ugyan csak a helynevek betűrendjében fekszik.

9A/35. Cat. 28. *Rationes ecclesiarum, capellarum, earumque extractus. Status activus et passivus cum reflexionibus.*

2212-2216. raktári szám.

Tárgyát és rendjét I. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

9A/36. Cat. 29. *Aedificatio et restauratio ecclesiarum, parochialium et*

scholarium aedium. Commissio aedilis et mutuae assecurationis institutum.

2217-2231. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

Az iratok a plébániák nevének betűrendjében vannak elhelyezve. /A műemlék kisbényi templomot azonban Kéméndnél kell keresni./ Az utolsó doboz a biztosítási ügyek iratait tartalmazza.

9A/37. Cat. 30. Privata sacella. Altaria privilegiata.

2232. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

9A/38. Cat. 31. Visitationes canonicae ecclesiarum et congregationes districtuales.

2233-2239. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

9A/39. Cat. 32.

a/ Fundus religionis eiusque commissio super revisionalis.

b/ Cassa dioecesana.

c/ Sollicitatura capitularis.

2240-2241. raktári szám.

Tárgyát I. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

9A/40. Cat. 33. Conversio Deficientes /a Graec. Cath. religione etiam/, eatenus praestitae relationes tabellares. Querelae contra ministros acatholicos. Sectae novae.

2242. raktári szám.

A vallásváltoztatásról tett évi jelentések időrendben vannak rendezve.

9A/41. Cat. 34. Transitus a ritu Graeco ad Latinum et vice versa. Item parochia Graeco-Catholica Budapestiensis.

2243. raktári szám.

A ritusváltoztatásra vonatkozó iratok kategóriáját itt - Simor primás levéltárától eltérően - ismét elválasztották a vallásváltoztatásra vonatkozótól /Cat. 33./. Ez az állag a budapesti gör. kat. plébániákra is több adatot nyújt.

9A/42. Cat. 35. Dispensatio in ieiunio et abstinentia.

2244. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

Az iratok időrendben fekszenek.

9A/43. Cat. 36. *Dispensatio in bannis, tempore sacrato, in cognatione et affinitate a parte ordinarii.*

2245-2258. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

Az iratok időrendben fekszenek.

9A/44. Cat. 37. *Dispensationes Romanae pro foro interno et externo. Indulgentiae.*

2259-2270. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

Az iratok időrendben fekszenek.

9A/45. Cat. 38. *Matrimonium dioecesanorum et exterorum. Prolibus de illegitimis relationes tabellares. Processus matrimoniales et alii cuiuscunque generis.*

2271-2273. raktári szám.

Tárgya csak annyiban bővült az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával szemben, hogy a polgári házasság bevezetésével összefüggő iratokat, így a világi bíróságokkal folytatott levelezést is ide sorolták.

9A/46. Cat. 39. *Matrimonia mixta, eorum copulatio, introductio mulieris, progenitae proles; de his tabellaris relatio. Reversales. Dispensatio in impedimento mixtae religionis.*

2274-2282. raktári szám.

Tárgyát I. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

9A/47. Cat. 40. *Matriculae, earum correctio, extractus.*

2283-2305. raktári szám.

Tárgyát I. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

9A/48. Cat. 41. *Scholae: asylum prolium, triviales, nationales, scholae elementares. /1868. XXXVIII. tc./ industriales, mercantiles, superiores puellarum, gymnasia puerorum et puellarum, lycea, academiae, universitas, Museum Nationale, Erudita Societas Hungarica. Gyűlde, scholae catecheticiae. Professores, commissarii dioecesani, iuventus scholastica, graestitae de hac relationes e doctrina religionis, theses item ex hac et iure canonico.*

2306-2314. raktári szám.

A kategória tárgya az oktatásügy /mint az előző primások alatt/ az elemi iskoláktól az egyetemekig. Bővebben I. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az iratanyag tárgyi csoportosításban van elhelyezve, ez azonban nem egészen következetes: 1. doboz.

A budapesti egyetem teológiai kara, az egyetemi keresztyű, katolikus egyetemi tervek stb. - 2. doboz. A nagyszombati gimnázium ügyei /1892-1910/. - 3. doboz. Ua. /1911-1912/. Gimnáziumok ügyei, külön a budapesti Rákócziánom. - 4. doboz. Elemi iskolák ügyei, iskolaszéki választások jóváhagyása /1892-1893/. - 5. doboz. Ua. /1894-1912/. 6. doboz. Érseki biztosi jelentések a hitoktatásról /1892-1908/. -7. doboz. Érseki biztosok kinevezése; jelentéseik a hitoktatásról /1909-1912/. Hittanárok és hitoktatók kinevezése /1892-1896/, hittanári vizsgák. 8. doboz. Hittanárok és hitoktatók kinevezése /1902-1912/. - 9. doboz. Óvodák, Egyházi és világi tanfelügyelők kinevezése, Országos Katolikus Tanítói Segélyalap. Vegyes és általános érdekű iratok /mint a vallásoktatás új tervéről a kultuszminiszterrel folytatott vita 1900-ban/.

9A/49. Cat. 42. Ludirectores, praeparandiae. Consilium cath. paedagogicum /Kath. Tanügyi Tanács/. Adornati pro hac libri. Aeditui, organoedi, cantores rurales, syndici.

2315-2320. raktári szám.

Tárgyát I. Simor prímás iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az iratok a következő /részben tárgyi/ csoportosításban fekszenek: 1-2. doboz. Időrendben elhelyezett iratok /1892-1893/; vegyes iratok. - 3. doboz. Tanítóképzők iratai /a bp. kir. kat. és az esztergomi tanítóképző-intézet történetére vonatkozó adatokkal, 1892-1905/. - 4. doboz. Ua. /1905-1912/. A tanítók ügyei. - 5. doboz. A Katolikus Tanügyi Tanács, a tanítói segélyalap, az egyház világi segédzemélyzete, óvónőképzők. - 6. doboz. Templomgondnokok.

9A/50. Cat. 43. Stipendia et subsidia scholastica. Foundationes categoriae litterariae. Alumnea in convictibus, eorum collatio et rationes. /Fundatio Sigray, Török, Illésházy Herberstein, Somogyi, Sántha, L. B. Sina, Eltz, Palásthy, Szlávay Éva, a bécsi egyetemen /Ungarische akademische Nation/, Láng. Irgalomház. Coecorum a Kopácsy./

2321-2323. raktári szám.

Az iskolai ösztöndíjak és alapítványok kategóriája két részre oszlik. Első dobozában a nagyszombati konviktusra vonatkozó iratok fekszenek, a másik kettőben viszont az alapítványiak, az alapítók nevének betűrendjében. A dobozban Diversa címmel vegyes anyag is található, mely többek között az alapítványok fölötti kormányfelügyelet kérdését érinti.

9A/51. Cat. 44. Libri scholastici. Scripta periodica. Variorum operum elucubrationes ac compositionum musicalium editio. Societas S. Stephani et S. Ladislai edendorum bonorum librorum. Libri prohibiti.

2324-2330. raktári szám.

Tárgyát I. Simor prímás iratainak megfelelő kategóriájánál. Az anyag történeti szempontból jelentős tárgyai: a kat. sajtó egyházi támogatása és terjeszkedése /Szt. István Társulat nyomdája, könyvkereskedése/, a szlovák nemzetiségi mozgalmak az irodalom terén /Szt. Adalbert Társulat, szlovák bibliafordítás, egyes egyháziak munkái és a velük kapcsolatos intézkedések/, valamint a katolicizmus újabb irodalmi irányzatának viszontagságai /Prohászka Ottokár munkáinak bírálata, a vigilancia-bizottság állásfoglalása stb./.

9A/52. Cat. 45. Instituta

a/ puellarum educatoria:

b/ parvulorum tutamini destinata;

c/ musicalia.

2331-2332. raktári szám.

Tárgyát I. Simor prímás iratainak megfelelő kategóriájánál.

9A/53. Cat. 46. Orphani, pupilli, orphanotrophium. Societates profanae.

2333-2335. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző prímások iratainak hasonló kategóriájával. Ebben az évkörben - elég következetlenül - a katolikus jellegű világi egyesületek irataival bővítették, amilyenek a kat. legényegyletek, a kat. ifjúsági egyesületek, a kat. munkás- és munkásnő-egyesületek, tanoncvédő és patronázs-egyesületek, a Katolikus Népszövetség, a budapesti templomhiány megszüntetésére alakult kápolna- és templomépítő egyesületek, a Kat. Egyesületek Országos Szövetsége /későbbi Országos Katolikus Szövetség/, továbbá a Szent István, Szent László és Szent Adalbert Társulatok /ezek iratainak másik része a 44. kategóriában fekszik/.

Végül ide osztottak be több olyan egyesülettől érkezett megkeresést is, amelyek nem tartoztak egyházi irányítás alá. Az iratanyag érdekesen jellemzi a nemzetiségi mozgalmakat /a Szent Adalbert társulat révén/, és az egyháznak az új társadalmi igényekre való reagálását /szociális kurzusok, szociális bizottság a Szent István Társulatban/.

Az iratok nem az érintett egyesületek szerint, hanem évről-évre vannak elhelyezve, az 1912. évi iratok, a 47. kat. 2. dobozában.

9A/54. Cat. 47 Coecorum, surdomutorum, item gymasticum institutum, gyrgatum. Nosocomium. Xenodochium. Domus correctoria, laboratoria, pauperum, brephotrophia eorumque rationes.

2336-2337. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző prímások iratainak hasonló kategóriájával. Jelentős anyagot tartalmaz Vaszarának az esztergomi közoktóráz felépítése érdekében, és a város szegényeinek támogatása során tett adományairól.

Az iratok évről-évre fekszenek.

9A/55. Cat. 48. Zingari et eorum educatio.

2338. raktári szám.

A kategória egyetlen iratot tartalmaz, mégpedig a muzslai cigánybandának a prímás ellen folytatott birtokperében hozott ítéletet /1899/. A per iratai a világi levéltárban vannak.

9A/56. Cat. 49. Schematismus dioecesanus, universalis ecclesiasticorum.

2338. raktári szám /a 48. kategóriában közös dobozban/.

Tárgya megegyezik az előző prímások iratainak megfelelő kategóriájával. Az apátságokra és prépostságokra vonatkozó történeti jegyzetek teszik becsessé.

9A/57. Cat. 50. Mappa dioecesana. Calendaria.

2339. raktári szám.

Tárgyát l. Simor prímás iratainak megfelelő kategóriájánál.

9A/58. Cat. 51. Milites. Eorum copulatio. Prolium baptismus. Obitus.

2339. raktári szám. /az 50. kategória dobozában/.

Tárgya megegyezik az előző prímások iratainak megfelelő kategóriájával.

/Cat. 52. Judaei.

Üres./

9A/59. Cat. 53. Pensione donati e fundis publicis.

2339. raktári szám /az 50. kategória dobozában/.

Tárgya megegyezik az előző prímások iratainak megfelelő kategóriájával.

9A/60. Cat. 54. Collectes subsidiorum publicae. Simbolae districtus.

2340-2345. raktári szám /az 1892. év iratai még az 50. kategória dobozában fekszenek/.

Tárgyát l. Simor prímás iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az iratok időrendben fekszenek. A pozsonyi Szt. Erzsébet-otthonra folyt gyűjtés iratai külön csomót tesznek ki.

9A/61. Cat. 55. Assignatio piorum subsidiorum. Eleemosynae, eatenus recursus, item subsidium cooperatorum.

2346-2351. raktári szám.

Tárgyát l. Simor prímás iratainak megfelelő kategóriájánál. A kérvények nagy tömegéből kiemelkednek azok, amelyek külföldi katolikusoktól származnak /Bukarest, Pitești, a kanadai Esterházy-telep, Kmoskó Mihály tudományos kutató Beirutban, stb./. Az iratok közt - a csekkforgalom bevezetésével kapcsolatban - a főegyházmegyei pénztár szervezetére is találunk adatokat.

9A/62. Cat. 56. Aes mutuo, commendationem in negotiis saecularibus, protectionem aut aliud quid petentes. Financiales res.

2352. raktári szám.

Tárgyát l. Simor prímás iratainak megfelelő kategóriájánál. Iratok csak egyes évekből találhatóak, és időrendben fekszenek.

9A/63. Cat. 57. Vaccinatio. Res publicae sanitatis.

2352. raktári szám /az 56. kategória dobozában/

A kategória hagyományos tárgyát kibővítve olyan iratokat is ide soroztak, mint az egységes vasúti időszámítás bevezetése az istentiszteletek és az oktatás tekintetében, vagy a Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjgyesületének segélykérése.

9A/64. Cat. 58. Acta comitatensia.

2352. raktári szám /az 56. kategória dobozában/

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval. A vármegyék felirataiból és megkereséseiből a nemzetiségi mozgalmakra és a velük szemben tett lépésekre, egyes törvényhatóságok ill. városok /Nyitra és Esztergom megye, Esztergom város/ múltjára és bizonyos évfordulók alkalmából tartott ünnepekre vonatkozó adatokat lehet meríteni.

9A/65. Cat. 59. Diaetalia.

2353. raktári szám.

A kategória tárgyai az 1892-1894, 1896-1897, 1904-1908, 1910-1912 évek országgyűléseivel kapcsolatos kérdések különösen egyházi személyeknek /pl. Csernoch János, Jehlicska Ferenc, Juriga Nándor, Kollár Márton, Hock János/ adott engedély arra, hogy képviselőjelöltként felléphessenek.

9A/66. Cat. 60. Miscellanea.

2353-2354. raktári szám /részben az 59. kategória dobozában/.

A legkülönbébb tárgyú vegyes iratok kerültek ide, mint a millenárius kiállítás előkészítése, a Szépművészeti Múzeum létrehozása, az Esztergom-párkányi Dunaid felépítése, a nemzeti lobogó kifizése bizonyos alkalmakkor, kulturális ügyek, sajtótámogatás stb. Az iratok zöme azonban egyházak vagy egyházi személyek bírósági vagy közigazgatási ügyeire vonatkozik. Éppen e kategória jellegének /Csernoch primás irataiban már a címbe is felvett/ megváltozása folytán egyes iratokat Cat. 62. vagy Cat. 63. jelzéssel láttak el, de ezek éppen úgy vegyes tárgyú iratok, mint a többiek. Az időrend szerinti felállítással szemben külön csomóban vannak azok a peres iratok, amelyeket Okolicsányi László volt Hont megyei egyházmegyei ügyész szolgáltatott vissza 1907-ben.

9A/67. Cat. 61. Catechismus dioecesanus.

2355. raktári szám.

A korábbi "Unitarii" kategória helyére ebben az évkörben a katekizmusnak szánt kategóriát hoztak létre. Valójában csak a szlovák katekizmus kiadására vonatkozó egyetlen irat került ide 1912-ből.

/A 72 kötet segédkönyv 2356-2427. raktári számon található./

9B

MAGÁNLEVÉLTÁR

2428-2440. raktári szám.

Vaszary primás rendezetlen magánlevéltára érseki és bíborosi kinevezésére főpásztori tevékenységére, kegyes adományaira vonatkozó iratokat, magánleveleket és üdvözlő iratokat tartalmaz. Az anyag jelentős része olyan, mely a nyilvános levéltárban is helyet kaphatott volna /Autonómiaügyek, segélykérések stb./.

Terjedelem 13 csomó /kötet/ 2 fm.

CSERNACH JÁNOS PRÍMÁS IRATAI**1913-1927**

Csernoch János /1852-1927/ tanulmányait Bécsben, a Pázmáneumban és az Augustineumban végezte. Kápláni beosztása után Esztergomban teológiai tanár, udvari pap, 1890-ben kanonok, 1901- , 1905- és 1906-ban szülővárosának Szakolcának néppárti képviselője, 1908-ban csanádi püspök, 1911-ben kalocsai érsek lett. 1912-ben Vaszary Kolos lemondása után esztergomi érsekké, 1914-ben bíborossá nevezték ki; mint ilyen két pápaválasztáson vett részt. Kormányzata idejére esik az első világháború, a forradalmak és az ellenforradalom, a trianoni béke, a Horthy-féle konszolidáció. A trianoni békeszerződés következtében az érsekség elvesztette a nyitrai, besztercebányai és szepesi suffraganeus püspökséget és uradalmainak nagy részét. Csernoch 1926-ban részt vett a chicagói nemzetközi eucharisztikus kongresszuson, s ebből az alkalomból az amerikai magyarság ügyeivel is foglalkozott.

10A**NYILVÁNOS LEVÉLTÁR**

A Csernoch-iratok rendszere megegyezik a Kopácsy óta hagyományos rendszerrel. A Cat. D itt három alcsoportra oszlik, egyes elavult kategóriák /pl. érseki nemesség, cigányok, zsidók ügyei/ üresen maradtak, mások viszont /pl. a katonák személyi ügyeire vonatkozó/ a háború következtében rendkívül felduzzadtak. A változásokat azonban a prímási iroda nem vitte keresztül, a kategóriák számozását megtartotta. A katolikus intézményekre vonatkozó iratokat /Kasselik-alapítvány stb./ egy új kategóriába foglalták, s ennek a Miscellanea után következő 64. számot adták, holott voltak a rendszerben üres számok is. A kategóriákon belül az iratokat évről-évre, s ezen belül iktatószámok rendjében helyezték el; ez annyira következetes gyakorlat volt, hogy az alábbi leírásban csak a kivételeket említjük meg. Vaszary prímás irataihoz hasonlóan itt is nyomtatott felirattal ellátott kartondobozok készültek az egyes raktári egységek elhelyezésére, de az anyag rendszerint meghaladta a dobozok befogadóképességét, így számos kategória vegyesen dobozokból és csomókból áll.

A segédletek a hagyományos rendszert követik. Az iktatókönyvek /Protocollum actorum dioecesanorum/ magyar nyelven az irat beadványi vagy jegyzőkönyvi számát, beérkezésének napját, küldőjét, rövid tartalmát, elintézésének módját és keltét, valamint a "lajstromozási csomagolás"-t tüntetik fel. Az utolsó adat a kategória számát /betűjét/ jelenti. A 24 kötetnyi iktatókönyvben való eligazodást a kis fólió alakú név- és tárgymutató /Index actorum/ könnyíti meg. A 15 kötetnyi mutatókban a tárgymegjelölések és nevek melletti iktatószámok /beadványi számok/ a vonatkozó kategória kikeresését teszik lehetővé. Nagyobb tömegű iratot tartalmazó tárgyakat külön vezérszó alatt mutatózták, így: Autonómia, Budapest, Capitula, Cardinalis, Egyesületek, Háború és béke, Kasselik-alap, Nagyszombat, Püspöki konferencia, Papi tanács, Rationes, Seminaria stb.

Terjedelem: 247 doboz /csomó/, 31 fm.

10A/1. Cat. A. Summus pontifex, cardinales, nuncii apostolici, dicastaria apostolica.

2441-2442. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző prímások iratainak megfelelő kategóriájáéval. Kiemelkedő tárgycsoportjai: a Szentszék és a magyar népkormány közötti diplomáciai viszony rendezése; pápai

vélemény a kat. autonómiáról; az 1919. év politikai eseményei; Schioppa pápai nuncius budapesti kiküldetése; a magyar kormány befolyása a püspöki kinevezésekre; belügyminiszteri jelentés a keleti menekültekről.

10A/2. Cat. B. Rex apostolicus, regnans familia. Ministri. Dicasteria. Alii monarchae et eorum ditiones.

2443-2444. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával. A köztörténeti kutatás számára jelentős Csernoch primás panasza a tanácskormánynál; a Tanácsköztársaság megdöntése után a régi állapotok visszaállítására vonatkozó iratváltás; törvénytervezet a törvények szentesítéséről és a nádori méltóságról. Számos irat foglalkozik IV. Károly trónfoglalási kísérletével és a primással fenntartott kapcsolataival. Így IV. Károly levele a legitimitásról, Martin Aurél jelentése a királynál tett látogatásról, Károly állítólagos levele a primáshoz, ennek jelentése Rómába a IV. Károllyal való tihanyi találkozásáról, IV. Károly tiltakozása a trónfosztás ellen, a primás cikke a király haláláról, a királyi család segélyezése. Itt fekszik Horthy Miklós védekezése is a protestantizmus túlságos favorizálásának vádjá ellen.

Az évrendben és ezen belül iktatószámok szerint dobozott iratokon kívül külön csomó tartalmazza a IV. Károly megkoronázására vonatkozó iratokat.

10A/3. Cat. C. Primas regni una archiepiscopus Strigoniensis et eius aula.

2445-2448. raktári szám.

A rendkívül változatos tartalmú kategória a primásnak, részben mint az ország egyik vezető közjogi funkcionáriusának, részben mint a magyar egyház, de egyúttal a főegyházmegye fejének - aki egyúttal a katolikus társadalmi élet élén is állt - valamint a katolikus egyház bíborosának közvetlen, személy szerinti kapcsolataiból keletkezett iratokat és levelezést tartalmazza. Ennek megfelelően a jelentősebb iratok túlnyomó része az egyházi ügyek, az országos politika, az egyházi és világi társadalmi élet és a szociálpolitika terére esik, kisebb részét a primási udvar és az iroda alkalmazottainak személyi és anyagi ügyei, valamint a primási uradalommal kapcsolatos és más gazdasági és pénzügyek alkotják. Az anyag jelentőségét fokozza az a körülmény, hogy hazánk legújabb kori történetének legválságosabb idejére: a világháború, a forradalom és ellenforradalom, a trianoni béke és végrehajtásának idejére vonatkozik.

Egyházi vonatkozású ügyek: külföldi és hazai üdvözlések egyházi ünnepek és a primás személyes vonatkozású évfordulói alkalmából, adományok templomok céljaira, a budapesti érseki felügyelői állás betöltésének ügye, egyházmegyei körlevelek fogalmazványai, majd a trianoni békekötés után az elcsatolt országrészekre esett egyházmegyéek ügyei, az általa 1924-ben vezetett római zarándoklat, majd 1926-ban részvétele a chicagói eucharisztikus kongresszuson, mely utóbbinak a vallásos célon kívül külpolitikai vonatkozásai is vannak.

Az első világháború idejéből egyrészt a hadikölcsönök jegyzése, másrészt a hadi eseményekkel kapcsolatos szociális tevékenység adja az iratok lényeges részét: így a hadigondozás, a hadiárvak és a Honvédalap adományokkal való támogatása. A Tanácsköztársaság idejéből sok olyan intézkedést tartalmazó irat található, amely a primás és a primási udvartartás, valamint az aula helyzetének szabályozására irányult, majd a Tanácsköztársaság bukása után mindezen intézkedések hatálytalanítása. Ez időtől kezdve tapasztalható a primás politikai szerepének aktívabbá válása egyrészt a belpolitikai rendezés, másrészt a kormány külpolitikai helyzetének megerősítése terén, külföldi propaganda útján. Az iratok tanúsága szerint ezek szolgálatába állította összeköttetéseit és politikai irányító tevékenységét mindazokon a közéleti területeken, amelyek erre alkalmat adtak, mint a publicisztika, egyesületi élet, előadások, külföldi diplomatákkal és politikusokkal való érintkezés.

A lakosság anyagi leromlása folytán fokozott szociális tevékenységet fejtett ki ösztöndíjak, alapítványok megteremtésével, ínségakciók, gyermekétkeztetés támogatásával. Aktív érdeklődéssel kísérte az ország gazdasági talpraállításával összefüggő tárgyalásokat is. Mindezekon kívül számos irat vonatkozik legszemélyesebb ügyeire.

10A/4. Cat. D.

/Közös cím nélkül./

2449-2457. raktári szám.

Ez a kategória három alcsoportra oszlik, melyek a Da, Db ill. Dc jelzést viselik. Mindegyik alcsoportnak külön címe van.

10A/4a. Da. Conferentia chori episcoporum.

Az alcsoport - Vaszary primás irataihoz hasonlóan – a rendszerint évenként kétszer a primás elnöklése alatt tartott püspöki konferenciák iratait tartalmazza. Ezeknek egy része a tanácskozások előkészítésére vonatkozik /beadványok, jelentések, javaslatok, a tárgysorozat megállapítása és a tanácskozás összehívása/, más részük a tanácskozás jegyzőkönyveit és a hozott határozatok végrehajtásával összefüggő intézkedéseket foglalja magában.

10A/4b. Db. Autonomia regnicolaris ecclesiastica.

Az alcsoportba a katolikus autonómia létesítésére irányuló tárgyalások iratait sorozták be. Túlnyomó részük 1918-ból ered, amikor az autonómia érdekében folytatott tárgyalások ismét megélénkültek, és a kormány törvényjavaslatot nyújtott be az 1848:XX. tc. végrehajtásáról. Az iratok jelentős részét a törvényjavaslattal kapcsolatban bekért vagyoni kimutatások teszik. Néhány iratban az autonómia ügyének a nemzetiségi kérdéssel való kapcsolatára kapunk adatokat. A további évekből alig vannak iratok, 1921 után pedig egyáltalán nincsenek.

Az évenként és ezen belül iktatószámok szerint dobozolt iratokon kívül külön csomóban fekszenek az esztergomi főegyházmegyére vonatkozó kimutatások, a plébániák nevének betűrendjében.

10A/4c. Dc. Dioeceses et dioecesani episcopi singulariter.

a/ Ecclesia extra Hungariam. Missiones. Jubileum.

b/ Ecclesia Hungarica;

1. Acta totam ecclesiam concernentia,

2. plures dioeceses,

3. singulares dioeceses iuxta alphabetum signatas concernentia, Capitula, abbates. Praepositi ceterique sacerdotes. Promotionum ecclesiasticarum et saecularium annuntiationes.

Az alcsoport többféle tárgyú iratot tartalmaz, így a primásnak a külföldi püspökségekkel való érintkezésére, az egész magyar katolikus egyház ügyeire, valamint az egyes magyarországi püspökségeknek, káptalanoknak a primási felügyelet alá tartozó ügyeire vonatkozókat. Ezek az ügyek részben személyi és fegyelmi, részben vagyonkezelési természetűek. Legfontosabb érintett kérdések: a hajdudorogi egyházmegyével kapcsolatos ügyek; görög katolikus magyar püspökség felállításának

terve az Egyesült Államokban; a ciril betűk kiküszöbölése a rután tankönyvekből; a bolgár görögkeletiek uniójának ügye; a háborúval kapcsolatos segélyakciók, a háború utáni külföldi segélyakciók és gyermeknyaraltatások; a párizsi béketárgyalás előkészítésének és lefolytatásának iratai, az egyházi érdekkörön túlmenő politikai tartalommal /közbenjárás Magyarország területi integritásának fennmaradása érdekében/; a trianoni határokkal két részre szakított egyházmegyék ügyei; az 1920-i földreformmal kapcsolatos iratok; az évenkénti katolikus nagygyűlések; papok kiküldése a külföldön élő magyarok lelki gondozására.

A cím ellenére az iratok nem tárgyak és egyházmegyék szerint, hanem évről-évre és iktatószámok szerint vannak rendezve.

10A/5. Cat. E. *Informationes de clero iuniori eiusque professoribus et aliarum dioecesium seminariis. Theses theologicae in iisdem propositae, thesiumque harum revisorium.*

2458. raktári szám.

A hagyományos kategóriáknak megfelelően az itt elhelyezett iratok egyik tárgya a szemináriumokban előadott teológiai tételek, a másik pedig az előjáróság által a növendékpapokról adott jelentések. A tananyagra, vonatkozó jelentések csak az esztergomi szemináriumból vannak meg; a növendékekről szólók azonban ezen kívül a budapesti szemináriumban és a bécsi Pázmáneumban nevelkedő Esztergom egyházmegyei kispapokra is vonatkoznak.

/Cat. F. *Acta synodalia ...*

üres./

/Cat. G. *Assessoratus archiepiscopalis ...*

üres./

10A/6. Cat. H. *Primatialia.*

a/ *Bibliothecam,*

b/ *dominia subditelam, item Basilicam Strigoniensem, Pinacothecam concernentia; Museum Archiepiscopae.*

2459. raktári szám.

A hagyományos kategória anyaga két eltérő részből áll. Ide tartoznak egyrészt az érsekség kulturális és tudományos intézményeire /Keresztény Múzeum, főszékesegyházi könyvtár, levéltárak/, a Bazilika művészi berendezésére és a kincstárra vonatkozó iratok, másrészt pedig a primási uradalmak gazdálkodását érintő olyan ügyek iratai, melyeknek eldöntése magának a primásnak volt fenntartva. /Ezért nem a jószágkormányzósági levéltárban fekszenek./ Az iratokban a képtár rendezésére és anyagának restaurálására, a kincstár gyarapodására, valamint az Ipolyi-gyűjtemény ügyeire találunk adatokat.

Az iratok nem tárgyak szerint, hanem évről-évre fekszenek.

10A/7. Cat. 1. Officia vicarialia.

- a/ Vicariorum institutio,**
- b/ eorum protocollares relationes,**
- c/ individua vicarialia,**
- d/ expensae cancellariae vicarialis.**

2460. raktári szám.

A vikáriusi ügyek hagyományos kategóriája az esztergomi generális helynökségre, valamint a nagyszombati és a budapesti vikáriátusra terjedt ki, 1918 után a nagyszombati vikáriátussal való kapcsolat fokozatosan megszűnt.

Az iratok nem vikáriátusok szerint, hanem évről-évre és iktatószámok szerint vannak elhelyezve.

10A/8. Cat. 2. Consistoria.

- a/ Assessores consistoriales,**
- b/ defensor matrimonii,**
- c/ notarii,**
- d/ iurati consistoriales,**
- e/ medici.**
- f/ advocati pauperum,**
- g/ fiscales consistoriales,**
- h/ fiscales dioecesani,**
- i/ agentes aulici,**
- k/ acta auditorialia et processualia.**

2460. raktári szám /az 1. kategóriához kapcsolva/.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval. 1918 után a nagyszombati szentszék fokozatosan függetlenül, a kategóriában tehát csak az esztergominak és a budapestinek az ügyei maradtak meg.

10A/9. Cat. 3. Suffraganei et eorum ceremoniarum.

2460. raktári szám /az 1. kategóriához kapcsolva/.

A hagyományos kategóriában mindössze két irat van, egyikük a földművelésügyi népbiztosságtól /1919/

10A/10. Cat. 4. Normalia publica et dioecesana Circulares. Directorium, schematismus, eorumque expensae.

2461. raktári szám.

Tárgyát l. Vaszary primás iratainak megfelelő kategóriájánál. Történeti becslés itt Karácsonyi János munkája az esztergomi érsekek névsorának kiigazításáról;

10A/11. Cat. 5. Susceptio ad clerum et dimissio. /Dimissio ad ordinem religiosum.

2462-2463. raktári szám.

Tárgyát l. Vaszary primás iratainak megfelelő kategóriájánál. Erre az időre jellemzőek azok a sűrűn előforduló kérvények, amelyekben egyes papok - főként a háború utáni nehéz viszonyokra való hivatkozással - elbocsátást kérnek az Egyesült Államokba, Kanadába vagy más külföldi országba, az ottani magyarok lelkipozíciója céljából. A külföldi magyar missziók felállítását és működését is több irat tárgyalja.

10A/12. Cat. 6. Seminaria.

a/ Romanum.

b/ Viennense sublimius institutum.

c/ Pazmaneum.

d/ Strigoniense.

e/ Pestiense.

f/ Tirnaviense.

g/ Posoniense. Superiores item et informatio de alumnis. Rationes seminariorum et peculium eorum concernentia. Ad gradus litterarium adspirantes.

2464-2470. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval. A trianoni béke következtében a nagyszombati és a pozsonyi /gimnazista kispapokat képző/ szemináriumok már nem ide küldték jelentéseiket.

Az iratok szemináriumok szerint elkülönítve, ezeken belül évek és iktatószámok szerint rendezve fekszenek; az 1926-1927. évi iratok már csak időrendben, tárgyi csoportosítás nélkül.

10A/13. Cat. 7. Sacrorum ordinum collatio aut ad hos dimissio /etiam religiosorum/.

2471-2474. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak hasonló kategóriájáéval. Jelentőségét az életrajzi adatok adják meg.

10A/14. Cat. 8. Jurisdictio pro foro interno: ordinaria - a casibus reservatis.

2475-2482. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

10A/15. Cat. 9. Cooperatorum

a/ dispositio,

b/ proventus. Catechetae et eorum domus et congregatio catechetarum ac erectio stationum capellanorum.

2483-2486. raktári szám.

Tárgyát I. Vaszary primás iratainak megfelelő kategóriájánál. Itt a hitoktatásról szóló jelentések /különösen a fővárosból/ a háború következtében a következő tárgyú iratokkal egészülnek ki: A hitoktatóknak nyújtott segélyek, a menekült erdélyi hitoktatók elhelyezése, a hitoktatók háborús beosztása, katonai szolgálata, a visszatérők elhelyezése, Laikus hitoktatói kurzus szervezése menekült tanítók és tanítónők részére. A római katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesületének működése 1920-tól kezdve.

10A/16. Cat. 10. Privati educatores, capellani domestici.

2487. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával. Mellesleg szó esik itt a New York-i és a hamburgi magyar kikötői lelkészség betöltéséről is.

10A/17. Cat. 11. Superiores et capellani castrenses.

2487. raktári szám /a 10. kategóriához kapcsolva/.

Tárgya /mint az előző primások irataiban/ tényleges és tartalékos tábori lelkészek kinevezése, áthelyezése, nyilvántartása és javadalmazása. Az első világháború idején ide került ügyek a tábori lelkészek bevonulása, a kórházban ápoltság és az átvonuló sebesültek lelki gondozása, majd a tábori lelkészek leszerelése. A Tanácsköztársaság alatt az intézmény megszüntetését, majd 1920-tól kezdve újjászervezését mutatják be az iratok.

10A/18. Cat. 12. Parochiarum administratores et privati curati. S. Joannensium conventus anabaptistarum curatus beneficiatus ad S. Annam.

2488. raktári szám.

Címe ellenére /az anabaptisták ügye a trianoni béke után tárgytalanná vált/ csak az adminisztrátorok kinevezésére, áthelyezésére és javadalmazására vonatkozó iratokat foglalja magában.

10A/19. Cat. 13. Parochialium beneficiorum

a/ erectio, dismembratio, suppressio,

b/ collatio /primatialis in aliis dioecesibus/,

c/ permutatio

d/ resignatio,

e/ de numero parochorum, capellanorum et iunioris cleri tabellares relationes,

f/ synodale examen et examinatores,

g/ relatio de clero saeculari et regulari.

2489-2495. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval. Az anyagot az életrajzi adatok teszik becsessé.

10A/20. Cat. 14. Vicearchidiaconi et vicearchidiaconatum coordinatio.

2496. raktári szám.

A tárgy megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval.

10A/21. Cat. 15. Capitula:

a/ Strigoniense,

b/ Posoniense,

c/ Tirnaviense. Succentores, praebendati, capilares, bibliothecarii.

2497-2498. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval. A trianoni béke utáni időből csak az esztergomi káptalanra vonatkozó iratok fekszenek itt.

Az iratanyag káptalanonként, ezen belül évről-évre és iktatószámok szerint van csoportosítva.

10A/22. Cat. 16. Abbatiarum, praepositarum iura, beneficia. Abbatum item ac praepositorum propositiones, dataque eis facultas pontificalium.

2499. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval. Az apáti és préposti címek nyilvántartása tekintetében annyi változás történt az eddigiekhez képest, hogy 1920-ban a kultuszminiszter az 1700-tól vezetett nyilvántartást, a Liber Regiust megküldte a primásnak, hogy azt megőrizze és tovább vezesse /jelenleg a Batthyány iratok segédkönyvének élén áll/, 1923-ban pedig az apáti és préposti címek jegyzékét kiigazították.

10A/23. Cat. 17. Indultus elongationis a residentia.

2500. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

10A/24. Cat. 18. Deficientes, eorum fundus auxiliaris. Correctionalistae; expensae in hos. Benemeritorum fundus; Institutum S. Adalberti. Fundus pensionis archidioecesanus novus. Dispensatio a breviarii recitatione.

2501-2504. raktári szám.

A kategória túlnyomó részt a papok nyugdíj- és segélyezési ügyére vonatkozó iratokat tartalmazza. Ide tartoznak tehát a Sz. Adalbert Intézet és az elaggott papok nagyszombati intézete /Institutum deficientium et emeritorum sacerdotum/, valamint az ezek fenntartására szolgáló alapok és alapítványok ügyei. Ezeknek működése a háború és a pénzalapok megsemmisülése következtében megszűnt. Fennmaradt ezzel szemben a felajánlásokból és adományokból alakult és fenntartott papi nyugdíjintézet és ennek pénzalapja, a "Fundus emeritorum parochorum et deficientium sacerdotum," továbbá a papi segélyalap, a "Fundus auxiliaris parochorum et deficientium sacerdotum", melynek létét főként nagy összegű főpapi alapítványok és a plébániák rendszeres hozzájárulásai biztosították. A papi nyugdíjalap viszonyát az Országos Tanári Nyugdíjgyesülethez az utóbbi kötelékében működő világi paptanárok vonatkozásában miniszteri rendelet szabályozta 1916-ban. Az iratok nagy részét felvételi, segély- és nyugdíjazási kérések és ezek elintézései, továbbá felajánlások, alapítványok, jelentések, elszámolások alkotják. - A kategória kisebb része a breviárium mondásának kötelezettsége alóli felmentésekről szól.

10A/25. Cat. 19. Informationes de clero curato, seu visitatio vicearchidiaconatum.

2505. raktári szám.

A kategória tárgyát és az esperesi jelentések részletes tartalmát l. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál. A táblázatos jelentéseken kívül más jelentések is találhatóak itt a katolikus lakosság népmozgalmi és vallásügyi statisztikájáról, továbbá az első világháború után lefolytatott nyomozások iratai egyházi személyek

10A/26. Cat. 20. Litterae formatae, aliaque testimonia praestitae per reduces relationes, gratulationes cleri et saecularium.

2506-2507. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

10A/27. Cat. 21. Querelae adversus ecclesiasticos et horum contra saeculares.

2508-2512. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával. Ebben az évkörben igen gyakoriak az egyes papok ellen - különösen politikai magatartásuk miatt - a hatóságok részéről tett feljelentések.

10A/28. Cat. 22.

a/ Religiosi,

b/ moniales et cunctae aliae religiosae congregationes,

c/ de utrisque tabellares relationes,

d/ saecularisatio

e/ visitatio apostolica.

2513-2521. raktári szám.

A hagyományosan a szerzetesrendek iratait tartalmazó kategória ebben az évkörben a sebesült és beteg katonák ápolására vonatkozó iratokkal bővült.

Az anyag a férfi, majd a női szerzetek szerint van csoportosítva, de az 1924-1927 közötti iratokat már nem osztották be, hanem a kategória utolsó csomójában helyezték el. Részletesen: 1. csomó Ciszterciák. /Zirci apátság, "Budapesti hittudományi és tanárképző intézet" cisztercita gimnázium/ Premontreiek. /Csornai és jászóvári prépostság, gödöllői gimnázium és internátus építkezése./ Irgalmasok. /Kórházak, a császárfürdői kegyes alapítvány, csonkult és béna katonák gyógykezelése./ Lazaristák. Szaléziánusok. /Letelepítésük Péliföldszentkeresztben a volt pálos kolostorban és Fiumében; alapítványaik./ Keresztény iskolatestvérek. /A budapesti "Szent József fiúnevelő-intézet"./ Vegyes anyag az előzőkhöz - 2. csomó. Bencések. /Balatonfüredi fürdőtelep, fővárosi gimnázium felállítása./ Jezsuiták. /Mária-kongregációk./ Piaristák. /Évi jelentéseik budapesti és kolozsvári hittudományi intézeteikről, a rend vizitációja, jelentés a külügyminiszterhez a csehszlovák területen maradt gimnáziumokról./ - 3. csomó. Ferencesek. /A boszniai Commissariat-alap felszámolása, Kapisztrán-kultusz, a rend 700 éves jubileuma./ Kapucinusok. /A tatatóvárosi Seraphicum építkezése, a budai zárda tulajdonjogi vitája az állammal./ Domonkosok. /Budapesti templómépítés./ Szerviták. Karmeliták. - 4. csomó. Az Isteni Szeretetről a Szent Keresztről és a Jó Pásztorról nevezett nővérek. Karmelita apácák. Női szerviták. Szociális Misszió Társulat. /fogolymisszió/ - 5. csomó. Ferencendi Mária misszionáriusnők. /A Hermina-úti zárda és kórházi tevékenységük./ Assisi Szt. Ferenc leányai. Szegény iskolanénék. - 6. csomó. Mária Reparatrix apácák. /Örökimádás./ Sacre Coeur zárda. Notre Dame de Sion intézet. Szalvatoriánus nővérek. /Hadiárvaház./ Orsolyiták. /A garamszentbenedeki vár átengedése, a rend külön magyar kongregációjának ügye./ - 7. csomó. Irgalmas /Szt. Vince/ nővérek. / Hadikórházi szolgálatuk, betegápoló-nővérek társulata./ - 8. csomó. Erzsébet-apácák. /Katonák ápolása, rendi szabályaik./ Angolkisasszonyok. /150 éves jubileum./ Vegyes iratok különféle női szerzetesrendekről, /Ápolónői szolgálat. Mária-kongregációk. Ellenséges államokból való szerzetesek ellenőrzése a háború alatt./ - 9. csomó. Zömében 1924-1927 közötti iratok. Egy részük a szerzetesrendeknek a háború következtében megváltozott helyzetével foglalkozik, /segélyezésük, egyes rendek letelepítése Magyarországon, menekült női tanerők működésének biztosítása/ más részük teljesen vegyes /a pálosok letelepítése, a szerzetes tanárok fizetése, a rendek házadómentessége, idegen szerzetek magyarországi vagyona, francia szerzetesek statisztikája, Kapisztrán-szobor/. Ide kerültek a "Szerzetestanárok Tanácsának" megalakulására vonatkozó iratok is. /1918-1919/

10A/29. Cat. 23. Obitus ecclesiasticorum et religiosorum. Posthumarum substantiarum pertractatio. Testamentum.

2521-2525. raktári szám.

Tárgyát I. Simor prímás iratainak megfelelő kategóriájánál. Ide vannak sorolva a más egyházmegyék és szerzetesrendek főbb méltóságainak haláláról szóló értesítések és az ezzel kapcsolatos részvétnyilvánítás.

10A/30. Cat. 24. Recursus et commendationes pro beneficiis, dignitatibus et officiis ecclesiasticis. Commendari petentes.

2526-2527. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző prímások iratainak megfelelő kategóriájával

10A/31. Cat. 25. Sacra exercitia cleri, sacrae missiones populares. Cultus divinus matutinus et vespertinus. Sacramentorum et sacramentalium administratio. Preces, libri precatorii. Devotiones. Festorum celebratio; in hac data venia aut violatio per saltus, productiones scenicas etc. Consociationes piae. Reliquiae, altarium consecratio. Campanarum benedictio. Coemeterium. Stola. Reductio sacrarum missarum. Peregrinationes piae.

2528-2538. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző prímások iratainak megfelelő kategóriájával.

Az iratanyag 1924-ig tárgyi csoportokban van elhelyezve: 1. csomó. Szentelések, megáldások. - 2-4. csomó. Az alapítványi misék számának csökkentése, engedély a kétszeri misézésre. - 5. csomó. Temetők, zarándoklatok. - 6. csomó. Vallási egyesületek. - 7. csomó. Papi lelkipályok, népmisziók. - 8. csomó. Istentisztelet, szentségek és szentelmények. - 9. csomó. Vegyes iratok. - 10. csomó. Ajtatósságok és ünnepek. - 11. csomó. Iratok /1925-1927/.

10A/32. Cat. 26. Fundationes categoriae ecclesiasticae, ac desuper praestitae relationes, etiam Széchényi- Kollonics.

2539-2549. raktári szám.

Tárgyát I. Simor prímás iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az iratok 1923-ig a plébániák nevének betűrendjében, ezen belül évről-évre és iktatószámok szerint fekszenek. A 2. doboz csak a budapesti alapítványok iratait tartalmazza, melyek közül kiemelkednek az Irgalmasrend kezelésében volt Marcibányi alapítvány /Császárfürdő/ évi számadásai. Az utolsó csomóban általános és vegyes iratok vannak, főként az 1924-1927 évkörből.

10A/33. Cat. 27. Parochiarum dotem, fundum instructum, dismembrationem, proventum et ecclesiarum peculium ac supellectilem sacram concernentia. Congruae parochorum redintegratio: amissae sedecimae compensatio, aequivalentis decennalium proventuum fassio. Patroni beneficiorum ecclesiasticorum. Specialia singulas parochias et ecclesias respicientia, inclusis parochiis aliarum dioecesium. Patronatus primatialis. Sequestrum cleri. Autonomia localis.

2550-2562. raktári szám.

Tárgyát I. Simor prímás iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az iratanyag csoportosítása: 1. csomó. Kongruaügyek, az 1918-i jövedelem-összeírás anyaga. - 2-10.

doboz ill. csomó. Iratok a plébániák nevének betűrendjében, ezen belül évek és iktatószámok szerint /1913-1923/. - 11. csomó. Több plébániát érintő és általános iratok; évről-évre csoportosított iratok /1923-1925/. - 12. csomó. Ua. /1926-1929/. - 13. csomó. Vegyes.

10A/34. Cat. 28. Rationes ecclesiarum, capellarum, earumque extractus. Status activus et passivus cum reflexionibus.

2563. raktári szám.

Tárgyát és rendjét l. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

10A/35. Cat. 29. Aedificatio et restauratio ecclesiarum, parochialium et scholarium aedium. Commissio aedilis et mutuae assecurationis institutum.

2564-2568. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

Az iratokat 1923-ig a plébániák nevének betűrendjében és egy "Diversa" című csomóban helyezték el. Az 1924-1927 közti iratok azonban csak évek és iktatószámok szerint fekszenek az utolsó csomóban.

10A/36. Cat. 30. Privata sacella. Altaria privilegiata.

2569. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

10A/37. Cat. 31. Visitationes canonicae ecclesiarum et congregationes districtuales.

2570-2571. raktári szám.

Tárgyát l. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál. Túlnyomó részét itt az esperesi kerületek gyűléseiről /corona/ készült jegyzőkönyvek teszik. Az egyházlátogatások anyagát csak a pozsonyi és a nagyszombati káptalan személyi vizitációja képviseli.

Az iratok évről-évre, azon belül kerületenként /ill. káptalanonként/ vannak rendezve.

10A/38. Cat. 32.

a/ Fundus religionis eiusque commissio superrevisionalis.

b/ Cassa dioecesisana.

c/ Sollicitatura capitularis.

2572-2574. raktári szám.

A hagyományos kategória tárgyai a vallás- és tanulmányi alap kezelését ellenőrző bizottság személyi ügyei, az alapok évenkénti zárszámadása, a vallásalapból adott segélyek, korpótlékok, kongrua-kiegészítések, valamint az egyházmegyei pénztárból kiutalt különféle segélyek.

10A/39. Cat. 33. Conversi. Deficientes /a Graeco-Catholica religione etiam/, eatenus praestitae relationes tabellares. Apostatae etiam religiosi. Querelae

contra ministros acatholicos. Sectae novae.

2575. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval, de idegen tárgyú iratok is keveredtek ide.

10A/40. Cat. 34. Transitus a ritu Graeco ad Latinum et vice versa. Item parochia Graeco-Catholica Budapestiensis.

2576. raktári szám.

Tárgya a ritusváltóztatás és a bp. görög katolikus plébánia.

10A/41. Cat. 35. Dispensatio in ieiunio et abstinentia.

2577. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval.

10A/42. Cat. 36. Dispensatio in bannis, tempore sacro, aetate in cognatione et affinitate e parte ordinarii.

2578-2581. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval.

10A/43. Cat. 37. Dispensationes Romanae pro foro interno et externo. Indulgentiae.

2582-2585. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval.

10A/44. Cat. 38. Matrimonia dioecesanorum et exterorum, prolibus de illegitimis relationes tabellares. Processus matrimoniales et alii cuiuscunque generis.

2586-2587. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak hasonló kategóriájáéval.

10A/45. Cat. 39. Matrimonia mixta, eorumque copulatio, introductio mulieris, progenitae proles; de his tabellaris relatio. Reversales. Dispensationes in impedimento mixtae religionis.

2588-2589. raktári szám.

Tárgyát I. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

10A/46. Cat. 40. Matriculae, earum correctio, extractus.

2590-2600. raktári szám. Tárgyát I. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

10A/47. Cat. 41. Scholae: asylum prolium, triviales, nationales, scholae elementares /1868. XXXVIII. tc./, mercantiles, superiores puellarum,

gymnasia puerorum ac puellarum, lycea, academiae, universitas. Museum Nationale. Erudita Societas Hungarica. Gyűlde, scholae catecheticae. Professores. Commissarii dioecesaní, iuventus scholastica, praestitae de hac relationes e doctrina religionis, theses item ex hac et iure canonico.

2601-2606. raktári szám.

A kategória a közoktatásügyre vonatkozó iratokat foglalja magában, de a korábbi korszakokkal ellentétben csak kisebb számban az elemi iskolákra vonatkozókat. Az iratok nagyobb része - a közép- és a szakiskolákban folyó katolikus hitoktatás mellett - a katolikus középiskolákra és szakiskolákra, továbbá az egyetemekre, főleg a budapesti tudományegyetemre vonatkozik. Tartalmuk: személyi ügyek /képesítés, alkalmazás, előléptetés/, fizetés- és nyugdíjügyek, jelentések, panaszok, törvénytervezetek, tantervek stb. Egyetemi vonatkozásban jelentősebb az egyetemi tanári kinevezési ügyekben történt elvi állásfoglalás, a pozsonyi és a debreceni egyetem felállításának ügye, tiltakozás a budapesti teológiai fakultás megszüntetése ellen 1919-ben, majd tervek pécsi katolikus teológiai kar, illetve általában katolikus egyetem létesítésére, nyári egyetemi tanfolyamok. A hitoktatás tekintetében jelentős a középiskolai hitoktatás nemzetiségi nyelvűvé alakítása 1918-ban, s utóbb a szentendrei bunyevác nyelvű istentisztelet és hitoktatás ügye.

10A/48. Cat. 42. Ludirectores, praeparandiae, Consilium Catholicum Paedagogicum /Katolikus Tanügyi Tanács/, adomati pro hac libri, aeditui, organoedi, cantores rurales syndici.

2607-2608. raktári szám.

A kategória jelentős részét ebben az évkörben a templomgondnokokra, templomi karnagyokra, sekrestyésekre és harangozókra vonatkozó iratok teszik ki. A tanítók és általában az oktatás ügyei zömmel az egyházmegyei fő-tanfelügyelőség irattárába kerültek, mely ma a primási levéltár külön fondja /1. alább/. Így csak olyan iskolai ügyek iratai jutottak ebbe a kategóriába, melyek általános jellegüknél fogva /pl. főfelügyelet, országos tanítói segélyalap stb./ a főtanfelügyelő hatáskörét meghaladták. A kutatásnál ügyelni kell arra, hogy ugyanolyan tartalmú iratot /pl. a katolikus középiskolai főhatóság jelentését/ egyszer ide, másszor a 41. kategóriába sorolták be.

10A/49. Cat. 43. Stipendia et subsidia scholastica. Foundationes categoriae litterariae. Alumnea in convictibus, eorum collatio et rationes. /Fundatio Sigray, Török, Illésházy-Herberstein, Somogyi, Sántha, L.B. Sina, Eltz, Palásthy, Szilávy Éva, a bécsi egyetemen /Ungarische akademische Nation/, Láng, Irgalomház. Coecorum a Kopácsy./

2609. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval.

10A/50. Cat. 44. Libri scholastici. Scripta periodica. Variorum operum elucubrationes ac compositionum musicalium editio. Societas S. Stephani et S. Ladislai edendorum bonorum librorum Libri prohibiti.

2610-2616. raktári szám.

A kategória tárgyai főként az "Imprimatur" érdekében benyújtott kérelmek, a reájuk vonatkozó cenzori jelentések és a meghozott határozatok. Jelentős számban vannak még a tiltott könyvek olvasására kért és kapott engedélyek, továbbá az új katekizmus kiadására, valamint a Szt. István és

Szt. László társulatra vonatkozó iratok.

10A/51. Cat. 45. Instituta

a/ puellarum educatoria,

b/parvulorum tutamini destinata,

c/ musicalia.

2617. raktári szám.

Tárgyát I. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál. A zeneiskoláknak nincs itt anyaga, de leány-középiskolákra vonatkozó került ide is.

10A/52. Cat. 46. Orphani, pupilli, orphanotrphium. Societates profanae.

2618-2620. raktári Szám.

Az árvaházi ügyek hagyományos kategóriája itt is kiegészült a különféle társadalmi egyesületekre vonatkozókkal /felkérés védnökségre, zászlószentelésre stb./.

10A/53. Cat. 47. Coecorum, surdomutorum institutum. Gyrgatum. Nosocomium. Xenodochium. Domus correctoria. Brephotrophia.

2621. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak hasonló kategóriájával.

/Cat. 48. Zingari et eorum educatio.

Üres./

10A/54. Cat. 49. Schematismus dioecesanus, universalis eccleaiasticorum, regnicolaris. Satistica, Mutatio nominum personarum et locorum.

2622. raktári szám.

Tárgya hagyományosan az egyházmegyei névtár ügye, Ezenkívül a Statisztikai Hivatalnak különféle adatokat kérő megkeresései és egyes plébánosok ellen késedelmes adatszolgáltatás miatt tett panaszai fekszenek itt.

10A/55. Cat. 50. Mappa dioecesana. Calendaria.

2622. raktári szám /a 49. kategóriához kapcsolva./

Az egyházmegyei térkép és naptár hagyományos kategóriája. mindössze egy jelentéktelen iratot tartalmaz.

10A/56. Cat. 51. Res militares. Super copulatione, obitu militarium personarum. Item de baptismo, obitu, copulatione prolium militarium testimoniales.

2623-2624. raktári szám.

A kategória hagyományos tárgya a háború következtében rendkívül kibővült; három évkörre oszlik, melyek közül az 1917-1918-i külön dobozban van elhelyezve.

Az iratok kisebb részben a katonai személyek házasságkötésével, halálával és gyermekeik hasonló ügyeivel foglalkoznak. Az anyag nagyobb és fontosabb része az első világháborúval összefüggő, főként az egyházzal kapcsolatos ügyek. Az 1914-16-os anyagban: Hadikölcsön jegyzés, a katonák lelki gondozása, a tábori lelkészek ügyei, a Hadsegélyező Hivatal támogatása. Rokkant katonák, hadiárvák ügye. Háborús anyaggazdálkodás. Harangok és hadijelentőségű más fémek rekvirálása. Gabonarekvirálás. Papok, katonai szolgálata. Katonaszorok gondozása. - Az 1917-1918. évi anyagban ezeken kívül: A kat. politikusok és parlamenti tagok zürichi békeértekezlete és más kat. békemozgalomok. Hősi emlékművek. Gyűjtések katonasorok számára. Hadigondozó szervezet felállítása. Hadiözvegyek, árvák segélyezése. Rokkantelepítés. Élelmezési nehézségek. Honvédkórházak ellátása. Hadifogoly ügyek. Oroszországi misszió. Hadikonyhák felállítása. Orosz hadifoglyok kicserélése. Hadicélokra tett alapítványok, gyűjtések. A papság csatlakozása a Nemzeti Bizottsághoz. 1918. novemberi behívási parancs. A fegyverszüneti bizottság működése. Egyházi értékek biztonságba helyezése. Cseh invázió esetére utasítás. Háború utáni zavargásokról jelentések. A primás az ország területi integritása érdekében az entente hatalmak bíborosaihoz fordul. Hadifoglyok házassága. - Az 1918-27-es anyagban: Nemzetiségi kérdések Szlovákiában. Jelentések az erdélyi, délvidéki, felvidéki viszonyokról. Csehszlovák politikai kérdések. A "Nemzeti hadsereg" bevonulása Budapestre. Toborzás a "nemzeti hadsereg"-be. Hadifoglyok hazahozatala. A megszállás által okozott egyházi károk.

/Cat. 52. Judaei.

Üres./

10A/57. Cat. 53. *Pensione donati e fundis publicis. Super eorum obitu testimonia, item aliorum saecularium obitum concernentia.*

2622. raktári szám /a 49. kategóriához kapcsolva/.

A gyászjelentéseken és részvétnyilvánításokon kívül ez a kategória néhány világi személy - rendszerint kegyes hagyománnyal összefüggő - hagyatéki iratait is tartalmazza.

10A/58. Cat. 54. *Collectae subsidiorum publicae. Symbolae districtus.*

2625-2626. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

10A/59. Cat. 55. *Assignatio piorum subsidiorum. Eleemosynae, eatenus recursus, item subsidium cooperatorum.*

2627-2629. raktári szám.

A kegyes adományok kérésinek és juttatásának iratain kívül ebben a kategóriában fekszenek a segédlelkészeknek és más, nem javadalmas papoknak a segélykérelmei is betegség, vizsgadíj stb. címén.

10A/60. Cat. 56. *Aes mutuo, commendationem in negotiis saecularibus, protectinem aut aliud quid petentes. Financiales res.*

2630. raktári szám.

A kategóriában a templompénztárakból adott kölcsönök ügyeire és az egyházmegyei hatóságokhoz intézett kölcsönkérelmekre vonatkozó iratok, általában egyházi pénzügyi iratok, számlák, elszámolások, bankügyletek, kötvények nosztrifikálása, továbbá polgári egyéneknek a primás által adott ajánlások találhatók.

10A/61. Cat. 57. Vaccinatio. Res publicae sanitatis.

2622. raktári szám /a 49. kategóriához kapcsolva/. Az egészségügy kategóriája egyetlen iratot tartalmaz.

10A/62. Cat. 58. Acta comitatensia.

2622. raktári szám, /a 49. kategóriához kapcsolva/.

A hagyományos kategória főbb tárgyai: törvényhatósági választások, engedély papoknak bizottsági tagság vállalására, meghívó a közgyűlésekre, alispánválasztások, főispáni beiktatások, küzdelem Esztergom város törvényhatósági jellegéért.

10A/63. Cat. 59. Acta diaetalia.

2622. raktári szám /a 49. kategóriához kapcsolva/.

Az országgyűlési iratok kategóriája főleg papoknak képviselőjelöltség vállalására adott engedélyeket és egyes törvényjavaslatokat /pl. a felsőházit/ tartalmazott. Jelenleg üres.

10A/64. Cat. 60. Res iudicariae. Expropriationes. Intabulationes, ac vectigal cuiuscunque generis.

2631. raktári szám.

Az új kategória tárgyai: egyházi személyeknek világi bíróság előtt folyt polgári és büntető pereit, betáblázások adóügyek.

/Cat. 61. Catechismus dioecesanus.

Üres./

/Cat. 62. Nincs./

10A/65. Cat. 63. Miscellanea.

2632-2634. raktári szám.

Részben iktatatlan iratokat tartalmaz, amelyek nem illettek bele az eddigi kategóriákba. Ilyenek pl. a német nemzetiség elemi iskoláinak német tannyelvére, s a szlovákiai magyarok külön püspöksége felállításának tervére vonatkozó iratok.

10A/66. Cat. 64. Kasselik alapítvány.

2631. raktári szám /a 60. kategóriához csatolva/.

A Kasselik Ferenc és Erzsébet nevét viselő, szociális és oktatásügyi célokra rendelt alapítvány számadásai és a gondnokságával folytatott iratváltás. Tárgyai: katolikus intézményeknek /főiskolai internátus, Szociális Missziótársulat stb./ nyújtott segélyek; bérpalotapítés, ennek költségelőirányzata, elszámolásai stb.

/A 39 kötet segédkönyv a 2648-2687. raktári számon található./

10 B

MAGÁMLÉEVÉLTÁR

Csernoch János primás rendezetlen magánjellegű iratai érseki és bíborosi kinevezésére, jubileumára,

közéleti tevékenységére, adományaira vonatkoznak, amellet jelentős számú levelet és üdvözlő iratot is tartalmaznak.

2688-2700. raktári szám. Terjedelem: 13 csomó /kötet/, 2 fm.

11

SERÉDI JUSZTINIÁN PRÍMÁS IRATAI

1927-1945

Serédi Jusztinián /1884-1945/ bencés, Rómában végzett teológiai tanulmányok után ugyanott a kánonjog egyetemi tanára, majd a Codex Juris Canonici szerkesztőbizottságának elnöke lett. 1918-ban rövid ideig katonalelkészként működött Esztergomban, majd ismét folytatta római munkásságát mint a kánonjogi kódexet magyarázó bizottság tagja, a levéltári főiskola tanára és több kongregáció munkatársa. 1927-ben nevezte ki a pápa esztergomi érsekké és bíborossá. Ettől kezdve tevékeny részt vett a magyar egyházi és politikai életben, egészen a felszabadulást néhány nappal megelőzően bekövetkezett haláláig. Iratai elsőrendű források a Horthy-korszak társadalom- és politikai történetére vonatkozólag is.

A Serédi-iratokat 1938-ig bezárólag a hagyományos kategóriák szerint állították fel, 1939-ben azonban áttértek az iktatószámos rendszerre. Így az iratok két, időrendben elkülönülő, csoportra oszlanak, melyekhez harmadiknak a /rendezetlen/ magánlevéltárat kell hozzászámítani.

11 A

KATEGÓRIÁKBA SOROLT IRATOK

1927-1938

A Kopácsy idejében bevezetett kategóriákat 1938-ig azzal a csekély változtatással tartották meg, melyet már a Csernoch primás alatt keletkezett iratoknál megfigyelhettünk. Egyes kategóriák anyag híján itt is üresen maradtak, mások viszont igen terjedelmesekké, nehezen kezelhetőkké váltak. Nyilván a rendszer elavultsága tette indokolttá azt, hogy részleges korrekciók helyett teljesen elejtették. A kategóriákon belül az iratok évek, ezeken belül iktatószámok rendjében vannak elhelyezve. /Az alábbiakban csak az ettől való eltérést említjük meg külön./ Az iratokhoz itt is nyomtatott címkékkel ellátott kartondobozokat készítettek, de a gyarapodás helyenként meghaladta ezeket, s így számos kategória vegyesen dobozokban és csomókban van elhelyezve.

A segédletek a hagyományos rendszert követik. Az iktatókönyvek /Protocollum actorum dioecesanorum/ magyar nyelven az irat beadványi vagy jegyzőkönyvi számát, beérkezésének napját, küldőjét és idegen számát, rövid tartalmát, elintézésének módját és keltét, az "értesítvényi határidőt", a vonatkozó számot és az idézett irat keltét, végül a "lajstromozási csomagolást" tüntetik fel. Az utolsó adat a vonatkozó kategória számát /betűjét/ jelenti. Az évenként egy kötetben foglalt /összesen 11 kötet, 1928-1938/ iktatókönyvekhez kis fólió alakú név- és tárgymutatók /Index/ készültek, melyek a tárgymegjelölés, illetve a név mellett - nem szoros betűrendben - a megfelelő év iktatókönyvének beadványi számára utalnak. Szerkezetük 1957-ig megegyezik az előző primások alatt készült mutatókéval, de 1938-ban a nagyobb tömegű iratokat tartalmazó tárgyat külön, a tárgymegjelölő szóból alkotott rövidítés alatt mutatózták, így Fu. /Fundationes/: alapítványok és alapítványi birtokok, A.C.: az Actio Catholica ügyei stb. Ezeknek a rövidítéseknek a jegyzékét az illető mutatókötet első lapján lehet megtalálni.

Kutatásnál a keresett személyt vagy tárgyat az indexben kell megkeresni, majd az iktatószám alapján

a megfelelő év iktatókönyvében kell megnézni, melyik kategóriába sorolták be az iratot.

Terjedelem: 122 doboz /csomó/, 17.50 fm.

11A/1. Cat. A. Summus pontifex. Cardinales. Nuntii apostolici, dicasteria apostolica.

2701. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások megfelelő kategóriájával. Kiemelkedő tárgycsoportjai: a keleti egyház jog kodifikációja; a pápai jubileum /aranymise/ megünneplése; a római Szentszék és az olasz állam között létrejött lateráni egyezmény; Frigyes főherceg lengyelországi birtokainak ügye.

11A/2. Cat. B. Rex apostolicus. Regnans familia. Ministri. Dicasteria. Alii monarchae et eorum ditiones.

2702. raktári szám.

A hagyományos tárgyú kategória itt elsősorban a kormányhatóságokkal való érintkezés iratait foglalja magában. A régi tartalomra utal a királyi család eltartásának ügye /1928/.

11A/3. Cat. C. Primas regni una archiepiscopus Strigoniensis et eius aula.

2703-2706. raktári szám.

A kategória tárgya és az iratok jelentősége megegyezik a Csernoch primás iratai közt található megfelelő kategóriával. Az egyházi ügyek sorában jelentős az 1928-i magyar eucharisztikus kongresszus; a bencésrend 1400 éves jubileumának megünneplése; a Romániában élő kárpátukránok egyházi önállóságának kérdése; a primás római útja; az Actio Catholica számára adott útmutatás; Csernoch primás hagyatékának elosztása, különösképpen a Csehszlovákiában fekvő birtokok fölötti végrendelkezési jog vitája; a primás római útja a Csehszlovákiában lefoglalt birtokok ügyében; angliai útja és oxfordi díszdoktorsága; varsói egyetemi díszdoktorátusa. A politikai természetű iratok Serédi primást belpolitikai téren a "keresztény nemzeti" irány támogatójaként, külpolitikai téren a revíziós mozgalom jelentős résztvevőjeként mutatják be. Társadalmi tevékenységét, több vallási és tudományos egyesületben viselt tisztségét /tb. tagság, elnökség/, így a Magyar Tudományos Akadémiában elnyert tiszteleti tagságát is számos irat illusztrálja. Tudományos vonatkozású a Pázmány Péter Tudományegyetem 300 éves jubileumának megünneplése során tartott három kánonjogi előadása, a magyar egyháztörténet megírására vonatkozó tervei stb. Mindezekon kívül a kategória még sok olyan iratot, levelet és nyomtatványt tartalmaz, melyek a primás életrajzához és egyéniségének megítéléséhez szolgáltatnak adatokat. /Teljesség kedvéért azonban az alább érintendő magánlevéltár iratait is figyelembe kell venni.

11A/4. Cat. D. /Közös cím nélkül./

Ez a kategória három alcsoportra oszlik, melyek a Da, Db ill. Dc. jelzést viselik; a Db alcsoport azonban üres.

11A/4a. Da. Conferentia chori episcoporum.

2707. raktári szám.

Az alcsoport - az előző primások irataihoz hasonlóan - a rendszerint évenként kétszer, a primás elnöklete alatt tartott püspöki konferenciákkal kapcsolatos /előkészítés, tanácskozás, jegyzőkönyv, végrehajtás/ iratokat foglalja magában.

/Db. Autonomia regnicolaris ecclesiastica.

Üres./

11A/4c. Dc. Dioeceses et dioecesani episcopi singulariter.

a/ Ecclesia extra Hungariam. Missiones. Jubilaeum.

b/ Ecclesia Hungarica:

1. Acta totam ecclesiam concernentia;

2. plures dioeceses;

3. plures dioeceses iuxta alphabetum signatas concernentia.

Capitula, abbates, praepositi ceterique sacerdotes, promotionum ecclesiasticarum et saecularium annuntiationes.

2708-2719. raktári szám.

Az alcsoport tárgya megegyezik Csernoch prímás iratainak megfelelő alcsoportjával. Külföldi vonatkozásúak a vatikáni eseményekről, illetve egyes országok egyházi viszonyairól szóló jelentések, melyek részben egyházi és magánszemélyektől, főként azonban az illető országban működő magyar követektől származnak. A követjelentések rendszeren a külügyminisztérium útján jutottak ide, mely a jelentések egyházi vonatkozású részeit megküldte a prímásnak. Előfordult az is, hogy valamelyik követ levélben küldött információt. Itt található még a miniszterelnökségnek a világgazdasági helyzetről kiadott jelentései és a Külügyi Társaság helyzetjelentései. A külföldi magyarok lelki gondozásával kapcsolatban igen változatos az alcsoport anyaga /a román konkordátum, a New York-i Szent István templom felszentelése, az amerikai rutén görög katolikusok, az 1938-i nemzetközi békekongresszus, eucharisztikus kongresszusok, a felvidéki magyar püspökség terve, az erdélyi romai katolikus státus, a trianoni határral kettévágott egyházmegyék és a határon túl került egyházi birtokokért folytatott perek stb./. Belpolitikai vonatkozású ügyek: az évenként tartott kat. nagygyűlés, a központi egyházművészeti hivatal működése, cserkészlet, levanteintézmény, Emericana, Actio Catholica, a katolikus sajtó ügyei /Központi Sajtóvállalat/, nemzetiségi ügyek, különösen a hazai németiség iskolaügye, a székelyek román eredetének cáfolata stb. Nagyobb iratcsomók foglalkoznak a korszak jelentősebb törvényjavaslataival illetve az ilyen tárgyú kezdeményezésekkel, mint a prímás házassági törvényjavaslata, a telepítési és családvédelmi törvény /e két tárgy iratai külön csomókban/, a cselédtörvény módosítása, az első zsidótörvény /számos kérelem, panasz, segítségkérés ezzel kapcsolatban/. Politikai vonatkozású a tisztviselők egyesületi szereplésével, a rádióval, a keresztény gazdasági párttal, az új katolikus publicisztikával /Korunk Szava/ kapcsolatos iratanyag; társadalomtörténeti jelentőségű a kishaszonbérletek és a nagybirtokrendszer, a béresgyerekek tandíja, a földmunkások lelki gondozása tárgyában történt iratváltás. Végül számos irat foglalkozik az 1930-i Szent Imre-évvel, az 1938-i Szent István évvel és az eucharisztikus kongresszussal.

11A/5. Cat. E. /Cím nélkül./

2720. raktári szám.

A hagyományos kategória csak néhány, papokról adott információt tartalmaz.

/Cat. F. Acta synodalia ...

Üres.

Az 1940-ben tartott egyházmegyei zsinat iratai már az iktatószám szerint rendezett részbe esnek./

/Cat. G. Assessoratus archiepiscopalis...

Üres./

11A/6. Cat. H. Primatialia.

a/ Bibliothecam,

b/ dominia, subditelam, item Basilicam Strigoniensem, pinacothecam concernentia. Museum archiepiscopale.

2720. raktári szám /az E kategóriával közös dobozban/.

A kategória tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával. Műtörténeti szempontból jelentősek benne a Csernoch János bazilikai síremlékére és az esztergomi királyi palota átadásaira vonatkozó iratok.

11A/7. Cat. 1. Officia vicarialia.

a/ Vicariorum institutio, protocollares relationes,

c/ individua vicarialia,

d/ expensae cancellariae vicarialis.

2721. raktári szám.

A kategória tárgya megegyezik az előző primások megfelelő kategóriájával. Az iratok az esztergomi generális vikárius és a budapesti érseki helynök működésére vonatkoznak.

11A/8. Cat. 2. Consistoria.

a/ Assesores consistoriales,

b/ defensor matrimonii,

c/ notarii,

d/ iurati consistoriales,

e/ medici,

f/ advocati pauperum,

g/ fiscales consistoriales,

h/ fiscales dioecesani,

i/ agentes aulici,

k/ acta auditorialia et processualia.

2721. raktári szám /az 1. kategóriával közös csomóban/.

A szentszékek hagyományos kategóriájában csak néhány irat fekszik az 1928-1930, 1935 és 1938 évből.

11A/9. Cat. 3. Suffraganei et eorum ceremoniarum.

2721. raktári szám /az 1. kategóriával közös csomóban/.

A segédpüspökökre és az esztergomi érseki tartományhoz tartozó püspökségek vagyonkezelésére vonatkozó iratok az 1929 és 1933-1938 évkört ölelik fel.

11A/10. Cat. 4. Normalia publica et dioecesana. Circulares. Directorium, schematismus, eorumque expensae.

2722. raktári szám.

A kategória hagyományos tárgyai: a primás egyházfői körlevelei /fogalmazványok/, a bennük közzétett egyházi és állami rendeletek, az egyházmegyei naptár és az egyházmegyei névtár szerkesztésével és kiadásával kapcsolatos ügyek. Az 1931-1933. és 1937. évből nincs irat.

11A/11. Cat. 5. Susceptio ad clerum et dimissio. /Dimissio ad ordinem religiosum./

2723. raktári szám.

Tárgya megegyezik Vaszary és Csernoch primás iratainak megfelelő kategóriájáéval. Az iratanyag az életrajzi adatok révén jelentős.

11A/12. Cat. 6. Seminaria.

a/ Romanum,

b/ Viennense sublimius institutum.

c/ Presbyterium Strigoniense,

d/ Convictus Caes. Viennensis,

e/ Pázmáneum,

f/ Budapestiense,

g/ Tirnaviense,

h/ Posoniense. Superiores item et informatio de alumnis. Rationes seminariorum et peculium eorum concernentia.

i/ Ad gradus litterarium aspirantes, dominium Bozók.

2724-2727. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval. A külföldi papnöveldek közül - a címmel ellentétben - már csak a bécsi Pázmáneum tartozik ide.

Az iratok szemináriumok szerint elkülönítve, ezeken belül évek és iktatószámok szerint rendezve fekszenek.

11A/13. Cat. 7. Sacrorum ordinum collatio aut ad hos dimissio.

2728-2730. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval. Az iratanyag életrajzi szempontból jelentős.

11A/14. Cat. 8. Jurisdictio pro fono interno ordinata - a casibus reservatis.

2731-2732. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval.

11A/15. Cat. 9. Cooperatorum

a/ dispositio,

b/ proventus. Catechetae, eorum domus et congregatio catechetarum ac erectio stationum capellanorum.

2733-2736. raktári szám.

Tárgyát I. Vaszary primás iratainak megfelelő kategóriájánál. A segédlelkészekre vonatkozó hagyományos anyagon kívül ebben az évkörben elsősorban a fővárosi hitoktatás ügye kerül előtérbe, így itt fekszenek: a budapesti érseki főbiztos jelentései a hitoktatói karról, a hitoktatás állapotáról,

eredményeiről; a budapesti hitoktatók értekezleti jegyzőkönyvei; a Róm. Kath. Hittanárok és Hitoktatók Egyesületének működésére vonatkozó iratok.

11A/16. Cat. 10. Privati educatores, capellani domestici.

2737. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

11A/17. Cat. 11. Superiores et capellani castrenses.

2737. raktári szám /a 10. kategóriához kapcsolva/.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

11A/18. Cat. 12. Parochiarum administratores et privati curati. S. Joannensium conventus anabaptistarum curatus, beneficiatus ad S. Annam.

2737. raktári szám /a 10. kategóriához kapcsolva/.

Az adminisztrátorok kinevezésére, áthelyezésére és javadalmazására vonatkozó iratokon kívül kórházi lelkészségek, kisegítő kápolna-egyesületek és bányaplébániák /Dorog/ alapítására, a budapesti lengyel lelkészség segélyezésére és a budapesti szlovák hívek lelki gondozására vonatkozóak is kerültek ebbe a kategóriába. /Az anabaptisták ügye természetesen már csak a címben szerepel./

11A/19. Cat. 13. Parochialium beneficiorum

a/ erectio, dismembratio, suppressio,

b/ collatio /primatialis in aliis dioecibus/,

c/ permutatio,

d/ resignatio,

e/ de numero parochorum, capellanorum et iunioris cleri tabellares relationes,

f/ synodale examen et examinatores,

g/ relatio de clero saeculari et regulari.

2738-2740. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával. Ebben az évkörben az 1920 után alakult egyházközségekre vonatkozó iratokkal bővül; alakuló jegyzőkönyveik külön csomóban, a plébániák nevének betűrendjében fekszenek, míg a kategória egyéb iratai évek és iktatószámok rendjében vannak elhelyezve.

11A/20. Cat. 14. Vicearchidiaconi et vicearchidiaconatum coordinatio.

2741. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

11A/21. Cat. 15. Capitula /canonici/

a/ Strigoniense,

b/ Posoniense,

c/ Tirnaviense. Succentores. Praebendati, capitulares, bibliothecarii.

2742. raktári szám.

A hagyományos kategória most már - címével ellentétben - csak egyetlen káptalan /az esztergomi/, valamint a karkáplánok és a sekrestyeigazgató ügyeire vonatkozik. A királyi főkegyúri jog szünetelése következtében az esztergomi káptalan kanonokjait a prímás nevezte ki, rendszerint kikérve a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hozzájárulását. A kinevezésekre vonatkozó iratokon kívül jelentős részben a káptalan anyagi ügyeivel /adásvétel, bérlet/ kapcsolatos jóváhagyások iratai fekszenek itt.

11A/22. Cat. 16. Abbatiarum, praepositarum iura, beneficia. Abbatum item ac praepositorum propositiones, dataque eis facultas pontificalium.

2743. raktári szám.

A valóságos és címzetes apátságok ügyeire vonatkozó kategóriába soroltak itt /helytelenül/ egyes esperesi coronákról beérkezett és a bp. Actio Catholica működéséről szóló jelentéseket is.

11A/23. Cat. 17. Indultus elongationis a residentia.

2744. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző prímások iratainak megfelelő kategóriájával.

11A/24. Cat. 18. Deficientes, eorum fundus auxiliaris. Correctionalistae, expensae in hos. Benemeritorum fundus. Institutum S. Adalberti. Fundus pensionis archidioecesanus novus. Dispensatio a breviarii recitatione.

2745. raktári szám.

A kategória tárgyát l. Csernoch prímás iratainak megfelelő kategóriájánál. A nyugdíj- és segélyügyek intézésében csak 1938-ban következett be változás, amikor a budapesti plébánosok nyugellátását fővárosi szabályrendelet állapította meg. Idegen anyagként /tévesen/ ebbe az állagba osztották be nem egyszer az esperesi kerületek gyűléseinek jegyzőkönyveit is.

11A/25. Cat. 19. Informationes de clero curato seu visitatio vicearchidiaconatum.

2746. raktári szám.

Az esperesi táblázatos jelentéseken kívül /l. bővebben Simor prímás iratainak megfelelő kategóriájánál/ itt is található anyag a katolikus lakosság népmozgalmi és vallásügyi statisztikájára nézve.

11A/26. Cat. 20. Litterae formatae, aliaque testimonia, per reduces relationes, gratulationes, cleri et saecularium.

2747. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

11A/27. Cat. 21. Querelae adversus ecclesiasticos et horum contra saeculares.

2748-2750. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

11A/28. Cat. 22.

a/ Religiosi,

b/ moniales et cunctae aliae religiosae congregationes,

c/ de utrisque tabellares relationes,

d/ saecularisatio,

e/ visitatio apostolica.

2751-2755. raktári szám.

A férfi és női szerzetesrendekre /kongregációkra/ vonatkozó hagyományos kategória iratai ebben az évkörben nincsenek már szerzetesrendenként csoportosítva, hanem évek és iktatószámok rendjében fekszenek. Kutatásnál tehát a név- és tárgymutató segítségével meg kell keresni az, iktatószámot, s ennek alapján kell kérni a vonatkozó iratokat.

11A/29. Cat. 23. Obitus ecclesiasticorum et religiosorum. Posthumarum substantiarum pertractatio. Testamentum.

2756-2757. raktári szám.

Tárgyát l. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál. Ide vannak sorolva továbbá a más egyházmegyék és szerzetesrendek főbb méltóságainak haláláról szóló értesítések, az ezekkel kapcsolatos részvétnyilvánítás és köszönet iratai is.

11A/30. Cat. 24. Recursus et commendationes pro beneficiis, dignitatibus et officiis ecclesiasticis. Commendari petentes.

2758. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

11A/31. Cat. 25. Sacra exercitia cleri, sacrae missiones populares. Cultus divinus matutinus et vespertinus. Sacramentorum et sacramentalium administratio. Preces, libri precatorii. Devotiones. Festorum celebratio, in hac data venia aut violatio per saltus, productiones scenicas etc. Consociationes piae. Reliquiae, altarium consecratio. Campanarum benedictio. Coemeterium. Stola. Reductio sacrarum missarum. Peregrinationes piae.

2759-2763. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

11A/32. Cat. 26. *Fundationes categoriae ecclesiasticae, ac desuper praestitae relationes, etiam Széchényi-Kollonics.*

2764. raktári szám.

Tárgyát I. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál. A kegyes alapítványokon kívül felöleli a vallásalapra vonatkozó iratokat /számadás, költségvetés, ellenőrző bizottsági jegyzőkönyv stb./ valamint néhány iratot a tanulmányi alap, a főegyházmegyei alapítványi pénztár és a papi nyugdíjintézet ügyében. Történeti becsúek a trianoni béke következtében a határokon túlra került egyházi alapítványok megosztása ügyében folyt tárgyalások iratai, helyi jelentőségűek a Marcibányi és San Marco alapítványok évi számadásai és a budapesti Orsolya-rendi leánygimnázium alapításának iratai.

11A/33. Cat. 27. *Parochiarum dotem, fundum instructum, dismembrationem, proventum et ecclesiarum peculium ac supellectilem sacram concernentia. Congruae parochorum redintegratio: amissae sedecimae compensatio, aequivalentis decennialium proventuum fassio. Patroni beneficiorum ecclesiasticorum. Specialia, singulas parochias et ecclesias respicientia, inclusis parochiis aliarum dioecesium. Patronatus primatialis. Sequestrum cleri. Autonómia localis.*

2766-2774. raktári szám.

Tárgyát I. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

Az iratok az eddigiektől eltérően évek és iktatószámok rendjében vannak elhelyezve. Külön csomóban vannak a budai Sósfürdő kölcsönügyének iratai /1927-1931/.

11A/34. Cat. 28. *Rationes ecclesiarum, capellarum, earumque extractus. Status activus et passivus cum reflexionibus.*

2775. raktári szám.

Tárgyát I. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

11A/35. Cat. 29. *Aedificatio et restauratio ecclesiarum, parochialum et scholarium aedium. Commissio aedilis et mutuae assecurationis institutum.*

2776-2777. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával. Ebben az évkörben főként a fővárosi templomépítkezések /Városmajori és herminamezői templom, margitszigeti Szt. Mihály-kápolna stb./ adatai jelentősek.

Az iratok nem helynevek, hanem évek és iktatószámok szerint vannak elhelyezve.

11A/36. Cat. 30. *Privata sacella. Altaria privilegiata.*

2778. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

11A/37. Cat. 31. *Visitationes canonicae ecclesiarum et congregationes*

districtuales.

2779. raktári szám.

A kategória a lelkészkedő papságnak esperesi kerületenként tavasszal és ősszel tartott gyűléseiről /coronae/ készült jegyzőkönyveket foglalja magában. Egyesek azonban /tévesen/ a 18. és 33-34. kategóriába kerültek.

11A/38. Cat. 32.

a/ Fundus religionis eiusque commissio superrevisionalis.

b/ Cassa dioecesisana.

c/ Sollicitatura capitularis.

2780. raktári szám.

Tárgyát I. Csernoch prímás iratainak megfelelő kategóriájánál. A vallás- és tanulmányi alapokat ellenőrző bizottság egyes iratai azonban /tévesen/ a 26. kategóriába kerültek.

11A/39. Cat. 33. Conversi. Deficientes /a Graeco-Catholica religione etiam/, eatenus praestitae relationes tabellares. Apostatae etiam religiosi. Querelae contra ministros acatholicos. Sectae novae.

2781. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző prímások iratainak megfelelő kategóriájáéval.

11A/40. Cat. 34. Transitus a ritu Graeco ad Latinum et vice versa. Item parochia Graeco-Catholica Budapestiensis.

2782. raktári szám.

Tárgyai a ritusváltoztatás és a bp. görög katolikus plébánia ügyei.

11A/41. Cat. 35. Dispensatio in ieiunio et abstinentia.

2783. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző prímások iratainak megfelelő kategóriájáéval.

11A/42. Cat. 36. Dispensatio in bannis, tempore sacro, actate in cognatione et affinitate e parte ordinarii.

2784. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző prímások iratainak megfelelő kategóriájáéval.

11A/43. Cat. 37. Dispensationes Romanae pro foro interno et externo. Indulgentiae.

2785. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző prímások iratainak megfelelő kategóriájáéval.

11A/44. Cat. 38. Matrimonia dioecesanorum et exterorum, prolibus de illegitimis relationes tabellares. Processus matrimoniales et alii cuiuscunque generis.

2786-2788. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval.

11A/45. Cat. 39. Matrimonia mixta, eorum copulatio, introductio mulieris, progenitae proles, de his tabellaris relatio. Reversales. Dispensatio in impedimento mixtae religionis.

2789. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval.

11A/46. Cat. 40. Matriculae, earum correctio, extractus.

2790-2791. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval.

11A/47. Cat. 41. Scholae: asylum prolium, triviales, nationales, scholae elementares /1868: XXXVIII. tc./, industriales, mercantiles, superiores puellarum, gymnasia puerorum et puellarum, lycea, academiae, universitas, Museum Nationale, Erudita Societas Hungarica, Gyűlde, scholae catecheticae, professores, commissarii dioecesani, iuventus scholastica, praestitae de hac relationes e doctrina religionis, theses item ex hac et iure canonico.

2792-2799. raktári szám.

A kategória tárgyát I. Csernoch primás iratainak megfelelő kategóriájánál. Ebben az évkörben a katolikus középiskolai főhatóság jelentéseivel bővül. A közoktatástörténet szempontjából jelentős anyag: a budapesti egyetem katolikus jellegére vonatkozó emlékirat, az egyetem 300 éves jubileuma és Serédi primás díszdoktorsága, a szegedi teológiai fakultás ügye, az esztergomi nyári egyetem, levéltárosképző iskola felállításának terve, a nyolcosztályos népiskola /un. nemzeti iskola/ létesítésére vonatkozó tervezet, a népiskolai terhek arányosításának kérdése.

11A/48. Cat. 42. Ludirectores, praeparandiae, Consilium Catholicum Paedagogicum /Katolikus Tanügyi Tanács/, adornati pro hac libri, aeditui, organoedi, cantores rurales, syndici.

2800. raktári szám.

Tárgyát I. Csernoch primás iratainak megfelelő kategóriájánál. A kutatásnál figyelemmel kell lenni a /külön fondként felállított/ egyházmegyei főtanfolyamok irataira is.

11A/49. Cat. 43. Stipendia et subsidia scholastica.

2801. raktári szám.

A régebben nyilvántartott iskolai alapítványok az első világháborút követő inflációban megsemmisültek. Ezért a kategóriában már csak néhány olyan irat van, melyben a folyamodók

engedélyt kérnek, hogy állami ösztöndíjra pályázhassanak, vagy ajánlást igyekeznek szerezni ilyen tárgyú kérvényeikhez. /Az elavult címleírást azért itt mellőztük./

11A/50. Cat. 44. Libri scholastici. Scripta periodica. Variorum operum elucubrationes ac compositionum musicalium editio. Societas S. Stephani et S. Ladislai edendorum bonorum librorum. Libri prohibiti

2802-2807. raktári szám.

Tárgyát l. Csernoch primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

11A/51. Cat. 45. Inistituta

a/ puellarum educatoria,

b/ parvulorum tutamini destinata,

g/ musicalia.

2808. raktári szám.

Tárgyát l. Simor primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

11A/52. Cat. 46. Orphani, pupilli, orphanotrophium. Societates profanae.

2809-2812. raktári szám.

Tárgyát l. Csernoch primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

11A/53. Cat. 47. Coecorum, surdomutorum, item gymnasticum institutum. Gyrgatum. Nosocomium. Xenodochium. Domus correctoria, laboratoria, pauperum, brephotrophia, eorumque rationes.

2813. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéval.

/Cat.48. Zingari et eorum educatio. Üres./

11A/54. Cat. 49. Schematismus dioecesanus, universalis ecclesiasticorum, regnicolaris. Statistica. Mutatio nominum personarum et locorum.

2814. raktári szám.

A Statisztikai Hivatal néhány átiratán kívül csak a névváltoztatásoknak az anyakönyvekbe való bejegyzésére vonatkozó iratok vannak a kategóriában.

11A/55. Cat. 50. Mappa dioecesana. Calendaria.

2815. raktári szám.

Egyetlen irata engedély kérése új egyházmegyei térkép kiadására.

11A/56. Cat. 51. Res militares. Super copulatione, obitu militarium personarum, item de baptismo, obitu, copulatione prolium militarium

testimoniales.

2815. raktári szám /az 50. kategóriához kapcsolva/.

Néhány jelentéktelen irat katonai személyek és gyermekeik keresztelésével, házasságkötésével és halálával kapcsolatban.

/Cat. 52. Judaei. Üres./

11A/57. Cat. 53. Pensione donati e fundis publicis, super eorundem obitu testimonia, item aliorum saecularium obitum concernentia.

2815. raktári szám /az 50. kategóriához kapcsolva/.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájáéra.

11A/58. Cat. 54. Collectae subsidiorum publicae. Symbolae districtus.

2816. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

11A/59. Cat. 55. Assignatio piorum subsidiorum. Eleemosynae, eatenus recursus, item subsidium cooperatorum.

2817. raktári szám.

Tárgya megegyezik az előző primások iratainak megfelelő kategóriájával.

11A/60. Cat. 56. Aes mutuo, commendationem in negotiis saecularibus, protectionem aut aliud quid petentes. Financiales res.

2818-2820. raktári szám.

Tárgyát I. Csernoch primás iratainak, megfelelő kategóriájánál. A hagyományos anyag itt vallásos és világi egyesületeknek nyújtott segélyek irataival, napilapok és folyóiratok ajánlásaival bővült. Politikai történeti jelentőségük van a revíziós mozgalom és a királyi család támogatására vonatkozó iratoknak.

11A/61. Cat. 57. Vaccinatio. Res publicae sanitatis.

2815. raktári szám /az 50. kategóriához kapcsolva/.

Az egészségügyi iratok kategóriája itt is jelentéktelen; egyetlen tárgya a bp. Margit-kórház diakonisszái elleni panasz /1930/.

11A/62. Cat. 58. Acta comitatensia.

2815. raktári szám /az 50. kategóriához kapcsolva/.

Tárgyát I. Csernoch primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

11A/63. Cat. 59. Acta diaetalia.

2815. raktári szám /az 50. kategóriához kapcsolva/.

A papoknak képviselőjelöltség vállalására adott engedélyeken kívül főként az esztergomi képviselőválasztásokkal kapcsolatos levelezés és sajtóanyag fekszik itt.

11A/64. Cat. 60. Res iudicariae. Expropriationes. Intabulationes, ac vectigal cuiuscunque generis.

2821. raktári szám.

Tárgyát l. Csernoch primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

/Cat. 61. Catechismus dioecesanus. Üres./

/Cat. 62. Nincs./

11A/65. Cat. 63. Miscellanea.

2822. raktári szám.

Részben iktatatlan, részben iktatott iratok, amelyeket nem tudtak besorolni valamelyik kategóriába. Évrendben ill. iktatószámok szerint fekszenek.

11A/66. Cat. 64. Kasselik-alapítvány.

2821. raktári szám /a 60. kategóriához kapcsolva/.

Tárgyát l. Csernoch primás iratainak megfelelő kategóriájánál.

11 B

IKTATÓSZÁMOK SZERINT FELÁLLITOTT IRATOK

1939-1945

1939-től kezdve az egyházi levéltár iratait nem sorolták kategóriákba, hanem évrendben és ezen belül iktatószámok szerint állították fel. A kutatásnál tehát a mutatót még fokozottabban kell igénybe venni, mint az 1938-ig terjedő anyagnál.

Az iktatókönyv-sorozat /Protocollum/ ebben az évkörben is folytatódik, rovatai - a kategória számát /betűjét/ kivéve - megegyeznek az 1938 előttiekkel. /1939-1944 közt évente két kötet iktatókönyv van./ A mutatókönyv-sorozat /évi egy kötet/ zömét itt is a név- és tárgymutató teszi ki, utalva a konkrét esetekre. Másik, talán fontosabb része a nagyobb iratcsoportokat összefoglaló, betűkombinációval jelölt csoport. E két rész ismertetése egyúttal az iratanyag tartalmára is felvilágosítást nyújt.

2823-2972. raktári szám.

A betűkombinációval jelölt csoportokban az 1939-1944 évek rendjében a következő tárgyak kaptak helyet:

AC = Az Actio Catholica minden ügye: szervezet, mozgalom, propaganda, vagyoni ügyek.

Bp. = Budapest máshová nem sorolható ügyei, melyek egyházi, iskolai, vagyoni, építkezési, politikai és várospolitikai, egyesületi, nemzetiségi, erkölcsi és a háborúval összefüggő vonatkozásban a főváros területéhez kapcsolódnak.

Ca. = A főszékesegyházi káptalan ügyei: stallumok betöltése, választások, előleptetések, alapítványok, a Bazilika és a Keresztény Múzeum, valamint a várbeli ásatások ügyei.

Cd. = Cardinalis. A primással szorosabb kapcsolatban álló ügyek. Felemlíthetők 1939-ből: a Csernoch-hagyaték, az egyházmegyei határokat rendező pápai bulla. 1940-ből: beszéd az állam és egyház viszonyáról, a primás a Faluszövetség fővédnöke. 1941-ből: a primás beszéde a házassági törvényjavaslat kapcsán. Esztergomi zsinat. 1942-ből: bazilikai és ker. múzeumi ügyek, a primási joghatóság és a görögök. 1943-ből: püspöki konferencia tárgyai. primási joghatóság, a primás

házassági törvényjavaslata. 1944-ből: menekültek befogadása, letartóztatottakért intervenció, a primás levele Szálasihoz.

Ce. = Censura. Egyházi cenzúrára beküldött irodalmi és művészeti termékek, azok felsorolása a szerzők neve és cím, illetőleg tárgy szerint.

Cor. = Konverzió, rítusváltóztatás, keresztelesek. Évenként hely és név szerinti felsorolás. Zsidókeresztelés problémái különösen 1944-ben.

Dac. = Affinitas, consanguinitas alóli felmentések. Helynév, a házasulandó párok és a rokonsági fok megjelölésével.

Dmr. = Vegyes vallás alóli felmentések. Helynév, a házasulandó felek neve és annak megjelölése, hogy azok vegyes vallásúak, vagy a valláskülönbség /disparitas/ esete áll-e fenn.

Egy = Egyesületek. Vallásos és világi célú katolikus és nem felekezeti jellegű egyesületek, tudományos társulatok, politikai szervezetek. Keresztényszocialisták ügyei. Volksbund. 1942-ből: A magyar "nemzeti szocializmus" és az egyház viszonya. Egyesületközi mozgalom. 1943-ból: Délbácskai Kulturbund, Nemzeti Munkaközpont.

Ek. = Egyházközségi költségvetések. Helynevek és a költségvetési év megjelölésével.

Ev. = Egyházközségi választások. Helynevek betűrendjében.

Esz. = Egyházközségi számadások. Helynevek és a számadási évek megjelölésével.

Fe. = Felvidéki ügyek. Csak 1939-40-ben, azontúl az F. betűnél 1939. Felvidéki visszacsatolt területek egyházkormányzati, iskolai és birtokügyei. Asszimilálás az anyaországhoz. 1940: További egyházi szervezés. Kegyúri terhek rendezése. Földbirtokrendezés.

Fu. = Fundationes. Alapítványok és bérleteik. Vallásos és világi célú alapítványok. Helynév és az alapítók neve szerint. Kormányhatósági jóváhagyások.

Isk. = Iskolaügyek. Csak 1941-től külön csoport. Általában közoktatási ügyek, de különösen a katolikus iskolák szervezeti, személyzeti és pedagógiai ügyei, miniszteri és kat. tanügyi tanácsi rendeletek. Felemlíthető 1942-ből: Tehetséges falusi gyermekek iskoláztatása, felekezeti iskolafenntartás, német gyermekek elhelyezése kat. iskolákban, külföldi magyar gyermekek elhelyezése. Kat. népiskolai rendtartás, középiskolások tart. tisztii kiképzésre jelentkezése, zsidó származású tanulók felvétele kat. iskolákba, szociális középiskola felállítása, mezőgazdasági középiskolák tanterve, honvédelmi ismeretek tanítása, a kat. iskolai autonómia, a Vöröskereszt támogatása az iskolákban. 1943-ból: Műegyetemi és főiskolai lelkészségek, tanulók távozása német katonai szolgálatra, iskolai egészségügy, a nyolcosztályos iskoláról szóló törvény, az iskolák légmente, kat. gyakorlati irányú iskolák létesítése. 1944-ből: a Pázmány-egyetemen világnézeti előadás, menekült középiskolai tanulók támogatása, a középiskolákban Kossuthról megemlékezés, az iskolák légmente rendje, a főiskolai munkatáborokról jelentések, a középiskolai tanerők esküje Szálasira, a Pázmány egyetem tanári kara a Szálasai-esküről.

Ju. = Jurisdictio. Joghatósággal való felruházás, feloldozási felhatalmazás. A joghatósággal felruházottak neve szerint.

Ki. = Kinevezések, kitüntetések. Csak 1943-ból szerepel mint külön csoport, 1944-ből: Kormányváltás bejelentése.

Kk. = Katolikus középiskolák ügyei; Csak 1939- és 1940-ben, azontúl "Isk." csoportban. Főként a Kat. Tanügyi Tanács és a Kat. Középiskolai Főigazgató rendeleteit és közleményeit tartalmazza.

Mac. = Matricula, eiusque correctio. Anyakönyvekre vonatkozó ügyek. Helynév és az anyakönyvi ügyben érdekelt neve szerint. Papszentelések bejegyzése.

Mat. = Házassági ügyekben felmentvények /dispensationes/. Hely vagy a házassági ügyekben érdekeltnek neve szerint. 1944-ből: Házassági sanctiok szigorúbb elbírálása.

Mi. = Ministeriales. Miniszteri rendeletek, melyeknek egyházkormányzati vagy iskolai vonatkozásuk van. 1940-ből: Zsidó tanulók felvétele. Német propagandalevelek. Leventeoktatás a középiskolákban. Országmozgósítás. Harangösszeírás. Visszacsatolt területek vallásügyi jogszabályai. Alkotmányreform. 1941-ből: Szlovák-magyar egyházi anyagi ügyek rendezése. Hatóságoktól elrendelt légmentes óvóhelyek építése. 1943-ból: Diákegyesületi törvény. Vallásügyi jogszabályok gyűjteménye. 1944-ből: A vasárnapi munkaszünet felfüggesztése. A Szálasi-kormány jelenti megalakulását.

Mo. = Monachi et moniales. A szerzetesrendek minden ügye.

1939-ből: felvidéki ferences rendházak visszacsatolása. Az irgalmasok reumakórháza. A Szociális Misszió Társulat ügyei. A szerzetes leányközépiskolák reformja. 1940-ből: A zsidótörvény és a szerzetesnők. A budapesti Orsolyarend magyar szabályai. A Szoc. Misszió országos szervezeti szabályzata. 1941-ből: Az irgalmasok és az orvosi kamara. 1943-ból: Szerzetes betegápolónőképző. A szerzetesrendek házainak szerzési képessége. 1944-ből: Bombakárosult szerzetesek.

Od. = Ordinatio. Szentelések. Világi és szerzetes papság szentelése /személynevek vagy egyházi intézmények neve szerint/. Igazolványok ezekről.

Ra. = Rationes. Templomszámadások. Hely- és számadási év megadásával.

Re. = Restauratio. Egyházi vonatkozású épületek: templomok, plébániák, kegyúri épületek építése, újjáépítése, javítása. Helynevek és a munka milyenségének megjelölésével. 1943-ból: Budapesti templomépítések sorrendje. 1944-ből: Egyházi épületek bombakára.

Se. = Szemináriumok. Hazai és külföldi magyar vonatkozású szemináriumok ügyei. 1943-ból: katonai lelkipásztorkodás tanítása a szemináriumokban. 1944-ből: Pazmaneum bombázása, épületének lefoglalása.

Szt. = Szent. Csak 1939-1940-ben. 1939-ből: A Szent István fejereklye miatt Shvoy püspök panasza. Eucharisztikus kongresszus pénzügyei és egyéb kongresszusi ügyek.

A betűrendes index nagyrészt egyedi eseteket tartalmazó része, különösen pedig ennek tárgyakra mutató tételei sok fontos adattal szolgálnak a kor köz- és egyháztörténetéhez, amiért is indokolt egyes kiemelkedő tárgyak felsorolása a betűk és azokon belül az évek sorrendjében.

A. 1939.: Angliai magyarok /háztartási alkalmazottak/ lelki gondozása. 1940.: Anyakönyvi azonosság szám bevezetése. 1941.: Apáti és préposti címek utólagos bejegyzése a Liber Regiusba. 1942.: Alsópapság örökösödési ügyei.

B. 1939.: Brazíliai magyarok lelki gondozása. Egyházi

biztosítás megszervezése. Boldog Margit szentté avatása. Basch-mozgalom. 1941.: Bukovinai magyarok visszatelepítése. Budai primási palota felépítése. 1942.: Belgák megsegítése. Beruházási hozzájárulások nagy és kis egyházi javadalmak után. 1943.: Békéért könyörgések. 1944.: Birodalmi német gyermekek valláserkölcsi nevelése. Bombakárosultak segélyezése. Budapesti óvóhelyek megáldása.

C. 1939.: Csanádi káptalan létesítése Szegeden és vallásalapú segélye. Csehszlovák állampapírok sorsa. Canonica visitatio a hont-nógrádi főesperességben.

1941.: Csehszlovák kártalanítási kötvények. Itt szerepelnek valamennyi évnél a tavaszi és őszi coronák jegyzőkönyvei.

D. 1939.: Dági nemzetiségi kérdés. 1941.: Délvidéki németség vallásosságának alátámasztása. 1943.: Diákotthonok felállítása. Délutáni és esti szentmisék. Diákkaptár-mozgalom. Directivae secretae pro

temporibus.

Diákmunkaszolgálatosok lelki gondozása.

E. Itt található az esztergomi helyi, főegyházmegyei és országos vonatkozású összes ügyek, így a kat. iskolák, a Simor kórház, a Bazilika, a Ker. Múzeum, az ásatások, a műkincsek, a Nyári Egyetem ügyei és közigazgatási ügyek, 1939.: Esztergomi zsinat, Egyházi adóztatási szabályzat. Esperesi kerületek új beosztása. Az Egyházművészeti Tanács újjáalakítása. Egyházi személyek utáni öröklés. 1940.: Erdélyi kat. egyházi ügyek rendezése. 1941.: Egyházközségi képviselőlet jogi tisztázása. Egyházi nagyjavadalmasok terheiről statisztika. Egyházközségek nemzetiségi múltja. 1942.: Erdélyi és keleti részeken vallásügyi szabályok. Engesztelési mozgalom szervezése. Európai ifjúsági vezetők kongresszusa. Egyházi kisbirtokok létesítése. Egyházi földek kisajátításakor eljárás. 1943.: Egyházközségek megalakulásának bejelentése. 1944.: Esztergom város levéltárának megőrzése. Erdélyi menekült papok elhelyezése. Szálasi eskü letétele. Érsekuraldalmi egyházi károk. Minden évben esperesi jelentések.

F. 1939.: Földreform tervezete. A fundus auxiliaris felújítása. A főkegyúri jogból folyó vagyonfelügyelet szabályai. Földbirtok-törvényjavaslat. Finis dioeceseum bulla. 1940.: Felvidéki egyházi ügyek. Fogságban lévő erdélyi papok. 1941.: Ebben vannak ezentúl az összes felvidéki ügyek. Felvidéki vallásügyi jogszabályok. 1942.: Finn és észti katolikusok megsegítése. 1944.: Filmcenzurabizottság.

G. 1939.: Gimnáziumok rendtartása. 1940.: Gyulafehérvári egyházmegye magyarországi vikariatusának felállítása. 1942.: Gör. kat. román egyházközségi szabályzat.

H. 1939.: Honvédelmi törvény. Horthy Miklós repülőalap. Hadirokkantak háza. Hock János hagyatéka. Hitoktatók és hittanbiztosok ügyei. A hadsereg hitélete. Halotthamvasztás. 1940.: Háborús rendkívüli egyházi facultások. Horthy István házassága. Hálaadónap Magyarország megnagyobbodásáért. 1941.: Hadiszolgálatos

papok érdekvédelme. Házasságjogi ügyek. 1942.: Hitlerifjak elleni panasz. Horthy István kormányzóhelyettes halálával kapcsolatos események. 1943.: Hősi halottak ingyenes temetése. Harangok összeírása és összegyűjtése. 1944.: A honvédség és közrendészet tagjainak és azok hozzátartozóinak támogatása. Honvédek közt terjesztett sajtótermékek. Hungarista szabályzat követelte eskü letételének ügye.

I. 1939.: Ipolyi féle levelesláda családi iratainak kiadása. Iskolai sportkörök. Ifjúsági művek engedélyezése. Internátusi alapok bankmérlege. Iskolák egészségügyi ellenőrzése. Iskolai hitoktatók. Iskolai költségvetés és a politikai község. 1941.: Az ifjúság neveléséről püspökkari körlevél tervezet. 1943.: Imák szövegének módosítása. 1944.: Az ifjúság neveléséről enciklika. Minden évben index engedélyek.

J. 1942.: "Jehova Isten tanúi" szekta beszüntetése.

K. 1939.: Középiskolások katonai előkészítése. A kalocsai érsekség jugoszláviai követelése. Kat. Nagygyűlés keretében nemzetiségi kérdések. Képviselőválasztásra jelöltek. A kalocsai érseki javadalom szanáló bizottságának működése. Kat. középiskolák állami ellenőrzésének megszigorítása. Koudela Géza halála és hagyatéka. Kath. Internationale Presse Agentur vallásalapú segélye. Kat. Tanügyi Tanács közleményei. Ker. szoc. szakegyleteknek segély. A Központi Egyházművészeti Hivatal beszámoló. Kegyúri váltságföldek és azok kezelése. A káromkodás elleni küzdelem. 1940.: Kisebbségi nyelvű istentiszteletek. Katolikus történetírás, Komáromi bencés gimnáziumban koedukáció. A kolozsvári bevonulás iskolai megünneplése. 1941.: A kárpátaljai gör. katolikusok memoranduma. Kárpátaljai zsidó kereskedők ügye. Katolikus Oktatófilm Bizottság. Katonai ifjúsági egyesületek ügye. Katolikus lapok cenzúrája. Kormányzóhelyettes-választás. 1942.: Kormányzóhelyettesi törvényjavaslat. A közélet törvényességét biztosító törvényjavaslat.

Katonalelkészek őseinek igazolása. Keresztény egység. Papok katonai igazolása. 1943.: Kitűnőek iskolája. A Közalapítványok kegyúri terheinek felülvizsgálata. 1944.: Kolozsvári románellenes tüntetések. Keresztek kifüggesztése a középületek helyiségeiben. Minden évben a Kasseli-alapítvány és a Katolikus Nagygyűlés ügyei.

L. 1939.: A lengyel-magyar határ megvalósulása alkalmával harangozás. Líceumok hovatarozása és igazgatása.

A leventeképzés megindítása 1939-1940-ben. Leventék oktatása és lelki gondozása folytatólag. 1940.: A leventetörvény ügye. Lengyelek vallási viszonyai a keleti országrészben. Lengyel házasságok Magyarországon. 1942.: Leventevezető papok kiképzése. 1944.: Lelőtt ellenséges repülőgépek pilótáinak bántalmazása. Letartóztatott papokért és polgáriakért közbenjárás. Lengyel internált papok szabadonbocsátása.

M. 1939.: Magyar Tanulmányaraltatási Iroda felállítása. Munkásifjak római zarándoklata. Mezőgazdasági népiskola tanterve. Női munkatábor. 1940.: Magyar Szentföld-mozgalom. Menekültek nemzetközi gondozása. Magyar egyházi javadalmak szlovákiai birtokai. Magyar konkordátum ügye. Magyarországi németek helyzetéről jelentés. 1942.: Magyar állam és egyház viszonya. Magyar "nemzeti szocializmus" és az egyház viszonya. 1943.: Munkatáborosok ügyei folytatólag. A magyar népközösség helyzete Romániában. 1944.: Muraközi egyházi ügyek rendezése. Menekültek befogadása. Menekült papok elhelyezése. A prímás a kormánytól a menekülés beszüntetését kéri.

N. 1939.: Németországi magyar munkások lelki pásztorálása és jelentés róluk, folytatólag. Nyilasokkal szembeni püspökkari állásfoglalás. Nyomorétkotthon felállítása. Népiskolák kooperációja. Nem állami tanszemélyzet nyugdíja. 1940.: Nyilas papok ügye. Nyári egyetem Debrecenben. Német-magyar kisebbségi szerződés. Nemzetpolitikai szolgálat támogatása. 1941.: Nagyjavadalmak kongruahozzájárulási kulcsa. Németországi kegyúri jogok megszűnése. Női ifjúsági nemzetvédelmi szolgálat. Német iskolaügy Magyarországon. A német hadsereg számára toborzás. A nyilas mozgalommal szemben állásfoglalás. Magyarországi németek kulturális munkája. Németbirodalmi polgárok zászlóhasználat. Német püspöki konferencia pásztorlevele. Nyári gyermekotthonok megszervezése- 1943.: Nagyjavadalmak kongruahozzájárulása. Németországról jelentés. A nuncius felhatalmazása háború esetére. 1944.: Női kötelező munkaszolgálat. Német SS csapatok magyar tagjaival szemben a lelkipásztor eljárása. Német nemzetiségűek katonai sorozása. Nyilas papok szereplése. Nők védelmében a prímás interveniál. Nyilasok és Krisztus Király plakátja.

O. 1939.: Ottokár-hadiárvház kölcsöne. Országos Kultúradó. Ottómise. 1940.: Oktatófilm a szentségekről. Az országmozgósítás és az iskolák. 1941.: Az Orsz. Egyházzeművészeti Tanács megalakulása. Oroszország megszállott területén az egyház helyzete. 1943.: Oroszországi magyar hadifogyók ügyében közbenjárás. Oroszok megtérítéséért imádság. 1944.: Az országtanács jegyzőkönyvét kéri a prímás.

P. 1939.: Püspökkari konferenciák jegyzőkönyvei. Protestánsok felvidéki előnyomulása elleni panaszok. XI. Pius halála. XII. Pius megválasztása. Párbertermészetű járandóságok együttes adókezelése. Papok légoltalmi gyakorlata. 1940.: Politikai községből egyházi tétel törlése. Pannonhalmán olasz gimnázium. Papok OTBA tagsága. 1941.: Politikai szempontból kifogás alá eső papokról jelentés. Papok és papnövendékek katonai kiképzése. 1942.: Püspökkari körlevelek állami cenzúrája. Papi illetmények fokozatos emelése. 1943.: Párizsi misszió jelentései. Protestánsok eljárása reverzális esetén. Tábori lelkészi tanfolyam. Ker. Múzeum számára hagyaték elfogadása. A prímás ajándéka a Múzeumnak. 1944.: Papnövendékek munkatábora. Papi Nyugdíj és Betegségélyző Alap létesítése. Párizsi magyar lelkész ügye. Papok és papnövendékek német katonai sorozása. Püspöki kar rendelete a menekültek ügyében. Papság felhasználása honvédelmi munkára.

R. 1939.: Római Collegium Hungaricum papi igazgatása. 1940.: Rádiószentbeszéd cenzúrája.

Római magyar papi kollégium szervezése. 1941.: A Rerum Novarum 50. évfordulója. Rádiós istentiszteletek. 1942.: Rutén kérdés megoldása. Román gör. keletiek uniójáról terv. 1943.: Római visitatio liminum alóli felmentés. Román püspöki körlevelek betiltása. Román anyanyelvű papság gyűlései. Román püspökök elleni panasz.

S. 1939.: Hitéleti statisztika. 1941.: Spiritiszták és adventisták elleni küzdelem. 1943.: Sajtóban szereplő lelkészek felekezetének megjelölése. Spelman érsek törökországi látogatása. 1944.: Sajtószemle a keresztény vallású zsidók ügyében.

Sz. Szlovákiában lévő egyháziak magyar birtoka. Szezták elleni küzdelem. 1943.: Szűz Mária tisztelet az iskolákban. Szentjobbi apátsági javadalom ügye. Szabadkőműves rombolások elleni tiltakozás. Szlovák diákinternátusok. Szlovák szervezkedés Salgótarjánban. 1944.: Szlovák katolikusok szervezése.

T. Tanerők zsidó származása. Tanítóképzők igazgatása. 1943.: Tábori lelkészek felváltása. Takarékosági propaganda. Telepes községek vallási egysége. Tudakozódás a Vatikán útján. Tanítóegyesületek csúcsszervezete. Templomok légmentesítése. Tóth Tihamér boldoggá avatásához előkészítő iratok. 1944.: Tűzok szedése ellen.

U. Ukrán nyelv engedélyezése imákhoz.

V.W. 1939.: Vallásalapi segélyek. Világbéke zászló terve. A Volksbund máriacelli zarándoklata. Visitatio parochiarum restitutarum. 1940.: A Volsbund és a németajkú katolikusok. Vigmunkás mozgalom. 1942.: A vasárnapi munkaszünet felfüggesztése. Vanyó T.: Plébánia-történetírás ajánlása. 1943.: A Vatikán és Oroszország viszonya. 1944.: A Vöröskereszt tudósít zsidókról és interveniál.

Z. 1939.: A zsidótörvény és végrehajtása. Zsidóbevándorlás. Zsidó áttérések kijelentése. Zsidó kivándorlók támogatása. A zsidókeresztelés problémái. 1940.: Zsidótörvény bizottság. A zsidótörvény megszigorítása. A zsidótörvény által sújtott katolikusok. Zsidó munkatáborok. A III. zsidótörvény. 1942.: Zsidó leventekötelesek sárga karszalagja. Zsidók konvertálási nehézségei. Zsidó Tanúsítványos Keresztények Körének megalapítása. Zsidó-keresztény lelkiismereti házasság, a visszaminősítés kikerülése. Zsidókatolikusok vallásgyakorlásának tilalma a munkatáborokban. Zsidóüldözés Szlovákiában. A zsidók szenvedései. A zsidótörvény módosítása. Zsidó származású katolikusok védelmére bizottság a honvédelmi törvény kapcsán. Zsidó származású keresztények részére önálló munkatáborok. Zsidó munkatáborok lelki gondozása. 1943.: Zsidó munkatáborok és a keresztények. 1944.: Zsidó áttérőkkel szemben követett eljárás. Zsidók /keresztény/ szövetsége. Zsidó vagyonok leltározásánál egyházi személyek igénybe vétele.

Terjedelem: 150 doboz /csomó/, 19.50 fm.

/A 42 kötet segédkönyv a 2973-3014. raktári számon található./

11 C

MAGÁNLEVÉLTÁR

1927-1945

Serédi Jusztinián prímás magánlevéltára igen tekintélyes mennyiségű anyagot foglal magában, mely a prímás érseki és bíborosi kinevezésére, a kánonjogi kódex előkészítésében és a római kongregációkban kifejtett tevékenységére, közéleti működésére stb. vonatkozik, de jelentős számban tartalmaz hozzá intézett magánleveleket, üdvözléseket is. A jelenleg több ládában elhelyezett anyag terjedelmét sem lehet pontosan megállapítani.

ACTA ORDINATIONUM ET CONFIRMATIONUM**1778-1918**

A primások kormányzati éveitől függetlenül külön gyűjteménybe sorolták be azokat a jegyzőkönyveket és iratokat, amelyek az esztergomi érsek nevében, rendszerint segédpüspökei útján végzett főpapi funkciókra vonatkoztak. Elsősorban a papszentelés és a bérmlás kiszolgáltatásának dokumentumai találhatóak itt. Azokat a funkciókat, amelyeket maga a primás végzett, általában a kormányzata alatt keletkezett iratok /Kopácsytól kezdve a Cat. C iratai/ tartják nyilván, de elvértve ide is kerültek ilyen jellegűek. Zömében a jelen gyűjtemény a segédpüspökök levéltárának tekinthető.

A rendezés során három állagra osztottuk fel a gyűjteményt: a főpapi funkciókról vezetett jegyzőkönyvek, a papszentelések iratai, a bérmlások iratai.

12/1. Libri functionum episcopaliūm**1820-1918**

OC 1. - OC 7. raktári szám.

A címzetes püspöki ranggal felruházott segédpüspökök /gyakran egyben valamelyik kerület vikáriusai/ időrendben könyvet vezettek azokról a funkciókról, amelyeket ebben a minőségükben elláttak. Papszentelés, bérmlás, templomszentelés, harangok és keresztek megáldása stb. a hely és idő feltüntetésével következnek egymás után. A feljegyzések alapján utólag igazolásokat adhattak ki.

Az 1820-tól fennmaradt jegyzőkönyvek a következő segédpüspök működéséről adnak számot: Benyovszky János, Ürményi Péter, Majthényi Antal, Viber József, Miskolczy Márton, Krautmann József, Szabó József /püspökké szentelését megelőző apáti funkciói is/, Boltizár József, Rajner Lajos.

A kötetekhez segédlet nincsen.

12/2. Acta ordinationum**1793-1907**

OC 8. - OC 14. raktári szám.

A papszentelésekről vezetett nyilvántartások olyan iratokkal együtt, amelyek a felszenteltekről bővebb felvilágosítást is nyújtanak /személyi iratok, engedélyek, bizonyítványok/.

Az iratok a következő segédpüspökök működéséből származnak: Kondé Miklós, Rauscher Miklós, Perényi Károly báró, Pauer József Krizosztóm, Gosztonyi István, Ürményi Péter, Majthényi Antal, Benyovszky János, Durguth József, Rajner Lajos.

A kötetekhez és csomókhoz segédlet nincsen.

12/3. Acta confirmationum**1778-1905**

OC 15. - OC 33. raktári szám.

A bérmlási jegyzőkönyvek a szentség kiszolgáltatásának sorrendjében /tehát nem betűrendben/ feltüntetik a megbérmlált vezeték- és keresztnévét, életkorát, a bérmaatya nevét, esetleg a rendi

/társadalmi/ állásra is utalnak. A XIX. század derekától előre nyomtatott ívek készültek, s ezeket a bérmálás befejezése után összefűzték. A Modor és Szentgyörgy városokban 1821-ben történt bérmálásról egy-egy személyre vonatkozó cédulák tömege maradt fenn; ezeket talán kiosztás végett készítették, de az utóbb elmaradt. Eltér a többitől az utolsó helyen álló kötet is, mely nem bérmálási jegyzőkönyv, csupán az 1892 és 1905 között a főegyházmegyében végzett bérmálások sorrendjének rögzítése; csak annyit tüntet fel, ki, mikor és hol bérmált.

A bérmálási jegyzőkönyvek a következők főpapi működésének dokumentumai: Kopácsy József, Scitovszky János, Simor János primások, Nagy István, Luzsénszky László, Kondé Miklós, Görgey Márton, Perényi Károly báró, Rauscher Miklós, Benyovszky János, Ürményi Péter, Jordánszky Elek, Durguth József, Peitler Antal, Zalka János, Szabó József, Boltizár József és Palásthy Pál segédpüspökök.

Mint a megelőzők, a jelen iratok is életrajzi kutatás szempontjából jelentősek, de segédlet hiányában csak nehézkesen kutathatók.

Terjedelem: 33 kötet /csomó/, 1.50 fm.

13

VISITATIONES CANONICAE

1559-1861

Az ordinariusnak személyesen vagy képviselője után végzett, az egyes plébániáknak erkölcsi és anyagi helyzetére egyaránt kiterjedő egyházlátogatásai /visitationes canonicae/ bőséges iratanyagot eredményeztek, melynek egy része az Archivum Vetustól kezdve a primások iratai között található. A legrégebbi esztergomi káptalani vizitációt /1397/ követően számos előkészítő irat, utasítás, jelentés és jegyzőkönyv maradt fenn a Batthyány-féle csoportosítás "Acta visitationalia" című sorozatában, majd Kopácsytól kezdve az egyes primások Cat. 31. jelű iratai között. Az egyházlátogatásoknak kormányzati szempontból, utóbb pedig egyháztörténeti célból is különös becsük volt. Ezért Maszlaghy Ferenc levéltáros 1877-ben összeszedte a primási /és részben az esztergomi vikáriusi/ levéltár különféle helyein fekvő vizitációs jegyzőkönyveket, nyersen időrendbe állította őket, és pontos betűrendes elenchust készített hozzájuk. Az áthelyezésnek az lehetett az irányelve, hogy az egyházlátogatások előkészítésére, lefolyásaira, költségeire stb. vonatkozó iratok az egyes primások anyagában maradjanak, míg maguk az egyházlátogatási jegyzőkönyvek az új gyűjteménybe kerüljenek át. Ezt azonban nem sikerült következetesen keresztülvinni. A Visitationes Canonicae a primási levéltárnak nemcsak egyházmegyétörténeti, hanem helytörténet, település- és nemzetiségtörténet, történelmi statisztika, művészettörténet stb. szempontjából is egyik legjelentősebb része. A legrégebbi vizitációk Oláh Miklós korára nyúlnak vissza, s itt egy másolati kötetben foglalnak helyet, amely Kemp Mihály levéltáros munkája /1833/. Mint az 1557:X. és az 1559:XLI. tc. is tanúsítja, az ellenreformáció korában a főpapok a főesperesek és esperesek útján vizsgáltatták meg a plébániákat, s ennek során a klérus kihágásainak megbüntetésére is sor került. Ilyen főesperesi vizitációk eredeti jegyzőkönyvei 1630-tól kezdve vannak a gyűjteményben; kiterjednek az esztergomi főegyházmegyéhez tartozó vármegyék plébániáira, ideértve a más egyházmegyékben szétszórt exempt plébániákat is. Barkóczy Ferenc idejében jelentős mennyiségű anyag keletkezett a plébániák adatainak összeírása következtében. A gyűjtemény további gyarapodását jelentették Batthyány József primás igen alaposan készült vizitációs jegyzőkönyvei, melyek piszkozati és tisztázati, helyenként másolati példányokban is fennmaradtak. 1802-ből a kongrua megállapításához szükséges jövedelem-összeírás kötetei foglalnak itt helyet, utánuk a széküresedés alatt történt főesperesi egyházlátogatás községenkénti füzetei. 1822-1830 közt Rudnay Sándor primás vizitációi, az 1840-es évekből ismét főesperesi látogatások községenkénti füzetei,

majd Scitovszky János primás vizitációs jegyzőkönyvei gyarapítják a terjedelmes anyagot. Az esztergomi főszékesegyháznak az 1850-es években történt vizitációjáról készült jegyzőkönyvek zárják le a gyűjteményt.

Az egyházlátogatás szabályszerű menete Batthyány primás óta az volt, hogy először is a primás kiküldte a vizitációs kérdőpontokat, majd a látogatáskor a jelenlévő /és a jegyzőkönyvben felsorolt/ hivatalos személyek: a főesperes, a helyi hatóság kiküldöttje, a kegyúr képviselője, az esperes és a plébános, a kérdőpontokra nyilatkoztak. Az elhangzottak alapján felvették a részletes jegyzőkönyvet és meghatározták a teendőket /statuta generalia/. A jegyzőkönyv mellett sokszor a plébánia okmányainak másolati, sőt eredeti példányai is ott fekszenek, s ez csak növeli a gyűjtemény értékét. A vizitációs kérdőpontok Batthyány primás óta a következők voltak:

1. A templom fekvése.
2. A templom épülete belülről és kívülről.
3. A templom belső felszerelése és a sekrestye. /Az egyházi szerelvények műtörténetileg jelentős leltára./
4. A templom vagyona és jövedelme. /Az egyházi földek pontosan, dűlőnevek szerint meghatározva./
5. A temető.
6. A jámbor társulatok és vagyonuk.
7. Az istentiszteletek rendje.
8. A keresztség kiszolgáltatása.
9. Az oltáriszentség.
10. A bűnbánat szentsége.
11. A házasság szentsége.
12. Az utolsó kenet.
13. A temetésnél követett szertartás.
14. A plébános könyvei, ide értve az anyakönyveket is.
15. A plébános jövedelme és megélhetése. /A plébánia földjei dűlők és szomszédok feltüntetésével, a filiákban levő földek, az ezekből és más forrásokból járó jövedelem./
16. Káplánok.
17. Az egyház szolgálói, a tanító, egyházgondnok és sekrestyés. A tanítók földjei és azok jövedelme /a filiákban is/.
18. A plébánia földesurai.
19. A plébánia népe, erényei és hibái, lélekszáma.
20. A plébánia kiterjedése, joghatóságának határai.
21. A plébánia egyéb körülményei, kápolnák és oratóriumok.
22. A katonaság kápolnái, a katonai lelkészek joghatósága.
23. A plébánia területén élő más papok és volt jezsuiták.
24. A plébánia területén élő szerzetesek.
25. A plébánia területén élő apácák.
26. Görög katolikusok, örmények és rutének.

27. A nem katolikusok, különösen a görög nem egyesültek.
28. A zsidók.
29. Az ágostai és helvét hitvallásúak.
30. A katolikus plébánost nélkülöző helyek.
31. Kegyes alapítványok a plébánia területén, keresztek, szobrok stb.

Levéltári rendszerét tekintve a gyűjteményt Maszlaghy 69, római számmal jelzett fasciculusba osztotta be, ezeken belül pedig 1-639 végigfutó arab számmal látta el az egyes jegyzőkönyveket /liber/. Részben a liberszámozásnál elkövetett hibák, részben utóbbi előkerülés folytán a/, b/ stb. alszámok keletkeztek, s a jelen rendezésnél a folyószámokat 653-ig fel kellett vinni, így a kötetek /füzetek/ száma megközelíti a 700-at. A fasciculus-beosztásnak már csak annyiban van jelentősége, hogy a vékony füzetek ezek szerint vannak csomókba kötve. Egyébként a liber száma /melyet a hagyományos rend fenntartása végett egyben raktári számnak is tekintünk/ elegendő a keresett vizitáció megtalálásához.

Az egyházlátogatások anyagához a Maszlaghy által készített és az újabb anyaggal kiegészített betűrendes mutató áll rendelkezésre. Előre nyomtatott rovatokban, a plébániák nevének sorrendjében haladva, külön tünteti fel a "kánoni látogatást", a főesperesi vizitációt és az összeírást; ezeken belül a látogató nevét és az évszámot is megadja, majd a fasciculus és a liber számára utal.

Terjedelme: 688 kötet /füzet/, 15 fm.

14

ACTA CONSISTORIALIA

1525-1942

Mint a vizitációs iratok, az esztergomi szentszék iratai is gyűjteményként szerepelnek a levéltárban. Szervezeti átalakulás, költöztetés, rendezés következtében az eredeti fondok anyaga összekeveredett, s elválasztásuk ma már súlyos nehézségeket idézne elő. A jelen rendezésnek is meg kellett elégednie azzal, hogy az egyes sorozatok provenienciáját megállapítsa és rögzítse.

Az esztergomi érsekség egyházi bírászkodása a korai Árpád-korba nyúlik vissza. Az érsek kezdetben személyesen, utóbb /a XIV. századtól kezdve/ vicarius generalisa útján bírászkodott abban a széles hatáskörben, amelyet a virágzó feudalizmus a szentszékek számára biztosított. A XV. században a törvényhozás már körülírta, a XVI. századtól kezdve pedig megszorította a szentszéki hatáskört. Az egyházi bírászkodás virágkorában Esztergomban elvileg három különböző szentszék működött: 1. Az esztergomi egyházmegye területére illetékes, auctoritate ordinaria működő bíróság. 2. Az Esztergomnak alávetett egyházmegyék felsőfokú bírósága /sedes metropolitana/. 3. Az esztergomi érsek primási és született legátusi hatóságánál fogva /1394-től/ az egész ország területére illetékes primási szentszék. Minthogy Mohács előtt a fokozatos fellebbvitelt az egyház jog nem követelte meg, s a világi törvények is későn próbálták megvalósítani, akár az érseki, akár a primási szentszéken elsőfokon is el lehetett kezdeni a pert. A primás bármikor átvehette a bírói széket, de rendszerint mindhárom bíróságnak a "Vicarius in spiritualibus et causarum auditor generalis" volt az elnöke, és a káptalan tagjai voltak a bírái. Sedis vacantia idejére a káptalan választott vikáriust.

Az esztergomi szentszékek Mohács előtti működésének iratait /az Országos Levéltár Dl. gyűjteményén kívül/ elsősorban a primási levéltár Mohács előtti gyűjteménye őrzi. Az Acta Consistorialiában csak az 1525-ben, Nyási Demeter vikáriussága idején vezetett /és 1532-ben, majd 1564-ben folytatott/ protocollum található ebből a korból.

Mohács után az esztergomi szentszék az érsekséggel együtt Nagyszombatba költözött. Szervezet tekintetében ekkor is fennmaradt az említett hármas tagozódás. /Az iratok 1558-tól kezdve vannak meg./ Az elsőfokú bíróság megjelölésére már inkább a "forum auditoriale" kifejezést használták. Az érseki szentszék neve Nagyszombatban is "metropolitana sacra sedes Strigoniensis" volt, míg a primási joghatóság pereit a "sedes primatialis" döntötte el, a primás személyes elnöklete alatt. /Ezért találjuk meg a primásig fellebbvitelt ügyek iratait az Archivum Vetusban az egyes primások iratai közt, majd Acta processualia címen./

A reformáció és az ellenreformáció korában a szentszéki szervezet nem változott, csak a hatáskör zsugorodott össze, mint alább még ki fog tűnni. 1752-ből fennmaradt egy protocollum, mely a Csáky Miklós primás által felállított új "consistorium vicariale Strigoniense" néhány hónapos működéséről ad számot. Szent-Illonay József vikárius vezetése alatt. Ennek az újításnak a története még tisztázásra szorul. Jelentősebb volt a főegyházmegyének Batthyány József primás kormányzatának kezdetén, 1777-ben két kerületre, nagyszombatra és esztergomira való felosztása. A két vikárius két elsőfokú szentszéket is vezetett: a "generális auditoratus Strigoniensis" Esztergomban, s a párhuzamos auditoratus és a metropolitai szentszék nagyszombatban működött. Az esztergomi auditoratus iratai és jegyzőkönyvei /némi hiányokkal/ már megvannak a jelen gyűjteményben. A primási szentszék továbbra is a primás személyéhez kapcsolódott, sedis vacantia esetén az uralkodó jelölte ki azt a püspököt, aki ügyeit ellátta. /Így a fennmaradt protocollum tanúsága szerint 1813-14-ben Kluch József nyitrai püspök, 1833-ban pedig Vurum József ugyancsak nyitrai püspök vezette a "delegatorium forum primatiale"-t./

Az érsekségnek Esztergomba való visszaköltözése azzal a következménnyel járt, hogy a másodfokú /metropolitai/ és természetesen a primási szentszék is ide került vissza. Jordánszky Elek levéltáros jegyezte be a régi periratok 1786-ig terjedő elenchusába, hogyan történt a szentszéki irattár átvitele. Rudnay Sándor primás 1828. január 29-én elrendelte, hogy az 1776 előtti szentszéki periratokat, valamint az utóbbi években a nagyszombati szentszék előtt pereskedő, de az esztergomi vikáriátus illetékességébe átkerült feleket érintő periratokat költöztessék át Esztergomba. Az említett segédletben külön megjelölték a Nagyszombatban maradt iratokat. A primás fenti rendeletére Nagyszombatból Esztergomba átvitt 1790-1821 közötti iratokról Döme József nagyszombati jegyző külön elenchust készített.

Az esztergomi auditoratus jegyzőkönyvei 1820. május 1-én érnek véget, iratanyaga azonban 1842-ig tart. Az Esztergomba átkerült metropolitai bíróság 1822. szeptember 1-én kezdte meg működését, s iratai, jegyzőkönyvei azóta szinte teljesen megvannak. Az esztergomi auditorium önálló létezése fölöslegessé vált. A metropolitai /érseki/ szentszék három minőségben bíraskodott: mint az egyházmegye elsőfokú bírósága /forum primae instantiae/, mint az egyháztartomány fellebbviteli fóruma /forum appellatorium/ és mint a primás hatáskörébe tartozó ügyekben külön kirendelt bíróság /forum delegatum/. A primási szentszék emellett továbbra is fennmaradt mint a magyar katolikus egyház legfelső egyházi bírósága.

Az Acta Consistoralia c. gyűjteményt az alábbiakban két részben ismertetjük. Az első rész neve /Archivum Vetus/ hagyományos, de határát 1862-ig terjesztettük ki. Az 1880-as években ui. a szentszéki irattár újabb anyagát a felperesek nevének betűrendjében állították fel, s e rendezés kb. 1862-ig nyúlik vissza. Az újabb részt Archivum Novumnak nevezzük. Ki kell emelni, hogy ezt a szétválasztást szervezeti változás nem indokolja; a szervezet /a nagyszombati auditorium 1918 utáni kiesésétől eltekintve/ a múlt század óta változatlan.

Terjedelem: 331+215 csomó /kötet/, 24.50 + 22.30 fm.

14 A

A/ ARCHIVUM VETUS

1525-1862

14A/1. Periratok

1558-1862

A nagyszombatban működött egyházmegyei és metropolitai szentszékek iratait már régebbi /eddig kellően nem tisztázott/ rendezések két sorozatra bontották. A kettő között az 1777. év, az egyházmegyének két kerületre /s így két auditorium illetékességi területére/ való bontása vonta meg a határt. Minthogy azonban a periratokat az illető ügy lezárásáig nem választották szét, az első sorozat egyes esetekben túllépi az 1776. évet; lajstromát is 1786-ban készítették el. A második sorozat közel kétszáz csomóját a jelen rendezés során állítottuk fel, a már összezavarodott régebbi rendezés útmutatása nyomán. Különösen 1777 előtt a periratok és ügyiratok nem válnak külön, a lajstromkönyv egy-egy száma alatt esetleg csak az említett perre vonatkozó egy intézkedés található. A XVI-XVII. századi iratok között sok hiány mutatkozik, úgy látszik, a periratok első sorozatát a XVIII. században állították fel, amikor háborús veszteségek, elemi csapások, költözködés, hanyag kezelés folytán a régi szentszéki iratok jelentős része már elveszett.

1. sorozat

/1558-1776/

C 1. - C 96. raktári szám.

Mohács után a szentszéki hatáskör lényegében négy ügyfajtát foglalt magában: a házassági, végrendeleti, esküszegési és az egyházi kiváltságok megsértéséből eredő pereket. Ezek szolgáltak az esztergomi szentszéki pertár tagolásának alapjául. A perfajtákat római, az egyes ügyeket arab számmal jelölték meg. A sorozat rendszere részleteiben a következő:

Köteléki perek, melyek a házasság érvénytelenítésére irányultak; vagy elsőfokon /I. Processus quoad vinculum/, vagy fellebbezés során /II. Processus quoad vinculum appellati/ kerültek a metropolitai szentszékhez.

Az ágytól és asztaltól való elválasztás kimondására, vagy éppen az együttélés helyreállítására, a házastársi köteleességek teljesítésére irányuló perek; elsőfokon /III. Processus quoad thorum/ vagy felsőfokon /IV. Processus quoad thorum appellati/.

Az eljegyzésből ill. házassági ígéret nem teljesítéséből eredő perek, ide értve az ilyen ígéret segítségével megejtett leányanyak kereseteit is; elsőfokon /V. Processus quoad sponsalia/ vagy felsőfokon /VI. Processus quoad sponsalia appellati/.

A végrendeleti, a törvényhozás megszigorító rendelkezése folytán utóbb csak a végrendelet alakításaira vonatkozó perek; elsőfokon /VII. Processus testamentarii/ vagy felsőfokon /VIII. Processus testamentarii appellati/.

Az egyházmegyei tisztii ügyész által egyháziak ellen az egyházi fegyelem megsértése miatt, világiak ellen az erkölcsi normák elleni vétség /pl. vadházasság/ miatt indított keresetek, lényegében egyházi büntető perek /IX. Processus fiscales/.

Az esküvel megerősített ígéret megszegéséből eredő, lényegében szerződészegés miatt indított perek /X. Processus periuriales/.

Az egyházi kiváltságok megsértése miatt indult perek /XI. Processus immunitatis ecclesiasticae/.

Ezekon kívül a sorozat külön csoportba sorolta azokat a pereket, melyek valamilyen rendkívüli, az eddigiekbe nem illő, címen indultak meg. Ilyenek voltak pl. az egyházi joghatóság fölött egyházi testületek közt folyt jogviták, szerzetesi fogadalom érvénytelenítésére irányuló keresetek stb. Elsőfokon /XII. Processus extraordinarii/ vagy felsőfokon /XIII. Processus extraordinarii appellati/ kerültek az esztergomi érseki szentszékre. A jogtörténeti értékű szentszéki peranyagon belül ezeknek van főként köztörténeti jelentőségük.

2. sorozat

/1777-1862/

C 97. - C 222. raktári szám.

A sorozat rendszere hasonló az elsőéhez, csak némileg diferenciáltabb:

Köteléki perek elsőfokon /I. Processus vineulares/ és felsőfokon /II. Processus vineulares appellati/.

Válóperek elsőfokon /III. Divortiales a thoro et mensa/, felsőfokon /IV. ua. appellati/ és perújítás alapján /V. ua. novi iudicii/.

Eljegyzési /VI. Processus sponsalistici/, teherbe ejtésből eredő /VII. Processus ex defloratione et impregnatione/ pere elsőfokon, s ugyanezek felsőfokon /VIII. Processus sponsalistici et ex defloratione appellati/.

A házasság felbontás helyreállítására ill. az ezt megzavaró harmadik személyek ellen folyó perek /IX. Processus repositionales sive restitutionis in integrum et contra turbatores matrimonii/, a szerzetesi fogadalom érvénytelenítésére irányuló perek /X. Processus ad invalidationem professionis religiosae/ elsőfokon és ugyanezek felsőfokon /XI. Processus restitutionis in integrum, contra turbatores matrimonii et ad invalidationem professionis religiosae appellati/.

A végrendelet érvénytelenítésére irányuló perek elsőfokon /XII. Processus ad invalidationem testamenti/ és felsőfokon /XIII. Processus testamentari appellati/.

Tiszti ügyészi keresetek elsőfokon /XIV. Processus fiscales/ és felsőfokon /XV- ua. appellati/.

Esküszegésből eredő /szerződési/ keresetek /XVI. Processus periuriales/.

Vegyes /így anyakönyvek kiigazítására irányuló, kegyúri jogi, egyházi joghatósági stb./ perek /XVII. Processus varii/.

Az egyes perfajtákon belül az iratok rendjét még helyre kell állítani. A fennmaradt fedőlapok tanúsága szerint a XIX. század első felében a pereket a peres felek neve szerint, de csak nyersen időrendben kötötték csomókba.

14A/2. Az esztergomi érseki szentszék ügyiratai

1822-1862

C 223. - C. 241. raktári szám.

Míg a Nagyszombatban felállított pertár egyben a szentszék ügyiratait is magában foglalta, az Esztergomba való visszaköltözés után az érseki szentszék irattárát külön kezelték, és évenként újra kezdődő folyószámokkal látták el. Rendje az idők folyamán sokszorosán megzavarodott.

Az 1822. szeptember 1-től 1829 végéig terjedő irattár egykorú rendje 33, római számmal ellátott kiscsomót fogott át; ma a III. és a XXVI. sz. kiscsomó már hiányzik. Az 1830. és 1831. évi ügyiratokat

is csomózták és évenként végigfutó folyószámok szerint rendezték. Rudnay primás halálával ez a rend megszakadt, s az 1830-as évekből alig van irat. /Az 1831-i csomó felirata, Acta auditorialia, arra utal, hogy a vacantia alatt ismét az 1822-ben láthatóan beolvadt esztergomi auditorium működött; ez magyarázná meg iratanyagának fent említett gyarapodását 1842-ig/. Az 1832-1849 közötti szentszéki iratok rendezetlenek.

A Scitovszky primás kormányzata alatt keletkezett, és ismét évenkénti sorszámozással ellátott szentszéki irattár teljesen összezavarodott, és rendezésre vár /1850-1862/.

Ide soroltuk be a szentszéki jegyző feljegyzéseit, ítéletfogalmazványait, formuláit is. Az 1830-40-es évekből és az 1850-1862 közt fennmaradt anyag két, később rendezendő csomót tesz ki.

14A/3. Az esztergomi auditorium iratai

1776-1842

C 242. - C 292. raktári szám.

Az esztergomi egyházmegye keleti, esztergomi kerülete elsőfokú szentszékének /auditorium Strigoniense/ pertára és irattára. Az iratok jól illusztrálják, hogy 1822-ben az auditorium működése megszakadt, és 1832-1842 között ismét feléledt.

Az iratokat egykorú rendben, római számokkal ellátott csomókba helyezték el. Az I-XVII. kategória alkalmasint perajták szerint osztályozta az iratokat, ezekről /felirat híján/ csak feltesszük, hogy a fenti 2. sorozat kategóriáinak felelnek meg. A XVIII. kategória a bíróság tagjai számára készült perkivonatokat tartalmaz /1791-1832/. Az auditorium iratait egy év nélküli iratokat tartalmazó csomó egészíti ki.

14A/4. Jegyzőkönyvek és mutatók 1786 előtt

C 293. - C 297. raktári szám.

A szentszéknek Esztergomba való visszaköltözése előtt mind jegyzőkönyvei, mind segédkönyvei töredékesek. A jelen sorozat tehát meglehetősen vegyes anyagot tartalmaz.

A még Mohács előtt Esztergomban elkezdett /1525-i/, majd utóbb Nagyszombatban folytatott protocollum /1532, 1564/ a jegyzőkönyvezés rendszertelensége folytán hézagos. 1820-ig nincs is több kötete, kivéve az 1752-i "consistorium vicariale" jegyzőkönyvtöredékét.

A hiányzó jegyzőkönyveket némileg helyettesíti az az ítéletgyűjtemény, melyet a szentszéki jegyzők maguk és utódaik használatára a XVIII. században kezdtek vezetni. Nem időrendben, hanem a fent /a periratoknál/ ismertetett kategóriák szerint van tagolva. Nem is csak az esztergomi szentszék ítéleteit tartalmazza, hanem az elsőfokú egyházmegyei bíróságoknak ide fellebbezett határozatait is 1731 és 1809 között. Természeténél fogva csak a jelentősebb ügyeket öleli fel.

A periratok első segédkönyve az 1. sorozathoz készült, de 1786-ig tovább vezetett lajstromkönyv /Registrum processualium/. A Batthyány-féle rendezés lajstromkönyveihez hasonlóan rövid kivonatokat tartalmaz, perajták /a periratoknál római számmal jelölve/ és numerus /arab szám/ szerint. Azokat az iratokat, amelyek az Esztergomba visszatéréskor Nagyszombatban maradtak, a lajstromkönyv külön megjelöli. Ennél az összefüggésnél fogva került ebbe a sorozatba az az iratjegyzék is, amelyet viszont a Nagyszombatból Esztergomba átvitt, 1790-1821 közötti iratokról készítettek /Elenchus actorum/.

14A/5 A primási szentszék jegyzőkönyvei, ill. iktatókönyvei

1813-1866

C 298. - C 304. raktári szám.

A primási szentszék annyira hozzákapszolódott a primás személyéhez, hogy az Archivum Vetusban az egyes primások iratai közé osztották be az oda fellebbezett ügyek iratait is, Esterházy Imre primástól kezdve a periratokat "Acta processualia" címen külön tartották az Archivum Vetusban, s ugyanígy rendezték a Batthyány József primás kormányzata alatt keletkezett felsőfokú bírósági iratokat is /l. ott/. Másfelől a primási szentszékre fellebbezett perek iratait megtaláljuk a fenti "Periratok" sorozatnak "Proeessus... appellati" c. csomóiban is.

Itt csak a protocollumnak nevezett iktatókönyvek, illetve /a pertárgy és az ítélet hol hosszabb, hol rövidebb kivonata révén, egyben/ jegyzőkönyvek foglalnak helyet. A széküresedés alatt 1813-14-ben működött "delegatorium forum primatiale" protocolluma után a kötetek 1819-től kezdve folyamatosak, természetesen a vacantia éveinek leszámításával. Az utolsó, 1857-ben megkezdett kötet Scitovszky primás kormányzatának végéig /1866/ halad, tehát átnyúlik azon a határvonalon, amelyet a szentszéki Archirum Vetus és Novum között fentebb megvontunk.

14A/6. Az érseki szentszék jegyzőkönyvei, ill. iktatókönyvei

1820-1865

C 305. - C 325. raktári szám.

Az érseki szentszéken 1820-tól kezdve rendszeresen vezettek köteteket, melyek a beérkezett és kiment iratok iktatószámainak rendjében megadják az irat rövid tartalmát, tárgyalás esetén azonban a perfolym hosszabb vagy rövidebb leírását és az ítéletet is. E protocollumok tehát hol az iktatókönyvhöz, hol a jegyzőkönyvhöz állanak közelebb.

A protocollumokat 1820-1829 között külön fektették fel az érseki szentszék fent említett hármas funkciója szerint, tehát elsőfokú bírósági /qua fori primae instantiae/, fellebbviteli /qua fori appellatorii/ és küldött bírósági /qua fori delegati/ működésére vonatkozóan. Az iktatókönyv kötetéhez az évkör iratainak mutatója /Index actorum/ csatlakozik. 1830-1832 között az elsőfokú és fellebbviteli bírászkodás protocolluma egységes, minden kötethez mutató is tartozik, ez egyben a szentszéki ügyiratok mutatója. Kopácsy primás idejében ugyanígy közös kötetek készültek az elsőfokú és a fellebbviteli bírósági működésről, míg a delegált bírósági eljárásról 1841-1847 között külön kötet számol be. 1848-1865 között végül a protocollum kötetek nem tesznek különbséget a háromféle funkció között.

Ide soroltuk az 1793-tól az 1840-es évekig terjedő, ívekben fennmaradt, rendezetlen jegyzőkönyv-ill. lajstromkönyv-töredékeket, a peres kiszignálására utaló jegyzékeket, formulákat, részleges mutatókat is.

14A/7. Az esztergomi auditorium jegyzőkönyvei

1777-1820

C 326. - C 331. raktári szám.

A nagyszombati és az esztergomi vikáriátus felállítása után mindkét bíróság külön jegyzőkönyvet vezetett. A füzetek a perek tárgyát, a perfolym rövid leírását és az ítéletet tartalmazzák. Az esztergomi alsófokú bíróság jegyzőkönyvei 1777-1785 és 1797-1820 között folyamatosak; az előbbi évkörhöz külön index is készült. Az auditoriumnak 1832-1842 közötti működéséről jegyzőkönyv

nem maradt fenn

14 B

B/ ARCHIVUM NOVUM

1862/1859/-1942

14B/1. Periratok

1862-1938

A mutatók tanúsága szerint az esztergomi érseki szentszék újabb periratait az 1880-as évek vége felé rendezték először. A feltehetően I. római számmal jelölt iratok azonban a századfordulón újabb rendezésen mehettek át. Jelenleg a kb. 1862-vel kezdődő periratok első sorozata II. római és 1-2435. végigfutó arab számmal van megjelölve. A számozás eleinte a felperesek nevének betűrendjében haladt /ez utal az első rendezésre/, majd a betűrend végén az újabb perek lezárásának sorrendjét követte. A periratok zöme nem lépi túl az 1901-2. évet, egyes utóiratok azonban későbbi évszámot is viselnek /a legújabb megállapíthatóan 1919/.

A századforduló táján újabb iratsorozat indult, melynek peresomói III. római és 1-1238. arab számot kaptak. Ezek sem az időrendet, hanem a perek befejezésének sorrendjét követik. Amennyire részletes kutatás nélkül megállapítható, az iratok az 1901-1938 közötti évekből erednek.

14B/2. Ügyiratok

1859-1942

Figyelem nélkül a fent /14A/2. alatt/ említett, teljesen rendezetlen szentszéki irattárra, az érseki szentszék ügyiratait 1859-től kezdve, évenként újra kezdődő iktatószámok rendjében, későbbi időpontban rendezték és csomókba kötötték. Ez az iratsorozat 1911-ig halad, a továbbiak még nem kerültek a levéltár őrizetébe.

Az érseki szentszék ítéleteit külön kötetekbe vezették 1911-el kezdődően. Az ítéletek /1919-től csak ívekben/ 1941-ig megvannak. Ezt a sorozatot 1939-1942 közötti időben készült ítéletfoglalványok egészítik ki.

14B/3. Jegyzőkönyvek

1866-1931

A primási szentszéknek fent /14A/5. alatt/ említett jegyzőkönyvsorozatát 1867 és 1885 között két kötet folytatja, és 1875-1884 között felvett jegyzőkönyvfoglalványok csomója egészíti ki. A primási szentszék további jegyzőkönyvei hiányoznak.

Az érseki szentszéknek mindhárom funkcióját felölelő, rövid per kivonatokat tartalmazó jegyzőkönyve 1866-1891 és 1905-1931 között folyamatos. Jegyzőkönyvfoglalványok az 1875-1884 közötti időből maradtak fenn. A bíróság munkáját a Codex Juris Canonici óta az officialis irányítja. A Kohl Medárd officialis által 1918-1928 között vezetett tanácselnöki feljegyzések kötete ezt a munkát mutatja be, de hiányzó jegyzőkönyveket nem pótol.

14B/4. Segédkönyvek

1859-1935

A rendszeresebb iratkezelés folytán az érseki szentszék iktatókönyvei már elváltak a jegyzőkönyvektől. A primási székkal közös iktatókönyv az 1859-1884, 1901-1914, 1922-1935 évkörökből maradt fenn.

A jegyzőkönyvek és az iratok közös mutatója a felek nevérol az irattári számra utal. Két kötete a II., két kötete a III. számmal megjelölt periratokban való eligazodást könnyíti meg.

15

TEMPLOMSZÁMADÁSOK

1845-1945

A plébániák, kápolnák, kegyes alapítványok és az egyházi vezetés alatt álló szociális intézmények /kórházak, szegényházak, agg papok otthona stb./ vagyoni helyzetéről és pénzkezeléséről mind az egyházi felsőség, mind a törvényhatóságok már régebben is kértek számadást. A templom vagyonát és a kegyes alapítványokat az illetékes plébános, falun a templomgondnok, városban a hatóság felügyelete mellett kezelte, s erről évenként számadást tett. Ezeket az ún. templomszámadásokat a kerületi esperesnek kellett átadnia megvizsgálás és esetleges észrevételek /reflexiones/ megtétele végett. Előzőleg városokban a számvevőség, kegyúri templomoknál a kegyúr is felülvizsgálta és láttamozta a számadásokat. Az esperesek kerületük valamennyi plébániájának és kápolnájának számadását felküldték az egyházmegyei hatósághoz, csatolva a kegyes alapítványokról és az iskolai alapítványokról szóló kimutatásokat, valamint a templomok felszereléséről időről-időre készített leltárakat. Az egyházmegyei hatóság esetleges újabb megjegyzések és kiigazítások után továbbította a számadásokat a helytartótanácsához, mely azután megvizsgálta és /megjegyzéssel vagy anélkül/ az egyházi hatósághoz küldte vissza ezeket.

A polgári korszakban a templomszámadásokat a vallás- és közoktatásügyi miniszternek kellett megküldeni. A V.K.M. 1885-ben úgy rendelkezett, hogy az államkincstárból, a vallásalapból vagy más közalapról javadalmazott alapokról és alapítványokról okmányokkal felszerelt rendes számadást, az ilyen módon nem dotált alapítványokról, valamint az összes városi és falusi templomokról /kápolnákról/ pedig okmányok nélküli egyszerű számadási kivonatot kellett betérjeszteni. Tekintettel az egyházi vagyon kezelésében mutatkozó visszaélésekre és hibákra, Simor primás 1891-ben részletes utasítást adott ki a templomvagyon kezeléséről és ellenőrzéséről. A számadások első példányát az egyház hivatalos nyelvén, latinul kellett kiállítani, a többi példányt az illető egyházközségben használatos nyelven; az utóbbiakat a plébános hitelesítette.

A feudális korszak alapítványi számadásait a primások iratainak Acta fundationalia c. kategóriáiban, egyes kollégiumok, papnöveldek számadásait Batthyány primás Prot. I. Acta protocollaria cc kategóriájában, és szétszórtan más kategóriákban lehet megtalálni. A templomszámadások kísérő és tárgyalási iratait Kopácsy primás kormányzatával kezdve a Cat. 28. tartalmazza. Maguk a számadások ettől az időtől fogva külön gyűjteménybe kerültek, melynek legkorábbi irata /amennyire megállapítható/ 1845ből származik.

A számadás céljából az egyes főesperességek rovatos íveket nyomattak. Ilyen ív példája a feudális korból:

Status activus et passivus ecclesiae oppidi Leva in Archidioecesi Strigoniensi, Archidiaconatu Barsiensi, Comitatu eodem, Districtu V.A. Diaconali Levensi. /Aktív oldal:/ Nr. Status activus Competentia Perceptio Restantia cum fl.xr. fl.xr. 31.Octob. 18.

/Passzív oldal:/ Nr, Status passivus Summa fl.xr.

Alul a plébános és a templomgondnok aláírása, az esperes láttamozása.

A kápolnák, szobrok, kálvária, szálloda, kórház stb. jövedelmeiről és kiadásairól külön-külön íveket állítottak ki. A XIX. század második felében a rovatok magyar nyelvűek és bővebbek, külön kimutatások készültek a gyümölcsöző tőkék állapotáról, kamatairól, felhasználásáról. Az esperes láttamozó záradéka részletesebben szólt a vizsgálat eredményéről. Egyes évekből a templom, kápolna stb. felszereléséről készült leltár is fekszik a számadások mellett.

A templomszámadásokat eredetileg feltehetően esperességek szerint őrizték. Költöztetés és külső behatások folytán az anyag teljesen összezavarodott. A jelen útmutató munkálatai során kb. felerészét a helységek nevének betűrendje szerint sikerült rendezni. Ez tehát a helytörténeti kutatás számára hozzáférhető. Az anyag nagyobbik fele /közte kb. 2 fm. szemináriumi és tanintézeti számadás/ még rendezetlen.

Terjedelme kb. 55 fm.

16

ANYAKÖNYVI MÁSODPÉLDÁYOK

1895-1945

A hazánkban a XVI. században megindult- és a XVII. századtól szabályozott egyházi anyakönyvvezetésre vonatkozó iratokat az 1830-as évekig az Acta publico-ecclesiastica vagy az Acta intranea c. kategóriákban, Kopácsy primástól kezdve a Cat. 40-ben, ezenkívül az esztergomi helynökség iratai között kell keresni. Anyakönyvi másodpéldányokat a plébánosok az 1827:XXIII. tc. rendelkezése alapján a törvényhatóság számára készítettek és küldtek meg. A keresztelezésről, házasságkötésről és halálózásról kiállított anyakönyvi másodpéldányok hitelüket tekintve az eredetiekkel egyenrangúak voltak. A helyi gyakorlat eltért abban, hogy a plébánosok esperesük útján juttatták el a másodpéldányokat a törvényhatóság levéltárába, vagy a megye /város/ közvetlenül gyűjtötte össze azokat.

Az állami anyakönyvvezetésről szóló 1894:XXXIII. tc. életbelépésétől, 1895. október 1-től kezdve a továbbra is kiállított másodpéldányokat az egyházi főhatóság gyűjtötte össze. Ez a ma is folyamatosan gyarapodó anyag számozott rekeszokban, plébániánként van elhelyezve: a budapesti plébániák anyaga 66, az egyházmegye többi plébániájáról származó anyag 233 rekeszben. A levéltárban őrzött jegyzék alapján az egyes plébániák anyaga megtalálható. A trianoni békeszerződéssel Csehszlovákiához csatolt plébániák anyakönyvei 1917-ig, az utóbb átmenetileg visszacsatoltakéi ezen felül az 1938-1943 évközből találhatók meg. Ez az utóbbi anyag /kb. 15 fm./ még rendezetlen.

Terjedelme kb.115 fm. (Rendezve 1982-ben, 110,30 fm.)

17

AZ ESZTERGOMI HELYNÖKSÉG LEVÉLTÁRA

/1750 k.-/ 1777-1849

Batthyány József primás hivatalba lépése után nem sokkal, 1777. május 12-én két helynöki kerületre /vicariatus/ osztotta az esztergomi főegyházmegyét. A nyugati rész a nagyszombati, a keleti az esztergomi vikárius hatáskörébe tartozott; a két helynökség közt később bizonyos területrendezést hajtottak végre. A reform a főesperességek és a primás közé középfokú adminisztratív /és egyben

bírói/ hatóságokat iktatott be. A jelen fond az esztergomi helynök egyházigazgatási működése során keletkezett iratokat tartalmazza; bírói működésének lecsapódása az Acta Consistorialia c. gyűjteményben /fent 14. fond/ található.

A vikáriusi iratok jelentőségét a helynökök hatáskörének változó terjedelme határozza meg. A XVIII. században az érsek állandó helyettese, a "vicarius generális" Nagyszombatban székel, és rendszerint azonos volt a nagyszombati vikáriussal. Széküresedéskor /így 1799-1808, 1809-1819/ a főegyházmegye kormányzatát a káptalan választotta "vicarius capitularis" vette át, ugyancsak nagyszombati székhellyel. Az esztergomi vikáriusnak tehát az intézmény fennállásának első félszázadában nem jutott országos jelentőségű szerep, csak végrehajtó szerve volt a főegyházmegye kormányzatának. Hatásköre a széküresedés idején is csak a maga kerületére terjedt ki. A helyzet 1822-ben, az érsekség és a főkáptalan Esztergomba való visszaköltözésével megváltozott. Az "esztergomi" érseki helynök most már valóban Esztergomban működött, s a széküresedéskor keletkezett iratok is az itteni vikariátus anyagába kerültek be. Így a jelen fond iratai két évkörben /1831-1839, 1847-1849/ köztörténeti jelentőségűek, különösen a forradalom és szabadságharc korszakában, amikor a Pesten tartózkodó Fám János helyett

a tényleges ügyintézés az esztergomi helynökség végezte.

A külön esztergomi vikáriusi ügykezelést Scitovszky primás nem sokkal hivatalba lépése után /1849/ megszüntette; ez az év tehát a jelen fond felső időhatára is. Egyes iratok kivételesen átnyúlnak az 1850. év elejére, amint a kezdő iratok is érinthetik 1776-ot.

Az iratokat eredetileg a Batthyány-féle kategóriáknak megfelelően állították fel. Ez a rendszer 1811-ig terjedő I. résszel lezárult, és a II. részt /melynek ismét két időrendi csoportja van: 1812-1827 és 1828-1838/ már "numerus principalis"-okba sorolták. Hasonló a III. rész /1838-1849/ rendszere is, de a számozást nem egyszer megváltoztatták. Az I. résznek az új kategóriákba való nyers átrendezése, Ocsovszky Ferenc Ágoston primási levéltáros munkája /1844-1845/, az anyag használatát nagy mértékben megnehezíti. Negyedik részként a kiemelt plébániai iratok /Acta parochialia/ járulnak a fondhoz.

A három időrendi csoportnak segédkönyvekkel való ellátottsága és kutathatósága is eltérő. Ezért indokoltnak látszott, hogy ezekről a kérdésekről csoportonként külön tegyünk említést. Az egyetlen közös segédlet az egész fondon végig húzódó iktatókönyv, melynek használhatósága azonban attól függ, ismeri-e a kutató a keresett irat évszámát.

Terjedelem: 684 csomó /kötet/, 48.60 fm.

17 A

PARSI.

1777-1811

A helynöki iratok első részének eredeti rendje eltér a maitól. Az iratokat eredetileg a következő évkörök szerint csoportosították: 1777-1789, 1790-1792, 1793, 1794-1797, 1798-1800, 1801-1804, 1805-1808, 1808-1809, 1809-1811, Ezen a kilenc időrendi csoporton belül a Fuchs-féle rendezés mintájára a következő hat kategóriát állították fel

/zárójelben a registrumban használt rövidítés/: Acta publico-ecclesiastica /PE/, Acta foundationum ecclesiasticarum /FE/, Acta foundationum saecularium /FS/, Acta religionario-ecclesiastica /RE/, Acta religionaria /Rel./, Acta intranea /Intr./. E kategóriák tartalmára nézve a jelen munka

Bevezetés. /II./ és a Batthyány-iratok leírása /fent 2. fond/ nyújt tájékoztatást.

A kategóriákon belül az iratok elhelyezése megfelelt a primási iratokénak. Egy-egy tárgynak

főszámot /*numerus principalis*/ adtak, ezen belül alszámok /*numerus subalternus*/ sorakoztak. Sem a "numerus principalis"-ok száma, sem rendszerük nem maradt állandó az egyes évkörökben. A fő- és alszámot /vörös ceruzával/ bár nem következetesen, feltüntették az iratokon is.

Ocsovszky az 1844-1845-ben végrehajtott rendezéskor a régi kategóriákat megszüntette, és - a Kopácsy primás irataiban bevezetett új rendet követve - a Pars I. iratait is 45 kategóriába osztotta. Az új kategóriát azonban nem mindig tüntette fel az iratokon, s a beosztásnál hol az időrendet, hol az egykori kategorizálást /PE, FE stb./ követte. Ezzel a régi segédkönyvek a kutatás számára használhatatlanná váltak, s az eligazodás csak annak a "Conspectus"-nak segítségével lehetséges, melyet Ocsovszky 1846-ban szerkesztett.

A régi segédkönyvek a következők: A helynökség működését napról napra követő, a kiadványokat átíró szöveges *Protocollum actorum /expeditorum/* Batthyány székfoglalásától kezdve /1776-1787/. Rovatos iktatókönyv /*Protocollum exhibitorum* 1787-1811/. Az iratokról a régi kategóriáknak megfelelően készített lajstromkönyvek /*Regestrum actorum publico-ecclesiasticorum*, stb./. Egyes kerületekről készült lajstromok /1777-1787/. Mutató /*Index generalis*/ évkörök szerint, azokon belül betűrendben /1777-1811/.

A "Conspectus" első része megadja az iratok "numerus principalis"-ait, mégpedig a régi kategóriák /PE, FE stb./ és ezeken belül évkörök szerint csoportosítva. Mindegyik fő szám mellett feltünteti, melyik kategóriába osztotta be Ocsovszky az oda tartozó iratokat. A második részben felsorolja a 45 új kategóriát, a cím után szám szerint megjelölve azokat az oda beosztott iratokat, amelyeket jelentősnek ítélt.

Kutatásnál egyes személyekre, helyekre, tárgyakra vonatkozó iratokat az Index, egész tárgykörökre vonatkozókat a *Regestrum* alapján kell keresni. A fő- és alszámnak ezekből történt megállapítása után mindig fel kell lapozni a "Conspectus"-t, mely megmondja, hogy a keresett iratok melyik kategóriába kerültek. A jelen rendezéskor a kategóriák belső rendjét úgy alakítottuk ki, hogy elsősorban az időrend, azon belül pedig a régi kategóriák /PE, FE stb./ és az iratszámok rendje érvényesül.

17A/1. Cat. I. Acta cum primatibus interventa.

V 1. raktári szám.

A primásnak és a magyar főpapoknak adott fakultások, vikáriusok és szentszékek ügyei, a primás levelezése a püspökökkel, helynökökkel; javadalombetöltések, beiktatások, Az iratok jórészt tudomás és mihez tartás végett közölték a helynökkel. Itt is nyomot hagyott a bécsi pápalátogatáskor tartott püspöki konferencia /1782/.

17A/2. Cat. 2. Officium vicariale.

V 2-4. raktári szám.

A helynökök kinevezése, felmentése, javadalmazása, személyzete, irodája. Levelezésük a megyékkel, városokkal, kamarai igazgatóságokkal, az esztergomi vikárius levelezése és alkalmanként folyt vitája a nagyszombatival. A szentszéki ülnökök kinevezése. 1799 után a káptalani vikárius megválasztása és levelezése a különféle hatóságokkal. A helynöki levéltár rendezése és ennek költségei. Ide került az esztergomi Malonyai-kápolna lerombolásának ügye is /1795/.

17A/3. Cat. 3. Episcopi titulares, canonici, abbates, praepositi, protonotarii.

V 4. raktári szám /az előzőhöz kapcsolva/.

Címzetes püspökök, kanonokok, apátok, prépostok, pápai protonotáriusok kinevezésére, beiktatására, elhalálzására, nyilvántartására vonatkozó iratok.

17A/4. Cat. 4. Archi- et vicearchidiaconi, eorum relationes, limites districtuum vicearchidiaconalium, assessores consistorii.

V 4. raktári szám /az előzőhöz kapcsolva/.

Főesperesek és esperesek kinevezése, jelentéseik, a szentszéki ülnökök ügyei, az esperesi kerületek elhatárolása.

17A/5. Cat. 5. Collationes beneficiorum et officiorum, propositiones, resignationes, cambia.

V 5-9. raktári szám.

Egyházi javadalmak és tisztségek adományozása, az ezekre tett javaslatok, a javadalmak lemondása vagy cseréje.

17A/6. Cat. 6. Administratores, capellani castrenses et domestici, chorus ecclesiasticus et alia officia.

V 10. raktári szám.

Tábori lelkészek, katonai kórházi lelkészek, az óbudai katonai gazdaság, a pozsonyi árvaház, a bécsi kórház papja, budai gimnázium hitszónoka és hasonlók ügyei.

17A/7. Cat. 7. Cooperatorum dispositiones.

V 10. raktári szám /az előzőhöz kapcsolva/.

Káplánok kirendelése és áthelyezése, adminisztrátorok kinevezése.

17A/8. Cat. 8. Recursus pro stallo canonicali, beneficiis et officiis.

V 11-13. raktári szám.

Főleg plébánosi és kápláni javadalmakra vonatkozó kérések, kegyúri bemutatások, javaslatok.

17A/9. Cat. 9. Informationes de clero curato.

V 14-16. raktári szám.

A javadalmas papságról szóló időszakos jelentések. Fontos az 1793-ban összeállított kimutatás Buda és Pest latin és görög szertartású papságáról.

17A/10. Cat. 10. Querelae contra ecclesiasticos et horum adversus saeculares.

V 17-25. raktári szám.

Az egyháziak ellen ill. ezek részéről a világiak ellen benyújtott panaszok, feljelentések. Köztörténeti érdekű a papoktól és szerzetesektől megkívánt nyilatkozat arról, hogy nem tartoznak titkos társasághoz /1801-1803/, a parasztok megmozdulásaira vonatkozó királyi rendelet /1802/ és a pesti szlovákoknak a józsefvárosi plébános ellen magyarosító törekvései miatt tett több panasz /1810-1811/.

17A/11. Cat. 11. Clerus deficiens.

V 25. raktári szám /az előzőhöz kapcsolva/.

Az elaggott és megrokkant papokra vonatkozó iratok.

17A/12. Cat. 12. Religiosi et sanctimoniales.

V 26-32. raktári szám.

A szerzetesek és apácák ügyei. Az 1777-1789 közti iratokban adatokat találunk a jezsuiták létszámára és kegyes alapítványaikra a rend eltörlésekor, valamint a rendtagok elhelyezésére. Személy szerint Virág Benedeknek nyugdíja felemelésére irányuló kérése érdemel említést /1802/.

17A/13. Cat. 13. Excessuosi sacerdotes.

V 33. raktári szám.

A bűncselekményeket elkövetett papokra vonatkozó iratok.

17A/14. Cat. 14. Informationes de clero iuniori, seminaria.

V 34-35. raktári szám.

A növendékpapság tanulmányi haladásáról és a szemináriumokról tett jelentések, a rájuk vonatkozó egyéb iratok.

17A/15. Cat. 15. Recursus pro iurisdictione et diversae facultates.

V 37-41. raktári szám.

A gyóntatási joghatóságért és egyéb felhatalmazásokért beadott folyamodványok kategóriája címénél többet tartalmaz. Pl. Buda polgárai magyar prédikációt kérnek /1796/, Pesten lebontják a Szentháromság-szobrot /1810/, de új templom épül a Szentlélek-plébánia számára /1809/; Katona István a főegyházmegyéből való elbocsátását /1794/, Versegly Ferenc az irregularitás alóli felmentését kéri /1804/, stb.

17A/16. Cat. 16. Conversi et apostatae, catechumeni.

V 42-44. raktári szám.

A katolikus hitre térőkről, a hittanulókról és az apostatákról szóló jelentések és egyéb iratok.

17A/17. Cat. 17. Ludirectores, aeditui, servi ecclesiae, notarii.

V 45. raktári szám.

A tanítókra, sekrestyésekre, egyháziakra, jegyzőkre vonatkozó /elsősorban anyagi természetű/ iratok.

17A/18. Cat. 18. Fundationalia in genere.

V 46-49. raktári szám.

Az alapítványok kezelésére vonatkozó iratok általában.

17A/19. Cat. 19. Foundationes et legata pia.

V 50-52. raktári szám.

A kegyes alapítványokra és hagyományokra vonatkozó konkrét ügyiratok.

17A/20. Cat. 20. *Fundationes saeculares.*

V 53-54. raktári szám.

Az egyházi kezelésben lévő, de világi /elsősorban iskolai/ rendeltetésű alapítványok konkrét ügyei.

17A/21. Cat. 21. *Matrimonialia.*

V 55-58. raktári szám.

A házassági ügyekre vonatkozó általános /PE/ és konkrét /Intr./ iratok. Az 1777-1789. évkörre esik a szentszéki házassági eljárás szabályozása.

17A/22. Cat. 22. *Dispensationes in bannis et tempore vetito.*

V 58/a-70. raktári szám.

A kihirdetés alóli felmentés kérése, megadása és megtagadása.

17A/23. Cat. 23. *Dispensationes in impedimentis canonicis.*

V 71-72. raktári szám.

A kánonjog házassági akadályai alól az ordinárius hatáskörében adott felmentések.

17A/24. Cat. 24. *Dispensationes apostolicae, recursus Romam faciendi, correspondentiae Romanae, bullae pontificiae.*

V 73. raktári szám.

A pápának fenntartott házassági felmentések kategóriájába sorolták a más ügyben Rómába küldött folyamodványokat és a római szentszékkal folytatott iratváltás tudomás végett megküldött másolatait is.

17A/25. Cat. 25. *Matrimonia mixta.*

V 74-75. raktári szám.

A vegyes házasságokra vonatkozó iratok és jelentések.

17A/26. Cat. 26. *Doctrina religionis et institutio.*

V 76. raktári szám.

A hitoktatásra vonatkozó, egyébként jelentéktelen iratok

1777-1789 közti részében feltűnést kelt a lakosságnak a mértéktelen evésről és ivásról való leszoktatására irányuló hatósági törekvés írott emléke. A kategória zöme egyébként is a plébánosoktól megkívánt /toborzási, egészségügyi stb./ agitációra vonatkozik.

17A/27. Cat. 27. *Res scholaris et studiorum.*

V 76. raktári szám/az előzőhöz kapcsolva/.

Az iskolaügyi iratok csomója a primás levéltárához viszonyítva jelentéktelen. Iskolák felállítására /pl. Pest-Józsefváros, 1803/ nyújt némi anyagot.

17A/28. Cat. 28. Res litteraria, fundus stodiorum.

V 76. raktári szám /az előzőhöz kapcsolva/.

Az egyházi irodalomra és a tanulmányi alapra vonatkozó iratok között elsősorban a cenzúra írásos emlékei jelentősek. Beszámolnak az iratok arról is, hogy egy hamarosan visszavont rendelkezés szerint misekönyveket és breviáriumokat csak Velencéből volt szabad beszerezni /1804-1806/.

17A/29. Cat. 29. Religionaria.

V 77-78. raktári szám.

A protestáns vallásgyakorlatra vonatkozó iratok kategóriája csak 1777-1789 közti anyagot tartalmaz. Jelentősebb csak az óbudai protestánsok templomára és vallásgyakorlatára vonatkozó néhány irat /1777-1785/.

17A/30. Cat. 30. Normalia publica et dioecesana, ordines item circa diversa.

V 79-80. raktári szám.

Az egyházi kihirdetés végett megküldött királyi és helytartótanácsi rendeletek, valamint a főegyházmegyei hatóság általános utasításai. A világi rendeletek között pl. anyakönyvi, egészségügyi /temetés szabályozása/ és egyéb közigazgatási szabályokat találunk. Az 1790-1792 közti évkörben Buda és Pest vendéglőről is vannak adatok.

17A/31. Cat. 31. Dispensationes in lege ieiunii et abstinentiae.

V 81. raktári szám.

Felmentések a böjt és a megtartóztatás alól.

17A/32. Cat. 32. Cultus divinus, sacella privata, supellex sacra, sacramentorum administratio, processiones, devotiones variae, et preces.

V 82-84. raktári szám.

Az istentiszteletekre és a különféle ájtatosságokra vonatkozó iratok között sok érdekes adat rejlik Buda és Pest vallási életére, körmeneteire /pl. a Szent István napi/, egyházi zenéjére, templomainak felszerelésére vonatkozóan.

17A/33. Cat. 33. Litterae officiosae, adprecationes, schematismi.

V 85. raktári szám.

Ebben a kategóriában az üdvözlő és gratuláló levelek mellett az egyházmegyei névtárra vonatkozó iratok is helyet kaptak.

17A/34. Cat. 34. Subsidia, oblata, fundus religionis, colectae.

V 86-87. raktári szám.

Az egyháziaktól kért felajánlások, a gyűjtések, a vallásalapból történt kiutalások általában jelentéktelen iratai között figyelmet érdemelnek a franciák elleni intervenciós háború anyagi támogatására vonatkozó iratok, az esztergomi főegyházmegye táblázatos áttekintése /1810/, a pesti Szentháromság-szobor lebontásának iratai /1810/, és a munkácsi káptalan véleménye az egyházmegye szabályozásáról /1810/.

17A/35. Cat. 35. Obitus et testamenta ecclesiasticorum.

V 88-114. raktári szám.

Az egyházi férfiak halálára, végrendeletére és hagyatékára vonatkozó iratok a klérus személyi adataira, vagyoni helyzetére és családi viszonyaira, szolgáltatnak adatokat. Az első három csomó a szokott időrendi tagolásban a hagyatéki ügyekre vonatkozó általános iratokat tartalmazza, a következő 24 csomó az elhunyt papi személyek vezetéknevének /nem szoros/ betűrendjét követi.

17A/36. Cat. 36. Extranea.

V 115. raktári szám.

A főegyházmegyén kívüli hatóságokkal és személyekkel /a római kúriával is/ folytatott iratváltás. Jelentősek a Martinovics leMBERGI tanárságára vonatkozó iratok /1790-1792/. Számos adat van szökevény papokra, szerzetesekre.

17A/37. Cat. 37. Dimissiones, testimonialia.

V 115. raktári szám /az előzőhöz kapcsolva/.

A főegyházmegyéből való elbocsátásra irányuló kérelmek, határozatok, és a papság részére kiadott különféle bizonyítványok.

17A/38. Cat. 38. Ecclesiarum et parochiarum redditus, regulatio, aedilitates.

V 116-129. raktári szám.

A helynöki levéltár legjelentősebb kategóriája a templomok és kápolnák, szobrok és kálváriák építésére és tatarozására vonatkozó iratok sorozata. A Batthyány-féle rendnek két régi csoportja: az Acta publico-ecclesiastica és az Acta intranea vonatkozó iratai egyesülnek benne. A jozefinus rendezéssel kapcsolatban történt jövedelem-összeírás iratai 1753-ig nyúlnak vissza; ezenkívül az 1777-1789 évkör végén elhelyezett csomó is tartalmaz egyes plébániákra vonatkozó régi iratokat /betűrendben/. Művészettörténet és helytörténet szempontjából számos adat található itt Buda és Pest plébániáinak templom- és iskolaépítésére, javításaira, de egyéb helyekre is /így Esztergom, Szőlgyén, a helyőrségi templomból felszerelt Békásmegyér stb./.

A kategória kutatásánál figyelemmel kell lenni arra, hogy az egyes plébániákra vonatkozó iratok részben ki vannak emelve az Acta parochialia állagban /alább 17D/, és hogy a plébániaszabályozás általános kereteire nézve a Batthyány primás iratai közti Acta regulationis parochiarum állagcsoport ad felvilágosítást.

17A/39. Cat. 39. Peculium ecclesiasticum eiusque manipulatio.

V 130-131. raktári szám.

A templomok vagyonára és ennek kezelésére vonatkozó iratok. Az 1794-1797 évkörben jelentős a pesti belvárosi templom tőkéinek kimutatása.

17A/40. Cat. 40. Beneficialia.

V 132-138. raktári szám.

A vikáriusi kerületben levő javadalmak anyagi helyzetére vonatkozó iratok becsét a részben ide besorolt jövedelem-összeírások adják meg. Sok irat foglalkozik a protestánsoktól befolyt jövedelmek kiesésének kárpótlásával.

17A/41. Cat. 41. Concursualia.

V 139. raktári szám.

A teológiai vizsgák tételeire vonatkozó iratok, dolgozatok,

/Cat.42. Matricularia.

Az anyakönyvi ügyek iratai hiányoznak./

17A/42. Cat. 43. Visitationes.

V 141-143. raktári szám.

Az egyházlátogatásokra vonatkozó iratok között a visitatio előkészítésére, lefolyására, költségeire vonatkozóak találhatók, maguk a jegyzőkönyvek a Visitationes canonicae gyűjteménybe kerültek /fent 13. fond/. Az 1. csomó a Batthyány prímás alatti vizitációs körútra vonatkozó iratokat tartalmazza /1783-1796/, a 2. csomó Buda város vizitációját /1795/, a 3. csomó pedig a Károly Ambrus utáni széküresedés idején a budai esperesi kerületben tartott vizitáció iratait /1811/.

17A/43. Cat. 44. Acta mixta districtuum.

V 144-147. raktári szám.

Az egyes esperesi kerületekből származó vegyes iratok, jelentések stb. az 1777-1797 évkört fogják át. Az utolsó csomó az elaggott papok alapjára vonatkozik, s a Pars I. időhatárán túl nyúlik /1786-1820/.

17A/44. Cat. 45. Miscellanea.

V 148-151. raktári szám.

A vegyes iratok első három csomójában a máshová be nem sorolható iratok találhatók időrendben /katonai kórházak - Újvidék, Esztergom - ügyei, járványok, temetés szabályai, a magyar nyelvű istentisztelet stb./. Az utolsó csomó iratai /1776-1800/ rendezésre és reponálásra várnak.

17 B

Pars II A.

1812-1827

A helynöki iratok második része két időrendi csoportban van felállítva: az első az 1812-1827, a második az 1828-1838 évkört fogja át. A két csoport irattári rendszere azonos. A Batthyány-féle kategóriák elejtésével mindkét csoportot tárgyi kategóriákra bontották, melyeknek "numerus principalis" volt a neve. Az egyes iratok "numerus subalternus"-t kaptak. Mindkét csoport csomóit ettől függetlenül folyamatosan végigszámozták, az elsőt piros, a másodikat kék számokkal. A végére került 7 egyházlátogatási iratokat tartalmazó csomó, ezeket a Visitationes canonicae gyűjteménybe helyeztük át.

Az 1812-1838 közti helynöki iratok rosszabbul vannak ellátva segédletekkel, mint az előbbiek. Végig fut az iktatókönyveknek - sajnos nem teljes - sorozata, de mutató vagy az előző Parshoz hasonló regestrum nincsen.

A kutatás legfontosabb segédeszköze a Kopácsy prímás rendeletére Ocsovszky Ferenc Ágoston levéltáros készítette "Elenchus aetorum officii vicarialis Strigoniensis annorum 1812. et 1838. intercapedine contentorum." Az elenchus a fő- és alszámok rendjében halad, s az iratok rövid tárgyát tünteti fel. A "numerus principalis"-ok száma, az elenchus tanúsága szerint az első csoportban 37, a

másodikban 39.

Az iratok jelenlegi rendje azonban eltér ettől az elenchustól. A numerusok számát némileg megnövelték, ennek során összetartozó iratokat is szétbontottak. Így most az első időrendi csoport kategóriáinak száma 39, a másodiké 46. Amikor ezt a rendet kialakították, valamikor a XIX. század második felében, két kemény lapra kasírozott táblát készítettek az anyagról. Ezek ma is az állványokra vannak függesztve, s az "Index titulorum" címet viselik. A kutatónak tehát, ha az iktatókönyvből vagy az elenchusból megkapta a keresett irat fő- és alszámát, a "numerus principalis"-nak megfelelő "titulus"-t kell /a tárgy segítségével/ megállapítania. E titulus vonatkozó csomójában találja meg az iratot.

Az egyes kategóriákon /titulusokon/ belül többféle rend érvényesül. Ha alább külön említés nem történik róla, az időrendet /néhol az eredeti iktatószámok rendjét/ követik az iratok. Javadalomadományozásoknál, folyamodásoknál, panaszoknál, hagyatéki ügyeknél a vezetéknevek betűrendje volt irányadó. Megtörtént azonban az is, hogy egy-egy kategóriát az említett rendezésnél kisebb tárgyi csoportokra bontottak.

17B/1. Cat. 11 Officium vicariale.

V 152. raktári szám.

A helynököket és hivatalukat érintő iratok. Itt jelentős az esztergomi és a székesfehérvári egyházmegye közötti határ rendezése.

17B/2. Cat. 2. Expensae cancellariae vicarialis.

V 153-154. raktári szám.

A helynöki irodára fordított költségek.

17B/3. Cat. 3. Canonici, praepositi, assessores consistoriales, vicearchidiaconi.

V 155. raktári szám.

Folyamodások kanonoki stallumokért, apáti vagy préposti címekért, szentszéki ülnökségekért, esperességekért; ajánlások és kinevezések ilyenekre.

17B/4. Cat. 4. Novi curati, administratores, capellani castrenses et domestici.

V 156. raktári szám.

Plébánosok, időközi plébánoshelyettesek, kiségitő káplánok, tábori lelkészek, egyházi magánnevelők és házi káplánok kinevezése és alkalmazása.

17B/5. Cat. 5. Beneficiorum collationes et cambia.

V 157-160. raktári szám.

Folyamodások, ajánlások és javaslatok plébániai javadalmakra, azok adományozására, a róluk való lemondás és a javadalmak elcserelése. A vezetéknevek betűrendjében.

17B/6. Cat. 6. Cooperatorum dispositiones.

V 162-164. raktári szám.

Káplánok kirendelése és áthelyezése. Az 1. csomó általános rendelkezéseket, a 2-3. csomó konkrét ügyeket tartalmaz /a kinevezettek betűrendjében/.

17B/7. Cat. 7. Pensiones Gericorum, subsidia.

V 165-166. raktári szám.

A kategória az elaggott vagy megrokkant egyházi személyek ellátásának /1. csomó/ és a szűkölködő egyházi személyek számára juttatott segélyeknek /2. csomó/ iratait tartalmazza. Verseyhy Ferenc és Virág Benedek nyugdíjára vannak

17B/8. Cat. 8. Recursus et commendationes pro parochiis.

V 167-170. raktári szám.

Folyamodások, ajánlások és javaslatok a plébániákra. Általános rendelkezések után a folyamodók, javasoltak stb. vezetéknevének betűrendjében.

17B/9. Cat. 9. Religiosi et moniales.

V 171. raktári szám.

Szerzetesekre és apácákra vonatkozó iratok. A kapucinusok anyagában van a lemergi püspök kérése, hogy küldjenek lelkészeket a bukovinai magyarokhoz.

17B/10. Cat. 10. Ludirectores.

V 172. raktári szám.

A tanítókra vonatkozó iratok.

17B/11. Cat. 11. Informationes de clero iuniori et eius instituta.

V 173-176. raktári szám.

A növendékpapságnak tanulmányában /többek közt a magyar nyelvben/ tett előhaladásáról szóló időszaki jelentések, s a szemináriumokra vonatkozó más iratok. Az anyag 1. csomója általános jellegű, a 2. csomó az évkor elején még Nagyszombatban működő Szűz Mária szemináriumot, a 3. csomó az ugyanonnan Esztergomba átkerült Szent István, és a 4. csomó a pesti központi szemináriumot érinti.

17B/12. Cat. 12. Querelae et praetensiones contra sacerdotes et horum adversus alios.

V 177-187. raktári szám.

Panaszok, követelések és vizsgálatok a világi papok és a szerzetesek ellen, és viszont ezek részéről mások ellen. A terjedelmes anyag élén Perényi Károly báró káptalani helynök körlevele található a papság világias öltözködése és viselkedése ellen. Ezután a bepanaszoltak vezetéknevének /nem szoros/ betűrendjében következnek a konkrét ügyek iratai.

17B/13. Cat. 13. Obitus ecclesiasticorum eorumque substantiae pertractatio.

V 188-201. raktári szám.

Egyházi személyek halálára, végrendeletére, és hagyatékára vonatkozó iratok az örökhagyók betűrendjében. Figyelmet érdemel Verseyhy Ferenc hagyatékának ügye.

17B/14. Cat. 14. Informationes de clero curato.

V 202-204. raktári szám.

A lelkészkezdő papságról a helytartótanácsához való továbbítás végett készült időszakos jelentések.

17B/15. Cat. 15. Cultus divinus.

V 205-207. raktári szám.

Az istentiszteletre vonatkozó iratok kategóriája a következő kiscsomókba van rendezve: Templomok, kápolnák, szobrok és emlékművek létesítése, képek elhelyezése és az erről, tett jelentések. Kápolnák, oltárok, harangok szentelése vagy megáldása, a templomok kiengesztelése. A templomok és kápolnák egyházi felszerelése. E felszerelés megáldása. Az istentisztelet rendje, fogadalmi ájtatosságok és himnuszok. Az istentisztelet nyilvános és magánkápolnában. A szentségek kiszolgáltatása. A szentmise bemutatása. Szentbeszéd és oktatás. Az ünnepek megülvése. Szent István-ünnep Budán. Az ünnepek megszegése, a szentelt helyek és dolgok megsértése. A szentelt idő megszegése. Az oltáriszentség imádása. Körmenetek. A főpapi jelvények használata. A temetők megáldása és kiengesztelése, a temetés. Másféle áldások. Különféle ünnepek. Könyörgések különféle szükségekben.

A kategória gazdag helytörténeti anyagot tartalmaz Buda, Pest és Óbuda templomaira, kápolnáira, kálváriáira, vallási népszokásaira vonatkozóan. Jelentősek az istentisztelet nyelvére vonatkozó iratok /Pest, Kóspallag stb./, a pusztákban és a fogházakban való lelkipásztorkodás iratai, és jellemzőek a Habsburg ház magyarországi uralkodásának 300 éves jubileuma alkalmából tartott ünnepekről szóló jelentések /1827/.

17B/16. Cat. 16. Jurisdictiones sacrae.

V 208-209. raktári szám.

A kategória első csomójában a rendes, a másodikban a rendkívüli joghatóság juttatására vonatkozó iratok találhatók.

17B/17. Cat. 17. Fundationes et legata pia.

V 210-214. raktári szám.

Az alapítványokra és kegyes hagyományokra vonatkozó, anyagot is kisebb tárgyi csoportokban helyezték el. Ezek: Egyházi jellegű alapítványok. Táblázatos jelentések a kegyes alapítványokról és hagyományokról. Világi jellegű alapítványok. Vegyes jellegű alapítványok.

17B/18. Cat. 18. Matrimonialia.

V 215-219. raktári szám.

A házassági ügyek iratainak kisebb tárgyi csoportjai: Belföldiek házasságkötése. Bizonyos okokból akadályozott házasságok. A házasságkötéssel ill. a megesketéssel kapcsolatos viták. Katonák és szabadságos katonák házasságkötése. A külföldiek házasságkötése. Második házasság. A házastársak körözése, a reájuk vonatkozó jelentések és bizonyítványok. Vegyes házasságok. A kóborlók megeskétése. Bigámia.

17B/19. Cat. 19. Mixta matrimonia.

V 220-228. raktári szám.

A vegyes házasságokról és a belőlük származott gyermekekről szóló táblázatos jelentések, esperes kerületenként rendezve.

17B/20. Cat. 20. Dispensationes Romanae.

V 229. raktári szám.

A római Szentszéktől kért házassági felmentések iratai.

17B/21. Cat. 21. Dispensationes in impedimentis canonicis.

V 230-232. raktári szám.

A kánonjogi házassági akadályok alól az ordináriustól kért felmentések iratai, a kérvények időrendjében.

17B/22. Cat. 22. Dispensationes in bannis et tempore vetito.

V 233-248. raktári szám.

A kihirdetés és a tiltott időben való házasságkötés tilalma alól kért felmentések, a kérvények időrendjében.

17B/23. Cat. 23. Dispensationes in lege abstinentiae.

V 249. raktári szám.

A megtartóztatás parancsa alóli felmentések iratai.

17B/24. Cat. 24. Normalia publica.

V 250-251. raktári szám.

A világi hatóságoktól érkezett rendeletek a következő tárgyi csoportokban találhatóak: A papok és a tanítók jövedelme. Egyházi személyek végrendelete és hagyatéka. Szerzetesek és apácák. Címek és hivatalok adományozása. Plébániai javadalmak és épületek. Alapítványi misék és tőkék. Vallásügyi rendeletek. Tudományos ügyek. A házasságra és esketésre vonatkozó rendeletek. Vegyes házasságok. Nyilvános könyörgések, ünnepek, böjtök, ezek körüli visszaélések. Katonai személyek ügyei. Nyugdíjasok ügyei. A szemináriumok alapjának és az elaggott papok alapjának növelése. Anyakönyvek, plébániai jegyzőkönyvek és névtárak. A foglyok oktatása. Himlőoltás. Postai naplók és postadíjak. A Szentszékhez való folyamodások. A temetés szabályozása. A váci siketnéma-intézet és a pesti vakok intézete. A bankjegyek. A templomvagyon. A selyemtenyésztés. Különféle rendeletek.

17B/25. Cat. 25. Normalia dioeciesana.

V 252. raktári szám.

Az egyházmegyei szabályzatok tárgyai: Vallási, szentségi és fegyelmi tárgyúak. Egyházi személyek. A plébániai javadalmak, épületek és pénztárak. Vikáriusi jegyzőkönyvek és táblázatos jelentések. Vegyes házasságok. Házassági felmentések. Di jak. Anyakönyvek; Himlőoltás. Selyemtenyésztés. Különféle rendeletek és körözések.

17B/26. Cat. 26. Collectae et subsidia.

V 253. raktári szám.

Segélyek és gyűjtések iratai, közöttük kiemelkedő az esztergomi Bazilika építésére folytatott gyűjtés.

17B/27. Cat. 27. *Conversi et apostatae.*

V 254-257. raktári szám.

Táblázatos jelentések a katolikus hitre tértekről s az azt elhagyottokról. Tárgyi csoportok: Luteránusok, reformátusok, zsidók, görögkeletiek, mohamedánok, unitáriusok áttérése. Az áttérteknek nyújtott segély. A katolikus vallást elhagyni szándékozók hathetes oktatása. Táblázatos kimutatások.

17B/28. Cat. 28. *Scandala publica.*

V 258. raktári szám.

A nyilvános botrányokra vonatkozó iratok tárgyai: Ágyasság és szabados életmód. Kerítés és házasságtörés. Házasságon kívüli teherbe ejtés és az ebből keletkezett követelések.

17B/29. Cat. 29. *Testimonia et diversae facultates.*

V 259. raktári szám.

A főegyházmegyébe való felvétel és elbocsátás iratai, különféle engedélyek, bizonyítványok.

17B/30. Cat. 30. *Religionaria.*

V 260-262. raktári szám.

A protestáns vallásgyakorlattal kapcsolatos ügyek iratai, jelentések, a katolikus vallás követésére kötelezettek oktatásának ügye, ennek akadályozása. Az érintett személyek vezetéknevének betűrendjében.

/Cat. 31. *Synodus nationalis.*

Az 1822-i nemzeti zsinatra vonatkozó iratokat l. Rudnay prímás iratai között, Acta publico-ecclesiastica, ad No. 70./

17B/31. Cat. 32. *Litteraria.*

V 263. raktári szám.

Az iskolai és tudományos ügyek kategóriája a következő tárgyakat öleli fel: Tudományos állásokra való alkalmazás. Jelentések az iskolákról és a vizsgákról. Iskolák és iskolai épületek létesítése. Pályázatok és folyamatások tanszékekre, Írásművek bírálata és a kinyomtatás engedélyezése. Előfizetések, művek hirdetése és ajánlása.

17B/32. Cat. 33. *Obitus personarum saecularium.*

V 264. raktári szám.

Jelentések, közlések különféle rendű és rangú világiak, katonák, nyugdíjasok és ezek özvegyeinek haláláról, de egyben a külföldi egyházi személyek haláláról is.

17B/33. Cat. 34. *Matricularum paria.*

V 265-274. raktári szám.

Néhány általános jellegű iraton kívül az 1826. és 1827. évi anyakönyvek másodpéldányait tartalmazza a kategória.

17B/34. Cat. 35. Schematismi et adprecationes.

V 275. raktári szám.

Az egyházmegyei névtárral kapcsolatos bejelentések, üdvözlő levelek.

17B/35. Cat. 36. Concurualia.

V 276. raktári szám.

Pályázatok plébániai javadalmakra, teológiai vizsgák iratai.

17B/36. Cat. 37. generalia statuum activarum et passivarum.

V 277. raktári szám.

Templomszámadások és a velük kapcsolatos iratok.

17B/37. Cat. 38. Rationes instituti parochorum deficientium.

V 278. raktári szám.

Az elaggott papok házának számadásai az 1804-1836 évközből.

17B/38. Cat. 39. Miscellanea

V 279-280. raktári szám.

Vegyes iratok. A kategória főbb tárgyai: Meghívások különféle ünnepekre. Megkeresések, kérések, ajánlások. Könyvek szétszítása. Kimutatás néhány templom pénztőkéiről. Különféle panaszok, követelések, engedélyek kérése.

Köztörténeti érdekű I. Ferenc 1820-i esztergomi látogatásának előkészítése, és a Pest-Pilis-Solt vármegyének ugyancsak 1820-ban hozott, az alsópapságot a tisztújításból kizáró határozata elleni tiltakozás.

A Miscellanea 2. csomója reponálásra vár.

17 C

PARS II B. 1828-1838

Ennek az időrendi csoportnak irattári rendszerét és segédkönyveit lásd a Pars II A. bevezetésében.

17C/1. Cat. 1. Officium vivariale.

V 281. raktári szám.

A helynököket és hivatalukat érintő iratok.

17C/2. Cat. 2. Capitula, abbates, praepositi.

V 282. raktári szám.

Tárgyát l. az előző rész 2. kategóriájánál. Jelentősek itt a nagyszombati társaskáptalan felállítására vonatkozó iratok.

17C/3. Cat. 3. Vicearchidiaconi.

V 283. raktári szám.

Esperesek kinevezése, az esperesekhez küldött körözhvények, jelentéseik a kerületi gyűlésekről, az illető megyék közgyűléséről, a szobrok és keresztek karbantartásáról, a plébániai pecsétékről, az alapítványokról. Jellemző adatokat találunk itt az egyházi hatóságoknak a liberális elvek terjedését meggátolni törekvő lépéseiről.

17C/4. Cat. 4. Parochiarum collatio.

V 284-286. raktári szám.

Tárgyát l. az előző rész 5. kategóriájánál.

17C/5. Cat. 5. Administratores, capellani castrenses, chorus ecclesiasticus, capellani domestici.

V 287. raktári szám.

Plébánoshelyettesek, tábori lelkészek, házi káplánok kinevezése és alkalmazása.

17C/6. Cat. 6. Cooperatorum dispositiones.

V 288. raktári szám.

A káplánok kirendelésének iratai betűrendben.

17C/7. Cat. 7. Deficientes presbyteri.

V 289. raktári szám.

Az elaggott papok ellátásának iratai.

17C/8. Cat. 8. Correctionalistae.

V 290. raktári szám.

A papi fegyintézetre vonatkozó iratok.

17C/9. Cat. 9. Religiosi et de horum personali statu annuae relationes.

V 291-292. raktári szám.

A szerzetesekre vonatkozó iratok, mégpedig általában /1. csomó/, s az esztergomi főegyházmegye szerzeteséről tett időszakos jelentések /2. csomó/. Az iratokból a buda-vizi-városi kolerajárványról tett plébánosi jelentés /1831/ és a budai ferences prédikációkban Kossuth fogságára történt utalások /1837/ érdemelnek említést.

17C/10. Cat. 10. Sanctimoniales.

V 293. raktári szám.

A női szerzetesrendekre vonatkozó iratok.

17C/11. Cat. 11. Fiscales dioecesaní.

V 294. raktári szám. Az egyházmegyei ügyészekre vonatkozó iratok.

17C/12. Cat. 12. Ludirectores et aeditui.

V 294. raktári szám /az előzőhöz kapcsolva/.

A tanítókra és a sekrestyésekre vonatkozó iratok.

17C/13. Cat. 13. Recursus et commendationes pro variis officiis et beneficiis.

V 295-296. raktári szám.

Javadalmak adományozásáért benyújtott folyamodványok. Zömét a plébánosi kinevezésekre irányuló kérvények teszik ki, a helynevek betűrendjében. Előttük az ennél magasabb tisztségekre és javadalmakra, utánuk a káplánságokra vonatkozó kérvények sorakoznak.

17C/14. Cat. 14. De seminariis in genere. Dominium Bozók.

V 297. raktári szám.

17C/15. Cat. 15. Instituta presbyterorum Strigoniense et Sublime Viennense.

V 298. raktári szám.

17C/16. Cat. 16. Clerus iunior. Seminarium centrale Pestiense et Posoniense.

V 299. raktári szám.

17C/17. Cat. 17. Clerus iunior. Serminarium Tyrnaviense.

V 300-301. raktári szám.

17C/18. Cat. 18. Collegium Pazmanianum.

V 302. raktári szám.

17C0/19. Cat. 19. Clerum ad iuniorem susceptio, ad saeculum remissio et aliam dioecesim dimissio.

V 303-304. raktári szám.

A papnövendékekre és a nevelésükre szolgáló intézetekre vonatkozó iratok az eredeti rendszerben egy "numerus principalis" /No. 14/ alatt, végigfutó sorszámokkal voltak elhelyezve. Ezt a számozást érintetlenül hagyva később a kategóriát indokolatlanul hat kisebbre bontották fel. Ezek közül a 14. a papnövendékre vonatkozó általános iratokat tartalmazza /itt szerepel a felerészben erre a célra rendelt bozói uradalom is/, a 15. az esztergomi és a bécsi, a 16. a pesti és a pozsonyi, a 17. a nagyszombati szeminárium működésére vonatkozó iratokat és jelentéseket foglalja magában; a 18. kategória a bécsi Pázmáneum esztergomi kispapjait érinti, a 19. pedig a növendékpapságba való felvétel, a világi állapotba ill. a más egyházmegyébe való elbocsátás iratait tartalmazza. Az egyes kategóriákon belül az időrend irányadó.

17C/20. Cat. 20. Querelae et praetensiones contra ecclesiasticos et horum adversus alios.

V 305-311. raktári szám.

Panaszok, követelések és vizsgálatok papi személyek ellen, ill. ezek részéről mások ellen, a bpanaszoltak vezetéknevének /nem szoros/ betűrendjében.

17C/21. Cat. 21. Obitus ecclesiasticorum et eorum substantiae pertractatio.

V 312-321. raktári szám.

Egyházi személyek halálára, végrendeletére és hagyatékára vonatkozó iratok az örökhatóság betűrendjében.

17C/22. Cat. 22. *Informationes de clero.*

V 322-324. raktári szám.

A lelkeszkedő papságról készült időszaki jelentések időrendben.

17C/23. Cat. 23. *Normalia publica et dioecesana.*

V325. raktári szám.

Állami és egyházmegyei rendeletek az egyházi személyekre, végrendeleteikre, az alapítványi tőkékre és misékre, templomok és más épületek építésére, iskolákra, katonákra, a vallásgyakorlatra, a házasságügyre, az anyakönyvekre és egyéb tárgyakra vonatkozóan.

17C/24. Cat. 24. *Religionaria.*

V 326-328. raktári szám.

Tárgyát l. az előző rész 30. kategóriájánál.

17C/25. Cat. 25. *Normalium dierum et locorum observantia et profanatio; devotiones.*

V 329. raktári szám.

Tárgyát l. az előző rész 15. kategóriájánál. Ebben az évkörben a kolerajárvány, a pesti árvíz és a pesti úrnapi körmenet terve az egyébként jelentéktelen anyagból kiemelkedő tárgyak.

17C/26. Cat. 26. *Jurisdictiones.*

V 330-331. raktári szám.

A kategória első csomójában a rendes, a másodikban a rendkívüli joghatóság juttatására vonatkozó iratok találhatóak,

/Cat. 27. *Devotiones variae.*

Az istentiszteletre vonatkozó iratokat utóbb a 25. kategóriához csatolták./

17C/27. Cat. 28. *Fundationes categoriae ecclesiasticae.*

V 332-335. raktári szám.

A kegyes alapítványokról és hagyományokról szóló évi jelentések a költségvetési évek időrendjében.

17C/28. Cat. 29. *Fundationes categoriae saecularia.*

V 336-337. raktári szám.

A világi /főként iskolai/ alapítványokra vonatkozó iratok, az alapítványok nevének betűrendjében.

17C/29. Cat. 30. *Matricularia.*

V 338. raktári szám.

Anyakönyvi ügyek iratai

17C/30. Cat. 31. Matrimonialia.

V 339. raktári szám.

Tárgyát l. az előző rész 18. kategóriájánál.

17C/31. Cat. 32. Mixta matrimonia.

V 340-344. raktári szám.

A vegyes házasságokról és a belőlük származott gyermekekről szóló táblázatos jelentések évről-évről.

17C/32. Cat. 33. Litteraria.

V 345-346. raktári szám.

Az iskolai és tudományos ügyek kategóriája a következő kisebb tárgyi csoportokra oszlik: Egyes iskolákra vonatkozó általános iratok. A magyar nyelv előmozdításának ügye. Kinevezések tudományos állásokra. Pályázatok és folyamodások tanszékekre. Írásművek bírálata és kinyomtatásuk engedélyezése. Könyvek hirdetése és előfizetése. Tiltott könyvek.

Az iratanyagból adatokat kapunk a falusi ifjúság iskolázásának elhanyagolásáról, a magyar nyelv terjesztésére hozott vármegyei határozatokról, a püspöknek a könyvcenzúrában betöltött szerepéről, sőt még Montesquieu "L'Esprit des Lois" című művének csekély eredményű előfizetési felhívásáról is.

17C/33. Cat. 34. Doctrina religionis.

V 347-348. raktári szám.

A hitoktatásra és a szószékről folytatott hivatalos agitációra vonatkozó iratok.

17C/34. Cat. 35. Collectae publicae.

V 349-350. raktári szám.

A nyilvános gyűjtések iratai annak a célnak betűrendjében vannak rendezve, melynek érdekében folytak /boszniai rendházak, a bukaresti katolikus iskola, Lipót-intézet, a máriacelli tompom, az esztergomi Bazilika stb./.

17C/35. Cat. 36. Subsidia.

V 351. raktári szám.

A segélyekre vonatkozó iratokat ebben az évkörben indokolatlanul elválasztották a gyűjtéseket érintőktől.

17C/36. Cat. 37. Conversi et apostatae.

V 352. raktári szám.

Tárgyát l. az előző rész 27. kategóriájánál.

17C/37. Cat. 38. Testimonia et diversae facultates.

V 353. raktári szám.

Bizonyítványok és engedélyek kérése és megadása.

17C/38. Cat. 39. Extranea.

V 354. raktári szám.

Az egyházmegyén kívüli hatóságokkal és személyekkel folytatott iratváltás. Az egyházmegyébe való felvétel ill. az onnan való elbocsátás iratai.

17C/39. Cat. 40. Miscellanea.

V 355. raktári szám.

A vegyes iratok között a kolerára, az árvízre és Esztergom vármegye egyes intézkedéseire /közös magtár, cigányok ügye/ vonatkozók érdemelnek figyelmet.

17C/40. Cat. 41. Schematismi. Adprecationes.

V 356-359. raktári szám.

Az egyházmegyei névtárral kapcsolatos iratok /időrendben/, üdvözlő levelek.

17C/41. Cat. 42. Dispensationes in lege abstinentiae.

V 360. raktári szám.

A megtartóztatás parancsa alóli felmentések iratai.

17C/42. Cat. 43. Dispensationes Romanae.

V 361. raktári szám.

A római Szentszéktől kért házassági felmentések iratai.

17C/43. Cat. 44. Dispensationes in impedimentis canonicis.

V 362-363. raktári szám.

A kánonjogi házassági akadályok alól az ordináriustól kért felmentések iratai, a kérvények időrendjében.

17C/44. Cat. 45. Dispensationes in bannis.

V 364-383. raktári szám.

A kihirdetés alól kért felmentések iratai, évről és azon belül a kérvényezők betűrendjében.

17C/45. Cat. 46. Statuum activorum et passivorum generalia.

V 384. raktári szám.

Templomszámadások és a velük kapcsolatos iratok.

17 D

PARS III.

1838-1849

Az esztergomi érseki helynökség fennállásának utolsó szakaszában keletkezett iratok jelentőségét az 1847-1849 évkör iratanyaga emeli. Egyrészt a Kopácsy prímás halálát követő széküresedés idején,

másrészt Hám János kinevezett érseksége alatt, tehát a szabadságharc és a berendezkedő, abszolutizmus súlyos körülményei között a helynök önálló hatáskörrel intézkedett egyházkormányzati ügyekben, melyeknek gyakran komoly politikai jelentőségük is volt.

Az iratokat Ocsovszky 41 tárgyi csoportra osztotta; ezeknek számozása /numerus principális/ megegyezik a jelenlegi felállítás rendjével. A kategóriákon belül az anyag elvben iktatószámok szerint sorakozik.

Az iktatókönyveknek az előző részekben vezetett sorozata itt is folytatódik, de 1848-cal véget ér. /1849 és 1850-re az iktatókönyv fennmaradt mutatóján kívül a Scitovszky-iratok iktatókönyveit lehet segítségül hívni./Az Ocsovszky helynöki levéltáros munkájával Kopácsy primás alatt megkezdett és Scitovszky primás alatt lezárt lajstromkönyv /Elenchus actorum.../ az egyetlen áttekinthető segédkönyv. Először a tárgyi csoportok 40 főszámát adja meg /a 41. hiányzik/, a tartalom rövid megjelölésével. Ezt követi maga az elenchus, mely az alszámok /numerus subalternus/ tartalmát is közli. Nyilván félbemaradt munka, mert a számok gyakran hiányoznak, s ami még nagyobb baj, az elenchusban megadott jelzetek csak az iratok csekély részére vannak rávezetve. Kutatásnál a tárgyi csoportot és az alszámot kell megadni, de nem egyszer az egész kategória átnézése válik szükségessé.

17D/1. Cat. 1. Officium vicariale.

V 385. raktári szám.

A kategória címénél szélesebb kört ölel fel. Hét kisebb csomója a következő tárgyakat tartalmazza: 1. csomó. Kopácsy primás kinevezése, Rómából kapott felhatalmazásai, az általa kieszközölt helynöki kinevezések. Itt van Kollár István generális vikárius egyházi leírása is az esztergomi főegyházmegyéről /1839/. - 2. csomó. A kategória legfontosabb része, Kopácsy halálától /1847. szept. 17./ Scitovszky primás első hónapjaiig terjedő időben /1850. jan. 6-ig/ keletkezett iratokat tartalmaz. Jelentőségét növeli az a tény, hogy Hám János nem tartózkodott Esztergomban, tehát a felelős magyar minisztérium, majd a császári abszolút hatóságok utasításai az esztergomi vikáriushoz érkeztek meg, s ezekre neki kellett állást foglalnia. - 3. csomó. A helynöki hivatal személyzete. Jellemzően tükröződik az anyagban az a számos viszontagság, melyen a szabadságharc és az abszolutizmus alatt a vikariátus is átment /Haynald Lajos irodaigazgató, Simonchich János primási levéltáros elmozdítása stb./. - 4. csomó. A nagyszombati vikárius beküldötte iktatókönyvek és jegyzékek kísérőiratai. - 5. csomó. A helynöki iroda kiadásai. Levelezés a magyar kamarával és a VKM-mel. - 6. csomó. A világi hatóságokhoz küldött jelentések az egyházi személyek létszámáról és az egyházak anyagi ügyeiről. - 7. csomó. A helynöki levéltár rendezésének /végre nem hajtott/ tervei.

17D/2. Cat. 2. Capitula, canonici, abbates, praepositi.

V 386. raktári szám.

A káptalanokra, kanonokokra, apátokra, prépostokra vonatkozó iratok: kinevezések, püspöki felhatalmazások stb.

17D/3. Cat. 3. Vicearchidiaconi.

V 387. raktári szám.

Esperesi kinevezések, jelentések az egyházkerületi gyűlésekről és a megyegyűlésekről, különösen az egyházat érintő ügyekben. 1848-ból kiemelkedik a budapesti, alsóipolyi és középhonti kerületi gyűlés jegyzőkönyve, mely megalkotja ill. elfogadja a nemzeti zsinat elé terjesztendő, radikális 12 pontot. A többi kerület inkább rezervált magatartást tanusít, és a papság jogainak biztosítását kívánja. Az 1849-i gyűlések jegyzőkönyvei már az uralkodó iránti hódolatot fejezik ki.

17D/4. Cat. 4. Beneficiorum parochialium collationes, recusationes.

V 388. raktári szám.

Plébánosi javadalmakra való kinevezések, azokról való lemondások, javadalmak cseréje.

17D/5. Cat. 3. Adplicatio individuorum pro administratoribus parochiarum.

V 389. raktári szám.

A plébánoshelyettesek alkalmazásán /1. csomó/ túlmenően az itt elhelyezett anyag vonatkozik még a tábori lelkészekre /2. csomó/, sajnos éppen a honvédseregben szolgáltak iratai hiányoznak; a karkáplánokra és egyéb káptalani prebendásokra /3. csomó/, a nevelőkre és házi káplánokra /4. csomó/, egyházi személyeknek más tisztségekre való alkalmazására /5. csomó/. Az utolsó akadémiai levelező tagságot, egyetemi tanári és udvari kápláni kinevezést is tartalmaz.

17D/6. Cat. 6. Cooperatorum dispositiones.

V 390. raktári szám.

Káplánok kirendelése évről-évre.

17D/7. Cat. 7. Recursus et commendationes pro diversis officiis, beneficiis, et titulis.

V 391. raktári szám.

Folyamodások és ajánlások különféle egyházi hivatalokra, javadalmakra és címekre, a következő csoportokban: kanonoki stallum, apáti és préposti cím; vikáriusi tisztség; szemináriumi tanári állás; karkáplánsági katonai lelkészi szolgálat; egyéb hivatal /itt a primási levéltárosság is/; esperesség; plébánoshelyettesi megbízás; plébánia; káplánság. Az egyes csoportokon belül az évről-évről irányadó.

17D/8. Cat. 8. Informationes cleri districtuales.

V 392-393. raktári szám.

A lelkészre adott papságról adott jelentések 1848-ig a szokásos táblázatokat foglalják magukban, esperesi kerületenként. 1849-ben azonban Scitovszky primás szept.11-i utasítása értelmében megadják az esperesi kerülethez tartozó minden lelkész politikai magatartásának jellemzését, különös tekintettel a császárhűség kérdésére.

17D/9. Cat. 9. Querelae, praetensiones contra ecclesiasticos aut horum contra alios.

V 394-399. raktári szám.

Az egyháziak elleni ill. általuk benyújtott panaszok a bevádoltak nevének betűrendjében következnek egymás után. Az anyag élén általános panaszok találhatók, amilyen Apponyi György gróf kancellárnak 1847-ben a Bars megyei katolikus papok ellenzéki agitációja miatt tett panasz. Az elenchus említést tesz hasonló panaszokról a szabadságharc és a korai abszolutizmus idejéből, de az iratok nincsenek a helyükön.

17D/10. Cat. 10. Deficientes presbyteri. Recursus pro pensione.

V 400. raktári szám.

Munkaképtelenné vált, nyugalmazott papok ügyei; nyugdíj iránti kérvények; a nyugalmazott papok

segélyalapjának ügyei.

17D/11. Cat. 11. Religiosi et sanctimoniales.

V 401. raktári szám.

A kategória általános részében a szerzetesrendek taglétszámáról, rendfőnökeik választásáról szóló rendeletek, különös részében az egyes férfi és női szerzetekre vonatkozó iratok találhatóak.

17D/12. Cat. 12. Correctionalistae presbyteri.

V 402. raktári szám.

Javítóintézetben lévő papok ügyei. Jelentős az I. kiscsomó, melyben Berényi Antal gróf vágújhelyi prépost ügyének iratai, egyházi büntetésére és a budai kapucinusoknál való végrehajtására vonatkozó iratok találhatóak. /Vő. Kopácsy primás iratainak 21. kategóriájával./ A 4. kiscsomóban vannak a szabadságharcban való részvétel miatt állásuktól felfüggesztett és büntetőeljárás alá vont papokra vonatkozó ügyiratok.

17D/13. Cat. 13. Clerus iunior.

V 403. raktári szám.

17D/14. Cat. 14. Seminaria.

V 404. raktári szám.

17D/15. Cat. 15. Informationes de clero iuniori.

V 405. raktári szám.

A növendékpapságra és a szemináriumokra vonatkozó iratokat ebben az évkörben is három kategóriára bontották fel. Ezek a papnövendékek felvételét, vizsgáit, a szemináriumokba való beosztását, a rendek feladását, és a szemináriumok munkáját érintik. Az utolsó kategóriában kaptak helyet a növendékpapság előmeneteléről tett időszakos jelentések.

17D/16. Cat. 16. Jurisdictiones et diversae facultates.

V 406. raktári szám.

A rendes és rendkívüli joghatóság, különféle felhatalmazások kérése és megadása.

17D/17. Cat. 17. Conversi et apostatae.

V 407. raktári szám.

A katolikus vallásra térőkre és az azt elhagyókra vonatkozó rendeletek, iratok és táblázatos jelentések.

17D/18. Cat. 18. Fiscales dioecesanii.

V 408. raktári szám.

Az egyházmegyei ügyészek kinevezése, jelentéseik a megyegyűlésekről, rájuk vonatkozó egyéb iratok.

17D/19. Cat. 19. Ludirectores et aedituli, cantores item.

V 409. raktári szám.

Tanítók, egyháziak és kántorok kinevezése és anyagi ellátása, a tanítók községjegyzői működésének szabályozása.

17D/20. Cat. 20. *Fundationes categoriae ecclesiasticae.*

V 410. raktári szám.

A kegyes alapítványokra és hagyományokra vonatkozó iratok, a róluk tett negyedévi jelentések.

17B/21. Cat. 21. *Fundationes categoriae saecularis.*

V 411. raktári szám.

Egyházi kezelésben levő világi rendeltetésű alapítványokra vonatkozó iratok.

17D/22. Cat. 22. *Matrimonialia.*

V 412. raktári szám.

Házasságjogi kérdésekben beadott kérelmek és hozott határozatok.

V 413-423. raktári szám.

A kihirdetés alól kért felmentések iratai, évek és iktatószámok rendjében.

V 424. raktári szám.

A kánonjogi házassági akadályok alól az ordináriustól kért felmentések iratai évről-évre.

17D/25. Cat. 25. *Dispensationes Romanae.*

V 425-426. raktári szám.

A római Szentszéktől kért házassági felmentések iratai és más folyamodványok.

17D/26. Cat. 26. *Mixta matrimonia.*

V 427-428, 465-474, raktári szám.

A kategória 1. csomójában a vegyes házasságokra vonatkozó pápai és primási rendeletek és határozatok, e kérdések a megyegyűléseken való tárgyalására vonatkozó feljegyzések találhatóak. Az 1. és 2. csomó többi része a vegyes házasságokról készült összefoglaló táblázatokot tartalmazza. Ezekhez járulnak a kötet alakjában ugyanezekről készített, az egyénekre lemenő táblázatos jelentések /1824-25 - 1846/47/.

17D/27. Cat. 27. *Doctrina religionis.*

V 429. raktári szám.

A hittanvizsgákra vonatkozó utasítások és jelentések.

17D/28. Cat. 28. *Res scholares.*

V 430-432. raktári szám.

A katolikus elemi és nemzeti iskolák ügyeire, az egyházi iskolai felügyelőségeknek a vármegyei iskolai bizottságokkal és a tanfelügyelőségekkel való együttműködésére vonatkozó iratok; a helytartótanács ill. a VKM általános iskolai rendeletei /pl. az iskolaügy rendezése/; évenkénti táblázatos jelentések a tanulóiifjúság számáról és előmeneteléről.

17D/29. Cat. 29. Res literaria.

V 433. raktári szám.

Tudományos és irodalmi ügyek iratai, közelebbről: Pályázatok a pesti egyetem teológiai karának tanszékeire és más tudományos állásokra. Vallásos és egyházi vonatkozású művek bírálata, az ilyen munkák és iskolakönyvek ingyenes szétosztása, ajándékozása. Egyéb művek és folyóiratok ajánlása, bejelentése, előfizetési felhívás. Az irodalomtörténetileg érdekes anyag rendezésre vár.

17D/30. Cat. 30. Religionaria.

V 434-436. raktári szám.

A világi vallásügyi törvények /1843:III., 1848:XX. tc./ végrehajtásával kapcsolatban keletkezett ügyiratok; főként a vegyes házasságból származó gyermekekre vonatkozó reverzálisok, ezeknek a gyermekeknek vallási nevelésére vonatkozó bejelentések, táblázatos jelentések, panaszok, a helytartótanács idevágó határozatai. Kiemelkedő jelentőségű az általános iratok között a vikárius válasza Eötvös József kultuszminiszter 1848 jun. 10-i köriratára, melyben a megyéspüspököktől az elintézetlen vallásügyi kérdések rendezéséről kért véleményt. A konkrét ügyek iratai az érdekeltek vezetéknevének betűrendjében vannak rendezve.

17D/31. Cat. 31. Normalia publica et dioecesana.

V 437. raktári szám.

A kategória első részében a helytartótanács, a magyar kancellária, majd 1848. május 4-i VKM rendelet szerint a vallás- és közoktatásügyi minisztérium, végül 1849 második felétől a császári biztosok rendeletei találhatóak. E rendeletek a lelkészségeket, javadalmakat, egyházi épületeket, az egyházak és intézmények vagyoni ügyeit, a külföldiek házassági ügyeit, a katonai személyek és külföldiek más ügyeit, és vegyes ügyeket érintenek. A második rész a körlevelekben /currentales/ kiadott főegyházmegyei rendeleteket tartalmazza.

17D/32. Cat. 32. Dispensatio in lege abstinentiae.

V 438. raktári szám.

A megtartóztatás parancsa alóli felmentések iratai. 1849-ben Hám János kinevezett prímás e felmentések feltételeit a súlyos időkre való tekintettel megszigorította.

17D/33. Cat. 33. Cultus divinus, eius locus et tempus.

V 439. raktári szám.

Az istentiszteleti iratok kategóriájának tárgyi csoportjai: Templomok, kápolnák építése, felszentelése, megáldása. Ünnepek megtartása, ünnepnapok megsértése munkával, mulatságokkal stb. Engedélykérések színi és zenei előadásokra normanapokon. Szent helyek megsértése. A szentségek kiszolgáltatásával kapcsolatos panaszok és kérelmek. Különbféle ájtatosságok és imák. Vegyesek.

A kategória elsősorban hely- és művelődéstörténeti szempontból jelentős /Buda, Pest, Esztergom stb. vallási élete, körmenetei, színjátszása/. Másodsorban tanulságos az 1848-i alkotmányosság és a forradalmat követő abszolutizmus tükröződése a hivatalos ájtatosságokban és hálaadásokban.

17D/34. Cat. 34. Schematismi et adprecationes.

V 440-441. raktári szám.

Az egyházmegyei névtárak kiadása, bírálata, szétküldése. Üdvözlő levelek.

17D/35. Cat. 35. Subsidia.

V 442. raktári szám.

17D/36. Cat. 36. Collectae publicae.

V 443. raktári szám.

A segélyeknek és a nyilvános gyűjtéseknek iratait ebben az évkörben is külön kategóriába sorolták.

17 D/37. Cat. 37. Obitus ecclesiasticorum et caducitatis eorum manipulatio.

V 444-454. raktári szám.

Egyházi személyek halálára, végrendeletére és hagyatékára vonatkozó iratok az örökhatyók betűrendjében.

17D/38. Cat. 38. Legata ecclesiasticorum pro diversis titulis.

V 455. raktári szám.

Egyháziak hagyományai egyházi és világi célokra: szemináriumok, nyugdíjas papok, a siketnémák intézete stb. javára.

17D/39. Cat. 39. Extranea.

V 456. raktári szám.

Az egyházmegyén kívül keletkezett hazai és külföldi, de itt elintézett ügyek iratai, mint a boszniai ferences növendékek magyarországi beosztása, a moldvai magyarok magyar lelkészekkel való ellátása, idegen egyházmegyebeli papok felvételi kérelme a főegyházmegyébe, stb.

17D/40. Cat. 40. Miscellanea.

V 457-459. raktári szám.

A vegyes iratok között anyakönyvi és erkölcsi bizonyítványok, elbocsátó levelek, utalványok, nyugták stb. találhatóak. A kategória A.-C. jelű csomókra oszlik. A B. jelű csomó iratai az 1848-ra tervezett nemzeti zsinat programjának tárgyalására, a zsinat szervezésére, papoknak a nemzetörségbe való belépésére, a budapesti klérus petíciójára és annak tárgyalására, a katolikus egyház szabadságának biztosítására vonatkoznak. Jelentős itt a magyar állam függetlenségének elismerése a Szentszék és a főegyházmegye részéről, Haynau rendeletének kihirdetése a szószékről a nemzeti jelvények és fegyverek viselésének tilalmáról, és a Magyarország ideiglenes kormányzati szervezetéről szóló rendelet közszemlére tétele.

17D/41. Cat. 41. Különccsomók.

V 460-464. raktári szám.

A kategória eredeti címe "Diversi actorum indices" volt, de a Batthyány primás idejére visszanyúló lajstrom- és mutatókönyv fogalmazványok most már a segédkönyvek végére kerültek. Így a kategória voltaképpen a "Miscellanea" kiegészítő része, nagyrészt reponálható anyagot tartalmaz. Egyenként: 1. Templomszámadások. - 2. Az esztergomi helynökség kerületeit egészükben, vagy részben érintő "Acta parochialia". - 3. A nagyszombati vikariátus egyes kerületeiből származó vegyes iratok 1735-1850. - 4. A Jánoska János plébános ellen elrendelt zárlat iratai, vagyonkezelésének 1828-ig visszamenő dokumentumaival. - Az egyházi jövedelmek és iskolák 1848-ból való összeírásai ívei még rendezetlenek.

/A vikáriusi levéltár 110 kötet segédkönyve a V 481-590. raktári számon található./

17 E

ACTA PAROCHIALIA

1750 k.-1849

Az esztergomi helynökség iratai közül már régebben kiemelték azokat, amelyekre az egyes plébániák ügyeinek elintézésénél gyakrabban szükség volt. Ezek az iratok különféle tartalmúak, leginkább a plébánia és az iskola agyagi ellátására, a személyzet javadalmazására, az épületek javítására, a kegyurak részéről vállalt kötelezettségekre vonatkoznak. Helytörténeti és művészettörténeti szempontból jelentősek, s ilyen szempontból kutatásuk is egyszerű.

Az Acta Parochialia gyűjtemény időbeli határai a csatolt alapítólevelek, kegyúri szerződések stb. révén tágabbak, mint egyéb helynöki iratokéi. Amennyire megállapítható, a XVIII. század közepéig nyúlnak vissza.

A gyűjteményt nem szoros betűrendben állították fel. Több kisebb terjedelmű csomót összekötöttek, máskor /Buda, Pest, Esztergom/ egy-egy város iratai plébániánként több csomóra vannak tagolva. A betűrendi felállítást úgy kell érteni, hogy a helynév töve az irányadó, tehát Kisbény B-nél, Óhaj H-nál, Vámosmikola M-nél, sőt Nagycsalamja T-nél van elhelyezve. Erre az elenchus használatánál figyelemmel kell lenni.

A gyűjteményhez a XIX. század derekáról való lajstromkönyv /Elenchus actorum parochialium vicariatus Strigoniensis/ csatlakozik, ez az egyes plébániáknál található iratok rövid tartalmát is magában foglalja. A jelen rendezés során előkerült és ide beosztott községek anyaga /Szklabonya, Szob, Szomor, Úrmény, Vágsellye/ nincs benn a lajstromkönyvben. Ugyancsak hiányzik belőle Széles György az esztergomi egyház múltjáról szóló kéziratának említése /1759/.

P 1. - P 94. raktári szám.

18

A NAGYSZOMBATI HELYNÖKSÉG KÖNYVEI

1715 k.- 1849

A nagyszombati vikariátus iratai nem kerültek be a primási levéltárba. A főegyházmegyének két kerületre való osztása /1777/ szemmel láthatóan azzal járt, hogy a nagyszombati helynök ügyintézéséhez szükséges iratokat kiválogatták, s a régebbieket a Batthyány iratokhoz hasonló; kategóriákban állították fel. Az 1776-ig terjedő anyag neve ott is Archivum Vetus volt. Erről a Batthyány iratok között terjedelmes lajstromkönyv maradt fenn /Protocollum I. Acta protocollaria, Elenchus actorum veteris archivi vicarialis officii Tyrnaviensis, 1645-1776/. A nagyszombati vikárius működése során keletkezett iratokat 1791-ben lajstromozták, s ez a kötet is a primás levéltárába került /uo. Elenchus actorum officii vicarialis Tyrnaviensis, 1776-1791/. Nyilván Batthyány utasítására elkészült egy kategóriánként szerkesztett Regestrum is, melyet a káptalani magánlevéltár legújabbán adott át, ez a jelen fond legrégebb darabja /1715 k.-1779/. Azokról a személyekről és tárgyokról, amelyekkel a Nagyszombatban maradt iratok foglalkoznak, az ugyancsak a primási iratok között található mutatókönyv világosít fel /Index omnium protocollorum vicariatus Tyrnaviensis uaque a. 1794/.

A két kerületi helynökség között 1822-ig a nagyszombati volt a jelentősebb. Itt székelt a káptalani helynök is a Batthyány halálát követő széküresedés idején. Iratairól mutatóval ellátott Elenchus

maradt fenn /1799-1808/. A Károly Ambrus rövid kormányzatát követő nagyszombati vikáriusi működésről a - sajnos hiányos - iktatókönyv tájékoztató /Protocollum actorum et exhibitorum officii vicarialis Tyrnaviensis, 1810-1814/.

Rudnay primás halála után a generális vikárius már Esztergomban működött. Feltehetően ugyanúgy bekérte a nagyszombati vikárius iktatókönyveinek kivonatát, mint maga a primás tette. Ennek következtében a jelen fondban fennmaradt a nagyszombati iktatókönyveknek rövidített, de év szerint a teljes vacantiára kiterjedő sorozata /1831. november -1839/. Még jelentősebb az a két kötetnyi protocollum, amely a Kopácsy halálától Scitovszky székfoglalásáig terjedő, a forradalom és a szabadságharc korát felölelő időszakot tartalmazza /1847-1849/. A két sorozat közötti nagyszombati iktatókönyvek másolatait Kopácsy primás iratai között találjuk meg /Cat.1./.

Ide osztottuk be a nagyszombati kerületben kötött vegyesházasságokról és az ezekből született gyermekekről szóló jelentés egy megmaradt kötetét is /1843/44/.

A fond jelentősége, hogy a primások levéltáraiban természetesen nem szereplő vacantia időszakairól ad az esztergomi vikáriusi iratokon túlmenő felvilágosítást.

Terjedelem 19 kötet, 1.50 fm.

19

ACTA COMMISSIONIS ECCLESIASTICAE

/1623-/ 1782-1846

Az egyházi bizottságot /Commissio Ecclesiastica/ II. József 1782. szeptember 10-i rendelete alapította a helytartótanács keretében. A császár a bizottság elnökévé Batthyány József primást, alelnökévé Csáky János tárnokmestert nevezte ki. Hetenkénti üléseinek letisztázott jegyzőkönyveit a helytartótanács ülésein referálták, ill. 1786 elejétől a tanács elnökének mutatták be. Külön bizottsági iktatást 1782 novembertől 1783 novemberig, valamint 1786 elejétől 1790 ápriliséig végeztek. Ekkor II. Lipót a bizottság ügyeit a teljes tanácsülésbe terelte, tehát a bizottság megszűnt. 1794. január 30-án azonban újra felállították, s 1848-ig működött, de már külön bizottsági iktatás nélkül. /L. Felhő I. - Vörös A.: A helytartótanács levéltára 284-288.1./ A bizottság feladatait I. az Útmutató bevezetésében /II. rész VIII. pont/.

A Commissio Ecclesiastica iratai nem tartoznak a szorosan vett primási iratok közé. Nem Batthyány ill. utódai ordináriusi minőségéből származnak, hanem az uralkodó külön megbízatása folytán ellátott funkciójukból. Eredetileg azonban Batthyány az 1780-as évek levéltárrendezése során besoroltatta az addig keletkezett iratokat a primási iratok közé; ezek a Fuchs-féle VIII. kategóriába kerültek. Eredeti rendjükben felsorolja őket a Batthyány-féle lajstromkönyv is. A kategóriát 1797-ben megszüntették, s az utóbb keletkezett bizottsági iratok messze túlléptek Batthyány kormányzatát. Ezért itt önálló fondként szerepelnek.

A fond tartalmilag is eléggé vegyes. A bizottságnak a helytartótanácsához fűződő organikus viszonya révén bekerültek a primási levéltárba a helytartótanács előadói ívei /Referentenbogen/, valamint egyházi vonatkozású számvevőségi iratai is. Ezeket a hagyományos összefüggésből nem tartottuk helyesnek kiemelni. A terjedelmes anyag belső rendjének megállapításánál első helyen a Batthyány-féle rendezésbe felvett iratokat illesztettük be, majd az ezekhez tartozó jegyzőkönyveket, kimutatásokat, iktatókönyveket. Ezután az 1794-ben visszaállított egyházi bizottság /C. E. restabilita/ iratai és jegyzőkönyvei következnek majd nem a helytartótanács megszűnéséig. A királyi rendeletek gyűjteménye után állítottuk fel az egyházi bizottságtól idegen anyagot: az előadói íveket és a számvevőségi iratait.

Az iratoknak közös segédletük nincsen. Terjedelem: 383 csomó /kötet/ 32 fm.

19/1. Batthyány primás korabeli iratok

1782-1799

CE 1 - CE 81. raktári szám.

Az egyházi bizottságnak a primási levéltár kategóriájaként beosztott iratanyaga. Tizennégy kisebb kategóriára oszlik, ezek közül azonban a XII. most már külön gyűjtemény.

Segédlete egy nem teljesen megbízható jegyzék, füzetek alakjában /Elenchi actorum Commissionis Ecclesiasticae/ és egy áttekintő táblázat a bizottság feladatairól, az illetékes referensek megnevezésével /Conspectus actorum Commissionis Ecclesiasticae 1781-1799/.

Az egyes kategóriák tartalma: I. A bizottság felállítására vonatkozó iratok, szervezeti rendelkezések, királyi utasítások. - II. Az 1780-as években végrehajtott nagy egyházi összeírás kimutatásai /Tabellenwerk/: kolduló rendek, férfi- és női szerzetesházak, plébániák, helyi lelkészségek, templomok, kápolnák, egyszerű javadalmak, testvérületek, szabad királyi városi javadalmak személyi és anyagi viszonyai, jövedelme. Összefoglaló kötetek az esztergomi főegyházmegyéről. - III. A lelkészpénztár aktívái és passzívái. - IV. A vallásalapra vonatkozó iratok. - V. A püspökségek, káptalanok és nagyobb javadalmak "regulációjának" iratai. - VI. A plébániák "regulációjának" iratai, külön kötetekben is az esztergomi főegyházmegye, a boszniai egyházmegye és áttekintés az összes magyarországi egyházmegyéről. - VII. A görög katolikusokat illető iratok. - VIII. A szerzetesrendek szabályozása ill. megszüntetése, a rendek anyagi helyzete. - IX. A szemináriumok,

rokkant papok házai, az ezekre tett alapítványok. - X. Alapítványi ügyek. - XI. Az egyházat és államot közösen érintő ügyek /publicoeclesiastica/. - /XII. Az összeírások kategóriája volt. Iratait l. alább, 19/3. alatt./ -XIII. Vegyes iratok. - XIV. Az egyházi bizottság visszaállításának itt megmaradt iratai.

19/2. A bizottság első korszakának jegyzőkönyvei

1782-1788

CE 82 - CE 93. raktári szám.

Az 1782-1784 évkörről bőséges jegyzőkönyvek maradtak fenn: fogalmazványok, a heti ülések hiteles jegyzőkönyvei, tisztázatok, a naplóban /diarium/ hivatkozott iratok jegyzéke, a helytartótanácsban megtárgyalt ügyek kivonatai. Az első korszak lezárása után keletkezett, a Pozsony, Nyitra és Bars megyei kápolnák számának csökkentéséről felvett jegyzőkönyvek is itt kaptak helyet /1768/.

19/3. Összeírások, kimutatások

/1623-/ 1782-1795

CE 94 - CE 160. raktári szám.

A jozefinus egyházi reform nagyszámú összeírást és kimutatást termelt ki, ezek a helytörténet és gazdaságtörténet értékes forrásai. Munkájának elvégzéséhez az egyházi bizottságnak be kellett szereznie régebbi iratokat is, ezért található itt a konviktusok és szemináriumok alapítóleveleinek másolati könyve /1623-1747/, vagy a kegyes alapítványok táblázatos kimutatása /1757/ a bizottság felállítását megelőző időből. Az 1780-as évek plébániarendezése az ezzel kapcsolatos megyei javaslatoknak és királyi rendelkezéseknek az egész országot felölelő köteteiben /Tabella de propositis per comitatum parochis, Tabella de neoerigendis parochiis/ tükröződik. Ezeknek átfogó táblázata mellett készült hasonló összeírás a kolduló rendekről, az eltörölt klostromokról, a tanulmányi alap

tőkéről, az alapítványokról az egyetemre és a középiskolákra fordított kiadásokról /a tanárok névsorával/, a lelkészi személyzetről és jövedelemről, a káptalanok és szerzetes-házak 1770 óta élvezett jövedelméről, stb. Még az ausztriai papságra vonatkozó kimutatás is bekerült ide. 1790-ből maradt fenn az ország összes egyházmegyéiben működő katolikus lelkészek jövedelmeinek összeírása. Ezzel egyidősek vagy nem sokkal későbbiek a vallásalap vagy a tanulmányi alap kezelésében volt uradalmak jövedelem-összeírásai /Diószeg, Lechnitz, Töketerebes, Bozók, Vécse, Osztroznica, Priszlop, Kolbaszov, Brezovec, Sátoraljaújhely és környéke, Sikátor/, hasonló munkákat a bácsi kamarauradalomról, a munkácsi egyházmegyéről, a váci, győri és nyitrai püspökség jószágairól, a szemináriumokról, a rokkant papok házairól, a nem katolikus alapítványokról stb. Ezek az összeírások részben, a helytartótanács számvevőségének egyes irataihoz voltak csatolva, de onnan elkeveredtek. Hasonló jellegű kimutatásokat tartalmaznak - még eredeti számuk alatt - a visszaállított egyházi bizottság iratai, így a vágsellyei és a jászói kerület összeírását /1794 ill. 1795/.

A plébániarendezés iratai /Acta regulationis parochiarum/ az esztergomi főegyházmegyére vonatkozóan található még a Batthyány-iratok ugyanilyen című állagcsoportjában /fent 2 D/, általában pedig az Országos Levéltár, Helytartótanácsi Levéltár 104. fondjában /Felhő-Vörös i.m. 449-453. l./; az 1780-as évek jövedelem-összeírásai megtalálhatók ugyanott a 105. fondban /Vermögensfassung der gesamten Geistlichkeit im K. Huagarn, i.m. 453-457. l./.

Kutatásnál az anyagot részletező raktári jegyzéket lehet használni.

19/4. A visszaállított egyházi bizottság iratai

1793-1798

CE 161 - CE 192. raktári szám.

A visszaállított bizottság 1794-1798 közötti működésének iratai itt majdnem hiánytalanul megtalálhatók, évenként újra kezdődő folyószámok szerinti egykorú rendben. Alkalmassint az előiratok kaptak helyet az Acta ante réstabilitionem c. 3 csomóban. 1799-től kezdve a bizottság iratait a helytartótanács levéltárának departamentumaiban kell keresni /Felhő-Vörös i.m. 288.1./ 1798-ig azonban a bizottság saját irattárával van dolgunk; az iratokon egyházi bizottsági és helytartótanácsi szám is látható. Batthyány primás számos sajátkezű feljegyzése, fogalmazványa is van az anyagban.

Kutatásnál a jegyzőkönyvek segédleteit lehet használni.

19/5. A visszaállított egyházi bizottság jegyzőkönyvei

1794-1846

CE 193 - CE 278. raktári szám.

1794-1797 között az egyházi bizottság hitelesítő aláírásokkal ellátott eredeti jegyzőkönyvei található ebben a sorozatban. Kutatásukat az 1796-ig terjedő mutató /Index protocolli/ és az 1798-ig terjedő lajstrom /Elenchus protocolli/ könnyíti meg. A sorozat zömét azonban az eleinte kötött tisztázati jegyzőkönyvek teszik ki a következő évközből: 1794-1799, 1801-1805, 1807-1808, 1810-1813, 1815-1818, 1839-1841, 1843-1846.

A helytartótanácsi levéltárban a Departamentum ecclesiasticum cleri saecularis et regularis tartalmazza e jegyzőkönyveket.

19/6. Iktatókönyvek

1782-1790 /-1797/

CE 279 - CE 315. raktári szám.

A bizottság önálló iktatásának időszakaiból /1782-1783, 1786-1790/ terjedelmes iktatókönyvek maradtak fenn, ezekhez mutatókötetek is járulnak. Nyelvük eleinte latin, 1786-tól német. Az utóbbiaknak rovatai is állandóak: Numerus exhibiti. Referent, Department, Summarischer Auszug der Gegenstände, Sessional, Current, Numeri priores, Referirt sessione ... die ... mense ..., Commissionis conclusum, Scontro Zahl. Minthogy a Batthyány primás korabeli iratok nem az iktatószámok rendjében vannak elhelyezve, a kötetek a kutatásnál nem nyújtanak segítséget.

Utóiratként csatlakoznak ide a közalapítványi iratok lajstroma és mutatója /1791-92/, és egy későbbi nyilvántartófüzet /Reproducenda C. E., 1797/.

19/7 Rendeletek

1733-1846

CE 316 - CE 330. raktári szám.

Az egyházi bizottság munkájához szükséges rendeletek, utasítások természetesen visszanyúlnak megalakulása előttre is; gondosan irt gyűjteményeiket nyilván Batthyány primás másoltatta le. A lelkéspénztár /Cassa Parochorum/ ellenőrző bizottságának jegyzőkönyveihez /1733-1736/ csatlakozik az ugyanarra vonatkozó királyi rendeletek három kötetnyi gyűjteménye /1733-1779/. Az egyházi bizottság működésére, a kamarai javak összeírására, az interkaláris jövedelmek kezelésére, a közalapítványi fiókpénztárakra vonatkozó utasítások már a bizottsággal egykorúak; részben eredetiek, részben másolatok, sőt az utolsó nyomtatvány. A bizottságnál a jelek szerint külön tartották és gyűjtötték a királyi, helytartótanácsi stb. rendeleteket; ezeknek sorozata a helytartótanács újjászervezésétől 1846-ig terjed.

A rendeleteknek segédletük nincsen.

19/8. Helytartótanácsi előadói ívek

1791-1831

CE 331 - CE 364. raktári szám.

Minthogy az egyházi bizottság ügyeit 1790. áprilisától kezdve kivétel nélkül, 1794 után pedig csak a fontosabbakat a helytartó tanács teljes ülésén referálták, tevékenységének nyoma fennmaradt az érdemi ügyintézés nem tartalmazó előadói ívekben /Consignationes referadarum, Referenten bogen/ is. Ezeknek az 1791-1799, 1810-1818, 1820-1831 évköröket átfogó sorozata kapott itt helyet. Némi jelentőséget ad ezeknek a csomóknak az, hogy a hasonló íveket a helytartótanács levéltárából kiselejtezték /Ember Gy.: A helytartótanács ügyintézésének története 96.l./.

19/9. Helytartótanácsi számvevőségi iratok

1794-1798

CE 365 - CE 370. raktári szám.

A helytartótanács számvevőségének itt 1-19. sorszám alatt elhelyezett iratai /Acta exactoratus Locumtenentialis Consilii/ azokra az összeírásokra vonatkoznak, amelyeket az újjászervezett egyházi

bizottság működésének első éveiben vallás- és tanulmányi alapi javakon hajtottak végre.

19/10. Helytartótanács iktatókönyvek

1798

CE 371 - CE 383. raktári szám.

Bár a kötésekben az egyházi bizottságra történik utalás /Protocollum departamentale Commissionis Ecclesiasticae/, a 13 kötet nem a bizottságnak, hanem a helytartótanács több departamentumának /alapítványi, könyvbírálati, tudományos stb./ ügyintézéséből származik. Feltünteti az ügy keltét, előadóját, számát, rövid tartalmát, s a benne hozott intézkedést. A kötetek több másoló /Danieli, Stvertecky stb./ kezétől származnak.

20

AZ EGYHÁZMEGYEI FŐTANFELÜGYELŐSÉG IRATAI

1891-1948

A katolikus iskolák ügyei mind a prímási, mind a vikáriusi iratokban jelentős helyet foglalnak el. A Kopácsy prímás alatt bevezetett új kategóriák közül a 41. az iskolák, a 42. a tanítók és tanítóképzők, a 43. az iskolai ösztöndíjak ügyeit öleli fel. Simor prímás iratai között már Scholaria című csomókat találunk, de az iskolaügyi szervezet ekkor még nem alakult ki teljesen. Tisztázandó az egyházmegyei tanfelügyelőség megszervezésének dátuma is, A jelen fondban iktatókönyve már 1891-1301 megtalálható, de rendszeres ügyintézésének csak 1893-tól van nyoma. Az első egyházmegyei főtanfelügyelőt, Dr. Komlósy Ferencet 1892-ben nevezte ki a prímás. A főtanfelügyelőség 1948-ig, az iskolák államosításáig folytatta működését.

A katolikus népiskolák és óvodák részére a prímás 9291/1943-sz. rendeletével kibocsátott Rendszabályok a főtanfelügyelő feladatát és hatáskörét a következőképpen állapítja meg:

Feladata

7. §.

Az egyházmegyei főtanfelügyelő az egyházmegyei hatóság tanügyi képviselője és az egyházmegyei népoktatásának, óvodai ügyeinek vezetője; felügyel az egyházmegye területén lévő katolikus népiskolákra és óvodákra, működésüket irányítja és ellenőrzi. Tevékenykedik a katolikus népiskolák és óvodák szervezése, fejlesztése és a katolikus világnézet érvényesítése terén. Ellenőrzi a nem katolikus jellegű népoktatási intézetekben, a kereskedelmi és iparos tanonciskolákban a hitoktatást és az ifjúság vallás- erkölcsi nevelését. Szorgalmazza, hogy a kerületi tanfelügyelők és iskolafelügyelők kerületük népiskoláit, óvodáit évenként legalább egyszer hivatalosan meglátogassák. Az iskolákat, óvodákat a lehetőség szerint személyesen is meglátogatja, megvizsgálja külső és belső életüket, tanév végén pedig a saját tapasztalata, valamint az évről-évre jelentések alapján az egyházmegye összes népiskoláiról, óvodáiról összefoglaló jelentést tesz az egyházmegyei hatóságnak. Előadója az egyházmegyei tanítói, óvónői fegyelmi tanácsnak. Egyházi elnöke az egyházmegyei tanítóegyesületnek.

8. §.

Az egyházmegyei hatósághoz érkező iskolai, óvodai ügyeket feldolgozza és az ügy természetéhez képest vagy elintézi, vagy javaslatával az egyházmegyei hatóság elé terjeszti.

Hatásköre

9. §.

Az egyházmegyei főtanfelügyelő

/1/ a bemutatott tanmeneteket, foglalkozási terveket, órarendeket és tankönyvjegyzéket jóváhagyási záradékkal látja el, kifogás esetén pedig a tanítót avagy a tanítótestületet /óvónőt/ a nem megfelelő tanmenetek, foglalkoztatási tervek és órarendek átdolgozására utasítja;

/2/ nyilvántartja az egyházközségi tanács mint iskolaszék és mint óvodai felügyelőbizottság megbízásának lejártát, az iskolai, óvodai költségvetések és számadások betérjesztését;

/3/ a népiskoláknak, óvodáknak az egyházmegyei hatóságtól kívánt statisztikai adatait egybegyűjti, feldolgozza;

/4/ az egyházmegyei népiskoláiról és tani tóiról, óvodáiról és óvónőiről törzskönyvet és minősítési lapokat vezet. Az iskolák, óvodák törzskönyvében részletesen kimutatja az iskolavagyon, óvodavagyon keletkezését, feltünteti e vagyonok telekkönyvi bejegyzését. Nyilvántartja az iskolai, óvodai alapítványokat és államsegélyeket. Összegyűjti az egyes tanítói, óvónői állások javadalmi jegyzőkönyveit és díjleveleit. A tanítókat, óvónőket ötévenként minősíti és ezt a minősítési lapra rávezeti. A harmincadik szolgálati évüket betöltött, kiváló minőségű tanítókat az egyházmegyei hatóságnak javaslatba hozza a VII. fizetési osztályba való besorolásra;

/5/ iskolai, óvodai építkezések alkalmával a bemutatott terveket megvizsgálja;

/6/ a tanítóknak, óvónőknek kérelmükre az egyházközségi tanácsnak mint iskolaszéknek, felügyelőbizottságnak véleménye alapján nyolc napon túl hat hónapig terjedhető szabadságot engedélyez;

/7/ a tanító, óvónő mellékfoglalkozását engedélyezi;

/8/ kivételes esetekben rendkívül méltánylást érdemlő okokból megengedheti, hogy a tanító, óvónő állomáshelyén kívül lakhassék;

/9/ pótbizonyítvány kiállítására engedélyt adhat; /10/ engedélyezheti egy- két- és háromtanítós népiskolában az egésznapos /délelőtt és délután folyó/ tani tást, háromnál több tani tós népiskolában pedig az egyhuzamos tanítást;

/11/ iskolaköteles koron túl levő személyeknek osztályozó vizsgára engedélyt ad, erre elnököt küldhet ki, az osztályozó vizsga idejét megállapítja.

10. §.

A tanítók, óvónők önképzésének előmozdítása végett a tanítói, óvónői egyesületek és körök működését figyelemmel kíséri."

A főtanfelügyelőség iratai jelenleg az un. lomtárban vannak elhelyezve, ezért részletes feldolgozásuk, raktári számmal való megjelölésük nem volt megoldható. Főbb típusaik a következők:

Ügyiratok /évenként újra kezdődő folyószámok rendjében/.

Díjlevelek, javadalmi kimutatások.

Fegyelmi ügyek iratai.

Minősítési táblázatok.

A segédkönyvek sorozata nem teljes. Mind a 30 kötet iktatókönyv /1391-1946/, mind a 23 kötet mutatókönyv /1900-1934/ hézagos sorozatban maradt fenn. Az elhelyezés nehézségeitől eltekintve az iratanyag a mutatók és az iktatók segítségével elég jól kutatható.

Terjedelem: 338 csomó /doboz/, 53 kötet, kb. 36 fm.

Rendezve: 1981

PRIMÁSI LEVÉLTÁR